

CENNET KADINLARININ
SEYYİDESİ
HZ. FÂTİMA

Sivas / Eylül 2017

Cennet Kadınlarının Seyyidesi Hz. FÂTİMA
Editör: Ali AKSU

Sivas Belediyesi Yayın Kurulu

Prof. Dr. Âlim YILDIZ
Prof. Dr. Recep TOPARLI
Prof. Dr. Hüseyin AKKAYA
İbrahim YASAK
Murat KIRAL

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Âlim YILDIZ
Prof. Dr. Recep TOPARLI
Prof. Dr. Ali AKSU
Prof. Dr. Ünal KILIÇ
Doç. Dr. Hakan YEKBAŞ

Yürütme Kurulu

Âlim YILDIZ
Ali AKSU
Ahmet DAĞÜSTÜ
Rukiye TOY
Çetin GÜLMEZ

Kapak ve Dizgi

Pikatron Medya Ltd. Şti.
0850 455 14 34

Yayıncı Sertifika No: 33979

ISBN:

978-605-2072-00-4

Baskı:

XXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXX

Sertifika No: XXXXXX

CENNET KADINLARININ
SEYYİDESİ
HZ. FÂTİMA

Ali AKSU
EDİTÖR

Prof. Dr. Ali AKSU

1966 Sivas Yıldızeli ilçesi Kızıllı köyünde doğdu. İlkokulu köyünde, Ortaokulu ve Liseyi Yıldızeli ve Yozgat Akdağmadeni İmam Hatip Lisesinde bitirdi. 1989 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesini tamamladı. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda 5 yıl öğretmen olarak görev yaptı.

1995 yılında Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 1999 yılında Yardımcı Doçent, 2005 yılında Doçent ve 2010 yılında da Profesör oldu.

2000-2003 yılları arasında Romanya Köstence Ovidius Üniversitesi'nde idareci ve öğretim üyesi olarak çalıştı. 2010-2015 yıllarında Tunceli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı olarak görev yaptı.

2016 yılından itibaren de Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde görev yapmaktadır. İngilizce-Arapça ve Farsça bilen yazar evli ve iki çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

Resûl-i Ekrem'in Pâk Pâresi Cennet Kadınlarının Seyyidesi Mü'minlerin Fatma Anası Doç. Dr. Gülgün UYAR.....	11
Hiz. Fâtıma'nın Çağımız Kadınlarına Örnek Oluşu Prof. Dr. Talip ÖZDEŞ.....	21
Bir Anne Olarak Hiz. Fâtıma Prof. Dr. M. Bahaüddin VAROL.....	35
Hiz. Fâtıma'nın Hiz. Peygamber ve Müminlerin Anneleriyle İlişkisi Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN.....	45
Hiz. Fâtıma'nın (Rah) Evliliği ve Aile Hayatı Prof. Dr. Adem APAK.....	67
Hiz. Peygamber'in Mirası (Terekesi) Bağlamında Hiz. Fâtıma- Hiz. Ebû Bekir İlişkileri Prof. Dr. Ünal KILIÇ.....	75
Hiz. Ebubekir'e Biat Bağlamında Hiz. Ömer'in, Hiz. Fatıma'nın Evini Yaktığı İddiası Prof. Dr. Ali AKSU.....	105
Şia Kaynaklarında Hiz. Fâtıma Prof. Dr. Mehmet Salih ARI.....	117
Hadis Kitaplarında Hiz. Fâtıma Arş. Gör. Sema TOMBUL.....	135
Sûfî Gelenekte Hiz. Fâtıma Algısı Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE.....	145
İslam Mezhepleri Kaynaklarında Hiz. Fâtıma: Hiz. Fâtıma Mushafı Doç. Dr. Doğan KAPLAN.....	163

Halk Kùltürümüzde Hz. Fâtıma (Fadime Ana)	
Dr. Müjgân ÜÇER	185
Türk İslam Edebiyatında Hz. Fâtıma	
Prof. Dr. Alim YILDIZ	203
Türk Edebiyatında Hz. Fâtıma Mevlidleri	
Doç. Dr. Hakan YEKBAŞ	227
Türkiye'de Hz. Fâtıma Çalışmaları	
Arş. Gör. Sena KAPLAN	247
Hz. Fâtıma Konulu Tezhib Sergisi Fotoğrafları	261

TAKDİM

Anadolu'nun en kadim şehirlerinden birisi olan Sivas, yüzyılların birikimiyle oluşan tarihî ve kültürel zenginliğe sahiptir. Selçukludan Osmanlıya ve Cumhuriyet'e uzanan medeniyet yolculuğunda, Sivas hem ülkemizin en önemli şehirlerinden birisi hem de bu topraklarda yaşayan insanlarımızın müreffeh ve huzurlu bir hayat sürmelerinin mekânı olmuştur hep.

İnanıyoruz ki; çağdaş kent yönetimlerinin fonksiyonel amaçları arasında şehirleri fiziksel çehreleri ve altyapılarıyla yaşanabilir mekânlar yapmaya uğraşmaları kadar, üzerinde yaşayan insanları, kültürel damarlarından besleyecek kanalları destekleyerek, çağın gelişen imkânlarıyla buluşturan ortam ve imkânı sağlamaya yönelik görevleri de bulunmaktadır.

Bu çerçevede belediyecilik anlayışımız içerisinde, tarihten gelen kültürel mirasımızı yeni kuşaklarla buluşturmak ve özellikle bugünün ve geleceğin daha yaşanılabilir bir şehrine hizmet etmek gayesindeyiz. Güzel şehrimizin tarihî dokusunu korumaya ve ön plana çıkarmaya yönelik projelerimizle birlikte, insanımızın yaşadığı coğrafya ile barışık olması için nezih ve estetik iskân mekânları ve sosyal donatılar, ulaşım imkânları ve yeşil alanlar oluşturmanın gayreti içerisindeyiz. Bunlara yönelik geniş kapsamlı projelerimizi uygulamaya koymaktayız.

Yine bu şehrin insanların kültürel ve sosyal ihtiyaçlarını gidermek amacıyla konserler, şiir dinletileri düzenlemekte, panel ve sempozyumlar yapmaktayız. Ayrıca bu şehrin geçmişteki değerli ve yol gösterici şahsiyetlerinin eserlerini günümüze aktarmanın çabası içerisindeyiz.

İşte bu kitapla kültürel çalışmalarımızdan bir örneği daha sizlere sunmanın mutluluğunuzu yaşıyoruz.

Her yönüyle örnek alınacak bir insan olan Hz. Fâtıma'yı bütün ayrıntılarıyla tanımak ve genç nesillere tanıtmak amacıyla 24 Ekim 2015 tarihinde düzenlemiş olduğumuz sempozyumda değerli bilim adamlarımız tarafından sunulan bildirileri bir araya getirdik ve sizlere sunduk. Başta Prof. Dr. Ali AKSU olmak üzere bildiri sunan, katkıda bulunan hocalarıma ve emeği geçen herkese çok teşekkür ediyorum.

Sultanşehrimiz için daha nice eserler yayımlamak dileğiyle...

Sami AYDIN

Sivas Belediye Başkanı

EDİTÖR'DEN

İslam tarih, kültür ve medeniyetimizde müstesna bir yere sahip olan ve toplumumuzun her kesimi tarafından sevilen Hz. Fâtıma gibi önemli değerın şahsında İslamiyet'in yeniden okunması ve insanımıza doğru bir biçimde aktarılması, bu işlerle uğraşan biz ilim insanları kadar özel ve resmî kuruluşların omuzlarına yüklenmiş bir sorumluluktur, vicdânî bir borçtur. Biz, bu sorumluluğu yerine getirdiğimize inanıyor ve bunun mutluluğunu yaşıyoruz.

Türkiye'de ilk defa Sivas İl Müftülüğümüzün desteğiyle Hz. Hasan sempozyumunu biz düzenledik. Sivas Belediyemizin katkılarıyla da yine Türkiye'de ilk defa Hz. Hatice ve Hz. Fâtıma sempozyumlarını gerçekleştirdik. İnşallah en kısa zaman içerisinde de Hz. Aişe sempozyumunu gerçekleştirerek Hz. Peygamber'in eşleri ve çocuklarını tarihi kaynakların ışığı altında sizlere aktarmaya çalışacağız. Şu an birbirinden değerli hocalarımızın katkılarıyla sempozyumda sunulmuş olan tebliğleri kitap haline getirerek Hz. Fâtıma'yı bütün yönleriyle, objektif bir şekilde ve hadis ve İslam tarihi kaynakları çerçevesinde sizlere aktarmaya çalıştık.

Hz. Fâtıma sempozyumunda, kanaatimce gerek amacı, gerekse katılımcıların ilmi ciddiyet çerçevesinde gündeme getirerek sundukları konular fevkâlade başarılı, aydınlatıcı ve öğretici olmuştur. Sempozyumda tebliğ olarak sunulmamasına rağmen

kitapta yayınlanması için Araştırma Görevlisi Sena Kaplan tarafından hazırlanan Hz. Fâtıma ile ilgili bir bibliyografya çalışmasını da ekledik. Ayrıca kitabın sonuna sempozyumda Sivas Belediyemize bağlı İhramcızâde Kültür ve Sanat Merkezi Tezhib Atölyesi sanatçılarının sergiledikleri tezhib çalışmalarını da ilave ettik.

Bu sempozyumu düzenledikleri için Sivas Belediyemiz adına Sayın Belediye Başkanımız Mimar Sami Aydın Beyefendi'ye, uzaktan yakından gelerek bu sempozyumun gerçekleşmesinde gerçekten büyük emekleri geçen birbirinden değerli tebliğci hocalarıma ve bizleri o gün yalnız bırakmayan katılımcılara ve emeği geçen herkese teşekkür etmeyi yerine getirilmesi gereken bir vazife olarak görüyorum. Bu vesileyle bir kez daha başta Resul-i Ekrem'in Ehl-i beytini, bütün Sahabey-i Kirâmı ve Din-i İslam'a hizmet etmiş ve rahmet-i rahmâna kavuşmuş olan şehitlerimizi ve herkesi saygıyla, minnetle, rahmetle yâd ediyorum.

Selam, saygı ve muhabbetlerimle,

Prof. Dr. Ali AKSU

RESÛL-İ EKREM'İN PÂK PÂRESİ CENNET KADINLARININ SEYYİDESİ MÜ'MİNLERİN FATMA ANASI

Doç. Dr. Gülgün UYAR*

*“Bid'a-i pâkize-i Hayrû'l-beşerdir Fâtımâ”
Muallim Nâcî*

Hz. Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi ve âlihî ve sellem ve Hz. Hatice'nin ikisi erkek dördü kızdan müteşekkil çocuklarının en küçüğü Hz. Fâtıma'dır (radıyallâhü anhâ). Hz. Fâtıma'nın, babası Resûl-i Ekrem tarafından Kureyş'in (Fihri) torunlarından Kusay'a ulaşan nesebi; Fâtıma bint Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay'dır. Hz. Fâtıma'nın annesi tarafından nesebi; Fâtıma bint Hatice bint Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ b. Kusay'dır.² Hz. Peygamber'le Hz. Hatice'nin neseblerinin Kusay'da birleştiği görülür. Hz. Fâtıma'nın babaannesi Âmine bint Vehb'in dedelerinden Zühre'nin de Kusay'la kardeş oldukları düşünüldüğünde Hz. Fâtıma'nın babası kanalıyla hem Kureyşî hem Hâşimî olduğu, babaannesinin ve annesinin soy bağları yoluyla da yine Kureyş'e mensup bulunduğu belirginlik kazanır. Bilindiği üzere Hz. Peygamber, kendi soyu hakkında bilgi verirken İsmâil Aleyhisselâm'dan süre gelen nesebi içinde Kinâne'nin, Kinâne içinde Kureyş'in, Kureyş içinde Hâşimoğulları'nın seçkin birer aile olarak öne çıktıklarını ve kendisinin de bu boydan seçilerek tevellüd ettiğini zikretmiştir. Dolayısıyla Hz. Fâtıma'nın, emîn belde Mekke'nin şerefli bir ailesine mensubiyetini ifâde etmeliyiz. Fakat her şeyden önce, Fâtıma Vâlidemiz için mazhariyetlerin en

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi Anabilim Dalı

¹ Meliha Yıldırım Sarıkaya, “Nâm u Na'ti Fâtımâ Zehrâ Betûl”, *Keşkül Dergisi*, sayı 8, s. 60-66, s. 62.

² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ (Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr)* (thk. Ali Muhammed Ömer), Mektebetü'l-Hancı, Kahire 2001/1421, X, 20.

erişilmezi Resûlullâh'ın kızı olması ve onun Ehl-i beyt'inin bir ferdi olma imtiyazına erişmesidir.

Fâtıma ismini kızına Hz. Peygamber vermiştir. Fâtıma kelimesinin sözlük anlamı, çocuğu süttten kesmek, uzaklaştırmaktır. Fâtıma kelimesi isim olarak, cehennemden uzak oluş anlamını kazanmaktadır. Hz. Peygamber, kızına Fâtıma adını veriş nedenini açıklamış; "Kızımı, Fâtıma diye adlandırmamın tek sebebi, Allah'ın onu ve onu sevenleri Cehennem'den uzak tutacağı hakîkatidir" buyurarak, bu mânâyı perçinlemiştir. Ayrıca Cenâb-ı Peygamber'in büyük annesi ile Hz. Hatîce'nin annesinin ve yine Peygamber Efendimiz'in elinde büyüdüğü ve annesi yerinde tuttuğu Hz. Ali'nin annesinin adlarının da Fâtıma olması, bu ismin tercihinde müessir olmuş olmalıdır.

Arap isim geleneğinin bir gereği olarak Hz. Fâtıma'nun da bilinen iki künyesi mevcuttu. Bu künyelerinden ilki, oğullarına nisbetle verilmiş olan 'Ümmü'l-Haseneyn (Hasan ve Hüseyin'in annesi)' künyesidir. İkinci künyesi ise 'Ümmü Ebîhâ'dır (babasının annesi). Hz. Fâtıma'nun Hz. Peygamber'e en çok benzeyen kişi olması hasebiyle ve de babası nezdindeki mümtaz mevkii sebebiyle bu künyenin kendisine verildiği söylenmektedir.

Hz. Fâtıma'ya, muhtelif lâkablar da verilmiştir. Lâkabları arasında en meşhurları, yüz aydınlığının kuvveti sebebiyle 'zehrâ' ve Allâh'a kurbiyyeti, iffeti sebebiyle de 'betûl'dür. Onun diğer sıfatları arasında ise seyyidetünnisâ, el-bid'adü't-tâhire seyyidetü nisâi'l-âlemîn, eşrefü'n-nisâ, râziye, merziyye ve zekiyye sayılabilir.

Hz. Fâtıma'nun doğumu, çocukluğu ve ilk gençlik dönemine dair bilgiler geniş bir yekûn tutmamaktadır. Buna göre bi'setten beş yıl önce Mekke'de,³ Cemâziyelâhir ayında, Cuma günü dünyaya geldiği söylenmektedir.⁴ Bu yıl, Kureyş kabilesi Kâbe'yi yeniden inşâ etmek üzere faaliyet göstermişlerdi. Nübüvvetten bir yıl önce doğmuş bulunduğu da nakledilmektedir.⁵

Hz. Fâtıma, Resûlullah'ın âzadlısı Ebû Râfi'in hanımı Selmâ'nun eline doğmuştu. Selmâ, Hz. Hatîce'nin bütün çocuklarını olduğu gibi, Hz. Fâtıma'nın çocuklarını da dünyaya getirtmiştir.⁶

³ İbn Sa'd, X, 20.

⁴ Cemal Ögüt, *Fâtımatüzzehrâ (R.A.)*, Bahar Yayınları, İstanbul 1970, s. 29

⁵ Yaşar Kandemir, "Fâtıma", *DİA*, XII (İstanbul 1995), 219.

⁶ Levent Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2001, s. 77, 116, 117.

Hz. Fâtıma Hz. Peygamber'in nübüvvetle şereflendiği yıllarda henüz küçük bir çocuktur. Ehl-i beyt içinde, ilk Müslümanlar arasında yerini aldı. Cenâb-ı Peygamber'in terbiyesinde yetiştirilme bahtiyarlığına eren Hz. Fâtıma, aynı zamanda tebliğ safhasında Resûl babasının çektiği meşakkatlerin bizzat şâhidi olmuş, bu sebeple uğradığı işkenceleri o da bire bir yaşamış, babasını müdâfaa edebilmek için ufak yaşına rağmen büyük gayret ve şecaat göstermiştir.

Söz konusu hâdiselerden birisi Kâbe'de meydana gelmişti. Hz. Peygamber tek başına namaz kılıyordu. Müşrikler ise oturdukları yerden müstehtâzî bir tavırla onu izliyorlardı. O sırada Ebû Cehil'in teklifi üzerine Ukbe b. Ebû Muayt, ölmüş bir devenin yavru yatağını getirip secdede bulunan Hz. Muhammed'in omuzlarının arasına yerleştirdi. Müşrikler alay ederek eğlenirken olayı görenlerden birisi Hz. Fâtıma'ya haber verdi. Bunun üzerine derhal Kâbe'ye koşup gelen Hz. Fâtıma, sevgili babasının sırtındaki necaseti temizlemiş ve bu hakaret karşısında duyduğu üzüntü ile ağlayarak oradaki müşriklere bedduâ etmiştir.⁷

Mekke döneminde Hz. Fâtıma'nın yaşadığı diğer talihsiz hâdise ise, Ebû Cehil ile aralarında geçmiştir. İslâm'ın günden güne canlanarak intişar etmesi karşısında duyduğu öfkeyi dizginleyemez hâle gelen Ebû Cehil, yolda karşısına çıkan çocuğu yaşındaki Hz. Fâtıma'nın yanına gelerek Hz. Resûl'e hakaret etmişti. Nâzenîn bir kız olmakla birlikte Hz. Fâtıma, bu fütursuz sözler karşısında susmamış, azılı müşrikten korkmamış ve gerekli cevabı vermiştir. Bunun üzerine daha da kızan Ebû Cehil, Hz. Peygamber'in yavrusuna bir tokat vurma cür'etini göstermiştir. Orada hazır bulunan Ebû Süfyân, kendisi de İslâm'ın önde giden düşmanlarından olmakla birlikte bu kadarını hazmedememiş olsa gerek, Hz. Fâtıma'ya arka çıkarak yandaşı Ebû Cehil'i sert bir dille kınamış ve kısâsen Hz. Fâtıma'nın da ona bir tokat aşketmesini temin etmiştir. Ebû Süfyân'ın bu davranışı Mekke Fethi'nde Hz. Peygamber'in ona göstereceği hüsnümüâmele ile karşılığını bulacaktır.⁸

Bi'setin onuncu senesi Hz. Hatîce ve Ebû Tâlib'in vefatları sebebiyle 'hüzün yılı' olarak ilân edilmişti. Böylece Hz. Peygamber, hâmîsi ve dayanağı olan kıymetli hanımını, Hz. Fâtıma ise biricik annesini kaybetmiş oldu. Hicrete kadar geçen süre zarfında Resûlullah ve Hz. Fâtıma, yaşadıkları zor günleri hususî bir baba-kız birlikteliği içinde geçirmişlerdir. Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'den bir müddet sonra Hz. Ali, onun annesi Fâtıma bint Esed,

⁷ Buhârî, "Vudû", 69.

⁸ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi (Hayatı ve Faaliyeti)* (trc. Salih Tuğ), I-II, İrfan Yayıncılık, 5. bs., İstanbul 1411/1990, I, 99.

Sevde, kız kardeşi Ümmü Gülsûm ve Hz. Ebû Bekir'in annesiyle birlikte Medîne'ye hicret etmiştir.

Kızının her hâliyle hem hâl olan Peygamberimiz, onun birlikte yuva kuracağı kişi hakkında da aynı hassasiyeti göstermiştir. O'nun damadı olma şerefini kazanmak sâikiyle önce Hz. Ebû Bekir, sonra Hz. Ömer Hz. Fâtıma'ya tâlib olmuşlar, ancak Hz. Peygamber bu teklifleri "Onun hakkındaki takdirini bekliyorum" buyurarak geri çevirmiştir. Hz. Ali de aile yakınlarının teşvikiyle, fakat çekinerek Hz. Fâtıma'ya tâlip olmuştur. Sonunda ilâhî takdirin zuhuru ile Nebiy-i Zîşân, kızını emanet edebileceği, ailesinden en hayırlı kişi olarak tanıttığı Hz. Ali'nin bu konudaki talebine müsbet cevap vermiştir.⁹

Hz. Fâtıma ve Ali'nin düğünleri, Hicret'in 2. yılı Zilhicce ayında (Haziran 624)¹⁰ o günün geleneklerine uygun, fakat mütevazî imkânlarla yapıldı. Hz. Ali, Bedir Harbî'nde ganimetten payına düşen zırhını (Hutamiyye), bazı rivayetlere göre de devesini ve bir kısım eşyasını satarak yaklaşık 450 (veya 480) dirhem mehir verdi. Hz. Fâtıma'nın çeyizi ise kadife bir örtü, içine hurma lifi doldurulmuş bir deri yastık, iki el değirmeni ve deriden yapılma iki su kabından müteşekkildi. Nikâhları Resûlullah'ın "Allâh'ım sen onları ve soylarını kutlu kıl" duâsıyla kıyıldı. Düğün yemeklerini Hz. Peygamber kendi elleriyle hazırladı.¹¹ Esmâ bint Umeys, düğün yemeklerini, o zamanın en mükemmel ikramı olarak tavsif etmiştir.¹²

Hz. Peygamber, kızı Fâtıma'nın kendisine yakın bir yerde oturmasını istemiştir. Bu sebeple sahâbî Hârise b. Nu'man'a müracaat edilmiş ve onun Mescid-i Nebevî'ye çok yakın olan bir evini genç evlilere hediye etmesi ayrıca sevinç yaratmış; böylece Hz. Fâtıma ve Hz. Ali, birlikte büyüdükları baba ocağından ayrılmamışlardır.¹³

Hz. Fâtıma ve Hz. Ali'nin, Ümmü Gülsûm ve Zeyneb isimli iki kız, Hasan, Hüseyin ve küçük yaşta eden vefat eden, Muhsin (veya Muhassin) adlarını taşıyan üç erkek evlâdı dünyaya gelmiştir. Hz. Hasan 3 yılı Ramazan'ında (Şubat 625),¹⁴ Hz. Hüseyin 4 senesi Şâban ayında (Ocak 626) doğ-

⁹ İbn Sa'd, X, 20, 24.

¹⁰ Taberî, *Târîhu'r-rüsûl ve'l-mülûk* (thk. Muhammed Ebü'l-Fazl), I-XI, Beyrut ts., II, 410. İbn Sa'd, Hicret'ten beş ay sonra nikâhın kıyıldığına; izdivâcın ise Bedir dönüşünden sonra vâkî olduğuna dair bir bilgi nakletmektedir. Bkz. İbn Sa'd, X, 23.

¹¹ İbn Sa'd, X, 20.

¹² İbn Sa'd, X, 23.

¹³ İbn Sa'd, X, 23.

¹⁴ Taberî, II, 537.

muşlardır. Her zaman olduğu gibi doğumları esnasında da kızının sağlık durumunu yakından takip eden Peygamberimiz, torunlarını bağrına basmış, isimlerini bizzat koymuş ve ilk günlerine mahsus vazifeleri bizzat ifâ etmiştir,¹⁵ Ehl-i beyt'in bu güzîde yavruları dedelerinin kucağında büyümüşlerdir. Hz. Peygamber'in nesl-i pâki de, kızı Fâtıma vâsıtasıyla devam edecek ve asırlar boyunca Fâtıma'nın torunları 'seyyid, şerîf, habîb' ünvanlarıyla taltîf edileceklerdir.¹⁶

Hz. Fâtıma, Hz. Ali'nin tek eşi olmuştur. Bu evlilik devam ederken Hişâm b. Muğîre oğulları, Ebû Cehil'in kızı Cüveyriyye'yi Hz. Ali ile nikâhlamak için Resûl-i Ekrem'den izin istemişlerdi. Bu talep meşru olmakla birlikte Hz. Peygamber bu evliliğe izin vermeyeceğini kesin bir dille minberden üç kez tekrarlayarak ilan etmiştir. Hz. Ali'nin, ancak kızı Fâtıma'yı boşadığı takdirde onların kızıyla evlenebileceğini bildiren Resûlullâh (sas) şöyle buyurur "Fâtıma benden bir parçadır, onu hoşnûd eden her şey beni memnûn eder. Onu üzen her şey de beni üzer (Onu kim öfkelen-dirirse beni öfkelen-dirmiş olur¹⁷/Onu kuşkulandıran beni de kuşkulandırır¹⁸/Onu yoran beni de yorar¹⁹)".²⁰ Böylece Hz. Peygamber, kızı Fâtıma'ya olan derin muhabbetini açıkça beyan etmiş ve kızını gözünden sakındığını ve kimsenin onu üzmesine müsaade etmeyeceğini herkese ilan etmiştir.

Her zaman Resûlullah'ın yanı başında bulunan Hz. Fâtıma, risâletin hicret sonrası Medîne döneminde de, tebliğin ön saflarında yerini alarak Uhud Gazvesi'ne (Şevval) iştirak etmiş, burada gâzilere yiyecek ve su taşımış, yaralıları tedavi etmişti. Bu savaş esnasında Hz. Peygamber'in yan dışlarından birisinin kırılması, yüzünün yaralanması üzerine Hz. Fâtıma babasının yüzündeki kanları temizlemeye çalıştı. Kanın dinmediğini görünce bir hasır parçasını yakıp küllerini yüzündeki yaraya bastırmak suretiyle akan kanı durdurdu.²¹ Medîne'ye döndüklerinde de Hz. Peygamber ve Hz. Ali'nin kılıçlarını temizleyerek hizmetini dirâyetle sürdürmüştür.²²

¹⁵ Yaşar Nuri Öztürk, *Kadınlık Âleminin Sultanı*, Bodur Vakfı Yayınları, İstanbul 1982, s. 118.

¹⁶ Hamidullah, II, 677.

¹⁷ Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-Nebî", 12.

¹⁸ Tirmizî, "Menâkıb", 4121.

¹⁹ Tirmizî, "Menâkıb", 4123.

²⁰ Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 94; Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-Nebî", 16.

²¹ Buhârî, "Vudû", 179; Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, s. 96.

²² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (thk. Mustafa es-Sakkâ ve dğr.), I-IV, Beyrut ts., III-IV, 100.

Hz. Fâtıma dürüst ve güvenilir bir şahsiyetti. Hz. Âişe, onun Hz. Peygamber'den sonraki en doğru sözlü kişi olduğunu söylemektedir. Bu sebeple kimi zaman Ezvâc-i tâhirât'ın bazı meselelerini Resûl-i Ekrem'e iletmek üzere elçi tayin edilirdi. Benzer bir örnek de Mekke'nin fethi öncesinde yaşanır. Kureys, Hudeybiye muâhedesinin şartlarını ihlâl edince Ebû Süfyân Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'le aralarını bulması için Hz. Fâtıma'dan yardım ister, ancak Resûlullah'ın kızı bu talebi sert bir dille reddeder.²³

Hz. Fâtıma ve Hz. Ali'nin kurdukları yuva ise mes'ûd bir aile hayatına sahne olmuştur. Bazı anlaşmazlıklarını ise, Hz. Peygamber'in dahilyle, kısa sürede tatlıya bağlarlardı. Hz. Ali, Hz. Fâtıma'ya kırıldığı zaman ona bir şey söylemez, onunla hoşnut olmayacağı tarzda konuşmazdı. Bir defasında böyle bir durum cereyan ettiğinde bir parça toprak alarak başının üstüne koymuştur. Hz. Peygamber bu toprak parçasını gördüğünde, Hz. Fâtıma'ya dargın olduğunu anlamış, "Neyin var yâ Ebû Tûrâb! Ne olduğunu Allâh bilir" buyurmuştu.²⁴

Hz. Peygamber ve Ezvâc-i tâhirât'ın sade ve mütevâzî hayat şartları, Hz. Fâtıma ve Ali'nin hânelerinde de geçerli idi. Bu durum yokluktan değil, ihtiyaçtan fazlasına sahip olmamak, olanı bağışlamak itiyâdından kaynaklanıyordu. Hz. Peygamber, beytülmaldeki şahsına ait miktardan belli oranda kızına da hisse ayırırdı.²⁵ Hz. Ali, evlendiklerinde bir deri parçasından başka yatacak yerlerinin olmadığını, gündüz de bu serginin üzerinde oturduklarını anlatmaktadır.²⁶ O günün imkânlarında evlerinde hizmetli çalıştırabilecek konumda olmalarına rağmen Peygamberimiz bu hususta kendi ailesine ve kızına ruhsat vermemiştir. Hz. Fâtıma, tek başına ev işlerinin üstesinden gelmekte zorlandığını söylediğinde Nebiy-i Zîşân kızına otuz üç kere Subhânallâh, otuz üç kere Elhamdülillâh ve otuz dört kere Allâhüekber diyerek tesbîh etmesini ve sonunda da "Lâ ilâhe illallâhu vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l-mülk ve lehü'l-hamd ve hüve alâ külli şey'in kadîr" şeklinde duâ etmesini tavsiye ve tenbîh etmiş, bu sözlerin istediği hizmetliden daha hayırlı olduğunu buyurmuştur.²⁷

Cenâb-ı Peygamber'in alâkası, sürekli Hz. Fâtıma ve ailesinin üzerinde olmuştur. Bir peygamber soyuna mensup olmanın gereklerini yerine ge-

²³ Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 83; İbn Hişâm, III-IV, 396.

²⁴ Buhârî, "Salât", 276; Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 38; İbn Hişâm, I-II, 600.

²⁵ İbn Hişâm, III-IV, 351, 352.

²⁶ İbn Sa'd, X, 22.

²⁷ Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-Nebî", 9.

tirmeleri, asâlet ve faziletlerini muhafaza etmeleri, ibadetlerini yerine getirmeleri için titizlik göstermiştir. Hz. Fâtıma, Ali, Hasan ve Hüseyin'in üzerine hurkasını örtüp "Ey Ehl-i beyt, Allâh sizden ancak kiri/kusuru giderip tertemiz yapmak ister (el-Ahzâb 33/33)" âyetini okuyarak, "Allâh'ım! Bunlar benim Ehl-i beyt'imdir; onları kötülüklerden koru ve kendilerini tertemiz kıl" diye duâ buyurmuştur. Bu hâdiseye bağlı olarak Hz. Fâtıma ve ailesi, Âl-i Abâ olarak yâd edilecektir.²⁸

Hz. Fâtıma ve ailesi de Resûlullah'ın tevhid mücadelesine hâlel getirmeyecek vasıflarla mücehhezdi ve bu yolda O'nun sarsılmaz dayanaklarıydı. Nitekim hicretin dokuzuncu senesinde Medîne'ye gelen Necranlı Hıristiyanlar ile Hz. Peygamber arasındaki müzâkereler sırasında mübâhele âyeti (Âl-i Imrân 3/61)²⁹ nâzil olmuş ve görüşmelerin tıkanıdığı noktada Resûl-i Ekrem "Eğer size söylediklerimi inkâr ederseniz, geliniz sizinle mübâhele edeceğim" diyerek kızını, damadını ve iki torununu yanına alarak onlara meydan okumuştur.³⁰ Diğer taraftan Hz. Peygamber, koyduğu kuralların uygulanmasında kendi ailesine hiçbir şekilde ayrıcalık tanımamıştır.

Hz. Fâtıma, zâhiren ve bâtinin babasına benzetildiği güzel vasıflara sahip bir evlâttı. Hz. Âişe, konuşma, Resûlullah onu görünce sevinir, ayakta karşılar, elini tutarak yanaklarından öper, iltifat edip yanına veya kendi yerine oturturdu. Babası kendi evine gelince Hz. Fâtıma da onu aynı şekilde karşılar ve ağırlardı. Hz. Peygamber sefere giderken aile efrâdından en son Fâtıma ile vedâlaşır, seferden dönünce de ilk olarak onunla görüşürdü. Hz. Fâtıma, güzel ahlâkı, zühd ve takvâsı sebebiyle Resûl-i Ekrem'in teveccühüne mazhâr oldu. "Bana melek gelerek Fâtıma'nun cennetlik hanımların efendisi olduğunu müjdeledi" buyurmuştur. Ayrıca "İnsanlık âlemine şeref olarak şu dört kadın yeter: İsâ'nın annesi Meryem, Firavun'un iman eden karısı Âsiye, benim eşim Hatîce ve benim kızım Fâtıma" beyanı da, Hz. Fâtıma'nun rüchâniyyetini ilan etmektedir.³¹

²⁸ Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 32, 61; Buhârî, "Teheccüd", 578; Tirmizî, "Menâkıb", 4125; İbn Sa'd, X, 24.

²⁹ Âl-i Imrân 3/61: "Artık sana ilim geldikten sonra kim seninle onun hakkında çekişirse de ki: Gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra dua ve niyaz edelim de Allâh'ın lânetini yalancaların üstüne okuyalım."

³⁰ Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 32; Mustafa Fayda, "Hz. Muhammed'in Necranlı Hıristiyanlarla Görüşmesi ve Mübâhele", *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 2 (1975), s. 143-149.

³¹ Kandemir, "Fâtıma", *DİA*, XII, 220; Hacı M. Cemal Öğüt, *Fâtımatüzzehrâ*, İstanbul 1970.

Ehl-i beyt içerisinde de Hz. Fâtıma'nın yerinin farklı olduğu bir hakîkattir. Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in kadınlar içinde en çok sevdiği kişidir.³² Bu tesbiti, bizzat Hz. Âişe de şehâdet ederek açıklamıştır.³³ Ehl-i beyt fertlerinden Hz. Fâtıma, eşi Hz. Ali ve çocukları Hasan ve Hüseyin ise hem maddî hem mânevî olarak Hz. Peygamber'in duâsının himâyesi altındadırlar. Resûlullâh Efendimiz "Ben, sizin savaştığınız kimse için savaş ve barıştığınız kimse için de barışım"³⁴ buyurarak Ehl-i beyt'ine muâmeleleri sırasında ashâbının ve ümmetinin dikkat etmeleri gereken çizgiyi belirlemiştir.

Risâlet vazifesinin tamamlandığını bilen ve son günlerini idrak etmekte olduğunu anlayan Hz. Peygamber, baba şefkatiyle kızını bu ayrılığa hazırlamıştı. Rahatsızlığı esnasında kendisini ziyârete gelen Hz. Fâtıma'nın kulağına, o sene Cebrâil Aleyhisselâm'ın Kur'ân-ı Kerîm'i mukâbele etmek üzere iki kere geldiğini ve bunun, vefatının yaklaştığına bir işaret olduğunu fısıldadı. Kızının son derece kederlendiğini ve ağladığını görünce de ailesinden ilk olarak kendisine kavuşacak kişinin o olduğunu haber verdi. Bu haberi bir müjde kabul eden Hz. Fâtıma'nın hüznü yerini sevince bırakmıştır.³⁵ Hz. Âişe bu hadiseye şahit olduğunda, Hz. Fâtıma'ya önce ağlayıp sonra gülmesinin sebebini sormuştur. Bu esnada Hz. Fâtıma "Bunun nedenini sana söylerim; ancak o zaman da sır tutamayan bir kadın olurum" şeklinde cevap vermiştir.³⁶ Hz. Fâtıma, Babası tarafından kulağına fısıldanan, sadece ona mahsus bilgiyi ifşâ etmemek suretiyle sırrı muhafaza etmek noktasında sahip olduğu ahlâkî açıkça ortaya koymuştur. Olayı nakleden Hz. Âişe, aynı zamanda Hz. Fâtıma'yı aralarındaki en akıllı kadın olarak tavsif etmektedir.³⁷

İrtihâl-i Nebevî üzerine Hz. Fâtıma "Ey Rabb'inin emr ü fermânı kendisine erişen babacığım! Senin mevt haberini Cibrîl Aleyhisselâma duyuralım" diye nidâ eder. Hz. Fâtıma'nın bundan sonraki günleri babasına duyduğu tahassür ile geçmiştir.³⁸

Hz. Peygamber'in bu dünyadan ayrılmasını müteakib Hz. Fâtıma, babasının mirası konusunda Abbâs b. Abdülmuttalib ile birlikte Halife Hz. Ebû

³² Tirmizî, "Menâkıb", 4122.

³³ Tirmizî, "Menâkıb", 4127.

³⁴ Tirmizî, "Menâkıb", 4124.

³⁵ Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-Nebî", 12.

³⁶ Tirmizî, "Menâkıb", 4126; Hâkim, *Hazret-i Zehrâ'nın Fazîletleri* (trc. Yalçın Atalık), Revak Kitabevi, İstanbul 2015, s. 7.

³⁷ Tirmizî, "Menâkıb", 4126.

³⁸ Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-nebî", 12; Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 97; Taberî, II, 291.

Bekir'e müracaatta bulunmuştu. Hz. Ebû Bekir ise, peygamberlerin miras bırakmayacağına dair Hz. Peygamber'in hadîsini hatırlatarak bu talebe menfî cevap verdi. Görüş ayrılığından kaynaklandığı anlaşılan bu durum sebebiyle aralarında burûdet meydana gelmiş, ikisi de üzülmüşlerdir. Daha sonra Hz. Ebû Bekir'in Hz. Fâtıma'nın gönlünü almaya çalıştığı bilinmektedir. Ancak Hz. Ali, Hz. Fâtıma'nın vefatından sonra halifeye biat etmiştir.³⁹

Nebiy-i Ekrem'in âlem-i bekâya irtihâlinden bir müddet sonra Hz. Fâtıma rahatsızlandı. Belli bir süre tedavi gördü. Hz. Peygamber'in müjdelediği gibi O'na ilk olarak kavuşacak kişi olmanın sürûruyla 3 Ramazan 11 (22 Kasım 632) tarihinde Salı günü, 29 yaşlarında (bi'setten bir yıl önce doğduğu bilgisine göre 24 yaşlarında) ebedî âleme göçtü. Mübârek nâşını Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir'in hanımı Esmâ bint Umeys ve Selmâ gaslettiler. Cenazesi kendi vasiyeti uyarınca, o zaman ilk defa tatbik edilen bir usulle üst kısmı kapalı bir şekilde tabut içinde taşındı. Cenaze namazını Hz. Ali (veya Abbâs b. Abdülmuttalib) kıldırdı. Vasiyeti üzerine gece, Hz. Ali, Abbâs ve oğlu Fazl tarafından Cennetü'l-Bakî'da, Dâru Akîl denen bir mevkîde defnedildi.⁴⁰ Hz. Fâtıma'nın, bugün Mescid-i Nebevî'nin içinde kalan evinin bulunduğu yerde defnedildiğine dair de bir bilgi mevcuttur.⁴¹

Bilindiği üzere Ehl-i beyt, Resûl-i Ekrem'in, ümmet-i Muhammed'e emânetidir.⁴² Bu emânetin anlamı, onlara beslediğimiz sevgiye, meveddete sadâkat göstermek ve onların haklarına riâyet etmektir. Hz. Peygamber'in, bizzat Ehl-i beyt'ine duyduğu muhabbetin hâtırasını muhafaza etmek ve bu muhabbetin hatırına onlara hürmet etmek ise, başta Ehl-i Ümmet-i Muhammed'in vazifesidir. Bu sorumluluğun yerine getirilmesinde ve Ehl-i beyt etrafında ortaya çıkan farklı anlayışların izâlesinde Hz. Fâtıma'nın bütünlüyci konumu merkezî bir önem arz etmektedir.

Kısaca ifâde etmek gerekirse Hz. Peygamber'in Pâk Pâresi ve O'nun yüce ahlâkının timsâli olan Hz. Fâtıma îmân, muhabbet, asâlet, doğruluk, şecaat, feragat, kerem, kanaat, sabır, gayret ve iffetle bezeli güzîde şahsiyeti ile bizler için eşsiz bir örneklik teşkil etmektedir.

³⁹ Hamidullah, II, 1111.

⁴⁰ Taberî, III, 240; Öztürk, *Hazreti Fâtıma*, s. 117, 142.

⁴¹ İbn Cübeyr, *el-Câmiu'l-Ümevî bi Dimaşk (Nüsûs)* (thk. Muhammed Mutî' el-Hâfız), Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1405/1985, s. 196; Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi ahbâri dâri'l-Mustafâ (s.a.s)*, I-II, Matbaatü'l-Âdâb ve'l-Müeyyid, Mısır 1326, II, 103.

⁴² Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 36, 37.

Efendimiz Muhammed'e, O'nun âl ve ashâbına ve Fâtıma Annemize salât ve selâm olsun diyerek son sözde Yûnus Emre'ye kulak tutalım:

*Yûnus Emrem gâfil yatma
Kıyâmet günün unutmama
Mü'min anası Fâtımâ
Yardım eyle kıyâmetde⁴³
Ehl-i beyte Fâtihâ olsun hemîn
Rahmetu'llâhi aleyhim ecmaîn⁴⁴*

Bibliyografya

- Fayda, Mustafa, "Hz. Muhammed'in Necrânlı Hıristiyanlarla Görüşmesi ve Mübâhele", *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 2 (1975), s. 143-149.
- Hâkim, *Hazret-i Zehrâ'nın Fazîletleri* (trc. Yalçın Atalık), Revak Kitabevi, İstanbul 2015.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi (Hayatı ve Faaliyeti)* (trc. Salih Tuğ), I-II, İrfan Yayıncılık, 5. bs., İstanbul 1411/1990.
- İbn Cübeyr, el-Umerî, en-Nüaymî (614/1217), *el-Câmiu'l-Ümevî bi Dimaşk (Nüsûs)* (thk. Mu-hammed Mutî' el-Hâfız), Dârü İbn Kesîr, Beyrut 1405/1985.
- İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (thk. Mustafa es-Sakkâ ve dğr.), I-IV, Beyrut ts.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd (230/845), *et-Tabakâtü'l-kübrâ (Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir)* (thk. Ali Muhammed Ömer), Mektebetü'l-Hancı, Kahire 2001/1421.
- Kandemir, Yaşar, "Fâtıma", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 219-223.
- Muhammed Es'ad Erbilî, *Dîvân-ı Es'ad*, Erkam Yayınları, İstanbul 1991.
- Öğüt, Cemal, *Fâtımatüzzehrâ (R.A.)*, Bahar Yayınları, İstanbul 1970.
- Öztürk, Levent, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2001.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kadınlık Âleminin Sultanı Hazreti Fâtıma*, Bodur Vakfı Yayınları, İstanbul 1982.
- Sarıkaya, Meliha Yıldırım, "Nâm u Na'ti Fâtımâ Zehrâ Betül", *Keşkül Dergisi*, sayı 8, s. 60-66.
- Semhûdî, Ali b. Abdullah (911/1506), *Vefâü'l-vefâ bi ahbâri dâri'l-Mustafâ (s.a.s)*, I-II, Matbaatü'l-Âdâb ve'l-Müeyyid, Mısır 1326.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr (310/922), *Târihu'r-rüsûl ve'l-mülûk* (thk. Muhammed Ebü'l-Fazl), I-XI, Beyrut ts.

⁴³ Sarıkaya, s. 66.

⁴⁴ Muhammed Es'ad Erbilî, *Dîvân-ı Es'ad*, Erkam Yayınları, İstanbul 1991, s. 275.

HZ. FATİMA'NİN ÇAĞIMIZ KADINLARINA ÖRNEK OLUŞU

Prof. Dr. Talip ÖZDEŞ*

Her geçen gün küreselleşmeye doğru giden dünyamızda etnik problemlerin varlığı kadar, çoğunlukla kadın problemi olarak tezâhür eden ve feminist hareketlerin ortaya çıkmasına yol açan ayrımcılığa dayalı bir cinsiyet probleminin varlığı herkes tarafından bilinmektedir. Tarih boyunca farklı coğrafyalarda, kültür ve medeniyet ortamlarında kendisini hissettiren bu problemin dinî boyutu sorgulamalara ve tartışmalara konu olmaktadır. Bu bağlamda İslâm dünyasında da tezahürleri görülen bu evrensel problemin İslâm'la ve onun ana kaynaklarıyla olan ilişkisi de sorgulanmakta, üzerinde birtakım yorum ve değerlendirmeler yapılmaktadır.

Yeni bir yüzyılın eşiğinde bulunurken, bütün dünyada yükselişe geçen mânevî ve dînî eğilimler karşısında ve özellikle İslâm'ın ilgi odağı haline gelmesinin tabîi bir sonucu olarak İslâm'ın demokrasi, laiklik, hukuk, insan hakları ve kadın-erkek eşitliği gibi birtakım hassas konular açısından ele alınıp sorgulanması, İslâm'la ilgili meselelerin yoğun tartışmalara konu olması beklenmeyen bir şey değildir. İzlenen politikaların ve meydana okuyuşların, Müslümanları kendi kimlikleri üzerinde ciddî bir şekilde düşünmeye sevk etmiş olması normaldir. Asla dönerek İslâm kültür ve medeniyetini yeniden ihya etmeyi hedefleyen düşünce hareketleri, Kuzey Afrika'dan Ortadoğu'ya, Hindistan'a ve hatta Uzak Doğu'ya kadar İslâm ülkelerinin her birinde farklı tezahürlerle kendisini göstermiştir.

Cinsiyet gerçeği, yani insanların erkek ve dişi olarak meydana gelmeleri, tıpkı ırk olgusu gibi fizyolojik, psikolojik ve sosyal yönlerden insan gerçeğinin ayrılmaz bir özelliğini oluşturmaktadır. İnsanların toplum hayatında cinsiyetleri hesaba katılmaksızın sadece bir tür olarak cinsiyetsiz bir hayat sürdürebilecekleri şeklindeki görüş, insan fıtratına uygun olmayıp sadece bir faraziye olarak kalmaya mahkûmdur. İnsanlık, tarihin birçok dönemlerinde kadın ve cinselliği konusunda problem yaşamıştır. Cinsellik konusu, mal, servet ve iktidar konuları gibi Allah'ın insanı onunla imtihan ettiği en önemli konulardan biridir:

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslami Bilimler Bölüm Başkanı

“Kadınlardan, oğullardan, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşten, salma atlardan, sağmal hayvanlardan ve ekinlerden gelen şehvetlere (zevklere) düşkünlük insanlar için süslendi. Bunlar dünya hayatının metâdır. Nihayet varılacak güzel yer, Allah’ın huzurudur.”⁴⁵

رُئِنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْمَنَاطِرِ الْمُعْتَدَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ
الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ.

İnanç bozulduğunda, ahlaki değerler erozyona maruz kaldığında, kuvvetlinin zayıfı ezdiği konumlar ortaya çıktığında, kadının insanlığı unutulmuş, egemen güçlerin, yanlış zihniyet ve geleneklerin tahakküm edip zulmettiği bir nesne, erkeğin tasallutu altında ikincil bir varlık konumuna indirgenmiş, cinselliği öne çıkarılarak istismar edilmiştir. Bunun içindir ki tarih boyunca peygamberlere gönderilen vahiyler aracılığı ile insanın gerek mal ve iktidar karşısında, gerekse cinsellik karşısında nefisini terbiye ederek Allah’ın koyduğu sınırları gözetmesi istenmiştir:

“Komşunun karısına yahut kölesine yahut cariyesine yahut öküzüne yahut eşeğine yahut komşunun hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin!”⁴⁶ “Fakat ben size derim ki, bir kadına şehvetle bakan her adam, zaten yüreğinde onunla zina etmiştir”

“Mü’min erkeklere söyle, gözlerini sakımsınlar ve ırzlarını muhafaza etsinler. Bu kendileri için daha temizdir. Her halde Allah ne yaparlarsa haberdardır.”⁴⁷

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَعْضُوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ.

Mü’min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakımsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zînet (yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar. Zinetlerini, kocalarından yahut babalarından yahut kocalarının babalarından yahut oğullarından yahut üvey oğullarından yahut erkek kardeşlerinden yahut erkek kardeşlerinin oğullarından yahut kız kardeşlerinin oğullarından yahut Müslüman kadınlardan yahut sahip oldukları kölelerden yahut erkekliliği kalmamış hizmetçilerden, yahut da henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri zinetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey mü’minler, hep birlikte töbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!⁴⁸

⁴⁵ Âli İmrân, 3/14

⁴⁶ Kitab-ı Mukaddes, Eski Ahit, Çıkış, 20/17

⁴⁷ Nûr, 24/ 30

⁴⁸ Nûr, 24/ 31

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَعْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا
وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءَ
بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءَ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرَ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ
وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ.

Kadın kimliğini erkekte asimle eden, onu insan olarak ikinci sınıf tâlî bir varlık haline getiren anlayışları insanlıkla, insan onuruyla, ahlak ve hukukla bağdaştırmak mümkün değildir. Cinsiyet ayrımcılığı, cinslerin doğal farklılığı ve seleksiyonu anlamına gelmez. O, doğal farklılığın ötesinde yine insanlar tarafından yapılan ideolojik ve politik boyutları olan bilinçli bir uygulamadır. Cinsler arası ilişkiler bazen sevgi, saygı ve adalete dayanan, insanların Allah ve hukuk önünde eşitliğini esas alan tabî ve insanî bir zeminde seyrederken; erkin kötüye kullanılmasıyla, ezme, sömürme ve ayrımcılığın hakim olduğu politikalarla ve uygulamalarla bozulabilir. Benzer politikalar sadece cinsler arasındaki ilişkiyi ve dengeyi negatif yönde etkilemekle kalmaz, aynı cinsler arasında da sınıflaşma, kölelik ve sömürüye dayalı yapıların oluşmasına da zemin hazırlar.

Ayrımcılığın Temelinde Yatan Gerçek

Problemin temelinde insanın kendi gerçekliğini, evreni ve Allah'ı tevhidî bir bütünlük içerisinde kavrayamaması, yani gerçeğin ve bütünlüğün parçalanması (şirk) vardır. Meselâ Ali Şeriatî, bu noktaya dikkat çekerek tarihte ve günümüz toplumlarında Habil ve Kabil kutbu adını verdiği, birbiriyle çatışan iki ayrı yapılanmaya işaret eder. Ona göre Kabil kutbu, şirki ve beraberinde her türlü sınıflaşmayı, baskı ve sömürüyü temsil eder.⁴⁹

Kadının bir sorun olarak ayrıştırılmasının temelinde insan vakiasını, insanlık gerçeğini anlamayla ilgili bir bakış açısı ve yöntem problemi vardır. Kadın insan olma bakımından erkeğe göre tâlî konumda olan ayrı bir varlık değildir. Kadın ve erkek, insanlık paydasında bütünleşen, birbirini tamamlayan, birbirine muhtaç iki varlıktır. Kadının birtakım özellikler bakımından erkekten farklı olup farklı görevler yüklenmesi, onun insani özel-

⁴⁹ bkz. Ali Erkul, "Ali Şeriatî'de Temel Sosyolojik Kavramlar", Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 17, Aralık 1994 ss. 105-117.

likleridir. Onun problemlerinin genel olarak insan probleminin dışında ele alınması, erkeğin her şeyin ölçüsü haline getirilmesi, hayat ve kâinatı birlik ve ahenk içerisinde kavrayan tevhidî düşünce sisteminin bozulmasıyla yakından ilgilidir. Bu anlatılan gerçeğin tarihte birçok örneklerini görmek mümkündür.

Eski Yunan'da ve Roma'da Durum

Örneğin eski Yunan'da babasının seçeceği koca ile evlenmek mecburiyetinde olan kadın, evlenince babasının hükmünden çıkıp kocasının hükmü altına girmekte, dul kalınca daha rüşte ermemiş bile olsa, temyiz kudretine sahip oğlunun hükmü altına girmekteydi. Aristokrat ve asil sınıfın kadınları, üstünlük duygularını köle ve cariyelerine emrederek gidermekte, erkeklerin yanında ise kendilerine ancak susmak düşmekteydi. Miras hakkı olmayan kadının, kocasının ölümü ile kalan mirası, miras hakkı olan oğulları reşit oluncaya kadar bir vâsî eliyle idare ediliyordu. Ayrıca boşanma hakkı da genellikle erkeğin elindeydi. Erkekler her türlü eğitimden (spor, jimnastik, müzik, okuma) yararlandıkları halde, kızların eğitimi annenin eline bırakılmış, iplik bükme, dokuma, dikiş, ev işleri, çocuk bakımı gibi işler onların temel meşgalelerini oluşturmuştur.

Helenistik devirde kadının toplum hayatına katılımı statüyü değiştirmemiş, ancak kadın, daha çok cinsel cazibesiyle öne çıkartılarak fuhuş ve ahlâksızlık son derece yaygınlaşmıştır. Aristo'nun, "Hayvanların Nesli" (Generation of Animals) adlı eserinde, erkek ve kadınlar birbirine zıt iki varlık olarak ele alınmakta; kadın, erkekten daha aşağı, akıl ve yetenek bakımından güvenilmeyen, hilkat garibesi bir doğaya sahip acayip bir varlık olarak telakki edilmektedir. Aristo'nun bu fikri, o dönemin hâkim inanç ve zihniyetini, daima birbiriyle vuruşan iki kutuplu düşüncenin Yunan kombinasyonunu yansıtmaktadır.

Çok ilahlılığın, sınıflı yapının ve köleliğin egemen olduğu eski Roma'da durum, eski Yunanistan'dakinden daha farklı değildir. Patriarkal olan Roma ailesinde babanın mutlak otoritesi söz konusu olup ömrü boyunca aile fertleri üzerinde tam bir hâkimiyet ve tasarrufu mevcuttu. Baba, karısını, kızını veya oğlunu köle olarak satabildiği gibi, oğulları en yüksek mevkie çıksalar bile, baba sağ olduğu müddetçe servet sahibi olamazlardı. Sonra baba, bu aile fertlerinin işledikleri suçlarda bizzat hâkimlik ettiği için, şayet takdir ederse reşit olan evladını ve eşini bile öldürebilir, devlet buna

karışamazdı. Roma'da kadın istismar edilen bir meta konumunda olup fuhuş, mahremler arası cinsel ilişki, nikâhsız evlilikler ve gayr-i meşru çocuklar her geçen gün artmıştır.⁵⁰

Roma İmparatorluğu yıkıldıktan sonra, insanlarda kadınlardan uzaklaşma, züht hayatı yaşama, kadınların lânetli olduğu şeklinde eğilimler baş göstermiştir. Roma'nın içerisine düştüğü lüks, şehvet ve ahlâki sefaletle gösterilen tepkiler daha sonraları Hıristiyanlığa da etki etmiş, Katolik kilisesinin erkek liderleri, kadının ruhu olup olmadığını bile sorgulama noktasına gelmişler, onu erkeği kandırarak günaha girmesine neden olan bir varlık olarak görmüşlerdir. On üçüncü yüzyıldan itibaren kilise, şeytanla cinsel ilişkiye giren ve böylece insanlar arasında fuhuş ve kötülüğü yaymak isteyen birçok büyücü kadının mevcut olduğu görüşündeydi. Dolayısı ile büyücü olarak farz edilen kadınlara karşı büyük bir mücadele başlatılmış, çok sayıda kadın yakılarak veya suda boğularak öldürülmüştür.

Cahiliye Arap Toplumunda Durum

Allah'a inancın yanında birçok ilahların, kabilecilik anlayışının etkin olduğu sınıflı cahiliye Arap toplumunda da tam bir ataerkil yapılanma hâkim olup, birtakım övgüye değer şeylerin ve erdemlerin yanında, kadın statü bakımından erkekten aşağı kabul edildiği gibi, evlenme, boşanma, miras, siyasî katılım, ekonomik konularda tasarruf yetkisi büyük ölçüde erkeklerin elinde olmuştur. Kadınların esir edilebildiği, dövülebildiği, fuhuşa ve zinaya teşvik edilip zorlanabildikleri, bazı ailelerin yoksulluk nedeni ile veya namus korkusu ile kız çocuklarını diri diri gömdükleri de bilinmektedir. Nitekim Kur'an'da, bu kötü âdete işaret edilerek onu yapanlar kınanmıştır:

*"Diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman,... her nefis ne hazırladığını bilecektir."*⁵¹

وَإِذَا الْمَوْؤُودَةُ سُئِلَتْ. بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ. عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ.

Zina ettiğini hiç çekinmeden şiirlerinde işleyen şairlerin bulunması, zinayı yasakladığı için İslâm'ı kabul etmeyenlerin bulunması, bazı erkeklerin iyi çocuk sahibi olmak için hanımını beğendiği bir erkekle beraber olması için ona göndermeleri, fuhuş ve zinanın yaygınlığını göstermektedir. Cahiliyede kadının uğursuz ve aldatıcı sayıldığına dair rivayetler, kısır gö-

⁵⁰ Halil Demircioğlu, *Roma Tarihi*, I. Cilt, Cumhuriyet, Ankara 1953, s. 49

⁵¹ Tekvir, 81/8-9, 14

rüşlü ve yarım akıllı oldukları için onların görüşlerine muhalefet etmenin gerekliliğine olan inanç, kız çocukları dünyaya geldiğinde ailenin bundan rahatsızlık duyması, bazı ailelerin yeni doğan veya da küçük yaştaki kız çocuklarını gömmesi, kız çocuklarına ve kadına nasıl bakıldığı hakkında bize fikir vermektedir.

Kur'an'da İnsan ve Kadın

Kur'an kız çocuklarının ve kadınların değersizleştirildiği işte böylesi bir topluma gelmiştir. Allah, âlemlere rahmet olarak gönderdiği peygamberi aracılığı ile cinsiyet ayırımı yapmadan insanın yer ve gökleri, bütün canlıları ve insanı yaratan âlemlerin Rabbi tarafından yeryüzünde halife kılındığını söylemiş, erkek ve kadının aynı insani özden yaratıldığına, üstünlüğün cinsiyet farklılığında, kabile, kavim ve ırk farklılığında olmadığına işaret ederek, üstünlüğün ancak takvada olduğuna vurgu yapmıştır. Allah, insana düşünüp karar vermesi için akıl ve irade yeteneği vermiş, ona varlıkla ilgili isimleri ve konuşup düşüncesini açıklama anlamına gelen beyanı ve kalemle yazmayı da öğretmiştir. Onu nefs-i levvâme (kınayan, pişmanlık hissi verip utandıran nefis) ve nefis-i emmâre bî's-sûi (kötülüğe teşvik eden, nefisî arzu ve isteklerin kaynağı olan nefis) ile mücehhez kılmış, insan nefsinde fücûrunu (günahkârlığı, haktan uzaklaşmayı) ve takvâsını (Allah'a gerçek bir bağlılıkla her türlü kötü ve çirkin işlerden uzak kalıp korunmayı) ilham etmiştir. Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklerle daldıran da kaybetmiştir. Âyetlerde insanın en güzel surette yaratıldığına, yeryüzünde halife kılındığına, sabır, şükür, ahde vefa, emanete riayet, doğruluk, güzel ahlâk gibi birtakım olumlu meziyetlerine dikkat çekilirken; diğer taraftan onun nankör, aceleci, zayıf, kıskanç, kaba, azgın, tartışmacı, riyâkar, cimri, hasetçi, kibirli, hüsrân içinde olduğu da vurgulanmıştır.

“Atılan meniden iki çifti, kadın ve erkeği yaratan O (Allah) dur” , “İnsan başıboş yaratıldığını mı zannediyor? O, atılan bir meniden bir nutfe değil miydi? Sonra o bir şalâk (embriyo) olmuş ve Allah onu yaratmış ve (insan) biçimine koymuştur. O (Allah) ki, o meniden erkek ve dişi olarak iki eş yaratmıştır. Bütün bunları yaratan, ölüleri tekrar diriltmeye güç yetiremez mi?”⁵²

⁵² Kıyamet, 75/36-40

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى. أَلَمْ يَكُنْ نُطْفَةً مِنْ مَّيِّمِي مَبْنِي. مَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى.
فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى. أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى.

“Ey insanlar, sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan (o nefisten) eşini var edip ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinizden takva üzere korkun”⁵³

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا.

“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli ve en üstün olanınız, takva bakımından daha üstün olanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, haberi olandır.”⁵⁴

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ.

Allah, Müslüman erkeklerle Müslüman kadınların birbirlerinin dostları ve yardımcıları olduğunu, onlar için büyük mükafaat hazırladığını vahyettiştir:

“Mü’min erkekler ve mü’min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah’a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁵⁵

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ.

“Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mü’min erkekler ve mü’min kadınlar, itaate devam eden erkekler ve itaate devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazî erkekler ve mütevazî kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah’ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar; Allah bunlar için bir mağfret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”⁵⁶

⁵³ Nisâ, 4/1

⁵⁴ Hucurât, 49/13

⁵⁵ Tevbe, 9/71

⁵⁶ Ahzâb, 33/35

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا.

Allah erkek ve kadın arasındaki ilişkilerde adaleti, doğruluğu, emanete riyeti ve iyiliği emretmiş; haksızlığı, zulmü, çirkin işleri yasaklamıştır.

“Muhakkak ki Allah, adaleti, ihsanı ve yakınlara vermeyi emreder, fuhuştan, çirkin ve kötü şeylerden, azgınlık ve haddi aşmaktan nehyeder. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.”⁵⁷

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُم لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ.

“Kullarıma zulmetmeyi kendime haram kıldığım gibi, onu sizin aranızda da haram kıldım. Öyleyse birbirinize haksızlık etmeyin.”⁵⁸

Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır:

“Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde mağrûfa (iyilik esası üzerine) dayalı hakları vardır.”⁵⁹

...وَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلِيهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ.

Erkekle kadın arasına sevgiyi koyan Allah'tır.

“Sükûnet bulmanız (kaynaşmanız) için size nefislerinizden eşler yaratıp da aranızda meveddet (sevgi) ve rahmet (şefkat) peydâ etmesi O'nun (varlığının) delillerindedir. Doğrusu bunda, düşünen bir kavim için ibretler vardır.”⁶⁰

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ.

Müminlerin birbirleri arasında ve erkeğin kadına muamelesinde yumuşaklıkla, şefkat ve merhametle davranması, imanının olgunluğundandır:

“Kime yumuşak huyluluktan nasibi verilmişse, ona hayırdan nasibi verilmiştir. Kim de yumuşak huyluluktan mahrum kılınmışsa, hayır nasibinden mahrum olmuştur.”⁶¹

⁵⁷ Nahl, 16/90

⁵⁸ Müslim, Birr, 55 (hadis no. 2577); İbn Hanbel, C. V, s. 160

⁵⁹ Bakara, 2/228

⁶⁰ (Rûm, 30/21)

⁶¹ Tirmizî, Birr, 67 (hadis no: 2013; İbn Hanbel, C. IV, ss. 159, 451)

Hz. Fâtıma

İşte Hz. Fâtıma, Kur'an'da müminlerin vasıfları olarak anlatılan bütün güzellik ve iyilikleri, ahlak ve erdemleri kimlik ve yaşayışında temsil etme şerefine haiz olmuş örnek bir insan, örnek bir kadındır. Bütün peygamberlere gönderilen ilahi mesajları kendisinde toplayan Kur'an'ın kendisine vahyedildiği, âlemlere rahmet olarak, çok büyük bir ahlak üzerine üsve-i hasene olan hatemu'l-enbiya Hz. Muhammed'in sevgili kızıdır. Fâtıma 609 yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir. Hicretten 13 yıl evvel Mekke'de doğmuş, hicretin ikinci yılında Hazreti Ali ile evlendirilmiştir. O zaman Hazreti Ali yirmi beş, Hazreti Fâtıma da onbeş yaşına gelmiş idi. Fiziki ve ruhsal yönden Allah Rasülü'ne en çok benzeyen Fâtıma, iman, fazilet, ahlak, iffet ve takva sembolü, cennet kadınlarının efendisi bütün mümin kadınlar için örnek bir şahsiyet olmuştur!⁶² Hz. Peygamber'in "Fatma benim parçamdır"⁶³ sözü bunu ifade eder. Hz. Hatice'nin (ra) en küçük kızıdır. Aydınlık, parlak ve beyaz yüzlü kadın, anlamına gelen "Zehra" lakabı (Fâtımatü'z-Zehra) ile anılırdı. Peygamber Efendimiz, kendisini çok sevip anne sevgisiyle muamele ederek, "annem" anlamına gelen "Ümmü ebihâ" sözleriyle kendisine hitap ederdi. Bir diğer lakabı da "iffetli kadın" anlamına gelen "Betül" dür. Künyesi, Ümmü'l-Haseneyn Fâtıma bint Muhammed ez-Zehra şeklindedir.

Fâtıma, Hz. Peygamber'in "kardeşim" dediği, elinde büyütüp terbiye ettiği, peygamberliğinin ilk günlerinden itibaren İslam davasını kucaklayan, yiğitlik ve cesaret örneği, hicret ederken yatağına yatırdığı, kendisine "Allah'ın Aslanı" lakabını taktığı, Hz. Musa'nın kardeşi Harun'a benzettiği amcasının oğlu Ali (r.a.)nin sevgili eşi, sevgili torunları Hasan ve Hüseyin'in anneleridir. Allah Resülü'nün soyu Hz. Fâtıma ve Hz. Ali ile devam etmiştir.

Fâtıma'nın Allah'ın Resülü'nün terbiyesi ile yetişmiş olması çok şeyi anlatır. Fâtıma, çocukluk dönemlerinden itibaren Allah Resülü'nün yanında onunla arkadaş olmuş, kader birliği yapmış, sevinç ve üzüntülerini, her şeyi onunla paylaşmıştır. O, adeta babasının annesi olmuştur. Çocukluğundan gençliğine, evliliğine ve anneliğine kadar hayatının her safhasında Allah Resülü ile beraber olmuş, onun son nefesine kadar ondan ayrılmamış, iman, ahlak, fazilet, iffet ve cesaret örneği olmuştur. Hz. Peygamber son ne-

⁶² Müslim, Fezâilü's-Sahabe, 98; Tirmizî, Menâkıb, 60.

⁶³ Tirmizî, "Menâkıb", 60.

fesini verirken Hz. Fâtıma onun yanında olmuş, Hz. Peygamber'in ellerini avuçlarının içerisine almıştır. Hz. Peygamber çok rahatsızlandığında "Ey babacığım senin bu elemi ne kadar şiddetli" diyen Fâtıma'ya, "Ya Fâtıma, bugünden sonra babana elem yok!" diyerek vefat edeceğini ona ima etmiş, Fâtıma bunun üzerine ağlamaya başlamış, sonra Allah Resulü onun kulağına fısıldayarak onu teselli etmiştir.

Aişe (Allah Ondan razı olsun) şöyle demiştir: Peygamber (sa)'in hanımları onun yanında otururlarken Fâtıma tıpkı Rasûlullah (sa) gibi yürüyerek çıkageldi. Peygamber (sa) onu görünce sevindi ve "merhaba kızım" diyerek sağına veya soluna oturttu, sonra Fâtıma'nın kulağına bir şeyler fısıldadı bunun üzerine Fâtıma yüksek sesle ağladı. Onun aşırı üzüntüsünü görünce kulağına bir şey daha fısıldadı. Bu defa Fâtıma güldü. Fâtıma'ya, hanımları yanındayken Rasûlullah (sa) sadece sana bir sır verdi sen de ağladın dedim. Rasûlullah (sa) kalkıp gidince, Rasûlullah (sa)sana ne söyledi? Diye sordum. Fâtıma Rasûlullah (sa)'in sırrını kimseye söylemem dedi. Rasûlullah (sa) vefat edince de: - Senin üzerindeki analık hakkıma dayanarak Rasûlullah (sa)'ın sana verdiği sırrı bana söylemeni istiyorum dedim. Fâtıma da: Şimdi olabilir dedi ve şunları söyledi: Rasûlullah'ın ilk olarak söylediği gizli sözünde: "Her sene Cibril benimle Kur'an-ı Kerim'i bir defa baştan sona okurdu, bu defa bir, iki kere okudu. Bu yüzden ecelim yakınlığını anlıyorum. Allah'tan kork ve sabırlı ol. Ben senin için ne güzel bir öncüyüm" buyurdu bunun üzerine ağlamıştım. Benim çok üzüldüğümü görünce kulağıma ikinci kez bir şeyler fısıldayarak "Ya Fâtıma, mümin hanımların veya bu ümmetin hanımefendisi olmak istemez misin? Buyurdu. O zaman da gördüğün gibi gülmüştüm. ⁶⁴

Baskı ve Zulümler Karşısında

Müşriklerin baskı ve işkenceleri, zorluk ve yoksulluklar karşısında Müslüman kimliğinden asla taviz vermemiş, her türlü çileye, zorluk ve sıkıntıya katlanmıştır. O, Allah Resulü'nün kokladığı, yüzünü ve ellerini öptüğü mübarek bir kıızı! Hz. Peygamber bir sefere çıktığında onunla vedalaşır, döndüğünde de onunla görüşürdü. Rasulullah, baba ve anne şefkatini kendi şahsında bütünleştirerek sevgili kızına yönelmiş, ona büyük saygı duymuş, o geldiğinde ayağa kalkmış, yanına oturtmuş, ona değer vermiş,

⁶⁴ Buhârî Menakıb 25, Müslim Fezailis-sahabe 97) İmam Nevevi, *Riyazu's-Salihin*, çev. M. Yaşar Kandemir-İsmail Lütfü Çakan-Raşit Küçük, Erkam Yay. C. IV, s . 92-93

onunla sohbet edip istişare etmiştir.⁶⁵ Takva, iffet, Allah'a itaat ve sadelik içerisinde çok mütevazı bir hayat yaşamış, Müslüman kadının olgunluğunu, vakar ve onurunu şahsında somutlaştırmıştır. Küçük yaşta annesi Hz. Hatice'yi kaybetmiş, onun yerini almış, onun misyonunu yüklenmiştir. O, Resulullah'ın ve Hz. Hatice'nin kızı olmanın bilincindedir, babasının misyonu ile bütünleşmiştir. Dünyanın ihtişam ve zevklerine iltifat etmemiştir. Şecaat ve cesaretiyle Allah Resulü'nü müdafaa etmiş, onunla beraber harbe katılmış, mücahitlere su taşımış, yaralıların yaralarını sarmıştır. Mescitte secdeye kapanan Allah Resulü'nün sırtına deve bağırsakları atıldığında, Fâtıma müşriklerin baskı ve tehditlerine aldırmaksızın babasının yardımına koşmuş, minnacık elleriyle o bağırsakları Allah Resulü'nün sırtından temizlemiştir.

Abdullah İbni Mes'ûd (ra) der ki: "Resûlullah'ın (as) Kureyşe bedduâ ettiğini asla işitmedim. Yalnız bir gün Kâ'be-i şerif yanında namaz kılıyordu. Ebû Cehil, kendi adamlarıyla bir yerde oturuyorlardı. O sırada bir kimse gelip ölmüş bir deve işkembesini oraya bıraktı. Ebû Cehil, "Bu kan ile bulaşmış işkembeyi, kim götürüp, Muhammed secdeye inince arkasına koyar?" dedi. Onların içinde en ziyâde bedbaht Ukbe bin Ebî Mui't, bu çirkin işe girişip, onu Hâce-i âlem secdede iken üstüne koydu. Resûlullah (as) secdeden kalkmadı. O bedbahtlar gülüştüler. O kadar ki, gülmekten birbirlerinin üzerine düştüler." İbni Mes'ûd der ki; "Ben uzaktan bakardım. Müşriklerin korkusundan yanına varamadım. Nihâyet bir kimse Hazreti Fâtıma'ya haber verdi. Fâtıma gelip onu Resûl-i Ekrem'in üzerinden kaldırdı. Peygamberimiz (as) namazdan kalkınca üç kare "Yâ Rabbi! Kureyşi sana havale ediyorum; diğer bir rivâyette isimlerini söyleyip, "Yâ Rabb! Onları sana bırakıyorum" buyurdu."⁶⁶

Bütün baskı ve işkencelerin, ambargoların, suikast ve savaşların ortasında şirkin efendilerine ve zulme karşı mücadele eden bir peygamberin kızı olmak hiç de kolay değil! Hz. Fâtıma örneği, cahiliyenin nesne haline getirip cinselliği ile öne çıkan, insanlığı değersizleştirilip unutulmuş kadın imajını kökünden değiştirmiştir.

Allah'ın Elçisi'nin onun hakkındaki şu sözleri, Hz. Fâtıma'nın değerini ortaya koyar:

⁶⁵ Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 98; Ebû Dâvûd, "Edeb", 143, 144; Tirmizî, "Menâkıb", 60.

⁶⁶ Buhârî, Vudû' 69, Salât 109, Cihad 98, Cizye 21, Menâkıbu'l-Ensar 29, Meğazi, 7; Müslim, Cihad 107; Nesâî, Tahâret 192. Bu rivayetin farklı bir varyantı için bk. M. Asım Köksal, Hz. Muhammed ve İslamiyet, İrfan Yayınevi, 1977, c. I, s. 185.

“Dünyadaki en iyi dört kadın şunlardır: Meryem, Asiye, Hatice ve Fâtıma. Fâtıma’nın hoşnut olduğundan Allah da hoşnut olur, onun kızdığına Allah da kızar. Fâtıma’nın hoşnutluğu benim hoşnutluğumdur, onun kızgınlığı benim kızgınlığımdır. Kızım Fâtıma’yı seven beni sevmiştir, Fâtıma’yı memnun eden beni memnun etmiştir. Fâtıma’yı üzen beni üz müştür. Fâtıma benden bir parçadır. Kim onu incitirse beni incitmiş olur; beni inciten de Allah’ı incitmiştir.”⁶⁷

Allah Rasulü’ne insanlardan en çok kimi sevdiği sorulduğunda, kadınlardan “Fâtıma’yı”, erkeklerden de “Hz. Ali’yi” sevdiğini ifade etmiştir.

Allah Rasulü’nün ailesi (Ehl-i Beyt) Allah’ın inayetiyle, Rahmet Peygamberi’nin gözetiminde ilahi vahyin terbiyesiyle arınıp temizlenmiştir. Şu ayeti kerime buna işaret eder:

*“Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah’a ve Resûlüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”*⁶⁸

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا.

Ehl-i Beyt, yakınları sevmeyi emreden şu ayette de öne çıkıyor:

*“İşte Allah’ın, iman eden ve iyi işler yapan kullarına müjdelediği nimet budur. Deki: Ben buna karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum. Kim bir iyilik işlerse onun sevabını fazlasıyla veririz. Şüphesiz Allah bağışlayan, şükürün karşılığını verendir.”*⁶⁹

ذَٰلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهَ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ
فِي الْقُرْبَىٰ وَمَنْ يَعْتَرَفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ.

Allah Rasulü bir gün mübarek kızı Fâtıma’yı sağ tarafına, damadı Ali’yi sol tarafına almış, Hz. Hasan’la Hüseyin’i de kucaklarına oturtuktan sonra abası ile onları kuşatarak şöyle dua etmiştir:

“Ey Rabbim! Bunlar benim Ehl-i Beytim’dir. Hayırlılarım, yakınlarım ve has kimselerimdir. Bunlardan senin rızana aykırı olan kötülük, günah, şek ve şüp-

⁶⁷ Buhârî, "Fezâ'ilü aş-hâbi'n-nebî", 12, 29; Müslim, "Fezâ'iiü ş-şahâbe", 93-94; Hâkim, III, 154; İbn Hanbel, Müsned, I, 293

⁶⁸ Ahzab, 33/33

⁶⁹ Şura, 42/23

heleri, bütün kötülükleri ve şeytanın kışkırtmalarını giderip koru. Onları kötü ah-laklardan ve gizli ve açık ayıplardan tam olarak temizle!”

Hz. Fâtıma'nın son derece sade ve mütevazı bir hayatı vardı. Son dere-ce kanaatkar ve cömertti, ihsan ve ikramda bulunmayı severdi. O ve kocası, mümin kardeşlerini kendi nefislerine tercih ederler, var olanı başkalarıyla paylaşırlardı. Hz. Fâtıma gösteriş ve ihtişamdan, dünyanın geçici zevklerin-den uzak bir hayat yaşamıştır. Nikâhında misafirlere, bal şerbeti, gülsuyu ik-ram edilmiş, yemek olarak da hurma, yağ ve süzölmüş yoğurt yedirilmiştir. Nikahı gibi çeyizi de çok sade olmuştur. Birkaç minder, saçaklı bir halı, kilim, içi hurma lifi ile doldurulmuş birkaç yüz yastığı, su tulumu, meşin bardak, el değirmeni, bir elek, havlu, kadife yorgan ve koç postu.

Hasan ve Hüseyin küçük iken hastalanmışlardı. Pederleri ve vâlide-leri Fâtımatü'z-Zehrâ ve hizmetçileri Fıdda, çocuklar iyi olunca üçü de has-ta iken adadıkları orucu tuttular. Birinci gün, iftar için hazırladıkları yeme-ği, o esnada kapılarına gelen yetimlere vererek yemek yemeden ikinci gü-nün orucuna başladılar. O akşamın iftarlığını da, yine o saatte kapıya gelip (Allah için bir şey verin!) diyen fakîr ve miskinlere verdiler. O gece de ye-mek yemeden, üçüncü günün orucuna başladılar.

O akşam dahi, kapılarına gelen fakîri boş çevirmemek için, iftarlıklarını ona verdiler. Bunun üzerine âyet-i kerîme geldi ve Allahü teâlâ buyur-du ki; *“Bunlar, adaklarını yerine getirirler. Uzun ve sürekli olan kıyâmet günün-den korktukları için, çok sevdikleri ve canlarının istediği yemekleri miskîn, yetim ve esîrlere verirler. Biz bunları, Allah Teâlâ'nın rızâsı için yediyoruz. Sizden karşılık olarak bir teşekkür, bir şey istemeyiz derler... Bunun için Cenâb-ı Hak, onlara şerâb-ı tahûr içirdi.”*⁷⁰

Hazret-i Fâtıma, Resûlullah (as) vefât ettikten sonra hiç gülmemiştir. Ayrılık ateşi ile dâima yanmış ve Resûlullah (as) efendimizin verdiği müjde zamanını bekler olmuştur. Gündüzleri oruç tutarak geceleri ibâdetle geçir-miştir. Vefât edeceğine yakın: *“Ölünce beni erkekler arasına perdesiz çık-a-racaklarını düşünerek çok utanıyorum”* buyurmuştu. O zaman kadınları tabuttan kefene sarılı olarak perdesiz çıkarmak âdet idi. Esmâ binti Ümeyr, (ra) buyuruyor ki: *“Habeşistan'da iken hurma dallarını çadır gibi ördükle-rini görmüştüm”* dedim. Hazreti Fâtıma *“Bunu yanımda yap da göreyim”* dedi. Esmâ yaparak gösterdi, çok hoşuna gitti ve duâ etti. Resûlullah (as) vefât ettikten sonra güldüğü hiç görülmemiştir. Öldükten sonra beni sen, yı-

⁷⁰ İnsan, 76/7-9, 21

ka, Ali de bulunsun. Başka kimse içeri girmesin diye vasiyet etti. İşte bunun için Hazreti Ali cenâzesine kimseyi çağırmadı. Bir habere göre, Hazreti Abbas (ra) Ehl-i Beyt'den birkaç kişi ile cenâze namazını kılıp, gece defin ettiler. Başka haberlere göre, ertesi gün Ebû Bekr-i Sıddîk, Ömer Fârûk ve bir çok sahâbî hasta ziyâreti için, Hazreti Ali'nin evine geldiler. Anlayınca bize niçin haber vermedin? Namazını kılardık. Hizmetini görürdük, diyerek üzüldüklerini bildirdiler. Hazreti Ali kendisini erkeklerin görmemesi için, gece defin olunmasını vasiyet ettiğini, vasiyeti yerine getirmek için böyle yapıldığını söyleyerek, özür diledi.

Hazreti Fâtıma, Resûlullah'ın (as) vefâtından altı ay sonra, Ramazan-ı şerîfin 3. Salı gecesi akşam ile yatsı arasında vefât etmiştir. Vefâtında yirmi dört yaşında idi.

BİR ANNE OLARAK HZ. FÂTİMA

Prof. Dr. M. Bahaüddin VAROL*

İçimizden ve bizden biri olarak gönderilen Hz. Peygamberin uygulamalı olarak gösterdiği İslam toplum yapısı, birçok özelliği içerisinde barındırmaktadır. İlahî vahyin uygulayıcısı olan Hz. Peygamber'in bu özelliği Kur'ân-ı Kerim'de "*De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım*"⁷¹ "*Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik*"⁷² şeklinde ifade edilmektedir. Yeryüzünde yaşayan bizler için gönderdiği peygamber de bizim gibi bir beşer olmuş, bizim gibi yaşamış, bizim gibi ihtiyaçları olmuş, bizim gibi duygu ve düşünceler beslemiş kısaca nasıl olmamız gerektiğini bizden biri olarak her yönüyle bizlere göstermiştir. Onun bize örnekliği birçok araştırmaya konu olmuştur. Çalışmalar Onun örnekliğini ortaya koyarken Onun yakınlarının yaşam örnekleriyle bunu desteklemişlerdir. Bu noktada en çok da Onun Ehli Beyt'inden istifade edilmiştir. Zira Ona en yakın olan ve sürekli beraber olup etkileşim içerisinde olan eşleri, çocukları ve torunları ile ilişkileri Müslümanların aile hayatında referans alınacak temel örneklikleri barındırması açısından önemlidir. Burada ele alınacak husus ise Onun ailesinde yetişen çocuklarından ve Ehli Beyt'inden biri olarak Hz. Fâtıma'nın kendi aile içi ilişkilerinin bir yönü olan çocuklarıyla ilişkileri, bir anne olarak onun durumu ve konumu olacaktır.

Rasûlullah'ın erkek çocukları küçük yaşlarda iken vefat etmiş, kız çocukları ise büyümüş, evlenmiş ve çoluk-çocuk sahibi olmuşlardır. Bunlardan Zeyneb'in Ümâme isiminde bir kızı, Rukayye'nin Abdullah isiminde bir oğlu olduğu rivayetlerde bildirilmektedir. Hz. Ali Hz. Fatmâ evliliğinden ise beş çocuk dünyaya gelmiştir. Rasûlullah'ın Hz. Fâtıma ve Hz. Ali evliliğinden dünyaya gelen Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin dışındaki torunları hakkındaki bilgiler yok denecek kadar azdır. Hadis ve İslam Tarihi kaynaklarında nakledilen bilgilerde Rasûlullah'ın torunları ve onlarla ilişkilerinin neredeyse tamamı Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'le ilgilidir. Kaynaklardaki bu

* Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Öğretim Üyesi.

⁷¹ Kehf, 18/110; Fussilet, 41/6.

⁷² İsra 17/95.

rivayet zenginliği ya da kısrılığının siyasi, sosyal, dini vs. birçok sebepleri vardır. Sözkonusu bu durum bazı noktaların belirlenmesinde ve olayların net bir biçimde ortaya konmasında bir engel oluşturmaktadır. Mesela Hz. Peygamber'in torunları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile ilişkilerini nakleden birçok rivayetin bulunulmasına rağmen, Hz. Fâtıma'nın çocukları ile ilişkilerini anlatan, bir anne olarak onlara ilgisi ve alakasını ortaya koyan rivayetler yok denecek kadar azdır.

Bu tespiti yaptıktan sonra biz önce Hz. Peygamber'in çocukları ve Hz. Fâtıma hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin özelinde şekillenen ilişkiler çerçevesinde Hz. Fâtıma'nın bir anne olarak davranış modelliği üzerinde durmaya çalışacağız. Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in yaşayan çocuklarının en küçüğüdür.⁷³ Ebû Ömer b. Abdilber; *"Rivâyetler ışığında en doğru görüş, Rasûlullah'ın kızlarından en büyüğü Zeyneb en küçüğü de Fâtımâ'dır"* demektedir.⁷⁴ Hz. Peygamber'in nübüvvetinden önce, O, 35 yaşlarında iken dünyaya gelen Hz. Fâtımâ,⁷⁵ Bedir harbinden sonra hicretin 2. yılında Hz. Ali ile evlenmiş ve bu evliliklerinden, Hasan, Hüseyin, Muhassin, Ümmü Gülsüm ve Zeyneb isimlerinde çocukları dünyaya gelmiştir.⁷⁶ Muhassin, doğumunun hemen akabinde vefat etmiş ancak kızları çeşitli evlilikler geçirmişlerdir.

Genel olarak rivâyetler değerlendirildiği zaman, Hz. Peygamber'in en çok sevdiği kızının Hz. Fâtımâ olduğu görülecektir. Rasûlullah'ın ona olan sevgisini ifade eden rivâyetler oldukça fazladır. Her ne kadar Şîa kaynaklarında onun menâkıbı ile ilgili olarak bazı aşırı ve abartılı unsurlar taşıyan rivâyetler söz konusu ise de⁷⁷ biz bu konuda sahih kaynaklarda ifade edilen bazı rivâyetleri burada zikretmek istiyoruz. Tabi bu noktada Hz. Peygamber'in, kendi evinde ve kendi evladı gibi yetiştirmiş olduğu Hz. Ali ile onu evlendirip, neslinin onun neslinden devam ettiğini ifade etmemiz, onun sevgisinin kaynağını bize daha açık bir şekilde göstereceğine inanıyoruz. Büreyde'den nakledilen bir rivâyette, Rasûlullah'a en sevimli gelen kadın Hz. Fâtımâ, erkek ise Hz. Ali olduğu belirtilmiştir.⁷⁸ Misver b. Mahreme'den nakledildiğine göre ise Hz. Peygamber: *"Fâtımâ benden bir parçadır.*

⁷³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 307.

⁷⁴ İbn Abdilber, IV, 363.

⁷⁵ İbn Sa'd, VIII, 26.

⁷⁶ Belâzürî, *Ensâb*, II, 29,30; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 309.

⁷⁷ Bu örnekler için bkz: İbnü'l-Meğazilî, 327 vd; Kummî, I, 190 vd; Mûsevî, *Kelimetü'l-Ğarrâ*, 12 vd.

⁷⁸ Hâkim, *Müstedrek*, III, 155.

Kim onu sevindirirse beni sevindirmiş, kim de onu üzerse beni üzmüş olur” buyurmuştur.⁷⁹

Hız. Ali, bir gün Rasûlullah’a: *“Hangimizi daha çok seviyorsun, kızın Fâtımâ’yı mı, yoksa onun kocasını mı?”* diye sorunca, Rasûlullah: *“Fâtımâ’yı senden daha çok seviyorum, ancak sen de benim yanımda ondan daha azizsin”* diye cevap vermiştir.⁸⁰ Yine bir gün Hız. Peygamber, Hız. Ali’nin Ebû Cehil’in kızı ile evlenmek istediğini duyunca minbere çıkmış ve kızının bir fitne ile karşı karşıya olduğunu, kendisinin hiçbir helali haram, hiçbir haramı da helal yapmak istemediğini, ancak, Allah Rasûlü’nün kızı ile bir müşrikin kızının beraberce nikah altında tutulmasına da müsaade etmeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Hız. Ali de bu işten vaz geçmiştir.⁸¹

Hız. Peygamber’in, Hız. Fâtımâ, Hız. Ali ve çocuklarına verdiği değeri ortaya koyan bir rivâyet kisâ hadisidir. Hız. Peygamber’in Kur’an’da hanımlarını muhatap alıp onlara bir fazilet bahşeden Ehli Beyt tabirini,⁸² aynı ihсандan faydalanmaları ve onların da Ehli Beyt içerisine dâhil olmalarını istediği kızı Fâtımâ, damadı Ali ve torunları Hasan ve Hüseyin’i bir örtü altına alarak *“Allahım bunlar da benim Ehli Beytim, onlardan da her türlü kusuru giderip tertemiz kıl”* diye dua etmiştir.⁸³ Hız. Peygamber hastalandığı bir esnada Hız. Fâtımâ’nın çok üzgün olduğunu görünce ona: *“Ey Fâtımâ, dünya kadınlarının, bu ümmetin kadınlarının ve mü’minlerin hanımlarının efendisi olmaya razı değil misin?”* diyerek onun üzüntüsünü hafifletecek müjdelere vermiştir.⁸⁴

Hız. Âişe’den nakledilen bir rivâyete göre, Hız. Peygamber bir gün Fâtımâ ile birlikte iken kulağına bir şey söyledi. Hız. Fâtımâ ağlamaya başladı. Bunun üzerine Rasûlullah tekrar kulağına bir şeyler söyledi. Bu sefer de Fâtımâ gülmeye başladı. Fâtımâ’ya Rasûlullah’ın ne söylediği sorulunca, o: *“Rasûlullah’ın sırrını ifşa edemem”* diyerek bunu söylemeyi kabul etmedi. Hız. Peygamber’in irtihalinden sonra, o gün ne söylediği tekrar sorulunca, Hız. Fâtımâ: *“Rasûlullah ilk olarak kulağıma her yıl Cebraîl ile Kur’an’ı bir sefer okuduklarımı, ancak o yıl iki defa okuduklarımı ve ecelinin yaklaştığını hissettiğini söyledi. Bu nedenle ben ağlamaya başladım. Bunun üzerine Rasûlullah tekrar kula-*

⁷⁹ Hâkim, *Müstedrek*, III, 154.

⁸⁰ Âişe Abdurrahman, *Benâtü’n-Nebî*, 198.

⁸¹ Müslim, *Fedâilü’s-Sahâbe*, 93,95,96.

⁸² Ahzâb 33:33.

⁸³ Tirmizi, *Menâkıb*, 61; Yemânî, *İnnehâ Fâtımâtü’z-Zehrâ*, 263.

⁸⁴ Hâkim, *Müstedrek*, III, 156.

ğıma eğilerek: “Ey Fâtımâ, bu ümmetin ve mü’minlerin hanımlarının efendisi olmaya razı değil misin?” deyince de hoşuma gitti ve gülmeye başladım” demiştir.⁸⁵ Diğer bir rivâyette ise ikinci sefer kulağına eğildiğinde, “Ehlimden bana ilk kavuşacak olan sensin” dediği nakledilmektedir.⁸⁶ Bu rivâyetler, Hz. Peygamber’in, Fâtımâ’ya olan sevgisini ve ona verdiği değeri ifade ederken, aynı zamanda, Hz. Fâtımâ’nın da babasına olan düşkünlüğünü ve sevgisini de ifade etmektedir. Nitekim Hz. Âişe’den nakledilen bir rivâyette, yürümesi, oturması, kalkması, konuşması, kısaca bütün hareketleri Rasûlullah’a en çok benzeyen Hz. Fâtımâ olduğu bildirilmiştir.⁸⁷

Taberî’nin naklettiği bir haberde Hz. Fâtımâ: “Ben bir gün Âişe’nin yanında iken Rasûlullah geldi ve bana: “Dünya kadınlarının hiç birinin karşılaşmadığı bir haberle karşılaşacaksın. Ancak sabır noktasında onların en aşağısı olma” dedi ve o yıl içerisinde de vefat etti” demiştir.⁸⁸ Hz. Fâtımâ, Hz. Peygamber’in vefatından sonra altı ay yaşadı ve vefat etti. Vefatından sonra Rasûlullah’a Ehli Beytin’den ilk kavuşan da Fâtımâ olmuştur.⁸⁹

Hz. Fâtımâ’nın çocuklarının doğum tarihleri itibariyle, farklı bilgiler veren rivâyetlerin bulunmasına rağmen, genel olarak kabul edildiğine göre Hasan, hicretin 3. yılında (625) Hüseyin ise 4. yılında (626) dünyaya gelmişlerdir.⁹⁰ Diğer taraftan Hasan’ın Hüseyin’den bir yaş büyük olduğu ifade edilirken, Hasan’ın doğumundan 1 yıl 6 ay sonra Hüseyin’in doğduğu da rivâyetlerde geçmektedir.⁹¹ Diğer çocuklarının doğumuyla ilgili herhangi bir tarihin verilmediği rivayetlerden anlaşılan onların Hasan ve Hüseyin’den sonra dünyaya geldikleridir.

Hz. Peygamber Hz. Ali-Hz. Fâtıma evliliğiyle olduğu gibi doğumlarından itibaren onların çocuklarıyla yani torunlarıyla da ilgilenmiş, ilk olarak isimlerini koymuştur. Harb ismini seven Hz. Ali oğullarına bu ismi vermek istediği nakledilirken, Rasûlullah bunu değiştirmiştir. Hz. Peygamber Hasan’ın doğumundan sonra: “Oğlum bana getirin, ona ne isim verdiniz?” demiş, Hz. Fâtıma da onu Rasûlullah’a getirmiştir. Hz. Peygamber

⁸⁵ Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe, 98,99.

⁸⁶ İbn Sa’d, VIII, 26,27; Nevevi, Şerhu Müslim, XVI, 5,6.

⁸⁷ Tirmîzî, Menâkıb, 61; Hâkim, Müstedrek, III, 160,161

⁸⁸ Taberî, Tefsîr, III, 264

⁸⁹ Müslim, Cihâd ve’s Siyer, 52,53; İbn Sa’d, VIII, 28.

⁹⁰ İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, II, 10,11 ve 18; Suyûti, Celalüddin Abdirrahman b. Ebibekir, Târîhu’l-Hulefâ, Thk: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut, 1995, s.213,214; Zehebî, Siyeru A’lâm, III, 280;

⁹¹ İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, II, 18; Hâkim, Müstedrek, III, 177.

ona Hasan ismini verdiğini söylemiştir. Rivâyetin devamında aynı sözlerin Hüseyin ve Muhassin'in doğumlarında da meydana geldiği, Rasûlullah'ın Harb ismine rıza göstermeyip onlara da "Hüseyin" ve "Muhassin" isimlerini verdiği, daha sonra da: "Onları Harun'un evlatları Şeber, Şübeyr ve Müşebbir gibi isimlendirdiğini" ifade etmiştir.⁹²

İslam toplumunun tek lideri olan Hz. Peygamber'in kendi çocukları ile değil belki ama torunları ile ilgili doğumlarından itibaren uygulamaya konulan ilkeler ve uygulamalar bize önemli örnekler sunmaktadır. Kızı Hz. Fâtıma ve damadı Hz. Ali'nin anne-baba olarak isim tercihlerini değiştirerek hem teorik hem de pratik olarak aile büyükleri ile daha bilgili olanların bu tercihi etkileyebileceğini gösterirken aynı zamanda çocuğa verilecek isimlerin İslam'ın genel ilke ve yaklaşımına uygun olması gerektiğini göstermektedir.

Hz. Fâtıma Hz. Hasan'ı dünyaya getirdiğinde Hz. Peygamber onu kucağına almış ve kulağına ezan okumuştur. Diğer bir rivayette dua ederek ezan okuduğu bilgisi yer almaktadır.⁹³ Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Zeynelabidin'den nakledildiğine göre Hz. Fâtıma Hz. Hasan doğduktan sonra: "Ya Rasûlallah, oğlum için akıka kurbanı keseyim mi?" diye sormuş O: "Hayır, ama saçlarını kes ve ağırlığınca fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine –burada Ehl-i Suffe'yi kastetmiştir- tasadduk et" buyurmuştur. Hz. Fâtıma da öyle yapmıştır.⁹⁴ Bu konuda nakledilen diğer bilgilerde ise Hz. Fâtıma'nın Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve kızı Ümmü Külsûm'ün doğumlarının yedinci günlerinde saçlarını kestığı ve ağırlığınca gümüşü tasadduk ettiği bildirilmektedir.⁹⁵ Hz. Hasan'ın doğumunun yedinci gününde yapılan bu traşta saçının ağırlığının bir dirhemin 2/3'si miktarında geldiği ve Hz. Fâtıma'nın bu miktarı altın ve gümüş olarak tasadduk ettiği bildirilmektedir.⁹⁶ Diğer bazı rivayetlerde ise Hz. Peygamber'in torununun doğumun yedinci gününde bir koçu akıka kurbanı olarak kestirdiği ve yedinci günde de sünnet ettirdiği haber verilmiştir.⁹⁷

Hz. Fâtıma ev ve aile hayatı ile annelik vazifesi hakkındaki ilk bilgilerini vefatına kadar geçen süre içerisinde annesi Hz. Hatice'den görmüş ve öğrenmiştir. Babası Hz. Muhammed'in tebliğ sürecini de içeren bu zaman

⁹² İbn İshâk, *es-Siyer ve'l-Meğâzi*, s. 247; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 247.

⁹³ İbn Sa'd, VI, 355.

⁹⁴ İbn Sa'd, VI, 354.

⁹⁵ İbn Sa'd, VI, 354; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, II, 10; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,368.

⁹⁶ İbn Sa'd, VI, 355; Suyûtî, *Târihu'l-Hulefâ*, 213.

⁹⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, II, 10.

dilimi onlar için oldukça zor ve sıkıntılı geçmiştir. Mekkeli müşriklerin zulüm ve baskılarını son derece artırdıkları bu dönem şüphesiz onların büyük fedakarlıkları ve sabır örneklerini barındırmaktadır. İşte bu meşakkatli dönem Hz. Fâtıma ve diğer kardeşleri için sabır ve tevekkül noktasında olduğu gibi aile içi fedakarlıklar açısından da olgunlaştırıcı etkisi olmuştur. Hz. Fâtıma bütün bu zorlu süreçten sonra Medine'ye hicretin ikinci yılında amcazadesi Hz. Ali ile evlenmiştir. Onun Hz. Ali ile evlenmesini bizzat Hz. Peygamber istemiş ve gerçekleştirmiştir. Küçük yaşlardan itibaren Hz. Peygamber'in evine alıp bakımını ve ihtiyaçlarını üstlendiği, adeta bir evladı gibi yetiştirdiği Hz. Ali ile onun evlenmesinin nedenleri ve daha sonraki dönemlere sarkan sonuçları vardır. Biz farklı bir çalışmanın konusu olacak bu noktayı bir kenara bırakarak Hz. Fâtıma'nın evliliği sonrasında dünyaya gelen çocuklarına bakımı ve onlarla ilgilenmesi hakkında bilgi vermeye çalışalım.

Hz. Fâtıma evliliğinden sonra kayınvalidesi Fâtıma bnt. Esed'le birlikte yaşamaya başlamıştır. Hz. Muhammed'in dedesinin ölümünden sonra himayesine girdiği amcası Ebû Talib'in eşi olan Fâtıma bnt. Esed, uzun yıllar Hz. Muhammed'in bakımını üstlenmiş adeta ona annelik yapmıştır. O da Hz. Fâtıma gibi amcasının oğluyula yani Ebû Talib'le evlenmiştir. Hz. Peygamber'in "*Annemden sonra annem*" diyerek kendisine çok büyük saygı ve sevgi beslediği Fâtıma bnt. Esed'in Medine'ye hicretten iki yıl önce kocası Ebû Talib'in ölümünden sonra Müslüman olduğu, hicretten sonra da bir süre yaşadığı bilgisi verilmektedir.⁹⁸ İşte yaşadığı bu süre içerisinde oğlu Hz. Ali ve gelini Hz. Fâtıma ile birlikte yaşayan Fâtıma bnt. Esed'le ilgili olarak -her ne kadar bilgi veren bir rivayet olmasa da- aile ve çocuk bakımında onlara faydalı olduğu, Hz. Fâtıma'nın da onun bilgi ve tecrübesinden istifade ettiği tahmin etmek zor olmayacaktır.

Mekke döneminde olduğu gibi Medine döneminde de Müslümanların odaklandığı ve sürekli takip ettikleri Hz. Peygamber dışındaki kişiler hakkında bilgi veren rivayetlerin azlığı Hz. Fâtıma ile de ilgilidir. Kaynaklarda onun çocuklarıyla değil belki ama babası Hz. Peygamberle olan ilişkilerine dair bilgi bulmak daha kolaydır. Bu nedenle farklı konu veya durumları anlatan rivayetlerin satır aralarından çıkarılabilecek bazı bilgileri zikretmek yerinde olacaktır.

⁹⁸ Mehmet Aykaç, "Fâtıma bnt. Esed", DİA, XII, s.225.

Hz. Fâtıma kısa bir süre de olsa kayınvalidesi ile birlikte kalmış, onun vefatından sonra da yalnız kalmıştır. Hasan'dan itibaren dünyaya gelen diğer çocukları dikkate aldığımızda onun çocukları arasındaki yaş farkının oldukça kısa olduğu görülecektir. Bu nedenle kısa sürede dört çocuğa sahip olan Hz. Fâtıma'nın bu konuda oldukça zorlandığı tahmin edilecektir. Nitekim bir defasında kendisinin ev işlerinde yorulduğunu, takatsiz kaldığını, bunun için kendisine yardım edecek bir hizmetçi talep etmiştir. Ancak Rasûlullah bu isteği: *"Ben henüz açlıktan karınları büzülen Suffa Ehlini doyuracak bir şey bulamıyorum"* diyerek bu talebi reddetmiştir.⁹⁹

Kaynaklarda Hz. Fâtıma'nın sürekli bir hizmetçisi olduğuna dair herhangi bir bilgi göremiyoruz. Ancak bazı rivayetlerde de Hz. Fâtıma'ya zaman zaman yardım eden bazı kimselerin olduğunu söyleyebiliriz. Nakledildiğine göre Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın hanımı Ümmü Fadl Lübâbe bnt. Hâris Rasûlullah'a gördüğü bir rüyasından bahsetmiştir. Hz. Hasan'ın doğumu öncesinde veya doğduğu gün olduğu anlaşılan bu olayda Ümmü Fadl: *"Ya Rasûlallah rüyamda evimde sanki senden bir parça gördüm"* deyince Hz. Peygamber: *"Gördüğün hayır olsun, Fâtıma bir erkek çocuğu dünyaya getirir sen de onu oğlun Kusem'in sütüyle emzirirsin..."* demiştir. Ümmü Fadl çocuk dünyaya gelince onu oğlum Kusem'in sütünden emzirdim demiştir.¹⁰⁰ Bu bilgi İbn Sa'd tarafından nakledilmekte ancak rivayette *"Hüse-yin dünyaya gelince..."* şeklinde verilmektedir. Rivayetin devamında da Ümmü Fadl'in çocuğu getirip Rasûlullah'ın kucağına verdiği, bu esnada onun Rasûlullah'ın üzerini ıslattığı, bunun üzerine Ümmü Fadl'in ona vurarak: *"Ya Rasûlallah seni üzdüm"* dediği nakledilir. O esnada çocuk ağlamaya başlayınca Hz. Peygamber: *"İşte şimdi beni üzдің... Onu ağlattım"* demiştir. Daha sonra çocuğun ıslattığı yer su ile temizlenmiştir.¹⁰¹ Konu ile ilgili rivayetlerin bazılarında doğumu gerçekleşip emzirilen çocuğun Hz. Hasan olduğu ifade edilmiştir.¹⁰²

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in, Hz. Peygamber hayatta iken küçük yaşlarda oldukları, o vefat ettiğinde ise Hasan'ın 7, Hüseyin'in de 6 yaşında olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, o dönemle ilgili olarak, onlar hakkında nakledilen rivayetlerin hemen hemen hepsi, Hz. Peygamber'in onlara duy-

⁹⁹ İbn Sa'd, a.g.e., VIII / 25 ; ez-Zebîdî, Tecrîd-i Sarîh, VII / 46-47

¹⁰⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, II, 11; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 368.

¹⁰¹ İbn Sa'd, VI, 264.

¹⁰² İbn Hanbel, *Müsned*, VI, 339,340.

duğu sevgiyi nakletmektedirler. Bu nedenle biz de, bununla ilgili bazı örnek rivâyetlere yer vererek konuyu açıklamak istiyoruz.

Bir defasında Rasûlullah onların birini sağ, diğerini sol dizine oturtmuş, bir ona bir diğerine sevgi gösteriyorken sahabeden birisi Ona: “*Ya Rasûlullah, onları seviyorsun herhalde?*” deyince “*Kim onları severse beni sever, kim onlara buğzederse bana buğzeder*” buyurmuştur.¹⁰³ Ehli Beytinden en sevimli olanlar kimlerdir? diye sorulunca Hz. Peygamber: “*Hasan ve Hüseyin’dir*” diye cevap vermiştir. Hasan veya Hüseyin’in ağladığını duyduğu anda hemen onların yanına koşan Hz. Peygamber, etrafındaki insanlara da, onların sesini duyunca elinde olmadan kalktığını söylemiştir.¹⁰⁴

Hz. Peygamber’in bulduğu her fırsatta onları kucağına alıp öptüğünü görmekteyiz. Ebû Seleme b. Abdurrahman, Rasûlullah’ın dilini çıkarıp Hasan’la oynadığını, Ebû Hureyre ise Rasûlullah’ın onu ağzından, zaman zaman da karnından öptüğünü bildirmektedirler.¹⁰⁵ Ebû Hureyre, Hasan’a rast geldiğinde bana müsaade et, Rasûlullah’ın seni öptüğü gibi öpeceğim der, yeleğini kaldırır ve karnından öperdi. Yine bir gün Rasûlullah’ın Hasan’ı öptüğünü gören Akra b. Hâbis ona: “*Benim on çocuğum var ama daha hiç birini öpmedim*” deyince Hz. Peygamber: “*Merhamet etmeyene merhamet edilmez*” derken bir başka rivayette ise “*Allah senden rahmet duygusunu almışsa ben ne yapayım*” buyurmuştur.¹⁰⁶ Hasan ve Hüseyin’e olan sevgisini çok farklı şekillerde gösteren Hz. Peygamber’in onların kundaklarını dahi taşıdığını görüyoruz. Üsame b. Zeyd’in anlattığına göre bir gün Rasûlullah’ın kapısını çalmış, o, kucağında sarılı bir şey olduğu halde kapıya çıkmıştı. Rasûlullah’a kucağında sarılı şeyin ne olduğunu sormuş, o da sarılı olan şeyi açmış ve içerisinde uyuyan Hasan ve Hüseyin’i göstermiştir. Ve şöyle demiştir: “*Bunlar benim iki oğlum ve kızımın iki oğludur. Allahım ben onları seviyorum sen de sev ve onları sevenleri de sev*”¹⁰⁷

Hz. Peygamber’in namaz kılarken gerek Hasan’ın gerekse Hüseyin’in onunla oynadıklarını görmekteyiz. Ebu Bekre’den nakledildiğine göre Hasan Rasûlullah namaz kılarken onun üzerine çıkar, o ayağa kalktığında onu düşmemesi için tutar, tekrar ikinci defa eğildiğinde ise onu bırakırdı. Yine O namaz kılarken Hasan onun altından girip, üstüne çıktığı ve Hz. Pey-

¹⁰³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, I, 1208.

¹⁰⁴ Belâzürî, *Ensâb*, III, 272.

¹⁰⁵ Zehebî, *Târîhu’l-İslam*, (41-60), 36; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, I, 1209.

¹⁰⁶ İbn Sa’d, VI, 362.

¹⁰⁷ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, II,12.

gamber'in ona bir şey yapmadığı bildirilmektedir. Namaz dışında ise Rasûlullah'ın onları sırtına alarak dizlerinin üzerinde dolaştırdığını görüyoruz. Onları bu durumda gören bir adam: “Çocuk ne güzel bir bineğin üzerindedin” deyince Rasûlullah da: “O da ne güzel bir binici” diye cevap vermiştir.¹⁰⁸ Hz. Peygamber halkın arasında iken dahi onları omuzlarına almış ve gezdirmiştir. Ebû Hureyre onun bir omuzunda Hasan, bir omuzunda Hüseyin, bir ona bir diğerine oyun yaparak yanlarına geldiğini nakletmiştir. Bir defasında Hz. Peygamber Müslümanlara hitap ederken geri taraftan Hasan'ın düşe kalka geldiğini görmüştür. Sözüne keserek hemen minberden inmiş ve onu kucağına alarak evine götürmüş, tekrar gelerek: “Allah mallarınız ve evlatlarınız sizin için birer fitnedir” derken ne kadar doğru söylemiştir. Onun düşe kalka geldiğini gördüm ve daha fazla sabredemedim, onu alarak kaldırdım demiştir.¹⁰⁹

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin zaman zaman Hz. Peygamber'in huzurunda kavga etmişler ya da güreş yapmışlardır. Onları izleyen Rasûlullah onların birbirlerine zarar vermemeleri için kontrol ederken onların bu heyecanlarına ortak olduğunu görüyoruz. Bir defasında onlar Hz. Peygamber'in huzurunda güreşirlerken Rasûlullah'ın: “Haydi Hasan” diye heyecana ortak olduğunu gören Hz. Fâtıma: “Niçin haydi Hasan diyorsun?” diye sormuş O da: “Cebrail de haydi Hüseyin diye sesleniyor da onun için...” buyurmuştur.¹¹⁰ Bir gün Hz. Peygamber onları yarıştırmış ve Hasan kazanmıştı. Onu sağ dizine sonra gelen Hüseyin'i de sol dizine oturttu. O esnada: “Ya Rasûlallah hangisini daha çok seviyorsun?” diye sorulunca O: “İbrahim'in dediği gibi derim. O hangi oğlunu daha çok seviyorsun diye sorulunca, büyüğünü yani İsmail'i... Çünkü onun neslinden Muhammed gelecektir” diye cevap vermiştir.¹¹¹

Sevbân'dan nakledilen bir rivayet bir taraftan Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma'ya verdiği değeri ortaya koyarken diğer taraftan ise Hz. Fâtıma'nın çocuklarına olan ilgi ve alakasını da haber vermektedir. Sevbân şöyle demiştir: “Rasûlullah bir sefere çıkacağında ehlinden kalan en son kişi olan Fâtımâ'ya vedâ ederdi. Seferden döndüğünde de, ilk önce onun yanına giderdi. Rasûlullah bir gün seferden dönmüştü. Fâtımâ ise kapısına bir örtü asmış, Hasan ve Hüseyin'i de süslemişti. Rasûlullah seferden geldi ama eve girmedi. Fâtımâ ise

¹⁰⁸ İbn Sa'd, VI, 361; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, I, 1209.

¹⁰⁹ İbn Sa'd, VI, 361; VI, 373.

¹¹⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, II,20.

¹¹¹ Belâzürî, *Ensâb*, III, 268.

*Rasûlullah'ın eve girmeyişini perdeden zannederek perdeyi çekti, aldı. Çocuklardaki süsü de çıkardı. Hasan ve Hüseyin ağlayarak Rasûlullah'ın yanına gittiler. Rasûlullah onlardaki süslü şeyleri çıkarmış ve Medine'deki bir aileyi kastederek: "Ey Sevân, bunu Medine halkından falan aileye götür. Bunlar (Hasan ve Hüseyin) benim Ehli Beyt'imdirler, dünya hayatının en güzel şeylerini yiyip bitirmelerini hoş görmem. Ey Sevân, Fâtımâ'ya aşık kemiğinden yapılmış bir gerdanlık ve deniz kaplumbağasının kemiğinden yapılmış iki kolye satın al" buyurmuştur."*¹¹²

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber İslam ahlak ve ilkeleri bağlamında bir baba ve bir dede olarak en güzel örnekleri kızı Hz. Fâtıma ve torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile vermiştir. Bunun yanısıra kaynaklarımıza yansıyan az sayıdaki rivayetlerden anlaşılan şey, Hz. Fâtıma'nın bir anne olarak çocuklarıyla ilgilendiği, onların ihtiyaçları konusunda elinden geleni yaptığıdır. Bu konuda daha net bilgilerin ortaya çıkması için şüphesiz daha geniş çaplı araştırmalara ihtiyaç vardır. Ancak kaynaklardaki rivayetlerin tetkiki ve değerlendirmeleri için konuya hakim İslam tarih metodolojisini bilen titiz araştırmacılara ihtiyaç vardır.

¹¹² Ebû Dâvud, Teraccül, 21.

HZ. FÂTİMA'NIN HZ. PEYGAMBER VE MÜMİNLERİN ANNELERİYLE İLİŞKİSİ

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN*

Giriş

Efsanevi bazı anlatımları dışarıda bırakacak olursak İslâm Medeniyetinde önemli hanım figürlerden biri olan Hz. Fâtıma'nın hayatı hakkındaki bilgiler, çok fazla değildir. Bununla birlikte mevcut bilgilerin onun hayatı ve yaşadıkları hakkında fikir vermeye yeterli olduğunu söylemek mümkündür. Elinizdeki tebliğde Hz. Fâtıma'nın hayatı hakkında bilgi sunmak yerine onun hayatında önemli bir yeri olan sevgili babası Hz. Peygamber'le ve müminlerin anneleriyle ilişkisi üzerinde durmaya çalışacağız.

A-Hz. Peygamber ve Sevgili Kızı Fâtıma

Hız. Fâtıma Allah Resûlü'nün en küçük kızıdır. Mekke'de dünyaya gelmiş ve şirk dönemi yaşamadan çocukken Müslüman olmuştur. Hız. Fâtıma hariç Hz. Peygamber hayattayken bütün çocukları vefat etmiştir. Bu sebeple Allah Resûlünün ona karşı özel bir ilgisi ve sevgisi vardı.

Annesi vefat ettikten sonra Mekke'de kız kardeşi Ümmü Külsüm ile takriben üç yıl daha yaşamış; Allah Resûlü'nün Sevde bt. Zem'a ile evlenmesinden sonra onunla birlikte aynı evi paylaşmıştır. Bu sırada diğer abla-larından Zeynep, teyzesinin oğlu Ebü'l-Âs b. Rebî' ile Rukıyye ise Hız. Osman ile evli idi.

Gerek yaşının genç olması, gerekse bir hanım olması sebebiyle Hız. Fâtıma'nın çok aktif olduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte bazı gelişmeler sebebiyle adı zikredilen hanımlardandır.

1-Mekkelilerin Hız. Peygamber'e Yönelik Saldırılarına Karşı Hız. Fâtıma'nın Tutumu

Hız. Peygamber'in Mekke'de genellikle psikolojik, zaman zaman da fizikî saldırıya maruz kaldığı bilinmektedir. Bu saldırılardan bazıları anlatılırken Hız. Fâtıma'nın adı da zikredilmektedir. Bunlardan birisine göre

* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Öğretim Üyesi.

Resûlullah (s), Makam-ı İbrahim'in yanında namaz kılariken, Ebû Cehil yanında oturan arkadaşlarına,

-Kim gidip filancalardan, bize doğum yapmış devenin eşini getirecek, diye sordu.

İçlerinden biri kalkıp gitti ve doğum yapmış bir deve eşi getirdi. Ona,

-Muhammed'i secde ederken gördüğün zaman, onu sırtına koy, dediler.

Adam, Resûlullah (s) secdeye vardığı zaman, deve eşini iki kürek kemiğinin arasına koydu. O, secdesini bitirinceye kadar yerinden kımlımadı. O sırada küçük bir kız çocuğu olan Fâtıma yetişti, onu aldı. Resûlullah'ın (s) sırtını silmeye başladı. Sonra, müşriklere doğru yönelip onlara hakaretvârî sözler söyledi. Onlar, kendilerinden geçercesine kakhaha ile güldüler. Resûlullah (s) namazını bitirdi. Kâbe'ye doğru yönelerek ellerini kaldırdı ve onlara şöyle beddua etti:

-Allahım! Amr b. Hişâm'ı, Utbe b. Rebî'a'yı, Şeybe b. Rebî'a'yı, el-Velîd b. Utbe'yi, Umâre b. el-Velîd'i, Ümeyye b. Halef'i ve Ukbe b. Ebî Mu'ayt'ı sana havale ediyorum.¹¹³

Başka bir rivayette olay daha ayrıntılı anlatılır: Ebû Cehil, içlerinde Ukbe b. Ebî Mu'ayt'ın da bulunduğu Kureys'ten bir grupla birlikte Hicr'de bulunuyordu. Allah Resûlü (s) orada namaz kılıyor ve secdeyi uzatıyordu. Ebû Cehil etrafındakilere,

-Hanginiz Mekke'nin aşağısında filancalara ait bugün kesilen devenin yanına varır ve onun işkembesinden çıkartılan pisliği getirip Muhammed'in üstüne atar, diye sordu.

Bu soru üzerine Ukbe b. Ebî Mu'ayt oradan ayrıldı; devenin işkembesinden çıkarılan pisliği getirdi ve Allah Resûlü (s) secdede iken onun iki omzunun arasına attı. Fâtıma geldi; onun üzerindeki pisliği temizledi; sonra onlara dönüp onlara hakaret etti. Ancak müşrikler, Fâtıma'ya dönüp de hiçbir şekilde karşılık vermediler. Allah Resûlü (s) başını secdeden kaldırdığında şöyle diyerek dua etti:

-Ey Allah'ım! Kureys'i sana havale ediyorum! Ukbe b. Ebî Mu'ayt'ı, Ebû Cehil'i, Şeybe'yi, Utbe'yi, Ümeyye b. Halef'i sana havale ediyorum.

Sonra Ebû Cehil'e şöyle dedi:

¹¹³ İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesâr el-Muttalibî, *Sîretü İbn İshak: Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzî*, thk. Süheyl Zekkâr, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1398/1978, s. 211. Ayrıca bk. el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), *Sahîh*, İstanbul 1992, "Menakıbu'l-Ensar", 29.

-Vallahi ya yaptıklarına bir son verirsin ya da Allah sana çarpan büyük bir musibeti başına mutlaka indirecektir.

Akabinde Allah Resûlü (s) oradan ayrıldı. Yolda Ebü'l-Bahterî ile karşılaştı. Allah Resûlü'nün (s) moral bozukluğuna delalet eden yüzündeki ifade, Ebü'l-Bahterî'nin hoşuna gitmedi. Ona ne olduğunu sordu. Allah Resûlü (s) de olup biteni anlattı. Yanında bir kırbaç olan Ebü'l-Bahterî doğruca Ebû Cehil'e giderek onu dövdü. Benî Mahzûm ile Benî Esed b. Abdüluzzâ bu olayla çalkalandı. Ebû Cehil onlara şöyle dedi:

-Yazıklar olsun size! Muhammed sadece sizin aranızda düşmanlık sokmak istiyor.

Allah Resûlü (s) Ukbe'ye ise şöyle dedi:

-Ey Ebân'ın¹¹⁴ oğlu! Gördüğümüz şeyleri bırakmaz mısın?

-Sen gidişatını terk edinceye kadar hayır!

-Vallahi ya buna son verirsin ya da seni çarpan büyük bir musibete duçar olacaksın!¹¹⁵

Başka bir rivayete göre bir gün Kureyşli bir genç, yolda giderken Resûlullah'ın (s) kızı Fâtıma'nın başını yardı. Fâtıma, "Ey Abdüşems ailesi!" diye bağırды. Bu nida üzerine Ebû Süfyân ve Ebû Cehil, evlerinden dışarı çıktılar. O genç, "Ey Ebû Süfyân! Ben yaptım." dedi. Bu söz üzerine Ebû Süfyân geri döndü.¹¹⁶

Hız. Peygamber hicret ettiğinde ailesi Mekke'de kalmıştı. Medine'ye ulaştıktan sonra Zeyd b. Harise'yi Mekke'ye göndererek ailesini getirtmiştir.

Hız. Fâtıma Medine'ye geldikten sonra Sevde bt. Zem'a ile birlikte aynı evde kalmıştır. Allah Resûlü Medine'ye geldikten bir süre sonra Hız. Aişe ile evlenmiştir.

2-Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer'in Fâtıma'ya Talip Olmaları

Hız. Fâtıma, hicretin 2. yılında, Hız. Ali'nin kendisine talip olması üzerine Hız. Peygamber tarafından evlendirilmiştir. Hız. Ali'den önce Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer Hız. Fâtıma'ya talip olmuşlar; ancak Hız. Peygamber bu taleplere olumlu cevap vermemiştir.

¹¹⁴ Ukbe'nin babası Ebû Mu'ayt'ın adı Ebân'dı.

¹¹⁵ Belâzürî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ (279/892), *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr, Riyâd Ziriklî, Beyrut 1417/1996, I, 141-142.

¹¹⁶ İbn İshak, s. 234.

Hz. Ebû Bekir, Hz. Fâtıma'yı isteyince Resûlullah (s),
-Onun hakkında Allah'ın vereceği hükmü bekliyorum, dedi.

Hz. Ebû Bekir bu konuyu Hz. Ömer'e açınca,
-Resûlullah (s) seni geri çevirmiş, dedi.

Sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e,
-Sen Fâtıma'yı iste, dedi.

O da talip oldu; ancak Resûlullah (s) ona da aynı cevabı verip,
-Onun hakkında Allah'ın takdirini bekliyorum, dedi.

Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'e gelip durumu haber verince Hz. Ebû Bekir,
-Resûlullah (s) seni çevirmiş ey Ömer, dedi.

Daha sonra Hz. Ali'nin ailesi ona,

-Git Resûlullah'tan Fâtıma'yı iste, deyince, o da gidip istedi ve Resûlullah (s) onu kızı Fâtıma'yla evlendirdi.

3-Mütevazı Çeyizi

Kaynaklarda Hz. Fâtıma'nın çeyizi ve ev eşyası hakkında bilgi veren birçok rivayet mevcuttur. Bir rivayete göre Hz. Ali, devesini ve bazı eşyalarını satınca eline 480 dirhem geçti. Resûlullah (s) ona paranın üçte ikisiyle güzel kokular, geri kalanıyla da bazı eşyalar almasını söyledi.¹¹⁷

Evlilik ve mehrin miktarı ve Hz. Fâtıma için alınan eşyalar hususunda birçok rivayet bulunmakla birlikte bu konu başka bir tebliğin konusu olduğu için burada bunlar üzerinde durmayacağız. Sadece Hz. Fâtıma'nın çeyiziyle ilgili tasvirini nakletmek istiyoruz:

-Bana iki boydan elbise verilmişti. Biri gümüşlerle süslenmiş olup zaferanla da sarıya boyanmıştı. Hz. Ali'nin evine girdim. Orada koyun derisinden bir yatak, içinde hurma lifleri bulunan bir yastık, bir su kırbası, bir kalbur, bir havlu ve bir de bardak vardı.¹¹⁸

4-Hz. Peygamber'in Yakınına Taşınmak İstemesi

Hz. Ali, Fâtıma'yla evlenince Resûlullah (s) Hz. Ali'ye bir ev bulmasını söyledi. Çünkü Hz. Ali'nin oturduğu ev, Resûlullah'ın (s) evine biraz uzaktı. Bu evde evlendiler. Resûlullah (s) Hz. Fâtıma'ya dedi ki:

¹¹⁷ İbn Sa'd, Muhammed ez-Zührî (230/844), *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, thk. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 1421/2001, X, 20.

¹¹⁸ İbn Sa'd, X, 25.

-Seni yanıma almak istiyorum.

-Hârise b. en-Nu‘mân’a söyle de bizim için başka bir yere taşısın.

-Hârise bizim için taşındı ve hatta bu yüzden de ona karşı mahcubum.

Hârise durumdan haberdar ulaşınca Resûlullah’ın (s) yanına giderek,

-Ey Allah’ın Elçisi! Duydum ki, Fâtıma’yı yanıma almak istiyormuşsun. İşte benim evlerim. Bunlar Neccâroğullarının sana en yakın olan evleridir. Şüphesiz ki, kendim de, mallarım da Allah ve Resûlü içindir. Allah’a yemin olsun ki, ey Allah’ın Elçisi! Benden aldığın mal bana bıraktığından daha hayırlıdır.” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s),

-Doğru söyledin, Allah sana malını mübarek kılsın, dedi.

Böylece Hz. Fâtıma Hârise’nin evine taşındı.¹¹⁹

5-Hz. Fâtıma’nın Peygamber’den Hizmetçi İstemesi

Hz. Fâtıma Hz. Ali ile evlendikten sonra evin işleri onlara kalmıştı. Hz. Ali, bir gün Hz. Fâtıma’ya şunları söyledi:

-Allah’a yemin olsun ki, su çekmekten artık göğsüm ağrımaya başladı. Babana bir savaş esiri verilmiş. Onu bize hizmetçi olarak istesen!

-Allah’a yemin olsun ki, benim de değirmen taşında un öğütmekten ellerim kabardı.

Hz. Fâtıma Resûlullah’ın (s) huzuruna varınca, kızına,

-Seni buraya getiren şey nedir ey biricik kızım, diye sordu.

-Sana selam vermek için geldim.

Hz. Fâtıma, bir şey istemekten utandığından, söylemek istediklerini söyleyemedi geri döndü. Fâtıma’nın geri geldiğini gören Hz. Ali merakla sordu:

-Ne yaptın?

-Utandığımdan bir şey isteyemedim.

Bu sefer her ikisi birlikte Hz. Peygamber’in yanına vardılar. Hz. Ali dedi ki:

¹¹⁹ İbn Sa’d, X, 23.

-Allah'a yemin olsun ki, ey Allah'ın Resûlü! Su taşımaktan göğsüm ağrımaya başladı.

Hz. Fâtıma da söze şöyle devam etti:

-Benim de un öğütmeden ellerim kabardı. Allah sana bir esir nasip etti. Onu bizim hizmetimize versen!

Bunun üzerine Resûlullah (s) şöyle buyurdu:

-Allah'a yemin olsun ki, şu Suffe ehli aç iken, onlara infak edecek bir şey bulamazken, onları bırakıp da sizlere verecek değilim. Ben o esirleri satıp ele geçeni onlara infak ediyorum.

Bu söz üzerine ikisi de eve döndü. Daha sonra Resûlullah (s) geldi. Her ikisi de yorgana sarılmış halde idiler. Başlarını örttüklerinde ayakları, ayaklarını örttüklerinde başları açıkta kalıyordu. Her ikisi de kalkınca Resûlullah (s) yerlerine oturmalarını söyledi ve ardından sordu:

-İkinize de benden istediğinizden daha hayırlı bir şey söyleyeyim mi?

-Tabii ki!

-Cibrîl'in bana öğrettiği sözler var. Her namaz sonrasında on defa "*sübhânallah*", on defa "*elhamdülillah*", on defa da "*Allahu ekber*" dersiniz. Yatağa girdiğinizde de otuz defa "*sübhânallah*", otuz üç defa "*elhamdülillah*" ve otuz dört defa da "*Allahu ekber*" dersiniz.

Hz. Ali,

-Allah'a yemin olsun ki, Resûlullah'ın öğrettiği günden beri bunları okumaktan vazgeçmedik, dedi.¹²⁰

Başka bir rivayet şöyledir: Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in (s) yanına giderek ondan bir hizmetçi istedi. Bunun üzerine Peygamber (s),

-Yanımda sana verebileceğim (hizmetçi) yok, dedi.

Fâtıma da dönüp gitti. Bir süre sonra Peygamber (s) Fâtıma'nın yanına giderek dedi ki:

-İstediğin (bir hizmetçi mi) sana daha sevimlidir yoksa ondan daha hayırlı olan şey mi?

Hz. Ali, Fâtıma'ya dedi ki:

-Hayır. Bilâkis ondan daha hayırlı olan şey (bana daha sevimlidir).

¹²⁰ İbn Sa'd, X, 25-26. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (275/888), *Sünen*, İstanbul 1992, "Harac, Fey ve İmare", 19, 20.

Bunun üzerine Fâtıma Hz. Ali'nin dediğini söyledi. Hz. Peygamber (s) Fâtıma'ya şöyle dedi:

-De ki: Allah'ım! Ey yedi göğün Rabbi, azametli arşın Rabbi, bizim Rabbimiz ve her şeyin Rabbi! Ey Tevrat, İncil ve Kur'ân-ı Azim'i indiren! Evvel sensin, senden önce olan hiç bir şey yoktur. Âhir de sensin, senden sonra hiç bir şey yoktur. Zahir sensin, varlığı seninkinden daha aşikâr hiç bir şey yoktur. Bâtin sensin, senden daha gizli hiçbir şey yoktur. Borcumuzu öde ve bizi fakirlikten kurtarıp zenginleştir.¹²¹

6-Eşiyle Aralarındaki Bazı Sorunlarla İlgili Hz. Peygamber'in Tavrı

Yeni evli çiftler arasında zaman zaman görüş ayrılıkları ve hatta tartışma olabilir. Böylesi durumlarda çiftlerin birbirlerine karşı hoşgörülü olmaları, zamanla kazanılan güzel bir ahlakî haslettir. Hz. Ali ile Hz. Fâtıma arasında da bazı küçük tartışmalar olmuştur. Hz. Ali'nin, zaman zaman Hz. Fâtıma'ya karşı sert davrandığı da olurdu. Bir defasında Hz. Fâtıma,

-Allah'a yemin olsun ki, seni Resûlullah'a şikâyet edeceğim, dedikten sonra kalkıp gidince Hz. Ali de peşinden gitti. Hz. Ali, Hz. Fâtıma ile Resûlullah'ın (s) konuşmalarını duyabileceği bir yerde durdu. Fâtıma, Hz. Peygamber'e Ali'nin kabalığını ve sertliğini anlattı. Resûlullah (s),

-Ey biricik kızım! Dinle, kulak ver ve aklet! Kocasının isteklerini yerine getirmeyen kadını idare etmek mümkün değildir, dedi.

Hz. Ali, Allah Elçisi'nin (s) bu yapıcı nasihatinden sonra, "Yaptığımdan vaz geçtim ve "Allah'a yemin olsun ki, bir daha hoşuna gitmeyen bir şey yapmayacağım." dedim." sözleriyle ifade ettiği bir tutum içine girmiştir.

Bir defasında Hz. Ali ile Fâtıma arasında bir tartışma olmuştu. O sırada Resûlullah (s) içeri girdi. Kendisi için serilen serginin üzerine uzandı. Hz. Fâtıma bir yanına, Hz. Ali de diğer yanına uzandı. Resûlullah (s), Hz. Ali'nin elini alıp göbeği üzerine koydu. Sonra Hz. Fâtıma'nın da elini alıp göbeğinin üzerine koydu ve onları barıştırdı. Ardından çıktı. Hz. Peygamber'i görenler,

-Sen içeri girerken başka bir hal üzereydin; şimdiyse yüzünde bir hoşnutluk görüyoruz, dediklerinde Hz. Peygamber,

¹²¹ İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî (273/886), es-Sünen, İstanbul 1992, "Duâ", 2.

-Sevdiğim iki kişinin arasını bulunca beni sevinmekten hangi şey alı-
koyabilir ki, karşılığını verdi.

7-Uhud'da Yaralanan Hz. Peygamber'e İlgisi

Hz. Fâtıma'nın babasına duyduğu ilgiyi göstermesi açısından Uhud savaşında yaşananların akabindeki gelişmeleri de hatırlatmak gerekir. Hz. Peygamber, Uhud savaşında yaralananlardandı. Fâtıma birkaç kadınla savaşın yapıldığı yere gitmişti. Resûlullah'ın (s) yüzündeki yarayı görünce hemen onu kucaklayıp yüzünden kanı silmeye başladı. Resûlullah (s) ise,

-Resûlullah'ın yüzünü kanatanlara Allah'ın gazabı şiddetlenmiştir, diyordu.

Ali b. Ebî Tâlib (r), Mihrâs'tan bir su almaya giderken Fâtıma'ya,

-Gereği kadar vazifesini yapmış olan bu kılıcı tut, dedi.

Sonra kalkanında biraz su getirdi. Resûlullah (s) susamıştı ve ondan içmek istiyordu. Fakat içemedi. Sonra sudan hoşuna gitmeyen bir koku aldı. Bunun üzerine,

-Bu suyun tadı bozuk, dedi.

Ağızındaki kandan ötürü o suyu ağzına alarak çalkaladı. Fâtıma babası üzerindeki kanı sildi.

Peygamber (s) sudan içemedi. Muhammed b. Mesleme kadınlarla birlikte su aramaya çıktı. On dört kadın olarak Uhud'a gelen bu hanımlardan birisi de Resûlullah'ın (s) kızı Fâtıma idi. Kadınlar, sırtlarında yiyecek ve içecek taşıyorlar; yaralılara su veriyorlar ve onları tedavi ediyorlardı.¹²²

Başka bir rivayette şöyle bir ayrıntıya da yer verilir: Hz. Fâtıma, Resûlullah'ın (s) yüzünü görünce ağlayarak ona sarıldı ve yüzündeki kanı sildi. Hz Ali'nin getirdiği su ile Resûlullah'ın (s) yüzünü yıkadı. Resûlullah (s),

-Bundan sonra bize bir daha böyle bir şey yapamazlar, dedi.

Hz. Fâtıma, kanın durmadığını görünce bir hasır parçasını yakıp külünü yaranın üzerine bastırdı. Allah Resûlü'nün (s) yakılmış bir yünle ya da çürümüş bir kemikle tedavi edildiği de söylenmektedir.¹²³

¹²² Vâkıdî, el-Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî (ö. 207/823), *Kitâbü'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, 3. Basım, Beyrut 1404/1984 [Türkçe çevirisi: İlk Harf Yayınları, İstanbul 2014, s. 249.

¹²³ Belâzürî, I, 396.

8-Hz. Fâtıma'ya Hayber Ganimetlerinden Pay Verilmesi

Hız. Peygamber, bazı hanımlara Hayber ganimetlerinden pay vermişti. Hz. Fâtıma da pay verilenlerdendi. Resûlullah (s) Hayber'de Hz. Ali ve Fâtıma'ya arpa ve hurma olmak üzere 300 vesk¹²⁴ pay verdi. Bu verilen malın 85 veski arpa idi. Tahsis edilen araziden Fâtıma'ya 200 vesk düştü.¹²⁵

Vâkıdî'nin nakline göre tahsisat şöyle olmuştur: Resûlullah (s) eşlerinden her birisine 80 vesk hurma ve 20 vesk arpa tahsis ederdi. Abbâs b. Abdülmuttalib'e 200 vesk hurma, Ali ve Fâtıma için, 85'i arpa olmak üzere hurma ve arpadan 300 vesk tahsis ederdi. Ayrıca Fâtıma için 200 vesk tahsis ederdi.¹²⁶

9-Ebû Süfyân'ın Hz. Fâtıma'dan Aracılık İstemesi

Hız. Peygamber'in nezdinde Hz. Fâtıma'nın değerini gösteren gelişmelerden biri, Hudeybiye antlaşmasını bozan Mekkeliler adına antlaşmayı yenilemek üzere Medine'ye gelen Ebû Süfyân'ın Hz. Fâtıma'dan arabuluculuk yapmasını istemesidir. Olay kısaca şöyle gelişmişti: Ebû Süfyân antlaşmanın bozulmasının Mekkeliler için doğuracağı sakıncaları öngördüğü için daha ihanetleri duyulmadan Medine'ye gitti. Resûlullah'ın (s) yanına giderek,

-Ey Muhammed! Ben Hudeybiye antlaşmasında yoktum. Antlaşmayı sağlamaştır ve bizim için müddetini de uzat, dedi.

Resûlullah (s),

-Sizin tarafta bir olay mı var, diye sordu.

Ebû Süfyân,

-Allah korusun, dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (s),

-Biz Hudeybiye günündeki barış antlaşmamızda verdiğimiz söz üzerindeyiz. Bunu asla yerinden oynatmaz ve değiştirmeyiz, dedi.

¹²⁴ Sözlükte "kapsam, hacim" anlamındaki vesk (çoğulu vüsûk ve evsuk)/visk (çoğulu evsâk) kelimesinin birçok sâi istiap ettiği için bu adı aldığı belirtilmektedir. Kabaca bir deve yükü, bir veya iki idl (denk) olarak açıklanmakta, dolayısıyla "himl" (yük) ve "vikr" (yük; katır, at, eşek yükü) kelimeleriyle özdeşleştirildiği görülmektedir (Kallek, Cengiz, "Vesk", *DİA*, XLIII, 70).

¹²⁵ İbn Sa'd, X, 28.

¹²⁶ Vâkıdî, s. 694.

Sonra Ebû Süfyân Resûlullah'ın yanından kalkıp kızı -Resûlullah'ın zevcesi müminlerin annesi- Ümmü Habîbe'nin yanına gitti. Resûlullah'ın döşegi üzerinde oturmak isteyince Ümmü Habîbe, oturmaması için döşegi katladı. Bunun üzerine Ebû Süfyân kızına sitemkâr bir şekilde şöyle dedi:

-Bu döşegi mi benden üstün tuttun, yoksa beni mi ondan üstün tuttun?

-O, Resûlullah'ın döşegidir. Sen ise müşrik ve necis bir adamsın!

-Kızcağızım! İlmînin sayesinde sana kötülük isabet etmiş.

-Allah beni İslâm'a hidayet etmiştir. Sen ise ey babacığım, Kureys'in büyüğü ve efendisisin. Nasıl oluyor da görmeyen ve işitmeyen bir taş a ibadet edip de İslâm'a girmezsin?

-Hayret doğrusu; sende mi bana bunu söylersin? Ben babalarımın ibadet ettikleri dini bırakır da Muhammed'e tabi olur muyum?

Sonra Ümmü Habîbe'nin yanından ayrıldı. Hz. Ebû Bekr ile karşılaştı ve onunla konuştu.

-Muhammed'le konuşup insanlar arasında (barışın sağlanması için) arabulucu olur musun?

-Benim arabuluculuğum Resûlullah'ın (s) arabuluculuğundadır.

Sonra Ömer'le karşılaştı; Ebû Bekr'le konuştuğunun benzerini onunla da konuştu. Ömer,

-Vallahi, eğer kırmızı karıncanın sizinle savaştığını görürsem size karşı ona yardım ederim, dedi.

Ebû Süfyân kendi kendine,

-Bir akrabadan kâfi derecede bir kötülük gördün, dedi.

Sonra Osman b. Affân'ın yanına gitti. Osman'a şöyle derdi:

-Topluluk içinde senin kadar bana yakın bir akraba yoktur. Barış süresini uzat ve antlaşmayı yenile. Arkadaşın teklifini asla seni geri çevirmez. Vallahi ben Muhammed kadar arkadaşlarına ikramda bulunan hiç bir adam görmedim.

-Benim arabuluculuğum Resûlullah'ın (s) arabuluculuğundadır." dedi.

Sonra Ebû Süfyân Resûlullah'ın (s) kızı Fâtıma'nın yanına girdi ve onunla konuştu:

-Sen insanlar arasında arabulucu ol!

-Ben bir kadınıam!

-Senin arabulucu olman uygundur. Çünkü senin kız kardeşin de Ebü'l-Âs b. er-Rebî için arabulucu oldu. Muhammed de bunu uygun gördü

-Bu iş Resûlullah'a (s) aittir.

-Oğullarından birisine emret de barışın sağlanması için insanların arasında arabulucu olsun.

-Onlar iki çocukturlar ve onların benzerleri şefaatchilik yapmaz

Fâtıma, Ebû Süfyân'ın talebini reddedince Hz. Ali'ye giderek şöyle dedi:

-Ey Ebü'l-Hasan! İnsanlar arasında arabulucu ol ve antlaşma müddetini uzatması için Muhammed'le konuş!

-Yazık sana ey Ebû Süfyân! Resûlullah (s) antlaşmayı uzatmamaya karar verdi. Hiç kimse, Resûlullah'ın (s) istemediği bir konuda onunla konuşamaz

-Peki, ne olacak? İşimde bana bir kolaylık sağla! Zira iş beni zora sokmuştur. Benim için, bana fayda sağlayacak bir şey söyle!

-Kalkıp insanlar arasında arabuluculuk yapmandan daha doğru bir şey biliyorum. Çünkü sen Kinâne'nin efendisisin.

-Bunun bana bir fayda sağlayacağını düşünüyor musun?

-Doğrusu bir fayda sağlayacağını sanmıyorum. Fakat bunun dışında senin için bir çıkış yolu bulamıyorum.

Ebû Süfyân hemen kalktı ve insanlar arasında şöyle seslendi:

-Hey! Ben insanlar arasında arabuluculuk için çaba gösterdim. Muhammed'in beni reddedeceğini düşünmüyorum.

Sonra Resûlullah'ın (s) yanına giderek,

-Ya Muhammed! Benim arabuluculuğumu reddedeceğini sanmıyorum, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s),

-Sen mi bunu söylüyorsun ey Ebû Süfyân, dedi.¹²⁷

10-Hz. Fâtıma'nın Mekke Fethinde Gösterdiği Dinî Hassasiyet

Mekke fethinde Hz. Fâtıma'nın dini hassasiyetini gösteren şu gelişme meydana gelmiştir:

¹²⁷ Vâkıdî, s. 793-794.

Hz. Peygamber'in amcasının kızı Ümmü Hâni bt. Ebî Tâlib, Hübeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî'nin hanımıydı. Fetih günü olunca, kayınlarından Abdullah b. Rebî el-Mahzûmî ile el-Hâris b. Hişâm onun yanına giderek kendisinden koruma istediler. Ümmü Hâni de onlara koruma verdi.

Onlar henüz Ümmü Hâni'nin yanındayken kardeşi Ali, bir atın sırtında ve zırha bürünmüş olarak çıkageldi. Zırhlı olduğu için Ümmü Hâni onu tanıyamadı şöyle seslendi:

-Ben Resûlullah'ın (s) amcasının kızıyım!

Bunun üzerine Hz. Ali, yüzünü açtı. Kardeşi olduğunu görünce,

-Kardeşim, diyerek onunla kucaklaştı.

Sonra kız kardeşinin kayınlarına dönerek kılıcını sıyırdı. Bunun üzerine Ümmü Hâni onların üzerine bir elbise atarak Hz. Aliye şöyle dedi:

-Bu kadar insan arasından bana mı bunu yapacaksın?

-Müşrikleri mi benden koruyorsun?

-Vallahi, onlardan önce benden başlayacaksınız.

Bunun üzerine Hz. Ali çıkıp gitti ve bir daha gelmedi. Ümmü Hâni de onların üzerine evi kilitleyip korkmamalarını söyledi.

Ümmü Hâni, akabinde olanları şöyle anlatır: Resûlullah'ın (s) Bathâ'daki çadırına gittim; ancak onu bulamadım. Orada Fâtıma'yı buldum. Kendisine,

-Anamın oğlu Ali, başıma ne getirdi, biliyor musun? Müşrik olan iki kayınımı koruma altına aldım. Ali öldürmek için onlara saldırdı, dedim.

Fâtıma bana karşı, kocasından daha sert davranarak,

-Müşrikleri mi koruyorsun, dedi.

Nihayet Resûlullah (s) görüldü. Üzerinde toz izi vardı. Resûlullah (s) Ümmü Hâni ile selamlaştı:

-Fâhite Ümmü Hâni'ye merhaba!

-Anamın oğlu Ali, başıma ne getirdi, biliyor musun? Az daha ondan kurtulamıyordum. Müşrik olan iki kayınımı koruma altına aldım. Ali, öldürmek için onlara saldırdı.

-Böyle olmamalıydı. Senin eman verdiğine biz de eman veririz. Koruduğunu biz de koruruz.¹²⁸

¹²⁸ Vâkıdî, s. 830.

Veda haccı sırasında Hz. Ali (r) Yemen'den geldi. Fâtıma'nın ihramdan çıkanlar arasında olduğunu gördü. Renkli bir elbise giymiş ve gözlerine sürme çekmişti. Hz. Ali, Fâtıma'nın bu tavrını hoş karşılamadı. Bunun üzerine Fâtıma,

-Babam böyle yapmamı emretti, dedi.

Hz. Ali (r) aralarındaki diyalogtan sonra olanları şöyle anlatır: Fâtıma'nın yaptığına kızarak Resûlullah'ın (s) yanına gittim; onun bana anlattığını kendisine soracaktım. Resûlullah'a (s), Fâtıma'nın "Bunu bana babam emretti." dediğini ve bu tavrını hoş karşılamadığımı haber verdim. Bunun üzerine Resûlullah (a) şöyle buyurdu:

-Fâtıma doğru söylemiştir. Ey Ali, sen hac farızasını eda ederken ne dedin?

-Allah'ım! Ben de Resûlü'nün ihrama girdiği niyetle ihrama giryorum, dedim.

-Benimle birlikte kurbanlar vardı. Dolayısıyla kurbanlar kesilmeden ihramdan çıkamazsın.

Hz. Ali'nin (r) ve Resûlullah'ın (s) Medine'den getirdikleri kurban sayısı 100 idi. İnsanlar ihramdan çıktılar. Ancak yanlarında kurban olmayanlar tıraş olup ihramdan çıktılar. Sonra Resûlullah (s) kurbanlarını kesti. Hz. Ali'yi (r) de kendi kestiği kurbana ortak yaptı.¹²⁹

11-Hz. Peygamber'in Yolculuğa Çıkarken ve Geri Dönerken Hz. Fâtıma'yı Ziyareti

Resûlullah (s) bir yolculuğa çıktığında ailesinden son veda ettiği ve döndüğünde de yanına ilk girdiği kişi Hz. Fâtıma idi. Resûlullah (s) bir gazveden dönmüştü. Hz. Fâtıma kapısının üzerine çul -veya perde- asmış, Hüseyin ve Hasan'a gümüşten iki bilezik takmıştı. Resûlullah bu sefer Hz. Fâtıma'nın yanına girmedi. Hz. Fâtıma, Resûlullah'ın gördüklerinden dolayı girmediğini zannetti ve çulu ya da perdeyi yırttı, çocuklardan bilezikleri çıkarıp her birini ikisi arasında paylaştırdı. Bunun üzerine Hasan ve Hüseyin ağlayarak Resûlullah'a (s) gittiler. Resûlullah bileziği onların elinden alıp Sevbân'a verdi ve "Ey Sevbân, şunu Medine'deki falan aileye götür. Şüphesiz bunlar, benim ailemdir. Onların güzel nimetlerini, dünya hayatlarında yemelerini uygun bulmuyorum. Ey Sevbân, Fâtıma için âşık kemiği

¹²⁹ Vakıdî, s. 1087-1088.

(veya denizaygırı dışından) bir gerdanlık ve fildişinden (ya da deniz kaplumbağasından) iki bilezik satın al.” buyurdu.¹³⁰

Bu olayla ilgili başka bir rivayet şöyledir: Peygamber (s) gazâya çıkacağı zaman en son Hz. Fâtıma’ya; aynı şekilde gazâdan döndüğü zaman yine ilk önce Hz. Fâtıma’ya uğradı. Tebük Gazvesi’ne çıktığı zaman Hz. Ali de onun yanındaydı. Hz. Fâtıma evine yeni kilim sermiş, kapıya yeni perde asmış, yüz örtüsünü (kıyafetini) zaferanla boyamıştı. Babası (s) geldiği zaman yaptığı yenilikleri görünce geri dönüp mescitte oturdu. Hz. Fâtıma Bilâl’e,

-Ey Bilâl, babama git ve onu kapımdan geri dönderen şeyin ne olduğunu sor, diye haber gönderdi. Bilâl gidip sorunca Peygamber (s),

-Ben onun bazı yenilikler yaptığını gördüm, buyurdu.

Bu cevabı iletince Hz. Fâtıma hemen perdeyi indirdi, kilimi kaldırdı ve yıpranmış elbisesini giydi. Bilâl tekrar gidip haber verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s) gidip Hz. Fâtıma’nın boynuna sarılarak,

-Anam babam sana fedâ olsun, benim varlığım/dünyam budur işte, buyurdu.¹³¹

12-Hz. Peygamber’in Hz. Fâtıma’yı Övmesi

Hiz. Peygamber’in konuşmalarında zaman zaman Hz. Fâtıma’yı övdüğünü görüyoruz. Bir rivayette, Hz. Peygamber’in Hz. Fâtıma’ya ve Hz. Ali’ye sevgisi şöyle ifade edilmiştir: “Resûlullah’a (s) kadınların en sevimlisi Fâtıma, erkeklerin en sevimlisi de Ali idi.”¹³²

Hiz. Peygamber’in Hz. Fâtıma’yı övdüğü sözlerinden bazıları şunlardır:

-Dünya kadınlarının en hayırlılarının dört kişi olduğunu bilmen sana yeter: Meryem bt. İmrân, Firavun’ın karısı Âsiye, Hadîce bt. Huveylid ve Resûlullah’ın kızı Fâtıma.¹³³

-Fâtıma ancak ve ancak benden bir parçadır. Ona eziyet veren şey bana da eziyet verir.¹³⁴

¹³⁰ Ebû Dâvûd, “Tereccül”, 21.

¹³¹ İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân b. Muâz b. Ma’bed et-Temîmî ed-Dârimî el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1414/1993, II, 470-471 (Hadis no: 696).

¹³² Tirmizî, “Menâkıb”, 60.

¹³³ İbn İshak, s. 244.

-Fâtıma benden bir parçadır. Her kim onu öfkelenendirirse beni öfkelen-dirmiş olur.¹³⁵

13-Hz. Ali'nin Evlilik Teşebbüsüne Mani Olması

Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin Fâtıma üzerine kuma getirmesine engel olmuştur. Rivayete göre Ali, Ebû Cehil'in kızını, amcası el-Hâris'ten istedi. Bu hususu Resûlullah'la (s) da danıştı. Resûlullah (s), "Bana onun neyini soruyorsun? Soyunu sopunu mu?" diye sordu. Ali, "Hayır. Ne emredersiniz? Onu öğrenmek isterim." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s), "Fâtıma, benden bir parçadır. Onun üzülmelerini istemem." deyince Ali, "Fâtıma'nın istemediği şeyi yapmam." dedi.¹³⁶

Hz. Peygamber'in Mescid-i Nebevî'de minberdeyken şöyle dediği de rivayet edilir: "Hişâm b. el-Muğîre oğulları, kızlarını Ali b. Ebî Tâlib'e nikâhlamaları için benden izin istediler. Ama ben onlara izin vermeyeceğim, sonra da izin vermeyeceğim, daha sonra da izin vermeyeceğim. Ancak Ali benim kızımı boşamak ve onların kızını nikâhlanmak isterse o başka. Çünkü şüphesiz kızım, benden bir parçadır. Ona elem veren şey bana da elem verir ve ona eziyet veren şey bana da eziyet verir."¹³⁷

14-Hz. Peygamber'in Hz. Fâtıma'yı Dünyaya Düşkünlük Hususunda Uyarması

Hz. Peygamber (s), zaman zaman aile efradını dünyaya meyletmeleri hususunda uyarırdı. Resûlullah (s)'in azatlı kölesi Sevbân anlatıyor: Hübeyre'nin kızı elinde büyük bir yüzükle Resûlullah'ın (s) yanına geldi. Resûlullah (s) onun eline vurdu. Bunun üzerine Hübeyre'nin kızı Resûlullah'ın (s) kızı Fâtıma'nın yanına giderek eline vurması sebebiyle Resûlullah'tan (s) şikâyetle bulundu. Fâtıma da boynundaki altın zincirden kolyesini çıkararak,

-Bunu bana Ebü'l-Hasan (Ali) hediye etmişti, dedi.

O sırada Resûlullah (s) onların yanına girdi. Kolye Fâtıma'nın elindeydi. Bunu görünce Resûlullah (s) Fâtıma'ya,

¹³⁴ Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî (261/874), *Sahîh*, thk. M. Fuâd Abdülbâkî, İstanbul 1413/1992, "Fedâilu's Sahabe", 94.

¹³⁵ Buhârî, "Fedailü Ashabi'n-Nebi", 29.

¹³⁶ İbn İshak, s. 253.

¹³⁷ Buhârî, "Nikah", 110; İbn Mâce, "Nikah", 56.

-Ey Fâtıma, insanların Resûlullah'ın (s) kızının elinde ateşten zincir var demeleri seni sevindirir mi, dedi ve oturmadan çıkıp gitti.

Bunu duyan Hz. Fâtıma altın zincirini çarşıya gönderip sattırdı, parasıyla da bir köle alıp azat ederek hürriyetine kavuşturdu. Hz. Fâtıma'nın bu hareketi Resûlullah'a (s) söylenince,

-Fâtıma'yı ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun, dedi.¹³⁸

15-Hz. Peygamber'in Hz. Fâtıma'ya Verdiği Sır

Hz. Peygamber'in Hz. Fâtıma'ya duyduğu sevgiyi anlatan rivayetlerden biri, Hz. Peygamber'in son günlerinde meydana gelen aşağıdaki hadiseyi anlatan Hz. Âişe'den nakledilmiştir. Buna göre Hz. Peygamber (s), kendisini ziyaret eden Hz. Fâtıma'nın kulağına bir şeyler fısıldadı; bunun üzerine Hz. Fâtıma şiddetle ağladı. İkinci defa kulağına bir şeyler fısıldadı; bu sefer de Fâtıma güldü. Hz. Âişe Hz. Fâtıma'ya şöyle dedi:

-Resûlullah (s) kadınlarının arasından sır söylemek için seni seçti. Sen ağlıyorsun ha?

Hz. Âişe, daha sonra Fâtıma'ya merakla sordu:

-Resûlullah (s) sana ne söyledi?

-Resûlullah'ın (s) sırrını ifşa edemem!

Resûlullah (s) vefat edince tekrar sordu:

-Senin üzerinde olan hakkım namına yemin ediyorum. Bana Resûlullah'ın (s) sana ne dediğini söyle!

-Şimdi olur. Birinci defa kulağıma fısıldadığımda Cebrail'in (a) her yıl kendisine Kur'ân'ı bir defa arz ettiğini, bu sefer iki defa arz ettiğini hatırlatarak, "Ecelimin yaklaştığını görüyorum. Allah'tan kork! Sabret! Zira ben senin için ne iyi selefim." dedi. Ben de gördüğün şekilde ağladım. Benim feryadımı görünce kulağıma tekrar fısıldayarak, "Ey Fâtıma! Müminlerin kadınlarının hanımefendisi olmak istemez misin?" buyurdu. Ben de gördüğün şekilde güldüm.¹³⁹

¹³⁸ en-Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (303/915), *es-Sünen*, İstanbul 1413/1992, "Zîne", 39.

¹³⁹ Müslim, "Fedâilu's Sahabe", 98.

16-Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber'in Vefatına Sebep Olan Hastalığı Sırasındaki Tutumu

Hz. Fâtıma Allah Elçisi'nin hastalığında çok üzülmüştü. Resûlullah'ın (s) hastalığı ağırlaşınca Fâtıma onu göğsüne basıp şöyle dedi:

-Vay çektiğin sıkıntılardan dolayı başıma gelenler ey babacığım!

Bunun üzerine Hz. Peygamber,

-Bu günden sonra babana artık sıkıntı yoktur, dedi.¹⁴⁰

Başka bir rivayette Hz. Fâtıma ile Hz. Peygamber arasında şöyle bir diyalogun geçtiği nakledilir: Hz. Fâtıma hastalığı sırasında onun (s) yanında ağlayınca Resûlullah (s) şöyle dedi:

-Ey kızım ağlama, öldüğüm zaman şöyle de: 'Biz Allah'a aitiz ve şüphesiz ona döneceğiz. Dünyada her ölenin yerine girecek vardır.'

-Senin yerine de mi ey Allah'ın Resûlü!

-Evet, benim yerime de.

Ümmü Eymen de ağladı. Ona,

-Ağlama, Resûlullah (s) muhayyer bırakıldı o Rabbinin yanındaki tercih etti, dendi.

Bunun üzerine,

-Ben bize gökten gelen haberin kesilmesine ağlıyorum, dedi."¹⁴¹

Resûlullah'ın (s) ölüm hastalığı şiddetlenince, Fâtıma ağlayarak şöyle dedi:

-Anam babam sana feda olsun, Allah'a yemin ederim ki sen şu beyitte ifade edilen gibisin:

Hatırına bulutlardan yağmur istenen bembeyazdır.

Yetimlerin dayanağı dul kadınların sığınağıdır.

Resûlullah (s), 'Bu, amcam Ebû Tâlib'in sözüdür.' dedi ve "Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim gerisin geriye dönerse, Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır."¹⁴² ayetini okudu.¹⁴³

¹⁴⁰ Belâzürî, II, 225.

¹⁴¹ Belâzürî, II,

¹⁴² Âl-i İmrân 3/144.

Enes b. Mâlik'ten nakledilen bir rivayet ise şöyledir: Hz. Peygamber'in ölümün bütün ıstıraplarını çektiği son anlarında, kızı Fâtıma duyduğu üzüntüden dolayı,

-Vay babamın ıstırabına, dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

-Bugünden sonra baban, artık bir daha ıstırap çekmeyecektir. Allah, bugün babanın başına gelen ölümden, kıyamete kadar hiçbir kimseyi muaf tutacak değildir.¹⁴⁴

17-Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma'dan Dolayı Saygınlık Sahibi Olması

Hz. Fâtıma'nın Müslümanlar nezdinde bir saygınlığı vardı. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'le aralarında Fedek arazilerinin Hz. Peygamber'in mirası olup olmaması hususunda ihtilaf çıktı. Hz. Fâtıma, Hz. Ebû Bekir'e haber göndererek Resûlullah'ın (s), kendisine Allah'ın Medine ile Fedek'de fey olarak tahsis buyurduğu mallardan ve Hayber'in beşte birinden kalanlardan mirasını ondan istedi. Ebû Bekir dedi ki:

-Resûlullah (s), "Bize mirasçı olunmaz! Bıraktığımız sadakadır. Ancak Muhammed'in (s) ailesi bu maldan yer!" buyurmuştur. Vallahi ben, Resûlullah'ın (s) sadakasından hiç bir şeyi, Resûlullah (s) zamanındaki hâminden değiştiremem! Onun hakkında Resûlullah (s) ne yaptıysa onunla amel ederim!

Ebû Bekir, Fâtıma'ya bir şey vermekten çekindi. Fâtıma da bu hususta Ebû Bekir'e gücendi ve ölünceye kadar da onunla konuşmadı. Fâtıma, Resûlullah'tan (s) sonra altı ay yaşadı. Vefat edince onu kocası Ali b. Ebî Tâlib geceleyin defnetti. Onun vefatını Ebû Bekir'e haber vermedi. Namazını Ali kıldı. Fâtıma yaşadığı sürece insanlar Hz. Ali'ye teveccüh ediyordu. O vefat edince Ali halkın teveccühünü istemedi; Ebû Bekir'le barışarak ona biat etmek istedi. O zamana kadar henüz biat etmemiştii. Ebû Bekir'e haber göndererek,

-Bize gel! Ama seninle beraber başka kimse gelmesin, diye haber gönderdi.

¹⁴³ Belâzürî, II, 225.

¹⁴⁴ et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (279/892), *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye ve'l-Hasâilü'l-Mustafaviyye*, thk. Seyyid b. Abbas el-Cümeylî, el-Mektebetü't-Ticâriyye, Mekke 1413/1993, s. 339.

Bunu Ömer b. Hattâb gelmesin diye yapıyordu.

Ömer, Ebû Bekir'e şöyle dedi:

-Onların yanına yalnız başına gitme!

-Bana ne yapabilirler ki! Vallahi onlara gideceğim!

Ebû Bekir Ali b. Ebî Talib'in yanına gidince Ali, bir şehadet getirdikten sonra şunları söyledi:

-Ey Ebû Bekir! Biz senin faziletini ve Allah'ın sana olan ihsanını biliriz! Allah'ın sana verdiği bir hayrı sana çok görmeyiz. Fakat bu işte bize karşı istibdat gösterdin. Biz Resûlullah'a (s) olan yakınlığımızdan dolayı kendimiz için bir hak görüyorduk.

Ali, Ebû Bekir'le konuşmasına devam etti. Ebû Bekir ağlayarak şöyle dedi:

-Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, benim için Resûlullah'ın (s) yakınları kendi yakınlarıma yardım etmemden daha iyidir! Benimle sizin aranızda şu mallar hususunda geçen ihtilâfa gelince, hiç şüphe yoktur ki ben bunlar hakkında hakta kusur etmiş değilim! Resûlullah'ın (s) yaptığını gördüğüm bir şeyi yapmadan bırakmadım.

-Biat için miadın öğleden sonradır!

Ebû Bekir öğle namazını kılınca Ali minbere çıkararak şehadet getirecek biati niçin geciktirdiğini anlattı. Sonra istiğfar etti. Ve Ali b. Ebî Talib şehadet getirerek Ebû Bekir'in hakkını tazim eyledi. Bu yaptığını kendisini sevk eden şey ne Ebû Bekir'i çekememezlik, ne de Allah'ın ona verdiği fazileti inkâr olduğunu söyledi. Sözüne devamla dedi ki:

-Fakat kendimiz için bu işte bir pay görüyorduk; ama bize karşı istibdat gösterildi; biz de gücendik!

Müslümanlar biat etmesine sevinerek şöyle dediler:

-İsabet ettin!¹⁴⁵

B-Hz. Fâtıma'nın Müminlerin Anneleriyle İlişkileri

Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber'in yanındaki değerini bildikleri için Müminlerin Annelerinden bazılarının onu Hz. Peygamber'e (s) elçi olarak

¹⁴⁵ Müslim, "Cihad ve Siyer", 52.

gönderdiklerini görüyoruz. Kendisinden nakledilen bir rivayette Hz. Âişe şöyle bir hatırasını anlatır:

Fâtıma, Hz. Peygamber'in yanına girmek için izin istedi. Hz. Peygamber, benimle beraber örtünün altında uzanmıştı. Fâtıma şöyle dedi:

-Ey Allah'ın Elçisi! Zevcelerin beni sana gönderdiler. Senden Ebû Kuhâfe'nin kızı ile onlar arasında adaletli davranmanı istiyorlar.

Ben susuyordum. Resûlullah (s) ona,

-Ey kızcağızım! Sen benim sevdiğimi sevmez misin?

-Tabii ki severim.

-O halde bunu sev!

Fâtıma Resûlullah'ın (s) yanından ayrılarak kendisini Resûlullah'a gönderen müminlerin annelerinin yanına giderek onlara Resûlullah'la aralarında geçen konuşmayı anlattı.

Bunun üzerine,

-Bize hiç bir şey yaptığını görmüyoruz. Hemen Resûlullah'a (s) dön ve ona "Gerçekten zevcelerin Ebû Kuhâfe'nin kızı ile onlar arasında adaletli davranmanı istiyorlar." de!

-Vallahi onun hakkında ben kendisine ebediyen söz etmem!

Bunun üzerine Peygamber'in (s) zevceleri onun zevcesi Zeyneb bt. Cahş'ı gönderdiler. Resûlullah'ın (s) katında mertebeye onlardan bana rakib olan da bu idi. Din hususunda Zeyneb'den daha hayırlı hiç bir kadın görmedim. Allah'tan onun kadar korkan, onun kadar doğru söyleyen, onun kadar sılayı rahim yapan, ondan çok sadaka veren, verdiği sadakada nefsi ni onun kadar horlayıp, o amelle Allah Teâlâ'ya yakınlık gösteren yoktu. Ancak mizacındaki hiddetten nâşi bir kükremesi vardı ki, ondan da çabuk dönerdi. Zeyneb, Resûlullah'ın (s) yanına girmek için izin istedi. Resûlullah (s) ise Âişe ile beraber onun örtüsünün altında Fâtıma'nın girdiği zamanki halde bulunuyordu. Resûlullah (s) ona da izin verdi. Zeyneb,

-Ey Allah'ın Elçisi! Zevcelerin beni sana gönderdiler. Ebû Kuhâfe'nin kızı ile onlar arasında adaletli davranmanı istiyorlar.

Sonra bana atıp tuttu ve hakkımda sözü uzattı. Ben Resûlullah'ı (s) gözetiyor; bana onun hakkında konuşmaya izin verecek mi diye gözüne bakıyordum. Zeyneb devam etti. Nihayet anladım ki, Resûlullah (s) benim kendimi müdafaa etmemi kerih görmeyecek. Zeyneb'e ben atıp tutmaya

başlayınca, ona yaptığım hücumda kendisine aman vermedim. Bunun üzerine Resûlullah (s) gülümseyerek şöyle dedi:

-Bu, Ebû Bekir'in kızıdır!¹⁴⁶

Sonuç

Hz. Peygamber'in küçük kızı Hz. Fâtıma'nın diğer bütün çocukları gibi evladı olarak onun sevgisini kazanmış; o da babasının küçük kızı olarak ona büyük bir sevgi beslemiş; ona itaat eden müminelerden olmuştur. Hz. Fâtıma'nın hayatında Hz. Peygamber'in önemli bir konumu olduğu gibi Hz. Fâtıma'nın da Hz. Peygamber'in hayatında önemli bir yeri vardı. Zira kendisinden sonra vefat eden tek çocuğudur. Kaynaklarımızda nakledilen rivayetler, baba-kız ve peygamber-mümine olarak aralarındaki bağın oldukça kuvvetli olduğunu göstermektedir. Sonraki dönemlerde Hz. Peygamber'in soyunun Fâtıma'nın çocuklarından devam etmesi sebebiyle Hz. Fâtıma'nın konumunun daha da güçlendiğini söylemek mümkündür.

Hz. Fâtıma ile Hz. Peygamber'in hanımları arasındaki ilişki hakkında tatmin edici bir tasvir ortaya koymak için yeterli rivayete sahip olduğumuz söylenemez.

Bibliyografya

- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (275/888), *Sünen*, İstanbul 1992.
- el-Belâzürî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ (279/892), *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr, Riyâd Ziriklî, Beyrut 1417/1996.
- el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), *Sahîh*, İstanbul 1992.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân b. Muâz b. Ma'bed et-Temîmî ed-Dârimî el-Büsîfî, *Sahîhu İbn Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1414/1993
- İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesâr el-Muttalibî, *Sîretü İbn İshak: Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzî*, thk. Süheyl Zekkâr, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1398/1978.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî (273/886), *es-Sünen*, İstanbul 1992.
- İbn Sa'd, Muhammed ez-Zührî (230/844), *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, thk. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 1421/2001 [Türkçe çevirisi: Siyer Yayınları, İstanbul 2014].

¹⁴⁶ Müslim, "Fedâilü's Sahabe", 83.

Kallek, Cengiz, "Vesk", *DİA*.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî (261/874), *Sahih*, thk. M. Fuâd Abdülbâkî, İstanbul 1413/1992.

en-Nesâî, Ebü Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (303/915), *es-Sünen*, İstanbul 1413/1992.

et-Tirmizî, Ebü İsa Muhammed b. İsa (279/892), *Sünen*, İstanbul 1992.

et-Tirmizî, Ebü İsa Muhammed b. İsa (279/892), *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye ve'l-Hasâilü'l-Mustafauiyye*, thk. Seyyid b. Abbas el-Cümeylî, el-Mektebetü't-Ticâriyye, Mekke 1413/1993.

el-Vâkıdî, Ebü Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî (ö. 207/823), *Kitâbü'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, 3. Basım, Beyrut 1404/1984 [Türkçe çevirisi: İlk Harf Yayınları, İstanbul 2014].

HZ. FÂTIMA'NIN (RAH) EVLİLİĞİ VE AİLE HAYATI

Prof. Dr. Adem APAK*

Milâdî 609 yılında Mekke'de dünyaya gelen Hz. Fâtıma (rah) Hz. Peygamber'in (sav) en küçük kızıdır. Lakabı "beyaz, parlak ve aydınlık yüzlü kadın" anlamında Zehrâ olmakla beraber, kendisi "iffetli ve namuslu kadın" anlamındaki Betûl ismiyle de tanınmıştır.¹⁴⁷

Siyer kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın (rah) adı ilk kez müşriklerin Hz. Peygamber'e (sav) karşı gerçekleştirdikleri bir saldırı vesilesiyle geçer. Rivayete göre Kâbe'de namaz kılmakta olan Rasûl-i Ekrem'in (sav) secdeye vardığı sırada müşriklerden Ukbe b. Ebû Muayt tarafından omzuna bir deve işkembesinin atılması üzerine hadiseye şahit olan küçük yaştaki kızı Fâtıma koşarak babasının üzerindeki pislikleri temizlemiş, bu esnada bunu yapanlara kızıp söylenmiştir.¹⁴⁸ Hz. Peygamber'in (sav) hicretinden kısa bir müddet sonra Hz. Fâtıma (rah), yanında Hz. Ali (ra) ile onun annesi Fâtıma bint Esed (rah) olduğu halde üvey annesi Sevde (rah), kız kardeşi Ümmü Gülsüm (rah) ve Ebû Bekir'in (ra) ailesiyle birlikte Medine'ye hicret etmiştir.¹⁴⁹

Evlilik çağına geldiğinde Hz. Fâtıma (rah) ile ilk önce Hz. Ebû Bekir (ra) evlenmek istediğini bildirdi; fakat Rasûlüllah (sav) onun talebine olumlu cevap vermedi. Hz. Ebû Bekir'in (ra) ardından Hz. Ömer (ra), Hz. Fâtıma ile evlilik talebinde bulundu, ancak o da olumsuz cevap aldı. Bu arada Hz. Ali'nin (ra) ailesi, kendisine Hz. Peygamber'e (sav) giderek kızını ondan istemesi tavsiyesinde bulundular. Hz. Ali (ra) bunun üzerine Allah Rasûlü'n'e (sav) kızıyla evlenmek istediğini bildirdi. O da gelen teklifi kızı Fâtıma'ya (rah) bildirdi. Hz. Fâtıma (rah) bu teklif karşısında susup ses çı-

* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Öğretim Üyesi.

¹⁴⁷ İbn Abdilberr, *el-İstîâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, I-VI, Kahire ts, (Dâru Nehdati Mısır), IV, 1893.

¹⁴⁸ Buhârî, *Salât*, 109, Vuđû, 69; Müslim, *Cihâd*, 107-110.

¹⁴⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, (thk. Muhammed Hamidullah), Jerusalem, 1963, s. 269-270.

karmayınca, bunun rıza anlamına geldiğini düşünen Hz. Peygamber (sav) Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın (rah) izdivacına onay verdi.¹⁵⁰ Evlilik hicretten beş ay sonra Receb ayında gerçekleşti. Hz. Fâtıma (rah) bu esnada on sekiz yaşında idi. Onların düğünleri Rasûlullâh'ın Hz. Âişe (rah ile evlenmesinden dört buçuk ay sonra 2. yılın Zilkade (Mayıs 624) veya Zilhicce (Haziran 624) ayında gerçekleşmiştir.¹⁵¹

Hz. Fâtıma (sav) ile evlenmeye karar verdiği sırada son derece fakir bir delikanlı olan Hz. Ali (ra) nikâhta geline mehir verecek kadar mala sahip değildi. Bu halini kendisi şöyle anlatır: “Hz. Peygamber’e kızıyla evlenmek istediğimi bildirdim, ancak kendisine hiçbir şeyimin olmadığını söyledim. Bunun üzerine Allah Rasûlü (sav) bana “Hani şöyle şöyle bir günde sana verdiğim el-Hutamiyye¹⁵² denen zırhın nerede?” diye sorunca onun yanımda olduğunu söyledim. Bana mehir olarak bu zırhı Fâtıma’ya vermeme söyledi. Rivayete göre Hz. Ali (ra), Bedir Gazvesi’nde ganimetten payına düşen zırhı, başka rivayetlere göre ise devesini ve bir kısım eşyasını satarak 450 dirhem gümüşü Hz. Fâtıma’ya (rah) mehir olarak vermiştir. Düğün esnasında Hz. Fâtıma'nın (rah) babasının evinden götürdüğü çeyizi ise kadife bir örtü, içine hurma lifi doldurulmuş deri bir yastık, iki el değirmeni ve yine deriden yapılma iki su kabından ibaretti.¹⁵³ Hz. Ali de düğün esnasındaki mal varlıklarını şöyle özetler: “Fâtıma ile evlendiğimde bir koç derisi dışında yatağımız yoktu. Onu gece yatak, gündüz de oturmak üzere sergi olarak kullanırdık. Bu zamanda herhangi bir hizmetçimiz de yoktu”.¹⁵⁴ Sahabeden Esmâ bint Umeyy (rah) ise Ali-Fâtıma evliliği esnasında onların fakirliklerine şu ifadeleriyle şahitlik eder: “Fâtıma ile Ali'nin yatağını evlendiklerinde ben hazırlamıştım. Yatakları ve yastık olarak kullandıkları şey hurma lifinden başkası değildi. Ali, düğünde ziyafet verdi. Düğün masrafları için zırhını bir Yahûdiye yarım çuval arpa karşılığında rehin bırakmıştı”.¹⁵⁵

Bu bahiste gelen başka bir rivayete göre Ensârdan bir grup Hz. Ali'ye (ra) Fâtıma'yı (rah) istemesini söylediklerinde Hz. Ali (ra) de bu amaçla

¹⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Beyrut ts. (Dâru Sâdır), VIII, 19-20.

¹⁵¹ İbn Sa'd, VIII, 22.

¹⁵² “el-Hutamiyye” “kılıçları kıran” anlamındadır. Zırhlar imal eden, kendilerine Hatme b. Muhârib denen Abdülkays'ın bir boyuna nispet edilir.

¹⁵³ İbn Sa'd, VIII, 20-21.

¹⁵⁴ İbn Sa'd, VIII, 22.

¹⁵⁵ İbn Sa'd, VIII, 23.

Rasûlullah'ın (sav) evine ulaştı. Rasûlullah (sav) "Ebû Tâlib'in oğlunun ihtiyacı nedir?" diye sordu. Hz. Ali, Fâtıma bt. Rasûlullah'ı (sav) istediğini söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah (sav), "Hoş geldin! Sen zaten aileden birisin." dedi. Daha sonra aralarından herhangi bir konuşma geçmedi. Oradan ayrılan Hz. Ali (ra) Ensâr'dan grubun yanına döndüğü zaman kendisine ne haber getirdiğini sorduklarında Hz. Ali "Bana "Hoş geldin!" sözünden başka bir şey söylediğini bilmiyorum." dedi. Onlar da "Rasûlullah'ın (sav) söylediği bu sözlerden biri dahi sana yeter. Sana evden biri gözüyle baktı ve merhaba demekle sana evinden yer verdi." dediler. Nitekim Allah Rasûlü (sav) kısa süre sonra Hz. Ali'nin (sav) kızıyla nikâhlanmasına izin verdi. Ardından da kendisine, "Ey Ali! Düğün için yemek vermek gerekir." dedi. O da yanında bir adet koçun bulunduğunu söyledi. Ensâr'dan bir grup her biri avucunda bir miktar un getirdi. Bu şekilde düğün yemeği için gerekli malzeme de temin edilmiş oldu. Düğün gecesi geldiğinde Hz. Peygamber (sav), Hz. Ali'ye, "Benimle karşılaşıncaya kadar hiçbir şey konuşma." dedi. Hz. Peygamber (sav) gelince bir kap istedi, onunla abdest aldıktan sonra abdest suyunu Hz. Ali'nin (ra) üzerine serpti. Ardından da, "Allah'ım! Her ikisine de mübarek kıl, onlara nesillerini de mübarek kıl." diye dua etti.¹⁵⁶

Ali-Fâtıma evliliği gerçekleştiğinde yeni çift bir süre Hz. Peygamber'in (sav) evinde kaldılar. Ancak Allah Rasûlü'nün (sav) ailesi de kalabalıktı, yeni evlilerin burada uzun süre kalmaları mümkün değildi. Bunun üzerine Ensâr'dan Hârîse b. en-Numân, Rasûlullah'a (sav) gelerek "Ey Allah'ın Rasûlü! Duydum ki, Fâtıma'yı yanına almışsın. İşte benim evlerim. Bunlar Neccâroğullarının sana en yakın olan evleridir. Şüphesiz ki, kendim de, mallarım da Allah ve Rasûlü içindir. Allah'a yemin olsun ki, ya Rasûlullah! Benden aldığın mal bana bıraktığından daha hayırlıdır" sözleriyle yeni evli çiftlere evlerinden birini tahsis etti.¹⁵⁷

Hz. Fâtıma (rah) Hicretin 3. yılının Ramazan ayında (Şubat 625) ilk çocuğu olan Hasan'ı, bundan bir yıl sonra Şaban (Ocak) ayında Hüseyin'i dünyaya getirdi. Daha sonraki yıllarda küçük yaşta ölen Muhassin ile Ümmü Gülsüm ve Zeyneb doğdular.¹⁵⁸

Hz. Ali ile Hz. Fâtıma zor şartlarda evliliklerini yürütmeye çalıştılar. Zira diğer Müslümanlar gibi onlar da rahat geçinebilmek için maddî im-

¹⁵⁶ İbn Sa'd, VIII, 21.

¹⁵⁷ İbn Sa'd, VIII, 22-23.

¹⁵⁸ İbn Sa'd, VIII, 26; İbn Abdilberr, IV, 1894.

kânlardan mahrumdular. Rahat bir hayat sürebilmek için hem paraya, hem de hizmetçiye ihtiyaç duyuyorlardı. İmkânsızlıktan bunalan Hz. Ali (ra), eşi Fâtıma'ya (rah) bir gün şunları söyledi: "Allah'a yemin olsun ki, su çekmekten artık göğsüm ağrımaya başladı. Babana bir savaş esiri verilmiş. Onu bize hizmetçi olarak istesen!" Bunun üzerine Fâtıma (rah) da kendisinin de değirmen taşında un öğütmekten ellerinin kabardığı şikâyetiyle babasına müracaat etmeye karar verdi. Rasûlullah'a (sav) gittiğinde "Seni buraya getiren şey nedir ey biricik kızım?" sorusuna muhatap olunca, Fâtıma (rah), "Sana selam vermek için geldim." diyerek utandığından başka bir şey istemeden geri döndü. Hz. Ali (ra) hanımına ne yaptığını sorduğunda Hz. Fâtıma (rah), utandığından bir şey isteyemediğini söyledi. Bu sefer her ikisi birlikte Hz. Peygamber'in (sav) yanına vardılar. Hz. Ali (ra), "Allah'a yemin olsun ki, ya Rasûlullah! Su taşımaktan göğsüm ağrımaya başladı." dedi. Onun ardından Hz. Fâtıma (rah) da "Benim de un öğütmekten ellerim kabardı. Allah sana bir esir nasip etti. Onu bizim hizmetimize versen!" deyince Rasûlullah (sav) onları şöyle cevap verdi: "Allah'a yemin olsun ki, şu Suffe ehli aç iken, onlara infak edecek bir şey bulamazken, onları bırakıp da sizlere verecek değilim. Ben o esirleri satıp ele geçeni Suffe ehline infak ediyorum." Bu söz üzerine ikisi de evlerine döndüler. Bu gelişmeden kısa süre sonra Rasûlullah (sav) bizzat onların evine ziyarete geldi. Gördü ki her ikisi de yorgana sarılmış halde idiler. Başlarını örttüklerinde ayakları, ayaklarını örttüklerinde başları açıkta kalıyordu. Onun gelişini fark edince toparlandılar. Rasûlullah (sav) kendilerine yerlerinde durmalarını söyledikten sonra "İkinize de benden istediğinizden daha hayırlı bir şey söyleyeyim mi?" diye sordu. Onlardan "olur" cevabını alınca da "Cibrîl'in bana öğrettiği sözler var. Her namaz sonrasında on defa "sübhânallah", on defa "elhamdülillah", on defa da "Allahu ekber" dersiniz. Yatağa girdiğinizde de otuz defa "sübhânallah", otuz üç defa "elhamdülillah" ve otuz dört defa da "Allahu ekber" dersiniz" dedi.¹⁵⁹

Her ailede olduğu gibi bilhassa evliliklerinin ilk yıllarında Hz. Ali (ra) ile Fâtıma (rah) arasında küçük çaplı bazı anlaşmazlıklar meydana gelmiştir.¹⁶⁰ Zaman zaman da Hz. Ali'nin (ra), Hz. Fâtıma'ya (rah) karşı sert davrandığı olurdu. Nitekim bir defasında Hz. Fâtıma (rah), babası Allah Rasûlü'ne (sav) giderek kocasını şikâyet etti. Hz. Ali de hemen peşinden

¹⁵⁹ İbn Sa'd, VIII, 25.

¹⁶⁰ Buhârî, Edeb, 113, İstizân, 40.

gidip Hz. Fâtıma (rah) ile Rasûlullah'ın (sav) konuşmalarını duyabileceği bir yerde durdu. Hz. Fâtıma (rah), Hz. Peygamber'e (sav) Ali'nin kendisine karşı sergilediği sert tavır hakkında şikâyetinde bulundu. Rasûlullah (sav) "Ey biricik kızım! Dinle, kulak ver ve aklet! Kocasının isteklerini yerine getirmeyen kadını idare etmek mümkün değildir." dedi. Daha sonra da yanına gelen Hz. Ali'ye (ra) dönerek niçin eşine böyle davrandığın sordu. Bunun üzerine Hz. Ali (ra), yaptığından vazgeçtiğini söyleyerek artık eşini hiçbir şekilde üzmeceğine dair söz vermiş, bundan sonra da eşler arasında herhangi bir tartışma meydana gelmemiştir.¹⁶¹

Bu bahiste zikredilen başka bir rivayete göre ise Hz. Ali (ra) ile Hz. Fâtıma (rah) arasında bir tartışma olmuştu. O sırada Rasûlullah (sav) onların evine girdi. Kendisine bir sergi serilince üzerine uzandı. Hz. Fâtıma (rah) bir yanına, Hz. Ali (ra) de diğer yanına uzandı. Rasûlullah (s), Hz. Ali'nin (ra) elini alıp göbeği üzerine koydu. Sonra Hz. Fâtıma'nın (rah) da elini alıp göbeğinin üzerine koyduktan sonra onları barıştırarak aradan çekildi. Hz. Peygamber'i (sav) görenler, "Sen içeri girerken başka bir hal üzereydin; şimdiyse yüzünde bir hoşnutluk görüyoruz." dediklerinde Allah Rasûlü (sav) "Sevdiğim iki kişinin arasını bulunca beni sevinmekten hangi şey alıkoyabilir ki?" karşılığını vermiştir.¹⁶²

Hz. Peygamber (sav), Hz. Ali (ra) ile Hz. Fâtıma (rah) arasında meydana gelen ve neredeyse onların evliliklerine mal olabilecek bir krize de müdahale ederek onların evliliklerinin kurtulmasına vesile olmuştur. Rivayete göre Mekke'nin fethinden hemen sonra Hz. Ali (rah) Ebû Cehil'in kızı Cüveyriyye ile evlenmek istemiş veya Ebû Cehil'in yakınlarının kızlarını Hz. Ali (ra) ile evlendirmek istemişlerdi. Bu gelişmeden son derece rahatsız olan Hz. Peygamber (sav) ashâbına hitaben yaptığı konuşmalarda Fâtıma'nın (rah) kendisinin bir parçası olduğunu, onun üzülmesini istemediğini, Rasûlullah'ın (sav) kızı ile Allah düşmanının kızının kesinlikle bir araya gelemeyeceğini, Cenâb-ı Hakk'ın helâl kıldığı bir şeyi haram kılmakla beraber, bu evliliğe izin vermeyeceğini, Ali'nin (ra) ancak Fâtıma'yı (rah) boşadıktan sonra bir başka kadınla evlenebileceğini söylemiştir. Hz. Peygamber'in (sav) yaptığı konuşmada damadı Ebu'l-Âs'ın kendisine verdiği sözde durduğunu belirtmesi, Ebu'l-Âs'a Zeyneb'in (rah) üzerine bir başka kadınla evlenmemeyi şart koştuğunu hatıra getirmekte, aynı şekilde

¹⁶¹ Buhârî, *Edeb*, 3, 11; İbn Sa'd, VIII, 26.

¹⁶² İbn Sa'd, VIII, 26.

Hz. Ali'den (ra) de böyle bir söz aldığını, fakat Ali'nin (ra) bunu unutmuş olabileceğini düşündürmektedir. Hz. Peygamber'in (sav) şiddetli tepkisi sebebiyle Hz. Fâtıma'nın (rah) üzerine evlenmekten vazgeçen Hz. Ali (ra) Fâtıma'nın (rah) vefatına kadar bir başka kadınla evlenmemiştir. Buna karşılık Rasûl-i Ekrem (sav) de her fırsatta Ali (ra) ile Fâtıma'nın (rah) evine gelerek ikisinin arasına oturması, hem kızına hem de damadına beslediği derin sevgiyi ifade etmesi onları birbirine bağlamış, hatta zaman zaman her biri Rasûlüllah'ın (sav) kendisini daha çok sevdiğini ileri sürerek onun gönlündeki müstesna yerlerinden emin olduklarını ifade etmişlerdir.¹⁶³

Hz. Fâtıma (rah), eşi ve çocuklarıyla ilgilenmesinin yanı sıra evliliği döneminde cihad faaliyetlerinden de geri durmamıştır. Nitekim Uhud Gazvesi'nde on hanımla birlikte gazilere yiyecek ve su taşıyan Hz. Fâtıma (rah), bu esnada yaralıları tedavi etmiştir. Bu savaşta Hz. Peygamber'in (sav) dişinin kırılması üzerine yüzündeki kanları temizlemiş, kanın dinmediğini görünce bir hasır parçasını yakıp küllerini Rasûlüllah'ın (sav) yüzüne bastırmak suretiyle kanı durdurmaya çalışmıştır.¹⁶⁴

Allah Rasûlü (sav), Hz. Fâtıma'ya (rah) son hastalığı sırasında Kur'ân-ı Kerim'i Cebrail ile her yıl bir defa birbirlerine okuduklarını, bu sene Cebrail'in aynı maksatla iki defa geldiğini, bunun ise vefatının yaklaştığına işaret olduğunu söylemesi üzerine Fâtıma (rah) ağlamaya başladı. Hz. Peygamber'in (sav), ailesinden ilk önce kendisine onun kavuşacağını, ayrıca onun mümin kadınların hanumefendisi olduğunu söylemesi üzerine de tebessüm edip sevinmiştir.¹⁶⁵

Hz. Peygamber'e (sav) çok düşkün olan Fâtıma (rah) babasının vefatından dolayı çok sarsıldı. Rasûl-i Ekrem (sav) defnedildikten sonra gördüğü Enes b. Mâlik'e (ra) "Rasûlüllah'ın üzerine çarçabuk toprak atmaya eliniz nasıl vardı, gönlünüz nasıl razı oldu?" diyerek çıktı, ağladı, günlerce gözyaşı döktü.¹⁶⁶

Hz. Fâtıma (rah), Rasûlüllah'ın (sav) ahirete irtihalinden beş buçuk ay sonra 3 Ramazan 11 (22 Kâsım 632) tarihinde vefat etti. Cenaze namazını Hz. Abbâs (ra) veya Hz. Ali (ra) kıldırdı. Vasiyeti üzerine geceleyin

¹⁶³ Buhârî, *Fedâil*, 16, *Nikâh*, 109; Müslim, *Fedâil*, 17.

¹⁶⁴ Müslim, *Cihâd*, 101; Vâkıdî, *Meğâzî*, I, 249.

¹⁶⁵ Buhârî, *Menâkıb*, 25, Fezâîlülü Ashâbi'n-nebî, 12, "İstizân", 43; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 97-99.

¹⁶⁶ Buhârî, *Meğâzî*, 83.

Hz. Ali (ra), Hz. Abbâs (ra) ile oğlu Fazl (ra) tarafından Cennetü'l-Bakî'a defnedildi.¹⁶⁷

Rasûlüllah'ın (sav) hususî terbiyesiyle yetişen Hz. Fâtıma (rah) onun hem haya ve edep gibi özelliklerini, hem de konuşma tarzından yürüyüşüne kadar birçok vasfını kendinde barındırmıştır. Bu güzel hasletleri sebebiyle Rasûl-i Ekrem (sav) Fâtıma'yı (rah) görünce sevinir, kendisini ayakta karşılar, elini tutarak yanaklarından öper, ona iltifat edip yanına veya kendi yerine oturturdu. Babası kendi evine gelince Fâtıma (rah) da onu aynı şekilde karşılayıp ağırlardı. Hz. Peygamber (sav) sefere giderken aile fertlerinden en son Fâtıma (rah) ile vedalaşır, seferden dönünce de ilk olarak onunla görüşürdü.¹⁶⁸ Kadınlardan en çok Fâtıma'yı (rah), erkeklerden de Ali'yi (ra) sevdiğini söyleyen Rasûl-i Ekrem (sav), "Fâtıma benim bir parçamdır, onu sevindiren beni sevindirmiş, onu üzen de beni üzmüş olur" ve "Bana melek gelerek Fâtıma'nın (rah) cennetliklerin hanumefendisi olduğunu müjdeledi" demiş¹⁶⁹ cennetlik kadınların en faziletlilerini saydığı bir başka hadisinde de önce Hz. Hatice (rah) ile Fâtıma'nın (rah), sonra da Âsiye ile Meryem'in adlarını vermiştir.¹⁷⁰

Allah Rasûlü (sav), Fâtıma'nın (rah) Hz. Ali (ra) ile evliliğinden dünya gelen oğulları olan Hasan (ra) ve Hüseyin'i (ra) çok severdi. Ebû Hureyre (ra) bir gün Allah'ın Rasûlü (sav) ile dışarı çıktıklarını ve Fâtıma'nın (rah) evine geldiklerinde Peygamber'in (sav) Hasan'ı (ra) kastederek "Küçük adam orada mı? Küçük adam orada mı?" buyurduğunu, ardından Hasan'ın (ra) geldiğini, kucaklaştıkları sırada Allah'ın Rasûlü'nün (sav) : "Ey Allah'ım ben onu seviyorum, senin de onu ve onu sevenleri sevmeni niyaz ediyorum" diye dua ettiğini bildirmiştir.¹⁷¹ Üsâme b. Zeyd'in (ra) rivayetine göre ise Hz. Peygamber (sav) Hasan'ı (ra) ve onu alır: "Ey Allah'ım!, onları sevdiğim için, senin de onları sevmeni niyaz ediyorum" diye dua ederdi. Bir başka rivayette Üsâme b. Zeyd (ra), Rasûlüllah'ın (sav) kendisini ve Hasan'ı (ra) dizlerine aldığı, bir dizine kendisi, diğer dizine Hasan'ı (ra) oturttüğünü ve "Ey Allah'ım! Onlara merhamet etmeni niyaz ediyorum, çünkü ben onlara merhamet ediyorum" diye dua ettiğini söyle-

¹⁶⁷ Buhârî, *Fedâil*, 12; İbn Sa'd, VIII, 29-30; İbn Abdilberr, IV, 1898-1899.

¹⁶⁸ İbn Abdilberr, IV, 1895.

¹⁶⁹ Buhârî, *Fedâil*, 12.

¹⁷⁰ Buhârî, *Menâkıb*, 25, 31.

¹⁷¹ Buhârî, *Menâkıb*, 27; Müslim, *Fedâil*, 17.

miştir.¹⁷² Yine Üsâme b. Zeyd (ra) şöyle der: “Bir gece bir işim için gittiğimde, Peygamber dışarıya elbisesinin içinde bir şeyle çıktı. Ben, ona elbisesinin içinde ne olduğunu sorunca elbisesini açtığında Hasan (ra) ile Hüseyin’i (ra) gördüm. Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurdu: “Bunlar benim oğullarım, benim kızımın oğulları! Ey Allah’ım ben onları seviyorum, senin de onları ve onları sevenleri sevmeni niyaz ediyorum”.¹⁷³

¹⁷² Buhârî, *Fedâil*, 24.

¹⁷³ Buhârî, *Menâkıb*, 27; Tirmizî, *Menâkıb*, 31. Ayrıca bk. Kandemir, Yaşar, “Fâtıma”, *DİA*, XII, 219-223.

HZ. PEYGAMBER'İN MİRASI (TEREKESİ) BAĞLAMINDA HZ. FÂTİMA- HZ. EBÛ BEKİR İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Ünal KILIÇ*

Giriş

Hız. Peygamber'in vefatı sonrası İslam toplumu, onsuz hayata intibak hususunda bir takım sıkıntılar yaşadılar. Sadece dini hayatta karşılaşılan sıkıntılar değil aynı zamanda siyasi, toplumsal ve ekonomik alanlarda da bir takım problemlerle karşı karşıya kaldılar. Bununla birlikte Hız. Peygamber'in ardında bıraktığı iki mirası Müslümanların yüz yüze kaldıkları problemlerin üstesinden gelme hususunda en önemli dayanakları oldu. Allah'ın kitabı Kur'ân-ı Kerim ile Peygamber'in Sünneti dini olduğu kadar sosyal, siyasi vb. alanlarla ilgili olarak da Müslümanlara yol göstermekteydi. Dolayısıyla Peygamber (sas) sonrası yaşama intibak problemi bu iki klavuz eşliğinde aşılmaya çalışıldı.

Peygamber (sas)'in vefatından sonra karşılaşılan en ciddi problem, ondan sonra toplumu kimin hangi sistemle idare edeceğiydi. Kısa süreli tartışmalar Kitap ve Sünnet çerçevesinde çözüme kavuşturuldu; böylesine önemli bir problem herhangi bir kırılmaya ve ayrışmaya neden olmadan halledildi. Yeni idarecinin belirlenmesinde kimi insanlar tereddüte düştü, bir takım gelgitler yaşadı, olup bitenleri idrak etmede toplumun geneline nazaran daha geride kaldı, ancak Hız. Ebû Bekir'in halifeliği şemsiyesi altında bütün Müslümanlar tıpkı Peygamber devrindeki gibi yekvücut hale gelmeyi başardılar. Bundan sonra Müslümanların karşılaştığı problemler mahalli veya lokal olmanın ötesine geçmedi; toplumun genelini içine alacak şekilde ciddi boyutlara taşınmadı. Büyük problemler Müslümanların kendi içlerinde değil etraflarında yaşayan gayrimüslimlerle yaşandı.

Hız. Ebû Bekir'in halifeliği toplumda genel anlamda kabul görmekle birlikte ona biat hususunda bazı kimselerin kısa süreli tereddütler yaşadıkları ve buna bağlı olarak biatlarını arz etmede geciktikleri anlaşılmaktadır.

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Öğretim Üyesi.

Biat konusunda kimseye baskı yapılmaması, kişilerin bu hususta tamamen kendi görüşleri doğrultusunda hareket etmelerine zemin hazırlanması¹⁷⁴ bu gecikmelerde etkili oldu. Bununla birlikte İslam toplumu Hz. Ebû Bekir'in halifeliğini benimsemede fikir birliğine vardı.

Hz. Ebû Bekir'in kısa süren halifeliği döneminde içerde ve dışarıda bazı problemler ortaya çıktı. İnsanın olduğu yerde bu tür problemlerin zühur etmesi kaçınılmazdır. Hz. Ebû Bekir halife olarak Sakîfetü Benî Saîde'de gerçekleştirilen ve daha ziyade Ensarın öncülüğünde yapılan toplantıda orada bulunanların (el-Beyat'ü'l-Hassa), bir sonraki gün ise Medine'de yaşayanların biatlarını aldı. (el-Beyatü'l-Âmme)

Peygamberimiz (sav)'in vefat ettiği gün olan Pazartesi günü Sakife toplantısına iştirak edenler, Salı ise halkın geneli Hz. Ebû Bekir'e biatlarını sundular. Hz. Ali ve onunla birlikte hareket eden bir grubun Pazartesi günü gerçekleştirilen biate iştirak etmeyip biatlarını geciktirdikleri anlaşılmaktadır. Bu gecikmenin ne kadar sürdüğü konusunda bir takım rivayet farklılıkları vardır. Şiîlerin biat etmede yaşanan gecikmeyi siyasi istismar konusu yapmaya çalışması söz konusu rivayet farklılıklarının hem türünü hem de adedini artırdı. Bununla birlikte muteber kaynaklarda yer alan rivayetler, metodolojik bir tahlile tabi tutulduğunda Ebû Bekir (ra)'e biatlarını geciktirenlerin öyle iddia edildiği gibi altı-yedi ay biatlarını ertelemeyip herkes gibi kısa süre zarfında Ebû Bekir'in halifeliğini benimsedikleri anlaşılmaktadır.

Hz. Ali ve onunla birlikte hareket eden bazı kimselerin genel biattan altı ay sonra yaptıklarını söyleyenlere göre onun biatını geciktirmesinin en önemli sebebi, Peygamber'in mirası meselesinde eşi Fâtıma'nın Hz. Ebû Bekir ile yaşamış olduğu tartışmadır. Buna göre Hz. Peygamber'den kalan mirasını talep etmek üzere halifeye müracat eden Hz. Fâtıma halifenin bu mirası vermemesi üzerine ona gücümüş hatta ölene kadar onunla konuşmamaya karar vermiştir, bu kararını da vefat ettiği ana kadar uygulamıştır. Hz. Ali eşini miras meselesinden dolayı üzen Hz. Ebû Bekir'e biat etmede ağırdan almış, Hz. Fâtıma'nın vefatına kadar da biatını geciktirmiştir. Hz. Ali, Hz. Fâtıma'nın ölmesinden bir süre sonra ancak biatını sunmuştur.

¹⁷⁴ Mesela Ensâr'ın önde gelenlerinden birisi olan Sa'd b. Ubâde'nin Hz. Ebû Bekir'e biat etmemesi karşısında ona herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır. Krş. Bkz., İbn Sa'd, III, 616. Şiî tarafgirliğiyle bilinen İbn A'sem de Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'e biat hususunda zorlanmadığını ifade etmektedir. Bkz., İbn A'sem, *el-Futûh*, I-II, 14

Hz. Ali'ni Hz. Ebû Bekir'e ne zaman biat ettiği tebliğimizin asıl konusunu oluşturmamaktadır. Tebliğimizde daha ziyade Hz. Peygamber'in geride bıraktığı terakesi çerçevesinde Hz. Ebû Bekir ile Hz. Fâtıma arasında gerçekleşen görüşmeler ve bunların neticeleri üzerinde durulacaktır. Esasen tamamen hukuki bir konu olan miras meselesi bazı kimseler tarafından siyaset arenasına çekilmeye çalışılmıştır. Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'e biatını geciktirmesinde insanî, siyasî, kabilevî ve toplumsa bazı nedenler olmasına rağmen sanki onun bu gecikmesinin asıl nedeni mirasmış gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Esasen miras meselesinde ilk muhataplar Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbas ile kızı Hz. Fâtıma iken özellikle bu olaydan siyasi tartışma konusu çıkartmak isteyenler Hz. Ali'yi de işin içerisine katmışlar, böylece tamamen hukukî olan bir mesele siyasî bir yöne çekilmiştir.

Tebliğimizin hemen başında ifade etmek isteriz ki araştırmalarımız neticesinde Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'e biatı hususunda üç farklı zaman telaffuz edilmiştir. Bir gruba göre Hz. Ali Sakife toplantısında biat edenlerden geri kalmayıp o da ilk gün yani Pazartesi günü Hz. Ebû Bekir'e biat etmiştir. Onun ilk gün değil de genel biatın gerçekleştirildiği Salı günü biat ettiğine dair rivayetler ise daha tutarlı görünmektedir. Diğer taraftan Hz. Ali'nin eşi Hz. Fâtıma'nın vefatına kadar biatını geciktirdiğini söyleyenlere de rastlanılmaktaysa da bu görüş bir takım sebeplerle tutarlı görünmemektedir. Bu son görüşü savunanlara göre Hz. Ail özellikle eşinin hatrını sayarak onu miras meselesinden dolayı inciten Hz. Ebû Bekir'e biatını bilinçli olarak geciktirmiştir.

Peygamber'in mirası siyasi tartışma konusu yapılması dolayısıyla sık gündeme getirilmiş; Hz. Ebû Bekir, bunun üzerinde hak etmediği türde eleştirilere ve suçlamalara maruz bırakılmıştır. Bu suçlamaların hala devam ettiği görülmektedir, dolayısıyla mirasla ilgili gelişmeleri enine boyuna incelemek gerekmektedir.

I- Hz. Peygamber'in Mal Varlığı

Mekke döneminde risalet öncesi ticari faaliyetleri sebebiyle Hz. Peygamber'in ekonomik yönden iyi durumda olduğunu söyleyebiliriz. Hz. Hatice ile evliliği neticesinde onun (sav), maddi bakımdan kendi ailesinin geçimini sağlamanının ötesinde eş dost, akraba ve fakir fukaraya yarım edebilecek derecede maddi birikime eriştiği anlaşılmaktadır. Nübüvvet ile görevlendirilen Hz. Peygamber Mekke döneminin başlangıç yıllarında da

kimseye muhtaç olmadan yaşamını pek ala sürdürebiliyor, ihtiyaç sahiplerine yardım edebiliyordu. Bi'setin 7 ve 10. yıllarında uygulanan boykot sebebiyle ticari faaliyetlerine ara vermek durumunda kalan Hz. Peygamber, eşi ve kendisine ait olan servetini de bitirmiştir. Dolayısıyla Hicret için Medine'ye gittiğinde ekonomik durumu pek iç açıcı değildi. Hicret sonrası Medine döneminde Hz. Peygambere gerek ailesinin geçimini sağlamak gerekse uygun gördüğü yerlere harcamada bulunmasını temin etmek üzere bir takım gelirler tahsis edilmiştir. Ayetler¹⁷⁵ çerçevesinde tahsis edilen bu gelirlerden ailesi için harcamalar yapan Hz. Peygamber bunlardan arta kalanı uygun gördüğü yerlere vermiştir.

Medine döneminde Hz. Peygamber'in ekonomik olarak bir takım imkânlarla kavuştuğu anlaşılmaktadır. Ganimetlerden aldığı hisse, humus gelirlerinden payına düşenler, safiy ve fey gelirleri ve bir takım hediyeler Hz. Peygamber'in gelirlerini oluşturmaktaydı. Bununla birlikte mal varlığındaki bu artışlar onun mutevazı yaşam biçiminde bir değişikliğe yol açmamış, kendisiyle birlikte ailesi de her türlü lüks ve israftan uzak bir şekilde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Hz. Peygamber, ayetler çerçevesinde tahsis edilen bu gelirlerden ailesinin geçimi için gerekli olan kısmı ayırdıktan sonra arta kalanı çeşitli şekillerde infak etmiştir.

A Hz. Peygamber'in Menkul Mirası

Resulullahın ne kölesi ne de sürü hayvanları vardı. Sadece beyaz bir katırı, silahları ve bir miktar arazisi vardı. Arazilerin gelirlerinin ailesi için harcanmasını ve kalanının devlet hazinesine devredilmesini emretti. Kılıcının damadı Hz. Ali'de kaldığı anlaşılıyor. O mülkü hakkında bu şekilde karar verdikten sonra zevcesi Aişe'ye elindeki (tamamı 7 dirhemdi) parayı ne yaptığını sordu. Aişe parayı çıkarıp verdiğiğinde Rasûlullah elindeki bu parayla Allahın huzuruna çıkmaktan hayâ edeceğini söyleyerek bunların derhal tasadduk edilmesini istedi. Kendisine at bir zırh şehirde bir yahudide 40 kg arpa karşılığında rehindeydi.¹⁷⁶

Peygamber'in hususi eşyaları satılmamış, miras bırakılmamış, teberükken kimde ise onlarda kalması sağlanmıştır.¹⁷⁷ Zaten az olan bu eşyalar

¹⁷⁵ Enfâl 8/1, 41; Haşr 59/6-7

¹⁷⁶ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II, 1100-1101. Peygamber'in mal varlığı hususunda bkz., Mevdûdî, II, 237-265; III, 158, 401, 408-41. Rehin bırakılan zırhıyla ilgili bkz., İbn Sa'd, *et-tabakâtu'l-Kübrâ*, II, 316; Hamidullah, I, 589

¹⁷⁷ İbn Hacer, *Fethû'l-Bârî*, VI, 336

kimin elinde ise onlarda kalmalarına kimse itiraz etmediği için tartışma konusu olmamışlardır. Gündelik kullandığı eşyalardan hareketle Hz. Peygamber'in ne kadar mutevazı bir şekilde yaşadığını, onca bolluğa rağmen zaruri ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar şeyle yetindiğini söyleyebiliriz.¹⁷⁸

B- Hz. Peygamber'in Maddi Mirası

Mirasa konu olan Peygamber (sav)'in kullanımına tahsis edilmiş gayrimenkullerdir. Bunlar ise Medine'deki sadakaları, Hayberden gelen hissesi ile Fedek arazisi idi.

Hz. Peygamber'in Medine'deki gayrimenkulleri Benî Nâdir Yahudilerinin şehirden çıkartılmalarından sonra geride kalan arazileri ile Uhud Gazvesi öncesinde Yahudi Muhayrik'in 'Ben ölürsem Muhammed'e kalsın ve dilediği gibi kullansın' diye vasiyet ettiği yedi adet bahçesidir.¹⁷⁹

Medine'de Peygamberimize tahsis edilen araziler arasında Benî Nâdir'den kalanlar da vardı. Zira buralar savaş yapılmadan elde edildiği için fey statüsünde değerlendirilerek Peygamber'e verilmiştir. Hz. Peygamber'in tamamen kendisine tahsis edilen Benî Nâdir mallarını muhâcirlerin fakirlerine verdiği, ensardan ise sadece iki kişiye pay ayırdığı kabul edilmektedir.¹⁸⁰

Medine tarihine dair eser sahibi olan Semhûdî, Osman b. Ka'b'ın "Benî Nâdir malları fakir muhacirlere dağıtıldığı için Peygamber'in malları arasında Beni Nadir mallarından yoktu"¹⁸¹ şeklindeki rivayetin ardından daha önce Benî Nâdir'e ait olan Bî'ru Ğadîr ve el-Buruztân isimli yerlerin Peygamberimiz tarafından zevcelerinin yiyeceği için ayırt edildiğini söyleyerek¹⁸² aslında Benî Nâdir arazilerinin Peygamber tarafından genelinin tasadduk edildiğini ancak küçük bir kısmının ailesi için tahsis edildiğini savunmaktadır.

Hayber'den de Peygamberimizin emrine verilen gelirler vardı. Yezid b. Harun- Yahya b. Saîd'den o da Beşîr b. Yesâr'dan şöyle rivayet etti: "Al-

¹⁷⁸ İbn Kesîr'e göre bolluk içinde darlık yaşıyordu. *es-Siretü'n-Nebeviyye*, I, 509

¹⁷⁹ İbn Sa'd, I, 501-502; Belâzürî, *Ensâbu'l-Esrâf*, II, 171-174. Bu bahçelerin önceden kime ati olduğu ihtilaflıdır, kimine göre buralar Benî Kureyza'ya kimine göre ise Benî Nâdire aitti. Krş. Bkz., Semhûdî, III, 989. İbn Şebbe'ye göre Benî Nâdir'e aitti. İbn Şebbe, *Tarihü'l-Medinetü'l-Münevere*, Cidde 1973, I, 175

¹⁸⁰ Ensardan iki kişi Sehl b. Huneyf ile İbn Abdî'l-Münzir yani Ebû Lübâbe'dir. Beyhaki, *Sünen*, VI, 298-300

¹⁸¹ Semhûdî, *Vefâu'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafa*, Beyrut ty., III; 990

¹⁸² Semhûdî, III, 992

lah fey olarak Hayber'i Resûlullah'a verdi. O, Hayberi 36 parçaya ayırdı; her bir parça 100 hiseden oluşuyordu. Yarısını beklenmeyen hadiseler ve ani ihtiyaçlar için ayırdı, diğer yarısını da Müslümanlara dağıttı. Dağıttığı yerler eş-Şıkk, ve en-Netât civarıydı. Dağıtılmayanlar ise el-Vatîh, el-Ketîbe ve es-Sülâlim civarıydı."¹⁸³

Fedek'in tamamı Resulullah'a aitti. Zira burası feydi.¹⁸⁴ Fedek Peygamberimizin emrine verilmişti, ancak onun mülkiyeti kendisine verilmişti. Hz. Peygamber buradan da elde edilen gelirlerin küçük bir kısmını ailesi için ayırmış geri kalanını ise yetimlere, yoksullara, düşkünlere, yolda kalmışlara paylaşmıştır.¹⁸⁵

Ve ati zekurba hakkahu ayeti nazil olunca Peygamber Hz. Fâtıma'yı çağırarak ona Fedek'i vermiştir şeklinde rivayet varsa da bu rivayet cerh edilmiştir.¹⁸⁶

II- Peygamberimizin Terekesinin Miras Olarak Talep edilmesi

Bilindiği gibi Hz. Peygamber, kendisine yapılan hibeler, Allah'ın kendisine tahsis ettiği savaşız elde edilen fey ve savaş ganimetlerinin beşte bir hissesinden oluşan gayrmenkûl mülkiyete sahipti. Şahsına mahsus bu mallarda istediği gibi tasarruf hakkı olan Hz. Peygamber, ailesinin yıllık nafakasını karşıladıktan sonra, kalan malların hepsini savaş için yapılan at, silâh vb. hazırlıklara tahsis ediyordu.¹⁸⁷ Geliri, Hz. Peygamber'in şahsına has olan bu mülkiyet, acaba onun vefatından sonra ne olacaktı? Acaba Kur'anda ortaya konulan miras ve ferâiz hükümleri uyarınca bütün Müslümanların mallarında olduğu gibi vârislerine taksim edilecek miydi, yoksa onun vefatından sonra da aynı şekilde şahsa özel, farklı bir uygulamaya mı tâbi olacaktı? Bu malların Hz. Peygamber'in vefatından sonra ne şekilde tasarruf edileceği konusunda Kur'an'da herhangi bir hüküm bulunmadığına göre bu konuda Hz. Peygamber'in hadislerine ve uygulamalarına bir de Sahâbenin bu konudaki anlayış ve tutumlarına bakmak gerekmektedir.¹⁸⁸

¹⁸³ İbn Şebbe, I, 188

¹⁸⁴ İbn Şebbe, I, 192-193

¹⁸⁵ Muhammed Ebû Zehra, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, çev., Mehmet Keskin, İstanbul 1993, IV, 426-427

¹⁸⁶ İbn A'dî, *el-Kâmil fi Duafâi'r-Ricâl*, V, 190

¹⁸⁷ Ebû Dâvud, Harâc, 19; Nesâî, Fey, 8, 11

¹⁸⁸ Bünyamin Erul, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, Ankara 1999, s.353

A- Hz. Peygamber'in Eşlerinin Miras Talebi Girişimleri

Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre Rasûlullah *"vârislerim dinarları paylaşamazlar. Hanımlarımın nafakası ve hizmetçimin ihtiyacından sonra bıraktığım mallar sadakadır"* buyurmuştur. Ancak Hz. Peygamber'in bu talimatına rağmen bazı varislerin mirastan paylarına düşen hisselerini almaya teşebbüs ettiklerini, bazılarının ise bizzat Halife Hz. Ebû Bekir'e ve Hz. Ömer'e başvurduklarını görmekteyiz. Hz. Aişe'nin anlattığına göre Rasûlullah vefat edince Hz. Peygamber'in eşleri, Hz. Osman b. Affan'ı Hz. Ebû Bekir'e gönderip, Rasûlullah'tan kalan miraslarını istemeyi düşünmüşlerdi. Bunun üzerine Hz. Aişe, *"Rasûlullah 'bizim varisimiz olmaz, geriye bıraktığımız ise sadakadır'* buyurmadı mı?" diyerek karşı onların bu teşebbüsüne çıkmıştır.¹⁸⁹ Ümmehâtü'l-mü'minîn, bu hadisi duyduktan sonra ikna oldukları için bir daha aynı meseleyi gündeme getirmemişlerdir.¹⁹⁰ Dolayısıyla Ümmehâtü'l-mü'minîn'i miras konusundaki tartışmaların dışında tutmak uygun olacaktır.

B- Hz Fâtıma ve Hz. Abbas'ın Miras Talepleri

Hz. Peygamber'in mirası hususunda ikinci tartışma Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma ile Hz. Ebû Bekir arasında gerçekleşmiştir. Hz. Aişe'nin anlattığına göre, Rasûlullah'ın vefatından sonra, kızı Fâtıma, Hz. Ebû Bekir'e gelerek Allah'ın, Rasûlüne fey olarak verdiği mallardan kalan ve kendisine düşen mirası vermesini isteyince Hz. Ebû Bekir ona, *"Rasûlullah'ın bu konuda 'bizim vârisimiz olmaz, bıraktığımız ise sadakadır.'*¹⁹¹ Muhammed'in akrabaları da ancak bu maldan yerler" buyurdu dedikten sonra *"Vallahi, Rasûlullah'ın (bu) sadakasını, onun dönemindeki halinden hiçbir şekilde değiştirmem, Rasûlullah ne yapmışsa ben de o hususta onu yaparım"* diye cevap verdi. Onun Hz. Fatma'ya birşey vermemekte diretmesi üzerine, Hz. Fâtıma, Hz. Ebû Bekir'e darıldı ve vefat edinceye kadar ki bu altı ay sürdü onunla konuşmadı. Eşinin vefatından sonra beyat etmek üzere kendisiyle görüşen Hz. Ali'ye de bu konuyu açan Hz. Ebû Bekir, *"bu mallar hakkında sizinle benim aramda geçen tartışmaya gelince, bu hususta ben haktan*

¹⁸⁹ Abdurrazzâk'ın rivâyetinde ise o, *"Allah'tan korkmuyor musunuz? Rasûlullah 'bizim vârisçimiz olmaz, bıraktığımız sadakadır' demedi mi?"* demiş, bunun üzerine onlar onun sözüne razı olarak bu isteklerini terketmişlerdir."

¹⁹⁰ İbn Sa'd, II, 315; VI, 262; Neseî, IV, 66; Beyhakî, VI, 300; Nevevî, XII, 73; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 285; a.mlf., *es-Siretü'n-Nebeviyye*, II, 510

¹⁹¹ Buhârî, Humus 1, IV. 42

sapmış değilim. Zira ben Râsulullah'ın yaptığını gördüğüm birşeyi terketmem, mutlaka onu yaparım" demiştir.¹⁹²

Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre Hz. Fâtıma Hz. Ebû Bekr'e, "sana kim vâris olacak?" diye sormuş, "ailem ve çocuklarım" cevabını alınca "peki ben niçin babama vâris olamıyorum?!" deyince o, "Râsulullah'ın *'bizim vârisimiz olmaz'* buyurduğunu işittim. Fakat ben de Rasûlullah'ın baktığı kimselere bakar, nafakalarını verdiği kimselerin de nafakalarını veririm" demiştir.¹⁹³

İbn Sa'd'ın Ummuhâni'den naklettiği benzer rivâyette ise Hz. Fâtıma, Hz. Ebû Bekir'den kendisine ailesinin ve çocuklarının mirasçı olacağı cevabını alıp, "nasıl oluyor da Hz. Peygamber'e biz değil de sen vâris oluyorsun?" diye sorunca o, "Ey Râsulullah'ın kızı! Vallahi ben babanın ne arazisine, ne altın ve gümüşüne, ne hizmetçisine ve ne de herhangi bir malına varis olmuş değilim" cevabını verir. Hz. Fâtıma "Allah'ın bizlere tahsis ettiği şu anda senin elinin altında bulunan ganimetlerden ayrılan hisse ne?" diye tekrar sorunca o "ben Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu işittim: *"o mallar ancak Allah'ın beni doyurduğu bir rızık-ganimettir. Ben öldüğümde ise o Müslümanlar arasında olacaktır"*¹⁹⁴

III- Hz. Fâtıma'nın Miras Talebine Konu Olan Mallar

Hz. Fâtıma, babası tarafından vakıf olarak tahsis edilen Medine'deki 7 bahçeyi, Hayber ve Fedek arazilerini talep etti. Sahih'te geçtiğine göre Urve b. Zübeyr Hz. Aişe'den rivayet etmiştir ki: Hz. Fâtıma babasından kalanları Hz. Ebû Bekir'den talep etti. Hz. Ebû Bekir, ilgili hadisi gerekçe göstererek red cevabı verdi. Hz. Fâtıma bu cevap üzerine kızdı ve onu terk etti. Onun bu terkedışı vefatına kadar sürdü. Zaten babasından 6 ay sonra da öldü. Hz. Fâtıma'nın istedikleri Medine'deki sadakalar, Fedek ve Hayber'di. Hz. Ebû Bekir bu yerleri vermeye yanaşmadı, 'ben Peygamber'in yaptığı bir şeyi terk etmem, aynı şekilde yapadığı bir şeyi de yapmam, aksi halde helak olmaktan korkarım'¹⁹⁵ gerekçesini ileri sürdü.

Hz. Fâtıma, babasından Fedek'i kendisine vermesini istemişse de Peygamber kızını dünya emelinden korumak istediği için ona bunu ver-

¹⁹² Abdurrazzak, V. 472-473; Buhârî, Ferâiz 3

¹⁹³ Tirmizi, Siyer, 44

¹⁹⁴ İbn Sa'd, II, 314-315

¹⁹⁵ Semhûdî, III, 995; İbn Hacer, VI, 316

memiştir¹⁹⁶ şeklinde gerekçeye katılmak mümkün değildir. Zira o zaman Rasûlullah hiçbir şekilde Hz. Fâtıma'ya mal verilmemesini emrederdi. Humus gelirleri de buna dâhildir. Oysa Hz. Fâtıma humus gelirlerinden zilkurba payını almaya devam etmiştir.

Hz. Fâtıma, babasının vefatı üzerine miras talebinde bulunurken diğer mallar gibi Fedek arazisinin de kendisine verilmesini talep etmiştir. Yani Hz. Fâtıma, Peygamber'in kendisine daha önce verdiği bir malı değil de kendisine miras olarak kalanları Hz. Ebû Bekirden istemiştir.¹⁹⁷

Hz. Fâtıma'nın talebi söz konusu yerlerin rakabesi yani mülkiyeti miydi yoksa kullanım hakkı veya buralardan elde edilen gelirlerin nerelere sarfedileceğine dair tasarruf hakkı mıydı?

Rivayetlerden anlaşıldığına göre Hz. Fâtıma ilk planda buraların mülkiyetini talep etmiş, bir varis olarak buna hakkının olduğunu düşünmüş¹⁹⁸ dolayısıyla da babasından kalan mirasa konu yerlerin kendisine verilmesini istemiştir. Ancak Hz. Ebû Bekir tarafından 'Peygamberlerin miras bırakmayacağı'na dair hadis hatırlatıldıktan sonra bu talebinden vazgeçmiş, bundan sonra ise söz konusu mülkün tasarruf hakkının kendisine verilmesi talebinde bulunmuştur.

Kendisine hatırlatılan hadis-i şerîfe rağmen Hz. Fâtıma'nın ve ileride Hz. Ali ve Hz. Abbas'ın tekrar Hz. Ebû bekir'e müracaat ederek miras talebinde bulunmaları bu sefer mülkiyet şeklinde olmayıp bu yerlerin tasarrufuyla alakalı olduğunu göstermektedir. Hz. Fâtıma ve Abbas Medine'deki sadakaların tasarruf haklarını talep etmişler, buna yetkilerinin olduğunu düşünmüşlerdir. Hz. Ebû Bekir ise bu yetkinin imama/devlet başkanına ait olduğunu düşündüğünden red cevabı vermiştir. Hz. Ali ve Abbas'ın ileride Hz. Ömer'den de aynı talepte bulunması buna delildir. Hz. Ömer fey gelirlerinden bir kısmını onlara vermiş, ancak bunu yaparken Peygamber ve Hz. Ebû Bekir nasıl tasarruf ediyorsa siz de öylece yapacaksınız şartıyla vermiştir.¹⁹⁹

Öyle anlaşılıyor ki Hz. Fâtıma, Ebû Bekir ile yaptığı konuşmanın başında Peygamberlerin miras bırakmayacakları hadisini duyduktan sonra aynı konuşmanın sonlarına doğru veya tekraren geldiği bir başka zaman

¹⁹⁶ İbrahim Ali Şaût, *Ebâtîl Yecibu en Tumha mine't-Tarih*, s.114

¹⁹⁷ İbn Şebbe, I, 209-210

¹⁹⁸ Ahmed Halil Cuma'ya göre "Şayet Hz. Fâtıma Hz. Ebû Bekir'in kendisine söylediği hadisi bilmiş olsaydı miras talebinde bulunmak istemezdi", *Nisâu Ehli'l-Beyt....*, Dımaşk 1415/1994, s.597

¹⁹⁹ Semhûdî, III, 996

diliminde bu sefer talebini mülkiyet değil tasarruf doğrultusunda yenilemiştir.²⁰⁰ Zira Hz. Fâtıma söz konusu hadise rağmen mülkiyeti içeren bir miras talebinde bulunamazdı.

IV- Hz. Peygamber Döneminde Bu Yerlerin Tasarrufu

Resûl-i Ekrem, gerek fey olarak tamamıyla kendine düşen mal ve gelirler olsun gerekse ganimetlerden hak kazandığı hisseler olsun o, daima aile fertlerinin nafakalarından artanı devlet hazinesine aktarmış veya fakirlere bölüştürmüştür. Mesela Rasûlullah fey oylarak kendisine kalan Benî Nâdir topraklarını muhacirlere taksim etmiş ve ensardan sadece fakir iki aileye pay vermiştir. Bu yerlerden sadece yedi bahçeyi elinde tutmuştur ki bunları da Muhayrik vermişti. Buralardan elde edilen gelirlerden ailesinin nafakası için harcamış, artanlarla yine ihtiyaç sahipleri için silah ve binit almıştır.²⁰¹ Onun bu tatbikatı bize, Rasûlullah'ın kendisine düşen payları tamamıyla kendisine mal etmeyip bunları sosyal güvenlik ve kamu hizmetlerine harcadığını göstermektedir.²⁰²

Fey gelirlerinden olan Beni Nadir mallarını Nebiyyi Zîşân yıllık yiyeceği için elinde tuttu. Fazlasını ise silah ve binit almında kullandı; Allah için cihada katılanlara verdi.²⁰³

Vâkîdî, Ka'b b. Mâlik'e kadar ulaştırdığı bir senetle Muhayrik'in Peygamber'e hediye ettiği yerlerin Rasûlullah'ın Medine'deki sadakaları olduğunu rivayet etmektedir.²⁰⁴

İbn Şihab, Mâlik b. Evs'den Hz. Ömer'in şöyle dedğini rivayet etti: "Peygamber'in Hayber, Fedek ve Beni Nadir safiyeleri vardı. Beni Nadir hisselerini naibleri/görevlileri için alıkoydu, Fedek'i yolculara tahsis etti. Hayberi ise üçe ayırdı; ikisini Müslümanlara dağıttı, birini ise ailesinin nafakasına tahsis etti. Ailesinin nafakasını temin ettikten sonra artan kısmı ise muhacirlerin fakirlerine dağıttı.²⁰⁵

²⁰⁰ Hz. Ebû Bekir'e gelerek babasından kalan malların velayetini talep etmiş, böylece sevap kazanmak ve Peygamber'in icra ettiği bir ameli yerine ggetirmek istemiştir. Şaût, s.115-116

²⁰¹ Celal Yeniçeri, *İslamda Devlet Bütçesi*, İstanbul 1984, s.246

²⁰² Yeniçeri, s.246

²⁰³ İbn Şebbe, I, 208. Aynı bilgi için bkz., Ebû Ubeyd Kasım b. Sellam ve İbn Zenceveyh, *Kitâbu'l-Emvâl* (İbn Zenceveyh'in Kitabı'l-Emvâli ile Kasım b. Sellâm'ın eseri aynı eser içerisinde), thk., M. Halil Herrâs, Beyrut 1406/1986, s.91

²⁰⁴ İbn Şebbe, I, 175

²⁰⁵ İbn Sa'd, I, 503; İbn Şebbe, I, 176

Humusda devlet başkanının tasarruf hakkı vardır. Humusa hak sahibi olanlar arasında kimisine az kimisine çok verebilir. Nitekim Hz. Peygamber humus gelirlerinden hizmetçi talebinde bulunan Hz. Fâtıma'ya zilkurba payından verebilecekken bu husustaki takdir hakkını kullanarak vermemiştir.²⁰⁶

IV- Hz. Peygamber Sonrası Gayrimenkul Miras/Terekesinin Tasarrufu

Müslümanların ilk halifesi, "Peygamberler miras bırakmaz" hadisin-den hareketle Rasûlullah'ın mallarını miras olarak paylaşmadığı gibi, yine o, "Şüphesiz Allah Teâlâ, haraç vb. ile rızıklandırıp sonra da katına alınca, ondan sonra bunları onun yerine geçen kimsenin tasarrufuna bırakır."²⁰⁷ hadisine dayanarak da, Hz. Ali ile Hz. Abbas'ın, Hz. Peygamber'in Harca yaptıkları yerlere aynen harca yapmak²⁰⁸ şartı ile bu malların kendi tasarruflarına verilmesi taleplerini de reddetmiştir.

Ancak, Hz. Ömer iktidara geldikten sonra, hadisin tasarrufunu kendisine bıraktığı bu mallardan olan Medine'deki Benî Kurayza²⁰⁹ ile Benî Nadîr²¹⁰ mallarının tasarrufunu iki yıl elinde tuttukten sonra, Hz. Peygamber'in yaptığı gibi yapmak şartıyla Ali ve Abbas'a bırakmıştır. Fedek arazisi ile Hayber'deki hissenin tasarrufunu ise kendi elinde tutmuştur. Daha sonra Medine'deki bu malların tasarrufunun tamamını Hz. Ali eline almış ondan sonra da oğullarına bu tasarruf intikal etmiştir.²¹¹

İbn Şebbe, Gassân'ın şöyle dediğini rivayet ediyor: "Peygamber'in sadakaları bu günlerde halifelerin elindedir. Onlar buraları idare ediyorlar, meyvelerinden fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine veriyorlar Hz. Ömer'in Hz. Ali ile Abbas'a verdiği ve bu ikisi arasında husumete yol açan yer ise Fedektir."²¹²

²⁰⁶ İbn Hacer, VI, 353

²⁰⁷ İbn Hanbel, *Müsned*, I, 4; İbn Şebbe, I,198; Beyhakî, *Sünen*, VI, 303; M. Taberî, I,191.

²⁰⁸ Hz. Peygamber, elindeki bütün bu malların gelirlerinden ailesinin yıllık nafakasını temin ettikten sonra arta kalan kısmını, Allah yolunda Müslümanların menfaati için harcıyordu. Bkz., Buhârî, V, 24, VIII, 4; İbn Şebbe, I, 203-204; Ebû Davud, III, 380.

²⁰⁹ İbn Manzûr, XV, 144. Muhayrik'in hediye ettiği yedi ated bahçenin daha önce Benî Kureyzalılara ait olduğuna dair rivayetler göz önünde bulundurularak bu bilgiyi değerlendirmek uygun olacaktır.

²¹⁰ Buhârî, *Sahîh*, V, 23; Müslim, II, 1378; İbn Şebbe, I, 203.

²¹¹ Cem Zorlu, *İslam Tarihinde İlk İktidar Mücadelesi*, İstanbul 2014, s.283

²¹² Semhûdî, I, 218; III, 995, 998

Hz. Fâtıma, Hz. Ebû Bekir'e 'babam Fedek'i bana vermişti' dedi. Şahid olarak da Hz. Ali ile Ümmü Eymen'i gösterdi, ancak bunlar şahidlik kriterleri bakımından yeterli görülmedi. İleride Hz. Ali ve Abbas tekrar talepte bulundular, bunun üzerine Hz. Ömer, Fedek'in tasarrufunu bu ikisine verdi. Ancak Hz. Ali buranın eşine Rasûlullah tarafından verildiğini iddia edince amcası Abbas ile aralarında tartışma çıktı. Tekrar buraların tasarrufu halifeye geçti. Ta ki Ömer b. Abdülaziz dönemine kadar. O buranın Hz. Fâtıma evladına verilmesini emretti. Yezid b. Abdülmelik iktidara geçtiği zaman buraya tekrar el koydu.²¹³

Hz. Ömer, Fedek ve Hayber'i kendi tasarrufunda bırakıp Medine'deki sadakaların tasarrufunu Hz. Ali ve Abbas'a verdi. Hz. Ömer, "Fedek ve Hayber Peygamber'in sadakalarıdır. Buraları ihtiyaten ayırmıştır. Buraların işi devlet başkanına kalmıştır."²¹⁴ diyerek ötekilerin tasarrufunu neden vermediğinin gerekçesini ortaya koymuştur.

Hz. Ebû Bekir'in halife seçildiği esnada terekenin mülkiyeti istenmiş olabilir, ancak daha sonraki günlerde istenilen şey malların mülkiyeti değil tasarruf hakkıydı. Nitekim Hz. Ali, halife olunca bu malların mülkiyetini üzerine almamış, yönetimini üstlenmiştir.²¹⁵

Bazı rivayetlere göre Hz. Fâtıma, 'babam hayatta iken Fedek'i bana hibe etmişti' diyerek Hz. Ebû Bekir'den adı geçen araziyi mülkiyetiyle birlikte istemiştir. Buna dair rivayetlerden bazıları şu şekildedir:

Ebû Davud Sünen'inde şöyle rivayet etti: "Ömer b. Abdülaziz halife olunca Mervan oğullarını topladı ve onlara dedi ki: "Fedek Peygamber'e aitti. O, Fedek'in gelirlerinden infakta bulunurdu. Haşim oğullarının küçüklerine verir, borçlularını evlendirirdi. Kızı onu istedi; Peygamber vermedi. Bu durum böylece Peygamber'in vefatına kadar devam etti."²¹⁶

Hz. Fâtıma, Hz. Ebû Bekir'e gelerek 'babam Fedek'i bana hibe etmişti onu bana vermelisin' deyince Hz. Ebû Bekir, 'doğru söylüyorsun ey Hz. Fâtıma! Ancak ben Rasûlullah'ın buranın gelirlerini fakir, miskin ve yolda kalmışlara verdiğini gördüm, Sen Fedek'i nasıl yapacaksın?' karşılığını verdi. Bunun üzerine Hz. Fâtıma, 'ben de babam gibi tasarrufta bulunacağım' deyince Hz. Ebû Bekir, 'babanın yaptığı gibi yapmak bana düşer, bu

²¹³ Semhûdî, III, 999; İbn Hacer, VI, 331

²¹⁴ İbn Hacer, VI, 316

²¹⁵ Ebû Zehra, IV, 427

²¹⁶ Şaût, s.114

benim görevimdir dedi.' Bu sefer Hz. Fâtıma, 'andolsun sen böyle yapmalısın' dedi. Hz. Ebû Bekir de böyle yapacağına yemin etti. Hz. Ebû Bekir bu gelirleri önce Âl-i Beyt için harcıyor arta kalanı üç gruba ayırıp paylaşıyordu. Halefi Hz. Ömer de aynı şekilde yapmaya devam etti.²¹⁷

Fedek'i miras olarak değil de kendisine daha önceden hibe edilen hususi bir mal olarak talepte bulunan Hz. Fâtıma ile bu hususta şahid isteyen Hz. Ebû Bekir'in aralarında geçtiği rivayet edilen bir haber şu şekilde özetlenebilir:

Hz. Fâtıma'nın Fedek hurmalığını Resûlullah'ın kendisine hibe ettiğini söylemesi üzerine Hz. Ebû Bekir'in Hz. Fâtıma'dan şahit istediği, onun da Hz. Ali ile Ümmü Eymen'i şahit gösterdiği, halifenin Hz. Ali'nin şahadetini davacının kocası olması sebebiyle geçerli saymadığı, sadece Ümmü Eymen'in şahadetini de yeterli görmediği belirtilmektedir.²¹⁸

Yukarıdaki rivayet doğru kabul edilse bile Hz. Ebû Bekir'in verdiği hükümlerde dinî esaslara ne kadar titizlikle riayet ettiğini gösterdiği²¹⁹ için eleştirilmek yerine takdir edilmesi gerekir.

Esasen Fedek hibe edilmişse mirasa konu edilemez. Ya biri ya öteki olmalıdır. Rasûlullah daha önce değil de ölüm anında böyle bir hibede bulunmuşsa o bundan münezzehtir. Zira tam ölmek üzere iken birisin varisler arasında hak ettiğinden daha fazlasına malik kılmak Peygambere yakışmaz. Daha önceki günlerde, sağlıklı döneminde hibe etmişse bu şartları tamamlanmış bir işlemdir. Kendisine hibe olunan şahıs bunu hibe edenin vefatına kadar gizlemişse cumhura göre bu hibe batıldır. Peygamber nasıl olur da eşleri, diğer akrabaları ve sahâbilerin bilgisi dışında Fedek'i hibe etmiş olabilir ki sonra bu bilgiyi sadece Hz. Ali ve Ümmü Eymen ile sınırlı tutmuştur bu doğru olamaz.²²⁰

Şayet Peygambere varis olunuyorsa bu durumda ilk muhataplar, Rasûl-i Ekrem'in eşleri ve amcası olurdu. Dolayısıyla onların aleyhine Fedek'i Hz. Fâtıma'ya tahsis talebi diğerlerinin hak kaybına yol açacağını

²¹⁷ Muhibiddin et-Taberî, *er-Riyadu'n-Nâdire*, Beyrut 1996, II, 126; Abdülaziz el-Endelüsî, *Mu'cemü Mesta'cem min Esmâil Bilâd ve'l-Mevâzî*, I-IV, thk. Mustafa es-Sekkâ, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut ty, I, 207; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Muntazam*, V, 223; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 313; Makdisî, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 200

²¹⁸ M. Taberî, I, 385

²¹⁹ Benzer bir değerlendirme için baktım: İbn Şebbe, I, 199; İbn Teymiyye, *Muhtasar Minhacu's-Sünne*, Medine 1415/1995, I, 240-241

²²⁰ İbn Teymiyye, I, 242-243

dan böylesi bir meselede bir erkek ile bir kadının şahitliği yeterli sayılmazdı.²²¹

Ümmü Eymen, 'Cennet ehli kadınlarından' şeklindeki hadis gerekçe gösterilerek Hz. Ebû Bekir nasıl olur da onun sözünü dikkate alarak Fedek'i Hz. Fâtıma'ya vermez demek tam cahilane bir ihticadır. Bilinmediği bu hadis bir şahsın kişiliğini ifade etmek üzere söylenmiştir. Yoksa başkalarına ait malları bir başkasına vermede tek başına bir kadının şahitliğışeran yeterli sayılamaz. Üstelik bu hadis sahih hadis kaynaklarında yer almaz. Kocanın eşine şahitliği de tek başına yeterli görülmemiştir. Hz. Ali 'hakla beraberdir' şeklindeki hadis uydurmadır. Hz. Ali Peygamber mi, masum mu ki, ismet sıfatına mı sahip ki hak onunla olsun?!²²²

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında Hz. Ebû Bekir'in Fedek'i babasının kendisine yaptığı bir hibe olması sebebiyle değil miras olarak talep etmiştir diyebiliriz.

V- Miras Taleplerinin Reddedilme Nedenleri

Ümmühânî şöyle rivayet etti: Hz. Fâtım, Hz. Ebû Bekir'e 'sen öldüğünde sana kim varis olacak' diye sordu, o, 'eşim ve çocuklarım' deyince 'o halde Peygambere neden biz değil de sen varis oluyorsun' diye itiraz etti. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir "ey Allah Rasûlünün kızı! Vallahi ben babanın ne arazisine, ne altın ve gümüşüne, ne de hizmetiçisine ve herhangi bir malına varis olmuş değilim" dedi. Hz. Fâtıma, 'Hayber ve Fedek'deki hisselerimize ne oldu' diye sordu. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir dedi ki, "Ben Peygamberimizin şöyle dediğini duydum: 'O mallar ancak Allah'ın beni doyurduğu bir rızıktır. Ben öldüğümde ise bunlar Müslümanların olacaktır.'"²²³

İbn Sa'd'ın naklettiği bir haberde ise Hz. Ebû Bekir ile tartışan Hz. Ali'nin, Hz. Süleyman'ın, Hz. Dâvud'a varis olmasını ve Hz. Zekeriyya'nın, Yüce Allah'tan yerine geçip kendisine ve Yakup Oğullarına mirasçı olacak bir velî istemesini²²⁴ hatırlatması üzerine o "bu böyle, vallahi sen de benim bildiğim gibi biliyorsun" demişti. Hz. Ali ise, "bu Allah'ın konuşan kitabıdır" demiş, bunun üzerine herikisi susarak dağılmışlardır.²²⁵

²²¹ İbn Teymiyye, I, 244

²²² İbn Teymiyye, I, 246

²²³ İbn Şebbe, I, 198

²²⁴ Neml 27/16; Meryem 19/6

²²⁵ İbn Sa'd, II, 315

İbn Kuteybe'ye göre 'biz peygamberler miras bırakmayız' hadisi Zekeriyya (as)'ın, 'Bana bir çocuk ihsan buyur ki bana da mirasçı olsun, Yakub ailesine de mirasçı olsun' ayetine ters düşmez. Çünkü Zekeriyya benim malıma mirasçı olsun dememiştir. Sonra Zekeriyya'nın hangi malı vardı ki onu akrabalarından sakınsın ve Allah (cc)'dan kendisine, malına mirasçı olacak bir evlat vermesini istesin. Halbuki Zekeriyya sadece bir marangoz ve aynı zamanda bir din adamıydı.²²⁶

Süleyman Davud'a varis oldu demek malına değil Nübüvvet ve iktidarınadır. Mala varis olmak söz konusu olsaydı Davud Peygamber böyle bir temennide bulunmazdı. Zira onun malına varis olacak çocukları zaten vardı.²²⁷

Hadisin ayetlerle çelişmesi söz konusu değildir. Zira hadiste geçen irs kelimesi ismi cins olup sadece mala varis olma anlamında kullanılmayıp ilme, nübüvvet ve iktidara varis olmayı da içerir. Mesela Fatır 32 de ilme varis olma anlamında kullanılmıştır. Yine bir hadis-i şerîfe göre de Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Peygamberler ne bir dinar ne de dirhem bıras bırakırlar. Onlar sadece ilim mirasında bulunurlar."²²⁸ Dolayısıyla bir kişinin kalkıp da ayette geçen irs kelimesini sadece mala varis olmak şeklinde sınırlandırması doğru olamaz. Şu şunun halifesidir, sözü malının halifesidir, karısının halifesidir, iktidarının halifesidir vb. şeklinde anlaşılmaya açık genel bir ifadedir. Dolayısıyla neyine halife olduğunun açıklanması gerekmektedir.²²⁹

Malını bırakmak için varis istemek övünülecek bir davranış olmadığı gibi ibret alınacak bir kıssa da değildir ki bu, Kur'ân-ı Kerîm'de bir peygamberi övmek ve ondan hisse alınmak üzere anlatılmış olsun. Tam tersi mal mirası için çocuk istemek büyük insanların değil cimrilerin yapacağı bir iştir. Diğer murislere mal bırakmama adına evlat istemek cimriliğin ta kendisidir.²³⁰

Hz. Ebû Bekir kendisinden talep edilen mirası Hz. Ali'ye vermemekle şu mesajı sunmak istemiştir: Peygamber'in miras bırakmadığını söyleyerek 'Peygambere olan yakınlığı sebebiyle hilafete daha çok hak sahibi olduğunu

²²⁶ İbn Kuteybe, *Hadis Müdafası*, s.452; İbn Teymiyye, I, 239. Vehb b. Münebbih'e göre bu husus onun malının olmadığına bir delildir.

²²⁷ İbn Kesîr, *M. Tefsîr*, II, 667; İbn Teymiyye, I, 239; İbn Kesîr, *Bidâye*, V, 290; İbn Kesîr, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, II, 514

²²⁸ Ebû Davud III, 432; Tirmizî, IV, 153

²²⁹ İbn Teymiyye, I, 239

²³⁰ İbn. Teymiyye, I, 239

düşünen Hz. Ali'nin bu düşüncesini boşa çıkarmış olacaktı. Zira şayet Hz. Peygamber özel mülkü olan bir akarını bile yakınlarına miras bırakmıyorsa kamunun işi, makamı olan bir işi (iktidar makamını) akrabalarına bırakmaması daha evleviyetlice olurdu.²³¹ diyen Ahmed Efendi el-Elfi'nin görüşlerine katılmak mümkün değildir. Zira bir hak sahibini politik bir mesaj uğruna mağdur etmek Hz. Ebû Bekir'e yakışmayacağı gibi hak kaybına uğrayan Hz. Ali'nin bu durum karşısında sessiz kalması da uygun olmayacaktır.

Hz. Aişe bizzat halifenin kızıydı, o da Peygamber'in varislerindendi. Ama Hz. Ebû Bekir'in rivayet ettiği bu hadisle o da hissesinden mahrum kalıyordu. Şayet Hz. Ebû Bekir fitratın gereği bir uygulamadan yana olsaydı, herhalde kendi kızını mirasçı yapmak isterdi ²³²

Hz. Ebû Bekir bu mirası Hz. Fâtıma'ya vererek onun gönlünü kolayca kazanabilir böylece iktidar yolunda daha güçlü adımlarla ilerleyebilirdi, ancak onun için aslolan Peygamber'in emanetine bağlı kalmaktı. O Peygamberlerin miras bırakamayacağı sözünü duyduktan sonra bunun hilafına davranarak hiyanette bulunamazdı.²³³ Hz. Ebû Bekir'in ne kendisi ne de ailesi vermediği malların hiç birinden istifade etmemiştir.²³⁴

Miras bırakmama tıpkı fey ve humus gelirlerine sahip olma gibi Peygambere has bir özelliktir.²³⁵ Buharî'nin *Sahih* isimli eserinde (IV, 85) geçen bir hadise göre Peygamber kendisine tahsis edilen malların maliki olmayıp sadece tasarruf hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir. "Ben(bu malları) kimseye vermeye veya yasaklamaya yetkili değilim. Ben ancak emrolduğum gibi taksim edici birisiyim". Aallah onu melik peygamberlik ile kul peygamberlik arasında muhayyer bırakmış, o, kul peygamberliği tercih etmiştir. Melik malı dilediğine verir, kul ise sadece Allahın dilediği yere verebilir. ²³⁶

Resûl-i Ekrem, BenîNâdir, Hayber ve Fedek arazisinin rakabesine sahip değildi, sadece tasarrufu hususunda yetkilendirilmişti, bu sebeple de kendisinin olmayan bir malı varislerine bırakması söz konusu olamaz.²³⁷

²³¹ Ahmed Efendi el-Elfi, *es-Siddîk*, s.871

²³² Ebû Bekir İbnü'l-Arâbî, *el-Avasım min el-Kavâsim*, s.48; İmadüddin Halil, *İslam Tarihi (Bir Yöntem Araştırması)*, çev., Ubeydullah Dalar, İstanbul 1985, s.19

²³³ İmadüddin Halil, s.20

²³⁴ İmadüddin Halil, s.20

²³⁵ Peygambere has olan özellikler için bkz., Bünyamin Erul, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, Ankara 1999; Sami Şahin, *Hz. Peygamber'e Mahsus Fiiller*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991

²³⁶ İbn Teymiyye, I, 235

²³⁷ İbnTeymiyye, I, 236; M. Taberî, II, 126

Peygamber'e varis olunamayacağına dair hadis sahihtir ve bu hadisin sıhhati hususunda sahâbenin icması vardır. Zira gerek Hz. Ebû Bekir gerekse Hz. Ömer bu hadis-i şerîfi sahâbîlerin buldukları ortamlarda dile getirmişler, hiç kimse de buna itiraz etmemiştir. Nitekim Peygamber'in eşleriyle amcası ve damadı bu hadisi duyduktan sonra miras talebinde bulunmaktan vaz geçmişlerdir. Hz. Ali, kendi halifeliği döneminde bu malları temlik etmek için teşebüste bulunmamıştır.²³⁸ Sadece bu durum bile Hz. Ebû Bekir'in kararının isabetli olduğunu göstermek için yeterli görülebilir.

Hz. Fâtıma, hayatta iken babasından mal talebinde bulunmuş, Peygamber ise vermemiştir. Oysa zilkurbaya dâhil olduğu için kızına pekâlâ mal verebilirdi, ancak Peygamber vermesinde mahzur olmadığı halde bunu yapmamış, kimse de kalkıp onu eleştirmemiştir, bundan dolayı Hz. Ebû Bekir için de vermesi vacip olmayan bir malı vermemek bir kusur sayılmaz.²³⁹

Daha ziyade kabul edilen görüşe göre Rasûlullah miras bırakmadı, bütün mal varlığını sadaka olarak vakfetti, böylece Allah onunfaziletini daha da artırmayı murad etmiştir. Aynen kendisine helal olan hanımların başkalarıyla nikâhlarının haram olması gibi.²⁴⁰

Miras talepleri ilk planda geri çevrilen Hz. Fâtıma veya Hz. Ali'nin ayetlerden delil göstermek suretiyle taleplerini tekrarladıkları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Hz. Ebû Bekir gerek Peygamberlerin miras bırakmayacağına dair Hz. Peygamber'den bizzat duymuş olduğu hadisi gerekse Rasûl-i ekrem dönemindeki bu mallarla ilgili uygulamaları gerekçe göstererek söz konusu ayetlerin ilgili hadisi tahsis edemeyeceği kanaatine varmıştır.

VI- Hz. Fâtım, Hz. Ali ve Hz. Abbas'ın Miras Talelerinin Gerekçeleri

İbn Sa'd'ın naklettiği bir habere göre Hz. Ebû Bekir ile tartışan Hz. Ali'nin, Hz. Süleyman'ın, Hz. Dâvud'a varis olmasını ve Hz. Zekeriyya'nın, Yüce Allah'tan yerine geçip kendisine ve Yakup Oğullarına mirasçı olacak bir velî istemesini²⁴¹ hatırlatması üzerine o, "bu böyle, vallahi sen de benim

²³⁸ İbn Teymiyye, I, 237-238

²³⁹ İbn Teymiyye, I, 248

²⁴⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li -Ahkâmî'l-Kur'ân*, Kahire 1372, XI, 82

²⁴¹ Neml 27/16; Meryem 19/6

bildiğim gibi biliyorsun” demişti. Hz. Ali ise, “bu Allah’ın konuşan kitabıdır” demiş, bunun üzerine susarak dağılmışlardır.²⁴²

Ayette geçen ifadelerden ‘Hz. Süleyman, babası Hz. Davud’un nübüvvet ve mülk (hâkimiyetine) makamına varis oldu’ şeklinde bir sonuç çıkarılmayacağını ifade eden müfessir er-Râzî’ye göre mülke varis olmak bütün bunları içine alır; mala varis olmak ise nübüvveti içine almaz.²⁴³

“Tarafından bana bir oğul ver ki o bana varis olsun. Yakub hanedanına da varis olsun...” Mealindeki Meryem suresi 45. Ayetinde umumu tahsis vardır. Zira Süleyman (as), babası Hz. Davud’un geride kalan malına varis olmamıştır. O babasından ilim ve hikmeti tevarüs etmiştir. Yahya da Âl-i Yakub’dan aynı şekilde. Nitekim Rafizî/Şiiler dışındaki ilim ehli, ayeti bu şekilde anlamışlardır.²⁴⁴

Zekeriyya’nın evlat istemesinin gerekçesi de kendisinden sonra malını bırakmak için değil din, ilim ve hikmetle ilgili terekesine varis olması içindir.²⁴⁵

‘Miras bırakması Peygamber’in beşeriyet vasfının bir gereğidir. Zira o sadece vahiy almakla beşeriyetten ayrılır, diğer yönlerden hiçbir farkı yoktur. Peygamber yakını olmak üstünlük vesilesi olmadığı gibi mahrumiyet ve mağduriyet sebebi de olmamalıdır. Hz. Fâtıma’nın halifeye karşı tavrı onun bu husustaki haklılığına inanmasından mı kaynaklanmaktadır, yoksa bu hadisi bilmemesinden mi? Karar siyasi mi hukuki mi? Hz. Ebû Bekir’in kararı elbetteki hukukidir, siyasi değildir.’²⁴⁶ Ahmet Akbulut’a ait bu düşüncelere katılmak mümkün değildir. Miras bırakıp bırakmamayı Peygamberlerin vahiy alma dışında hiçbir farkları yoktur diyerek değerlendirmek herhalde Peygamberi bize tanıtan Kur’ânı Kerîm’den habersiz kalmakla ilgili bir durum olmalı. Peygamberlerin diğer insanlardan farklarıyla ilgili pek çok şeyi sıralamak mümkün, ancak tebliğimizin konusu bu olmadığı için böyle bir konuya girmek istemiyoruz. Fakat Hz. Peygamber’in mirasa konu olarak gösterilen mallarının bile ona Peygamber sıfatıyla alakalı olarak verildiği bilinmektedir. Zira fey ve humusun Peygamber’e ayetler çerçe-

²⁴² İbn Sa’d, II, 315

²⁴³ Fahrüddin er-Râzî, *Tefsirü’l-Kebîr*, çev., Komisyon, Ankara 1994, XVII, 409-410. Benzer tarzda değerlendirmeler için bkz., İbn Kesîr, *Muhtasar Tefsir-i İbn Kesîr*, thk., M. Ali es-Sâbûnî, Beyrut 1406/1986, II, 667

²⁴⁴ Kurtubi, XI, 78

²⁴⁵ Kurtubi, XI, 80

²⁴⁶ Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri Siyasi Olayları*, s.113-114

vesinde tahsis edildiğini görmemek için insanın ya gafil ya da kasıtlı hareket etmesi gerekmektedir.

Hz. Ebû Bekir'in 'Bize varis olunmaz' şeklindeki rivayet ettiği hadisin münferit kaldığı ve bazı ayetlerle çeliştiği, zira bu ayetlere göre peygamberlerin de pekâlâ miras bırakabilecekleri iddasında bulunan Rafizîlere İbn Teymiyye bir takım cevaplar vermiştir. Ona göre bu ayetler²⁴⁷ hadisi nakzetmezler. Zira hadiste kast olunan miras, mal değil nübüvvet, ilim ve iktidardır. Hz. Ali veya Hz. Fâtıma miras talebini reddeden Hz. Ebû Bekir'e 'sen öldüğünde kim sana varis olacak, senin çocukların sana varis oluyor da biz niye Peygamber'e varis olamıyoruz?' demişlerdir. Bir kere bu rivayetin sıhhati kesin değildir. Kesin olsa bile bu rafizilerin iddialarını haklı çıkarmaz, zira diğer insanlarla Peygamber arasında pek çok fark vardır. Hz. Ebû Bekir, Hz. Fâtıma'nın babası gibi insanla kendi nefislerinden daha evla değildir. Ona zekat ve sadaka haram değildir vb. Allah, peygamberlerini diğer insanlardan bazı hususlarda ayırt etmiştir: miras bırakmalarını da bunlardan biridir.²⁴⁸

Peygamberler miras bırakmaz hadisi –rafizilerin iddalarının aksine münferit kalmamış, değişik sened zincirleriyle farklı tarihlerden rivayet edilmiş meşhur bir hadistir.²⁴⁹

Rafizilere göre miras vermemekle Hz. Ebû Bekir, Fâtıma'ya zarar vermiştir. Bu iddia da doğru değildir. Zira Hz. Ebû Bekir, bu malları kendisi veya ailesi için kullanmamış, eskiden olduğu gibi sadaka olarak kullanılmasını sağlamıştır.²⁵⁰

'Fâtıma benden bir parçadır, onu üzen beni üzmüş olur...' hadisenin Hz. Ali'yi ikaz sadedinde varid olduğu hatırlanmalıdır... Bu tehdidin muhatabı Hz. Ebû Bekir değil Hz. Ali'dir.²⁵¹

Hz. Fâtıma ve eşi ile Hz. Abbas'ın miras talepleri karşısında kendilerine hatırlatılan hadisi reddetmediği buna karşılık hadisin anlaşılması hususunda Hz. Ebû Bekir gibi düşünmedikleri için söz konusu taleplerini tekrarladıkları anlaşılmaktadır. Onlara göre Ebû Bekir'in rivayet ettiği hadisle Peygamberden kalan mirası temlik etmenin yolu kapanmışsa da diğer pey-

²⁴⁷ Meryem 19/ 5-6; Nisa 4/11

²⁴⁸ İbn Teymiyye, I, 233

²⁴⁹ İbn Teymiyye, I, 233-234

²⁵⁰ İbn Teymiyye, I, 234

²⁵¹ İbn Teymiyye, I, 250-251

gamberler varis olmakla ilgili ayetler ve hadisin genel anlam ihtiva etmesi sebebiyle söz konusu emlakin tasarruf hakkının pekâlâ kendilerine verilebileceğini düşünerek mirasla ilgili isteklerini yinelemişlerdir. Esasen onların bu hususta yanlış düşünmediklerini de söyleyebiliriz. Zira yukarıda da işaret olunduğu üzere mirasa konu edilen arazilerin mülkiyeti üzerinde değilse bile tasarrufu konusunda Peygamber (sav) ve ondan sonraki halifeler yetkili görüldüğü için diledikleri şekilde tasarrufta bulunmuşlar, hatta Hz. Ömer ve Hz. Ali bu yetki doğrultusunda buraların bir kısmının tasarruf hakkını Âl-i Beyt'e vermişlerdir.

VII- Hz. Fâtıma'nın Kendisine Mirastan Pay Vermeyen Hz. Ebû Bekir'e Küsmesi Meselesi

Hz. Fâtıma'nın talep ettiği mirası vermeyen Hz. Ebû Bekir'e karşı nasıl bir tavır takındığı hususunda kaynaklarda değişik rivayetlere rastlanılmaktadır. Bazı rivayetlere göre peygamberlerin miras bırakmadığına dair hadis gerekçe gösterilerek kendisine miras verilmeyen Hz. Fâtıma bu sözü kabullenmiş, herhangi bir itirazda bulunmamıştır. Diğer taraftan Hz. Fâtıma'nın miras verilmemesi durumuna olumlu ya da olumsuz bir şekilde tepki vermediği, kendisine ilgili hadis hatırlatıldıktan sonra gerisin geri evine döndüğü ifade edilmektedir. Üçüncü bir rivayet grubuna göre ise Hz. Fâtıma miras verilmemesini kabullenememiş, Hz. Ebû Bekir'e küsmüş ve bir daha ölene kadar onunla konuşmamıştır.

Yukarıdaki bir ve ikinci görüşü değerlendirmeye gerek duymuyoruz. Bazı kaynaklarda miras sebebiyle Hz. Fâtıma'nın Hz. Ebû Bekir'le irtibatını koparması, onunla bir daha konuşmaması hatta cenazesine gelmesine bile vasiyet ederek engel olmasıyla ilgili haberler üzerinde durmak istiyoruz.

Ma'mer, Zühri, Urve, Aişe rivayetine göre istediği miras verilmeyince Hz. Fâtıma, Hz. Ebû Bekirden uzaklaşmış ve ölene kadar bu mal varlığı hususunda onunla bir daha konuşmamıştır.²⁵²

Hz. Fâtıma, Peygamber'in Medine'de tasadduk ettiği Fedek'i ve Hayber'in humusundan arta kalanı istiyordu. Hz. Aişe dedi ki Hz. Ebû Be-

²⁵² Bkz. Taberî, II, 447-448 Tirmizi de hocalarından (seninle konuşmayacağım yani bu meselede) böyle naklediyor. Krş. Bkz., İbn Sa'd, II, 315; İbn Hacer, VI, 316, 322; İbn Kesîr, *Bidaye*, V, 285. İmam Şafi'ye göre hadiste geçen hicran hiç konuşmama şeklindedir, zira hicran kelimesinden önce feğadibe ibaresi tekiden geçmektedir. İbn Hacer, VI, 322

kir şöyle söylemiştir: “Bize varis olunmaz, bizden kalanlar sadakadır. Bunlardan ancak Al-i Muhammed yerler, yediklerinden fazlası onlara verilmez. Yemin ederim ki ben Peygamber’in sadakaları hususunda onun zamandaki tasarrfu değiştirmem.” Bu sözden sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Fâtıma’ya bunları vermedi. Hz. Fâtıma buna kızdı ve onu terketti ölene dek de onunla konuşmadı.²⁵³

Bu olay sebebiyle Fâtıma’nın Hz. Ebû Bekir ile konuşmadığına dair rivayetlerde yer alan kayıtlar, bazı kimseler tarafından ona küstü, ölene kadar bu küskünlük devam etti şeklinde anlaşılmıştır. Bununla birlikte rivayetlerde yer alan ve konuşmama, onu terk etme şeklinde ibarelerin küsmek ve terk etmek anlamına gelmediğini belirtenlerin yoğunlukta oldukları anlaşılmaktadır.

Hz. Fâtıma’nın Hz. Ebû Bekir’i terki ve ölene kadar bir daha konuşmamasıyla ilgili olarak daha ziyade tercih edilen görüş, onun bu meselede yani miras konusunda Hz. Ebû Bekir ile bir daha konuşmadığı şeklindedir. Hz. Ebû Bekir’in gerekçe gösterdiği hadis-i şerif karşısında ikna olan Hz. Fâtıma bu meseleyi bir daha konuşma konusu yapmamıştır. Bu husutaki haberlerde ravilerin pek çoğunun ‘onu terk etti ve bir daha konuşmadı’ ibaresinden hemen sonra ‘bu konuda konuşmadı’ şeklinde bir kayda yer verdikleri görülmektedir.

Hz. Fâtıma’nın Peygamber’in vefatının ve yeni halifenin iş başına gelişinin henüz ikinci gününde gerçekleşen miras talebi sonrasında Hz. Ebû Bekir ile bir daha bu konuyu konuşmadığına dair haberleri kabul etmekle birlikte onun halife ile mirasa dair sonraki günlerde de pek ala görüşmüş olabileceğini söyleyebiliriz. Kendisi görüşme bile temsilcilerinin bu hususu tekrar gündeme getirdikleri anlaşılmaktadır. Ancak gerek kendisi gerekse temsilcilerinin bir daha konuşmadıkları mesele Peygamber’in terekesinin rakabesi yani mülkiyetinin talep edilmesidir, yoksa onlar bu mirasın tasarruf hakkının kendilerine verilmesi için başka zamanlarda da halife ile görüşmüşlerdir. Buna dair pek çok rivayete rastlamak mümkündür, hatta söz konusu tasarruf hakkıyla ilgili müracat sadece Hz. Ebû Bekir ile sınırlı kalmamış, halefi Hz. Ömer nezdinde de sürdürülmüştür.

Hz. Fâtıma’nın miras talebinin hiç de ummadığı şekilde reddedilmesi, sonrasında hiç değilse söz konusu mirasın tasarruf hakkının kendilerine verilmesi isteğinin de benzer şekilde halife tarafından kabul edilmemesine

²⁵³ İbn Hibban, XI, 153

güçendiğini söyleyebiliriz. Bunu söylerken en güçlü delilimiz pek çok hadis ve tarih kaynaklarında geçen ve Hz. Fâtıma'nın mirastan dolayı Ebû Bekir'e gücendiğini beliten haberler ile onun insani vasıflarıdır. Zira binbir hayal ile halifeye müracaat eden Hz. Fâtıma'nın hiç de aklına getirmediği şekilde halifenin huzurundan eli boş dönmesi onu üzmüş olmalıdır. Ancak bu üzüntü onun halife ile irtibatını tamamen kesmesine sebep olmuştur, onunla hiç konuşmamıştır denilecek boyuta vardırılmamıştır.

Hz. Fâtıma kendisine gerekçe olarak sunulan hadise rağmen neden Hz. Ebû Bekir'e kızdı, ona gücendi?

Hz. Ebû Bekir'in ileri sürdüğü gerekçeye rağmen Hz. Fâtıma'nın ona kızma sebebi onun bu husustaki farklı tevili ile alakalı olmalı. İbn Hacer'e göre "Hz. Fâtıma bu konuda umumu tahsis etmiştir. 'Biz miras bırakmayız' ifadesi geneli değil özeli ifade etmek için kullanılmıştır. Bu yasak arazinin mülkiyetiyle alakalı olup tasarrufunu kamsamamaktadır. Hz. Ebû Bekir ise bu ifadeden umumu anlamıştır."²⁵⁴

Anlaşıldığı kadarıyla onun hicranı yani terki haram olan ayrılık şeklinde olmayıp karşılaşmamayı kast etmiştir. Zaten bu karşılaşmama kast ettiği dönem de çok kısa sürmüştür. Zira o, bu dönemde hem babasının hüznü hem de kendi hastalığıyla meşguldü.²⁵⁵ Hz. Ebû Bekir'in onların evine gidip rızalarını almaları da bu hicranın uzun sürmediğın göstermektedir.²⁵⁶

Hicran hangi şey için oldu? Bu sorunun cevabı rivayetin kendinde geçmektedir. Buna göre Hz. Fâtıma'nın terki Hz. Ebû Bekir'e karşı olmayıp ölene kadar bir daha miras lafını ağzına almaması şeklinde tecelli etmiştir.²⁵⁷

Hz. Fâtıma, Peygamber'den sonra sadece altı ay yaşadı, bu kadar kısa süre iki kişinin bir birinden hicranı gerçekleştirdi demek için çok kısadır. Özellikle de Hz. Fâtıma gibi birisinin içerisinde bulunduğu konumdaki için. Zira o, bu kısa süre zarfında yakalanmış olduğu ağır hastalıkla meşgul olduğu gibi babasının acısıyla da meşgul idi. Ayrıca o ehli beyt için evlerinde kalın emrine sıkı sıkıya bağlı bir kadın olarak öyle rast gele dışarı çıkmamaktaydı. Diğer taraftan Hz. Ebû Bekir'in kısa süren hilafeti esnasında devleti çok meşgul eden işlerle uğraşması da bu iki kişinin bir araya gelmelerine imkân vermemekteydi.

²⁵⁴ Semhûdî, III, 996; İbn Hacer, VI, 323

²⁵⁵ Semhûdî, III, 996. Benzer görüş için bkz., İbn Hacer, VI, 322-323

²⁵⁶ İbn Hacer, VI, 322-323

²⁵⁷ Bu doğrultudaki görüşler için bkz., Şaût, s.107

İkisinin karşılaşp da konuştuklarına dair hiçbir rivayet yoktur, yukarıdaki sebeplerle ikisi bir araya gelemedikleri için konuşmamışlar, Hz. Fâtıma evinde oturup kalmış, bu durum da bazı raviler tarafından hicran olark nitelendirilmiştir.²⁵⁸

“Onun hicranı Bekir ile karşılaşmama şeklinde olmuştur ki bu da haram olan hicran değildir. Haram olan hicran ise karşılaştıklarında birbirleriyle konuşmamaktır” şeklindeki görüşlere katılmak da mümkün değildir. Zira Peygamber’e en yakın bir kişi olarak bilinen bir kişiye karşı bir hicran söz konsudur, dolayısıyla burada mübah olan hicran bile doğru olmaz.²⁵⁹

Güya miras vermediği için Hz. Fâtıma Hz. Ebû Bekir’e kızmış, ona küsmüş ve bir daha konuşmamış, babasıyla görüşüp ona şikayet edene kadar bu tavrını sürdüreceğine dair yemin etmiştir. Hz. Fâtıma hiç böyle bir şey yapar mı? Hakime müracaat eden kişinin hakime kızması, ondan nefret etmesi övülecek bir davranış değildir. Aksine hâkimin hükmüne rıza göstermek övgüye değerdir.²⁶⁰

Hz. Fâtıma, Hz. Ebû Bekir ile karşılaşmamaya çalıştı, onunla bir araya gelmeye gayret gösterdi. Bu hicran haram olan küskünlük boyutunda gerçekleşmemiştir. Hadisi duymasına rağmen neden kırgınlığı devam ettirdi? Hz. Fâtıma hadisi umum anlamında yorumlamadı, tahsis edilebileceğini düşündü. Buranın mülkiyeti değilse bile tasarrufunun kendisine verilebileceğini düşündü. Bu da yapılmadığı için gücendi.²⁶¹

Kızmak beşeri bir özelliktir ve kişi için nakısalık teşkil etmez. Nitekim rivayette geçtiği üzere Hz. Fâtıma da Hz. Ebû Bekir’e kızmıştır. Bu ne onun için ne de Hz. Ebû Bekir için bir nakısalıktır. Gerçek şu ki rivayetlerin hepsinde Hz. Fâtıma’nın Hz. Ebû Bekir’e kızdığından bahsedilir. Rivayetlerde ‘vecedet’ ibaresi geçmektedir. el-Gadab kelimesi hicran anlamına gelmemektedir. İbn Manzûr’un Tâcu’l-arûs’una göre vecedet kelimesi beş anlamda kullanılmaktadır: Tercih edilen görüşe göre ise buradaki ‘vecede’ kelimesi ‘el-Gadab’ anlamındadır. Oysa bu ravinin zannıdır. Ravi bu kanate Hz. Fâtıma’nın Hz. Ebû Bekir ile konuşmamasından hareketle varıyor. Esasen Hz. Fâtıma, miras hususunda acele etmiş, sonra pişmanlık duyduğu

²⁵⁸ Şaût, s.108. Fegadibet Fâtıma ev vecedet ala Ebi Bekir şeklindeki rivayetdeki ifade mücerret bir zan ifadesidir. Ravi bu kanaate Hz. Fâtıma’nın Hz. Ebû Bekir ile konuşmamasından hareketle varıyor. Şaût, s.105

²⁵⁹ Şaût, s.108-109

²⁶⁰ İbn Teymiyye, I, 247

²⁶¹ Halil Ahmed Cuma, s.597, 2nd

için Hz. Ebû Bekir ile karşılaşmamaya çalışıyordu. Kendi kendine de kızılmaktaydı; zira halifeden dünyalık namına bir talepte bulunmuştu, bunu bir türlü kabullenemiyordu.

Hicran ravilerin zannına dayanmakta. Oysa onların birbirleriyle karşılaşp da konuşmadıklarına dairbir bilgiye rastlanmamıştır. Hicran kelimesini küsüp bir köşeye çekilmek olarak nitelendirmek Hz. Fâtıma validemize yakıştırılmaz. Zira o böyle davranacak birisi değildir.²⁶²

VIII- Hz. Ebû Bekir İle Hz. Fâtıma'nın Konuşarak Helalleşmeleri

Mirastan dolayı kısa süreli bir kırgınlık söz konusu olduysa da Hz. Fâtıma bunu uzun süre devam ettirmemiştir. Kendisini ziyaret etmek isteyen Halife Ebû Bekir'e izin vermiş, böylece Hz. Ebû Bekir'in onun kırgınlığını sona erdiren ve gönlünü kazanmasına vesile olan sözleri söylemesine fırsat vermiştir. Hz. Ebû Bekir gerek halife seçimi esnasında yaşanan gerekse mirasla ilgili hususlardaki olup bitenleri açık yüreklilikle anlatmış, kendisi için Hz. Peygamber'in aile fertlerinin rızalarını kazanmanın halifelikten de önemli olduğunu vurgulamıştır. Böylece mesele tatlıya bağlanmış, Peygamber'in iki sevgilisi bir birlerinden razı olarak ayrılmışlardır.²⁶³

Hz. Ali de Hz. Fâtıma da Hz. Ebû Bekir'e biat etmiştir. Her ne kadar bazı rivayetlerde Hz. Ali'nin biatını geciktirdiği söylense de bu geciktirme öyle ta Hz. Fâtıma'nın vefatı sonrasına kadar sürmemiştir. Hz. Fâtıma'nın Hz. Ebû Bekir'e biat etmediğini söyleyen tek bir tarihçiye rastlanılmamasını bir tarafa aksine onun miras talep etmek üzere yaptığı müracaat bile Hz. Ebû Bekir'in halifeliğini benimsediğinin bir göstergesidir. Hadis ve tarih kaynaklarında yer alan Hz. Ebû Bekir'e herkes biat etti, sadece Sa'd b. Ubâde biat etmedi şeklindeki ifade de Hz. Fâtıma'nın da biat edenler arasında yer aldığı kanıtıdır. Zira Hz. Peygamber'in sevgili kızı Hz. Fâtıma biat etmeseydi bu durum görmezden gelinerek geçitirilmmez mutlaka Sa'd b. Ubâde de olduğu gibi onun için de biat etmediğine dair bir kayıt düşülürdü.

Benzer şekilde Hz. Ali de kısa sürele bir gecikmeden sonra Hz. Ebû Bekir'e biat etmiştir. Hz. Ali'nin halifeliği boyunca Hz. Ebû Bekir'in yanın-

²⁶² Şaût, s.108-109

²⁶³ İbn Sa'd, VIII, 28; İbn Kesîr, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, II, 514; İbn Hacer, VI, 139; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, II, 121; Semhûdî, III, 996; Şaût, s.109

da yer alması, mürtedlerle savaşta onunla Zu'l-Kassa seferine çıkması, arkasında namaz kılması, vb. hususlar da buna delil olarak gösterilebilir.²⁶⁴

Bazıları onun kocasını daha ehil gördüğü için Hz. Ebû Bekir'e biat etmediğini söylemektedirler. Oysa kaynakların hepsinde geçtiği üzere Hz. Fâtıma Hz. Ebû Bekir'den mirasını talep etmiştir. Şayet Hz. Ebû Bekir'in hilafetini kabul etmemiş olsaydı ondan böyle birtalepte bulunmazdı.²⁶⁵

IX- Hz. Fâtıma'nın Vefatı ve Mirasla İlgisi

Kaynaklarda Hz. Fâtıma'nın vefatından Hz. Ebû Bekir'in haberdar edilmemesini vasiyet ettiğine dair rivayetler rastlanılmakta, özellikle bazı şii müellifler bunu miras meselesiyle ilişkilendirmektedirler. Bunlara göre mirastan dolayı Hz. Ebû Bekir'e küsen Hz. Fâtıma bu küskünlüğünü ölene kadar devam ettirdiği gibi cenazesine gelmesine mani olmak suretiyle öldükten sonraya da taşımıştır.

Diğer taraftan Hz. Fâtıma'nın vefatının Ebû Bekir'den gizlenmesi, cenazesine onun iştirak etmesinin engellenmesi yönünde herhangi bir vasiyetinin olmadığını söyleyen müelliflerin çoğunlukta oldukları anlaşılmaktadır.

Hz. Ebû Bekir'in cenazede bulunduğu rivayetlerine aşağıda değinilecektir, ancak şunu ifade etmek gerekir ki, onun bu cenazede bulunmaması Fâtıma'nın vasiyetinden dolayı olmayıp tesettür hususundaki titizliğiyle alakalıdır. Yoksa Hz. Fâtıma özellikle onun gelmemesi için bir vasiyette bulunmuş değildir. Aksine rivayetler, Hz. Fâtıma'nın cenazesinden haberdar olan Hz. Ebû Bekir'in cenaze namazına katıldığı, hatta bazı rivayetlere göre bizzat namazı kıldırıldığını göstermektedir. Dolayısıyla cenaze üzerinden siyaset yapmak ve böylece Hz. Fâtıma ile Hz. Ebû Bekir'in küskünlüklerini kıyamete taşımak isteyenlerin görüşlerinin doğru olmadığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan yine aşağıdaki rivayetlerden de anlaşılacağı üzere tesettürdeki hassasiyetinden dolayı yıkanıp kefenlenmeyi uygun görmeyen Hz. Fâtıma'nın ölmeye önce gusül aldığı ve entaresini kefen olarak kullanılması vasiyetinde bulunduğu da anlaşılırsa da bu rivayetlerin tutarlı olmadıklarını söyleyebiliriz.

İbn Şebbe'nin, Ebû Gassân'dan naklettiği rivayetine göre Hz. Fâtıma'nın kabri evindeydi. Burası daha sonra Ömer b. Abdülaziz tarafın-

²⁶⁴ İbn Kesîr, *Bidaye*, V, 24; Şaût, s.110

²⁶⁵ Şaût, s.114

dan mescide dâhil edildi. İbn Şebbe, Ebû Gassan'ın bir kitabını bulduğunu ve onda anlatıldığına göre Hz. Fâtıma'nın cenazesine yapılan muamele tıpkı babasına yapılan gibi olmuştur. Evine defnolunmuş, vefat ettiği esna da üzerinde yattığı yatak geri çekilerek altı kazılmış ve oraya defnedilmiştir. Gece defnolunmuş, bundan dolayı da pek çok kimsenin haberi olmamıştır.²⁶⁶

İbn Şebbe, Ebû Râfi'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Fâtıma' vefatından kısa süre önce kocasından gusül için su istemiş, öncekilerden daha itinalı bir şekilde gusül almış, temiz elbiselerini giydikten sonra yatağının evin ortasına serilmesini istemiştir. Yatağında kibleye doğru uzanarak yatmış, elini yanağının altına koymuştur. Kocasına ölmek üzere olduğunu söyledikten sonra gusül aldığı için vefatından sonra kimsenin kendisini yıkamasına, dolayısıyla da kendisini görmesine gerek kalmadığını ifade etmiştir. Raviye göre o, bu şekilde vefat etmiş, Hz. Ali guslettirmeden onu defnetmiştir.²⁶⁷

Amâre b. Muhâcir, Ümmü Cafer'den şöyle rivayet etti: Hz. Fâtıma, Esmâ'ya "Ya Esmâ! Ben kadınlara yapılan işlemi çirkin görüyorum. Ölen kadının bedeninden elbisesi çıkartılıyor" dedi. Esmâ ona Habeşlilerin ülkesinde gördüğü bir uygulamadan bahsetti: Bir örtü getirtti, onu ikiye katladı. Onun üzerine bir elbise attı. Hz. Fâtıma bunu beğendi. Böylece kefenlenme noktasında kadınla erkek birbirinden ayrılabilirdi. Hz. Fâtıma "öldüğümde beni sen ve Hz. Ali yıkayın. Başka kimse de olmasın" dedi. Vefatından sonra yıkaması esnasında Aişe de içeri girmek istediye de alınmadı. Ebû Bekir devreye girdi, ancak ona da Hz. Fâtıma'nın vasiyeti hatırlatıldı. Hz. Ali ve Esmâ onu yıkadılar. Hz. Fâtıma'nın bu vasiyeti Hz. Ali'ye de yaptığına dair bilgiler vardır. İbn Abdilberr'e göre yukarıdaki rivayetten hareketle İslamiyette naşını kadınlardan gizleyen ilk kadının Hz. Fâtıma olduğunu ifade etmektedir. Gece defnolmuştur.²⁶⁸

Daha kabule şayan rivayetlere göre ve şeran da olması gerektiği üzere Hz. Fâtıma ölmeden önce cenazesinin Hz. Ali ile beraber Hz. Ebû Bekir'in karısı Esmâ bnt. Umeyys tarafından yıkanıp kefenlenmesini vasiyet etmiştir. Bu vasiyet gereği Hz. Ali ile Esmâ bnt. Umeyys onu yıkayıp kefen-

²⁶⁶ Semhûdî, III, 903

²⁶⁷ Semhûdî, III, 903

²⁶⁸ Gece defnolunmayı ve Hz. Ebû Bekir'e haber verilmemesini istemesi onun tesettürdeki aşırı hassasiyeti ile ilgilidir. Zehebî, *Nübelâ*, II, 127, 129; Semhûdî, III, 905; Şaât, s.114

lemişlerdir. Nitekim İbn Şebbe, Esmâ bnt. Umeyy's'den şöyle bir rivayet nakletmektedir. "Ben ve Hz. Ali, Hz. Fâtıma'yı yıkadık". Beyhaki ise hasen bir senetle Esmâ bnt. Umeyy's'den Hz. Fâtıma'nın kendisini yıkamaları için Hz. Ali ile Esmâ'ya vasiyette bulunduğunu rivayet etmektedir. Vasiyet gereği onlar da Hz. Fâtıma'yı yıkamışlardır.²⁶⁹

İbn Şebbe'ye göre "Hz. Fâtıma'nın vefatını Ebû Bekir'in duymaması nasıl söz konusu olabilir ki! Karısı, Hz. Fâtıma'nın cenazesiyle meşgul olacak, hatta bu konuda kenidisine vasiyette bulunulacak ama kocasının bütün bunlardan haberi olmayacak bu mümkün değildir."²⁷⁰

İbn Hacer cenazeye Ebû Bekir'in çağırılmamasıyla ilgili rivayetleri şu şekilde değerlendirmektedir: "Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali'nin kendisini cenazeye çağırmasını beklemiş, Hz. Ali ise çağrıya gerek kalmadan Hz. Ebû Bekir'in geleceğini düşünmüş, bu sebeple de bir davette bulunmamıştır. Yoksa Hz. Ali'nin bu hususta herhangi bir kastından bahsedilemez. Öyle olsa Esmâ'nın cenazenin techizinde bulunmasına da izin vermezdi."

İbn Şebbe, Beyhakî ve İbn Münzir'in Esmâ'nın rivayetinde bahsedildiği üzere "Ben ve Hz. Ali Hz. Fâtıma'yı yıkadık" rivayeti Hz. Fâtıma'nın guslünü kendisi aldı onun için de gusledilmeden defnolundu rivayetini çürüttüğüne dair görüşlerini nakletmiştir. Ahmed b. Hanbel de sonki rivayeti benimseyip naklederken İbnü'l-Cevzi kendi guslünü aldığı şeklindeki rivayeti mevdûat arasında zikretmiştir. İbn Şebbe kendi görüşünü ise şöyle ifade etmektedir: "Ben (İbn Şebbe) derim ki Esmâ'nın hadisi en tercihe şayan olandır. Mutlak olan şudur ki ölü yıkanmalıdır. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Fâtıma'nın vefatından haberdar olmadığı şeklindeki bilgiler sahih hadis kaynaklarında yer almaz. Rivayetlerde sadece Hz. Ali'nin onu defnettği ve Hz. Ebû Bekir'e haber vermediği ifade edilir."²⁷¹

İbn Abbas'a göre Hz. Fâtıma'nın cenaze namazını Hz. Ali, Şa'bî ve İbrahim'e göre ise Hz. Ebû Bekir kıldırıştır.²⁷²

Zehebî diyor ki Hz. Fâtıma'nın defni hususunda en sağlam sözü Vâkıdî söylemiştir. Vâkıdî'nin söylediğine göre Hz. Fâtıma'nın namazını Abbas kıldırış, mezara ise Abbas, Hz. Ali ve Fadl indirmiştir.²⁷³

²⁶⁹ Zehebî, *Nübelâ*, II, 129; Semhûdî, III, 903

²⁷⁰ Semhûdî, III, 904-905

²⁷¹ Taberî, II, 447-448; Semhûdî, III, 904, 995

²⁷² İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, IV, 96; İbn Hacer, VIII, 105

²⁷³ Zehebî, II, 127

Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma'nın vefatını Hz. Ebû Bekir'e bildirmediğine dair rivayetler vardır. Doğrusu Hz. Ali'nin konumunu takdir etmemiz gerekir. Zira meşguliyetinden dolayı onun vefatını bizzat kendisi bildiremezdi. Hz. Ebû Bekir'in cenazeden haberdan olmadığı veya cenaze namazına gelmediği şeklinde söylenenler varsa da bu hususta kati bir delil yoktur. Aksine rivayetler daha sahihtir. Zira bazı rivayetlerde Hz. Ebû Bekir'in karısı Esmâ bnt. Umeyy'in Hz. Fâtıma'nın cenazesinin yıkanmasına iştirak ettiği belirtilmektedir. Bir kadının kocasının bilgisi ve izni olmadan böyle bir şey yapması mümkün müdür?²⁷⁴

Öyle anlaşılıyor ki Hz. Fâtıma'nın gece defni onun tesettürdeki hassasiyetindedir. Hz. Ali onun bu hassasiyetini bildiği için gece defnolunmasını sağladı.

Hz. Fâtıma'nın gece defnolunma ve kimseye haber verilmemesi şeklinde vasiyette bulunduğu nasıl idda edilebilir, bunu ancak cahiller söyleyebilir. Bir Müslümanın bir Müslümana duası, namazı fazlasıyla ulaşacak bir hayırdır. Faziletli bir insanın üzerine şer birisinin duası ve namazı bir zarar vermez. Bir münafık üzerine dua ve namaz da faziletli birinsana zarar vermez, nitekim Peygamber münafık olduğunu bildiği şahısların sahâbe tarafından cenaze namazlarının kılınmasına engel olmamıştır. Dolayısıyla böyle bir rivayetle Hz. Fâtıma asla övülmüş olamaz. Kaldı ki bir kişi böyle bir vasiyette bulunmuş olsa bile bu vasiyete uyulmaz, zira böylece lehine olacak bir durum söz konusu hale gelir, pek çok kimsenin duası ve namaz kılması ölünün menfatine olacağından vasiyetine uyulmaz.²⁷⁵

Değerlendirme

Rivayetlerin işaret ettiği gibi şöyle bir sonuca ulaşmak mümkündür: Miras hususunda Al-i Beyt ile Hz. Ebû Bekir arasında bir talep ve red gerçekleşmiştir. Ancak bu anlaşmazlık hangi hususta olmuştur? Miras ve takimi mi yoksa sadakaların tasarruf hakkı mı? Anlaşmazlık mirastan ziyade bunların yönetimi hususunda olmuştur. Nitekim Buhârî şu rivayeti nakletmektedir: "Resulullah ne bir dirhem ve dinar, ne de bir köle veya cariye miras bırakmadı. Ancak o, bindiği beyaz binitini, silahını bir de yolda kalmışlar için tahsis ettiği sadakasını bıraktı."²⁷⁶

²⁷⁴ Şaût, s.113

²⁷⁵ İbn Teymiyye, I, 248-249

²⁷⁶ İbn Kesîr, *Siret*, 508-509. Ayrıca bkz., Şaût, s.113-114

Hz. Ebû Bekir umum ifade ettiğini düşündüğü “Peygamberler miras bırakmazlar” hadisinden hareketle içtihadı bir karar vermiştir. Hz. Ömer’in yaptıkları da bunun içtihadı bir davranış olduğunu teyid eder. Hz. Ebû Bekir nassın sarih anlamına tutunmakla garipsenemez. O böyle yapmakla malların miras olabileceği yönündeki düşünceleri izale etmek istemiştir.²⁷⁷

Hz. Fâtıma asla Sıddike kızmamıştır, küsmemiştir. Al-i Beyt ile Hz. Ebû Bekir arasındaki ihtilaf miras kendisiyle alakalı olmayıp tasarrufuyla ilgilidir. Hz. Fâtıma miras hususunda acelecilik etmiş, sonra da pişman olmuştur. Bu pişmanlıkla bir süre köşesine çekilmiş, bu da hicran olarak değerlendirilmiştir.²⁷⁸

Rasûl-i Ekrem, arkasından miras bırakmamakla, kötü düşünceli insanların çeşitli töhmetlerinden uzak kalmıştır. Böylece, ‘Muhammed ölüp gitti ama topladığı pek çok malı sülalesine bıraktı’ şeklinde dedikoduların önünü kesmiştir. Malının tamamını vakfetmekle Peygamber bu tür karalamaların önüne geçmek istemiştir.²⁷⁹

Miras meselesindeki tavrı Hz. Ebû Bekir’in Peygamber’e itaat ve sünnete bağlılık noktasında ne kadar hassas olduğunu göstermektedir. Bu olayda Hz. Ebû Bekir’in Hz. Fâtıma’yı üzdüğü akla gelebilirse de o bütün bunları kendi menfati için değil Allah ve Rasûlüne bağlılığından dolayı yapmıştır. Aynı şekilde sadakalar üzerinde hak sahibi olan kimselere bu hakları ulaştırmak için yapmıştır. Hz. Ali, Hz. Fâtıma üzerine evlenmeyi kendi nefsi için gerçekleştirmek istediği halde eleştirilmezken mirası sırf Allah rızası için Hz. Fâtıma’ya vermeyen Hz. Ebû Bekir nasıl eleştirilebilir?²⁸⁰

Esasen Hz. Fâtıma’yı Rasûlullah’ın vefatından sonra miras derdine düşmüş bir vâris gibi gösteren rivayetler, onun Hz. Ebû Bekir’in hilâfetine olan itirazının da bir mesnedi yapılmak istenmektedir. Babasından kalan mirası alamayan Hz. Fâtıma’nın ashabı toplayarak onların huzurunda uzun bir konuşma yaptığı, Kur’ân-ı Kerîm’deki miras âyetlerini okuyup halifeyi onlara şikâyet ettiği, kendisine yardımcı olmadıkları için de sitemde bulunduğu, bunun üzerine Hz. Ebû Bekir’in Rasûlullah’a olan bağlılığını dile getirerek peygamberlerin miras bırakmayacaklarına dair hadisi ondan bizzat duyduğunu belirttiği, buna karşılık Hz. Fâtıma’nın peygamberlerin miras

²⁷⁷ Şaût, s. 113

²⁷⁸ Şaût, s.116

²⁷⁹ İbn Teymiyye, I, 233. Ayrıca bkz., Sami Şahin, s.52

²⁸⁰ İbn Teymiyye, I, 251

bıraktığına dair âyetler²⁸¹ okuyarak ona itiraz ettiği yolunda Şîa kaynaklarında yer alan rivayetin de²⁸² aynı maksatla uydurulduğu bellidir. Ayrıca Hz. Ali'nin halife olduktan sonra Fedek'in statüsünü ilk üç halife dönemindeki şekliyle devam ettirmesi Hz. Ebû Bekir'in isabetli hüküm verdiğini göstermeye yeterlidir.²⁸³

²⁸¹ Neml 27/16; Fâtır 35/32

²⁸² Muhsin el-Emin, *A'yânü's-Şîa*, Beyrut 1403/1983, I, 315-318

²⁸³ Hüseyin Algül, "Fedek", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 294

HZ. EBUBEKİR'E BİAT BAĞLAMINDA HZ. ÖMER'İN, HZ. FATİMA'NIN EVİNİ YAKTIĞI İDDİASI

Prof. Dr. Ali AKSU*

Hız. Fâtıma'yı alet etmek suretiyle Hız. Ömer'i karalamak için uydurulan ve bazı kaynaklarda farklı şekillerde zikredilen bir iddiaya göre Hız. Fâtıma ve eşi Hız. Ali, Hız. Ebû Bekir'e biat etmeyip evlerine çekilmişlerdir. Evde muhacirlerden başkaları da bulunmaktadır. Hız. Ömer onları Hız. Ebu Bekir'e biat etmedikleri takdirde evlerini yakmakla tehdit etmiş, evlerini basıp kapıyı kırmış, içeri girdiği sırada kapı ile duvar arasına sıkışan Hız. Fâtıma'nın kaburgaları kırılmıştır; bu sırada Hız. Fâtıma hamiledir ve çocuğu Muhsin veya Muhassin'i düşürmüştür. İddianın kısaca özeti bu şekildedir. Şimdi tebliğimizde biz önce Ehl-i Sünnet, sonra da Şiû kaynaklarında olayın nasıl geçtiğini verecek ve arkasından değerlendirmesi ile tebliğimi bitireceğim.

A-Sünnî Kaynaklarına Göre Hız. Ömer'in Hız. Fâtıma'nın Evini Yakması Olayı

Sünnî kaynaklarda söz konusu olay bazı yazarlar tarafından eserlerinde zikredilmektedir. Bunları sırasıyla şu şekilde verebiliriz:

1- İbn Ebu Şeybe (ö.159-235)

Ehl-i Sünnetin meşhur muhaddislerinden İbn Ebu Şeybe²⁸⁴, el- Musannef adlı eserinde olayla ilgili şu bilgileri aktarmaktadır: "Resulullah'tan sonra halk Ebu Bekir'e biat ettiği sırada Ali ve Zübeyr Fâtıma'nın evinde oturup konu hakkında istişarelerde bulunmaktaydılar. Bunu duyan Ömer, Fâtıma'nın yanına gelerek dedi ki: "Ey Allah Resulünün kızı! Vallahi insanlar arasında bize en sevgili kişi babandır. Babandan sonra ise bize en sevgili kişi

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Öğretim Üyesi.

²⁸⁴ Hakkında detaylı bilgi için bkz., Ali Yardım, "İbn Ebû Şeybe, Ebu Bekir", *DİA.*, İstanbul 1999, XIX, 442-443.

sensin. Allah'a yemin ederim ki bu sevgi, bu kişilerin senin evinde bir araya gelerek toplandıkları sırada evini ateşe vermeleri için emir vermeme engel değildir! Hz. Ömer bunları söyleyip gittikten sonra Ali ve Zübeyr, Fâtıma'nın yanına geldiler. Fâtıma, Ali ve Zübeyr'e hitaben şöyle söyledi: "Biliyor musunuz? Ömer buraya gelerek "Eğer siz, bir daha burada bir araya gelecek olursanız siz içinde olduğunuz sırada evi yakacağına Allah'a yemin edip gitti". Allah'a yemin ederim ki! Yemin ettiği şeyi yerine getirecektir!"²⁸⁵.

2. Belazürî (ö.279/892)

Meşhur İslam tarihçisi Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzürî²⁸⁶ ise Ensabü'l-Eşraf adlı kitabında bu konuyla ilgili rivayeti şu şekildedir: "Ebu Bekir, Aliye biat etmesi için birini gönderdi, ama Ali ona biat etmedi. Sonra Ömer fetile (ateş yakmak, tutuşturmak için kullanılan bir şey) ile birlikte Fâtıma'nın kapısına dayandı. Kapının önünde Fâtıma ile karşılaştı. Fâtıma, Ömer'e: "Ey Hattabın oğlu! Evimi yakmak mı istiyorsun? dedi. Ömer de: "Evet, bu babanın gönderildiği şeye yardımcı olacaktır. Ali çıktı ve biat etti". Hatta rivayetin devamında Hz. Ali'nin "Kur'an'ın cem edilmesine kadar biate çıkmayacaktım" dediği de belirtilmektedir. İlginçtir Şii müellifler bu rivayeti aktarırken rivayette Hz. Ali'nin, dışarı çıkıp Hz. Ömer'e biat ettiği belirtilmesine rağmen kaynaklarında bu ibareye hiç yer vermemektedirler.²⁸⁷

3- İbn Kuteybe (ö.276/889)

Ehli Sünnetin çok meşhur tarihçilerinden ve ediplerinden olan Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe²⁸⁸ konuyla ilgili kendisine nispet edilen²⁸⁹ el-İmame ve's-Siyase kitabında ise konuyu şu şekilde aktarmaktadır: "Ebu

²⁸⁵ İbn-i Ebi Şeybe, *el-Musannef*, Dâru'l- Fikir, 1989, VIII, 572. Kenzul- Ummal'de geçen rivayette evi yakma yerine kapıyı yakma geçmektedir. Bkz. Alaüddin Ali el- Muttaki, *Kenzul'- Ummal*, Ürdün 2005, I, 681.

²⁸⁶ Hakkında detaylı bilgi için bkz., Abdülaziz ed-Dürî, *Bahsün fi neş'eti ilmi't-Tarih inde'l-Arab*, Beyrut 1960, s. 48-51; Mustafa Fayda, "Belâzürî", *DİA*, İstanbul 1992, V, 392-393.

²⁸⁷ Belazürî, *Ensab*, I, 586.

²⁸⁸ İbn Kuteybe hakkında detaylı bilgi için bkz., Hüseyin Yazıcı, "İbn Kuteybe", *DİA*, İstanbul 1999, XX, 145-149.

²⁸⁹ el-İmâme ve's-Siyâse'nin İbn Kuteybe'ye ait olmadığı ileri hususunda genel bir kanaat oluşmuştur. Konuyla ilgili bkz., Bkz. M. Bahaüddin Varol, "el-İmame ve's-Siyase" İsimli Eserin Müellifi İbn Kuteybe'midir?" <http://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf/e36666e1f3c7fb8.pdf>; Yazıcı, "İbn Kuteybe", *DİA*, XX-145-149.

Bekir, kendisine biat etmeyip Ali'nin evinde toplananları aramaya koyulmuş ve Ömer'i bu iş için onların peşi sıra göndermişti. Ömer, onlar Ali'nin evinde olduğu sırada oraya gelerek dışarı çıkmaları için bağırdı. Ancak onlar dışarı çıkmaktan kaçındı. Bunun üzerine Ömer odun getirmelerini isteyerek şöyle dedi: "Ömer'in canı elinde olana yemin olsun ki dışarı çıkın yoksa içindekilerle birlikte ateşe vereceğim!". Birisi "Ey Ebu Hafs! (Hz. Ömer'i kastediyor) Peygamberin kızı Fâtıma da buradadır" dedi. Ömer: "O da olsa fark etmez" dedi. Daha sonra Ömer bir grupla birlikte Fâtıma'nın evinin önüne gelerek kapıyı çaldı. Fâtıma onların seslerini duyunca en yüksek sesle Ey babacığım! Ey Resulullah! Senden sonra Hattab'ın oğlu (Ömer) ve Ebu Kuhafe'nin oğlu (Ebu Bekir) ne kadar da kötü davranıyor! diye feryat etti. Fâtıma'nın bu feryadını ve ağlama sesini duyan topluluk bu işten vazgeçip ayrıldılar. Ancak Ömer ve başka bir topluluk orada kaldı. Sonra Ali'yi dışarı çıkarıp Ebu Bekir'in yanına götürerek biat et dediler. Ali, "Eğer biat etmesem ne olacak? dedi. Bunun üzerine kendisinden başka ilah olmayan Allah'a and olsun ki boynunu vuracağız" dediler"²⁹⁰.

4- Taberi (ö.310/923)

Ehli Sünnetin önemli âlimlerinden ve tarihçilerinden Muhammed b. Cerir et-Taberî²⁹¹, meşhur İslam tarih kitabı *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*'unda Hz. Fâtıma'nın evine karşı yapıldığı iddia edilen olayla ilgili şu bilgileri vermektedir: "Ömer bin Hattab, Ali'nin evine geldiğinde Talha, Zübeyr ve muhacirden bir grup da orada idi. Ömer, onlara hitaben şöyle söyledi: "Allah'a and olsun ki ya dışarı çıkıp biat edersiniz ya da evi yakarım! O sırada Zübeyr elinde kılıcıyla dışarı çıktı. Ansızın ayağı kayarak elinden kılıcı yere düştü. Oradakiler ona saldırarak onu tuttular"²⁹².

Taberî konuyla bu rivayetin hemen arkasından Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in, Hz. Ali ile Zübeyr'in biatten geri kaldıklarını öğrendiklerinde hemen o ikisinin yanına gittiklerini (nerede olduklarını belirtmiyor) ve isteseler de istemeseler de biat etmeleri gerektiğini söylemeleri üzerine onların da biat ettiklerini belirtmektedir. Zübeyr'in kılıcı için de onun alınmasını ve ta-

²⁹⁰ İbn Kuteybe, *el-İmame ve's-Siyase*, thk. Taha Muhammed ez-Zeynî, by tr, I, 19-20.

²⁹¹ Hakkında detaylı bilgi için bkz., Mustafa Fayda, "Taberî, Muhammed b. Cerîr", *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 314-318.

²⁹² Taberî, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Kahire ty., III, 202.

şa vurulmasını emretmektedir.²⁹³ Taberî burada Fâtıma'nın evinden değil Ali'nin evinden ibaresini kullanmaktadır. Ayrıca Şia'nın belirttiği gibi Fâtıma'ya saldırısından, çocuğunu düşürmesinden hatta Fâtıma'nın adından dahi bahsetmemektedir. Burada velev ki Hz. Ömer'in sert tavrı kabul edilse bile bunun sadece Hz. Fâtıma ya da Hz. Ali ile alakasının olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü rivayette Hz. Ali'nin evinde Zübeyr ve muhaciründen bazılarının bulunduğundan bahsedilmektedir. Bu tamamen siyasi bir olaydır. Buradan Hz. Ebu Bekir'e tehdit ve zorla biat alındığı gösterilmeye çalışılmaktadır ki bu doğru değildir. Çünkü bu şekilde alınan bir biatin bir değerinin olmayacağı hepimizin malumudur. Kaldı ki Sa'd b. Ubâde Hz. Ebu Bekir'e biat etmemiştir ve herhangi bir zorlamada yapılmamıştır.

Taberî, söz konusu eserine aldığı tüm rivayetlerin sağlam olduğu iddiasında değildir. Hatta daha da ileri giderek o söz konusu eserine aldığı rivayetlerde kendisinden önceki Şîî tarihçilerden yararlanmış ve belki de bu yüzden kitabına geçmişteki bazı kişilerle ilgili olarak "Bu kitabımda zikrettiğim haberlerden bir kısmını, okuyucusu doğru ve gerçek bulmayabilir veya çirkin sayabilir, onlar bilsinler ki, bu haberler tarafımızdan uydurulmuş değildir. Bazı nakilciler bu haberleri bizlere ulaştırdılar. Bu haberler, bize nasıl nakledilmiş ise, biz de aynı şekilde sonrakilere naklettik..." Açıklamasıyla başlamıştır.

5- İbn Abd Rabbih (ö. 328/940)

İbn Abd Rabbih, el-Ikdü'l Ferîd isimli kitabında Hz. Ebu Bekir'in halife seçilmesi olayına Hz. Ebu Bekir'e biat etmekten kimlerin kaçındığı konusunu bir başlık altında vererek şunları ifade etmektedir: "Ali, Abbas ve Zübeyr, Fâtıma'nın evinde oturmuştu. Ebu Bekir, Ömer'i onlara gönderecek dışarı çıkmamaları halinde onlarla savaşmasını istedi. Ömer İbn Hattab, evi yakmak için bir miktar ateşle birlikte Fâtıma'nın evinin yolunu tuttu. Evin önünde Fâtıma ile karşılaştı. Fâtıma ona: Ey Hattab'ın oğlu! Evimizi yakmaya mı geldin? dedi. Ömer: "Evet, yakacağım". Ya da siz de ümmetin katıldığına olduğuna dâhil olursunuz (yani biat edersiniz)" dedi. Arkasından Ali evden çıktı ve Ebu Bekir'e biat etti".²⁹⁴

²⁹³ Taberî, III, 203.

²⁹⁴ İbn Abd rabbih, el-Ikdülferid, thk. Abdülmuhyer et-Terhîni, Beyrut 1983, V, 13.

6- Ebu Ubeyd Kasım b. Sellâm (ö. 224/839)

Şu ana kadar zikrettiğimiz kaynaklar olayı bu bağlamda zikretmektedirler. Ebu Ubeyd Kasım b. Sellâm gibi diğer müellifler ise konuyu doğrudan değil de dolaylı bir şekilde ele almaktadırlar. Ebu Ubeyd, Ehli Sünnet fakihleri tarafından güvenilir bir kitap olan el-Emval kitabında konuyla ilgili olarak şunları belirtmektedir: “Abdurrahman bin Afv, şöyle demektedir: “Ebu Bekir hastalandığında ziyareti için evine gittim. Aramızda geçen uzun konuşmaların ardından şöyle söyledi: “Keşke yaptığım şeylerden üç taneisini yapmasaydım. O üç şey şunlardır: Keşke Fâtıma’nın evinin hürmet perdesini yırtmasaydım ve onu kendi haline bıraksaydım. Savaş için kapalı olsaydı bile”.

Hz. Ebû Bekir’in halifelik döneminde yapmış olduğu bazı davranışlarından dolayı pişmanlık duyduğu; gerçekleştiremediği bazı durumlar için hayıflandığına dair Şîa ve Ehl-i Sünnet kaynaklarında bazı rivayetlere rastlanmaktadır.

7-Şehristânî (231/845)

İbrahim b. Seyyâr en-Nezzâm, el-Milel ve’n-Nihal adlı eserinde konuyla ilgili şu bilgileri sunmaktadır: “Ömer, biat günü Fâtıma’nın karnına vurdu! Ömer’in bu saldırısı sonucu adını Muhsin koydukları karnındaki çocuğunu düşürdü!” Ömer, Biat günü Fâtıma’nın karnına öyle sert vurdu ki karnındaki bebeğini düşürmesine neden oldu. Bir yandan da şöyle bağırdı: "Evini içindekilerle birlikte yakın!" O anda evde Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'den başkası yoktu²⁹⁵.

B-Şîi Kaynaklarına Göre Hz. Ömer’in Hz. Fâtıma’nın Evini Yakması Olayı

Şii kaynaklarına göre olay özetle şu şekilde verilmektedir: İnsanlar, Hz. Ebu Bekir’e biat ettiklerinde Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Zübeyr ve onlarla birlikte bazı kişiler biat etmediler ve Hz. Fâtıma’nın evinde toplandılar. Hz. Ömer, onları çıkarmak için yeğeni Kunfuz’u gönderdi. Eğer evden çıkmazlarsa evin kapısına odun yığacağını ve evin ateşe verileceğini onlara bildirmesini söyledi. Kunfuz, Hz. Ali’yi biat etmesi için halifenin yanına gelmesi konusunda ısrarla davet etti ancak Hz. Ali gelmedi. Bunun üzerine Hz.

²⁹⁵ İbrahim b. Seyyâr en-Nezzâm Şehristânî, el-Milel ve’n-Nihâl, I, 57.

Ömer, bir topluluk ile Hz. Ali'nin evine kadar gitti. Hz. Ali dışarı çıkmadı, onun yerine eşi Hz. Fâtıma çıktı. Hz. Ömer, Hz. Fâtıma'ya şöyle dedi: "Ey Resulullah'ın kızı Fâtıma! Evine sığınanları oradan çıkart. Onlar da diğer Müslümanların biat ettikleri gibi Ebu Bekir'e biat etsinler. Yoksa Allah'a yemin olsun ki onları içlerinde bulunduğu ev ile birlikte yakarım". Olayın büyümesi üzerine rivayetlere göre Hz. Ebu Bekir de olay yerine geldi.

Hz. Ali'nin sertlik ve cesaretini bilen, onun kılıcı ile birlikte evinden çıkmasından korkan Hz. Ebu Bekir, Kunfuz'a şöyle dedi: "Eğer çıkmazsa zorla evine gir. Bu da olmazsa evlerini ateşe verin". Ardından Kunfuz ve beraberindekiler izin almaksızın Ali'nin evine girdiler. Hz. Ali elini kılıcına uzattı. Onlar daha erken davrandılar ve ellerine kılıçlarını aldılar. O esnada Hz. Ali'nin yanında pek çok kişi vardı. Buna rağmen Ali'yi tuttular ve boynuna bir ip geçirdiler. Hz. Fâtıma, eşi Hz. Ali ile diğerlerinin arasına girdi. Kunfuz, Hz. Fâtıma'nın pazısına bir kamçı vurdu. Onun pazısında bir iz kaldı. Hz. Ebu Bekir, Kunfuz'a Hz. Fâtıma'ya vurmasını ve evinin eşliğinde sıkıştırmasını emretti. Kunfuz da denileni yaptı ve Hz. Fâtıma'yı iteleyerek kaburga kemiğini kırdı. Ayrıca Hz. Fâtıma kapıda sıkıştırıldığı için Muhsin veya Muhassin adındaki çocuğunu da düşürdü. Hz. Fâtıma vefat edinceye kadar yatakta yattı ve bu olaydan dolayı da şehit oldu. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer bununla da yetinmeyip Hz. Fâtıma'nın evini ateşe vermişlerdir.

Hz. Fâtıma bu olay üzerine babası Allah Resulünün gömleğini başının üzerine koyarak iki çocuğunun Hasan ve Hüseyin'in ellerinden tutarak "Ey Ebu Bekir! Ne yapmak istiyorsunuz? İki çocuğumu yetim, beni de dul mu bırakmak istiyorsunuz? Günah olmasaydı saçlarımı açar, Rabbime yalvarırdım" dediği belirtilmektedir.

Şîî kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın başına geldiği söylenen olayların meydana geleceğinin Hz. Peygamber tarafından haber verdiği de iddia edilmektedir. Buna göre Hz. Peygamber şöyle demiştir: "Fâtıma benim kızım geçmiş ve gelecek tüm kadınların efendisidir. O, benden bir parçadır... Onun şiasını ateşten koruyacağıma size güvence veriyorum. Onu gördüğümde benden sonra kendisine yapılacakları hatırlıyorum. Sanki ben onunlayım. Evine zillet girecek, ona saygısızlıkta bulunulacak, hakkı gasp olunacak, mirasından alıkonulacak, yan tarafı kırılacak, karnındaki çocuğu düşürülecek ve o "Ey Muhammed!" diye bağırarak... Benden sonra hep mahzun ve kederli olacaktır"²⁹⁶.

²⁹⁶ Ya'kubî, II, 126; Mes'udi, İsbatü'l-İmame, s. 154-155; el-Kuleynî, VIII, 238; Meclisî, XXVIII, 38; Resul Ca'feriyan, *Tarihu Hulefâ*, Tahran 1387, II, 26; Arı, s. 215-217.

Şii yazarlara göre Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in, Hz. Fâtıma'nun evini yakması olayı kesinlikte gerçektir. Bunda herhangi bir şüphe yoktur. Şii kaynaklarında bu olay, "İhraku Beyti Fâtıma" (Fâtıma'nun Evinin Yakılması) olarak özel bir başlık altında incelenmektedir. Şii bazı müellifler bu konuyu yukarıda belirttiğimiz Ehli Sünnet kaynaklarından rivayetleri aktararak ispat yoluna gitmişler ve bunun için müstakil pek çok kitap yazmışlardır. Mesela Seyyid Mukarrib Ali en Nekavî el-Hüseynî tarafından "*en-Nâru'l-Hâtıma li Kâsidi İhraki Beyti Fâtıma*" ve Ali Liba'ın yazdığı "*Zehm-i Ateş: İhrâkı Beyt-i Fâtıma der Menâbi Ehl-i Sünnet*" bunlardan sadece ikisidir.

Değerlendirme

Bu olayın Şia'nın iddia ettiği gibi olmadığını şu sebeplerle açıklayabiliriz:

1- Her İslam tarihi kaynaklarında zikredilen olayı kabul etmek doğru değildir. Hz. Ömer'in, Mısır'ın fethi sonrasında Amr b. el-As'a İskenderiye Kütüphanesini yakmasını emrettiği iddiası gibi. Söz konusu iddianın, Abdüllatif b. Yusuf el-Bağdâdi, İbnü'l-Kıftî ve Ebü'l-Ferec Maltî tarafından zikredilmiş olması, bu olayın gerçek olduğu anlamına gelmez²⁹⁷. Ayrıca eğer böyle bir olay meydana gelmiş olsaydı neden ilk dönem İslam tarihi kaynaklarında yer almasın? Hz. Ömer'in, Hz. Fâtıma'nun evini yaktırması iddiasının muhtemelen Hz. Ömer'in İskenderiye Kütüphanesini yaktırdığı iddiasına binaen yapılmaktadır. Yani kütüphaneyi yaktıran Hz. Ömer'in böyle bir eyleme girişebileceği düşünülmektedir. Hâlbuki Hz. Ömer'in İskenderiye kütüphanesini yaktırdığı hususu kesinlikle doğru değildir.

Yine Hz. Peygamber'in, Hz. Zeyneb bnt. Cahş ile evliliği hakkındaki iftiralar da bazı İslam tarihi kaynaklarında yer almaktadır. Bu bilgilerin doğru olduğuna inanmak mı gerekiyor? Bu tür haberleri Müslüman tarihçilerin eserlerine almış olmaları, bu bilgilerin doğru olduğu anlamına gelmez. İslam tarihinde birçok Müslüman âlimin rivayeti daha sonra gelen araştırmacılar tarafından tenkit usulleri çerçevesinde reddedilmiştir ve bu tabii bir durumdur. Kaldı ki -yukarıda da belirttiğimiz gibi- hiçbir Sünnî İslam tarihçisi, Hz. Ömer'in Hz. Fâtıma'nun evini yaktığını belirtmez. Bu nedenle

²⁹⁷ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz., Adem Apak, "İskenderiye Kütüphanesi'nin Akabeti", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 2003, cilt 16, sayı: 1, s. 176-183; Sezgin Güçlüay, Hz. Ömer ve İskenderiye Kütüphanesinin Yakılması Meselesi, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Elazığ 1993.

bazı İslam tarihi kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın evinin yakılması, dövülmesi hatta çocuğunu bu yüzden düşürmesi yönündeki haberleri tereddütsüz kabul etmek, tarafsız bir yaklaşım olmayacaktır.

2-Hz. Ömer'in, Hz. Fâtıma'nın evini yaktırmasına gerekçe olarak Hz. Fâtıma'nın ve eşi Hz. Ali'nin Hz. Ebu Bekir'e biat etmemeleri gerekçe olarak gösterilmektedir. Hâlbuki Hz. Ebu Bekir'e biat etmeyen sadece Hz. Fâtıma ve Hz. Ali değildir. Örneğin ensarın kendi aralarında halife seçtikleri Sa'd b. Ubade, Hz. Ebu Bekir'in seçilmesiyle halife olamamıştı ve bu yüzden de Hz. Ebu Bekir'e biat etmemişti. Sa'd'a karşı Hz. Ömer'in herhangi bir sert tutum içerisine girdiği konusunda kaynaklarımızda herhangi bir bilgi yoktur.

3-Hz. Ömer'in, Hz. Peygamber döneminde bazı olaylar karşısında sert tutum sergilediği bilinmektedir. Buradan hareketle Hz. Fâtıma'ya yönelik bu tür iddiaların Hz. Ömer'in eliyle yapıldığını söyleme konusunda etkili olmuştur. Hâlbuki Hz. Ömer'in sert çıkışlarına baktığımızda genellikle dinin ve Müslümanların birlik ve beraberliğinin temel alındığını söyleyebiliriz.

Hz. Ömer, hiçbir zaman bir Müslümana karşı fiili bir saldırıda bulunmamıştır. Evet, zaman zaman devleti, milleti ve toplumun geleceğini ilgilendiren konularda taviz vermemiş, sert davranmıştır. Ama bu hususlarda bile baktığımızda Hz. Ömer'in söylemlerinin eyleme dönüşmediğini, caydırıcılık unsuru taşıdığını söyleyebiliriz. Örneğin Hatib b. Ebî Beltea'nın Mekke'nin fethi öncesi Mekkelilere bilgi sızdırmasına Hz. Ömer çok sert tepki göstermiştir. Yine Sa'd b. Ubade'nin Hz. Ebu Bekir'e beyat etmemesi üzerine gösterdiği tepkiye²⁹⁸ baktığımızda da Hz. Ömer'in ümmetin birliği, beraberliği ve fitne çıkmaması konusunda tavizsiz ve sert olduğunu ifade edebiliriz. Ayrıca Hz. Ömer'in bu tür davranışlarını iyice tetkik ettiğimizde bunların halife olmadan önce gerçekleştiği bir vâkiadır. Dolayısıyla Şia'nın bu iddiasının objektif bir yaklaşım olmadığını söyleyebiliriz. Kaldı ki eğer Hz. Ömer, Hz. Fâtıma ve eşi Hz. Ali'ye karşı böylesine sert bir tutum sergilemiş olsaydı Hz. Ali neden eşi Hz. Fâtıma'nın vefatından sonra Hz. Ebu Bekir'e biat etsin? Şia bile her ne kadar İslamiyet'in geleceği düşünülerek hatta zorla Hz. Ali'nin Hz. Ebu Bekir'e biat ettiğini kabul etseler de²⁹⁹ kesin olan bir şey var ki o Şia'nın da Hz. Ali'nin, Hz. Ebu Bekir'e biat ettiğini ka-

²⁹⁸ Cem Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücadelesi*, Konya 2002, s. 142.

²⁹⁹ Ethem Ruhi Fıçlalı, *İmamiye Şiası*, İstanbul 1984, s. 44.

bul etmeleridir. Kaynaklarda en çok zikredilen ve tercih edilen görüşe göre, Hz. Ali, Hz. Fâtıma'nın vefatına kadar biat etmemiş, ancak onun vefatından sonra -ki yaklaşık altı ay kadar- biat etmiştir. Ayrıca Sa'd b. Ubade'nin dışında biat konusunda gecikenlerin hepsi, Hz. Ali'nin biatından sonra gelip biat etmişlerdir.³⁰⁰

4- Hz. Ömer'in, Hz. Fâtıma'nın evini yaktırmasına gerekçe olarak Hz. Fâtıma'nın ve eşi Hz. Ali'nin Hz. Ebu Bekir'e biat etmemeleri gerekçe olarak gösterilmektedir. Hâlbuki Hz. Ebu Bekir'e biat etmeyen sadece Hz. Fâtıma ve Hz. Ali değildir. Örneğin ensarın kendi aralarında halife seçtikleri Sa'd b. Ubade, Hz. Ebu Bekir'in seçilmesiyle halife olamamıştı ve bu yüzden de Hz. Ebu Bekir'e biat etmemişti³⁰¹. Sa'd'a karşı Hz. Ömer'in herhangi bir sert tutum içerisine girdiği konusunda herhangi bir bilgi yoktur.

5- Eğer Hz. Ömer, Hz. Fâtıma ve eşi Hz. Ali'ye karşı böylesine sert bir tutum sergilemiş olsaydı Hz. Ali neden eşi Hz. Fâtıma'nın vefatından sonra Hz. Ebu Bekir'e biat etsin? Neden Hz. Ömer'e biat etsin? Neden Hz. Ömer döneminde ona istişare konularında yardımcı olsun? Neden Hz. Ömer, Hz. Ali'yi istişare heyeti içerisinde tutsun? Bütün bunları göz önünde bulundurduğumuzda bu iddianın ne kadar mantıksız olduğu anlaşılacaktır.

6-Siyer ve İslam tarihinde önemli kaynakların çoğu Hz. Ömer'in Hz. Fâtıma'nın evini yaktığı ve Muhsin ya da Muhassin isminde çocuğunu düşürmesine sebep olduğu konusuna hiç değinmemektedirler. Muhsin veya Muhassin, Hz. Ali'nin Fâtıma'dan olan, anne karnında veya küçük yaşta öldüğü belirtilen oğlu olarak bazı kaynaklarımızda geçmektedir. Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bir rivayete göre Hz. Ali, oğulları Hasan ve Hüseyin'de olduğu gibi üçüncü oğluna da Harb adını koymayı ve Ebû Harb diye anılmayı istemiş, fakat her defasında Resûlullah bu adı beğenmeyerek başka isim koymuş, sonuncusunu da Muhassin (Muhsin) diye adlandırmıştır³⁰². İbn Hacer'in isnadını sahih gördüğü³⁰³ bu rivayetteki bilgi Taberî³⁰⁴ ve Ya'kûbî³⁰⁵ gibi bazı tarihçilerin eserlerinde de yer almaktadır. İbn Sa'd, Hz. Ali'nin Fâtıma'dan ve diğer eşlerinden olan çocukları hakkında bilgi verir-

³⁰⁰ Nureddin Ali b. Ahmed es-Semhûdî, Vefâü'l-Vefâ bi Ahbâri'l-Mustafa, thk., Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Beyrut 1984, III, 995; İbn Kuteybe, el-İmame ve's-Siyase, s. 31.

³⁰¹ Zorlu, s. 137,143.

³⁰² Müsned, I, 98, 118.

³⁰³ el-İsâbe, VI, 243

³⁰⁴ Taberî, *Târîh*, V, 153

³⁰⁵ Taberî, *Târîh*, II, 213

ken Muhassin'den söz etmez ve saydıklarının dışında onun bir çocuğunun olduğuna dair sağlıklı bilgi bulunmadığını kaydeder³⁰⁶. İbn Kuteybe ise, Hasan ve Hüseyin'den sonra Muhassin'in adını zikreder ve küçük yaşta öldüğünü belirtir.³⁰⁷ Hz. Fâtıma'nın, Muhsin veya Muhassin'i düşürdüğü konusunda kaynaklarda böyle bir bilgi bulunmamaktadır.

İlk dönem siyer kaynaklarının bu tür iddialara değinmemesi, bize bu olayın gerçeği yansıtmadığını göstermektedir. Eğer böyle bir durum gerçekleşmiş olsaydı, siyer yazarları mutlaka değinirlerdi.

Siyer ve İslam tarihinde önemli kaynakların hemen çoğu neredeyse Hz. Ömer'in Hz. Fâtıma'nın evini yaktığı ve Muhsin ya da Muhassin isminde çocuğunu düşürmesine sebep olduğu konusuna hiç değinmemektedirler. Bunlardan biri de Zehebi'dir. Zehebi, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ isimli eserinde Hz. Fâtıma'nın hayatına uzunca yer ayırmakta ancak bu olaya hiç değinmemektedir.³⁰⁸ Ayrıca yine Zehebi, aynı yerde Hz. Fâtıma'nın hastalığı esnasında Hz. Ebu Bekir'in onun yanına girmek için istediğini, Hz. Fâtıma'nın da izin verdiğini, hatta Hz. Ebu Bekir'in muhtemelen Fedek Olayından dolayı Hz. Fâtıma'dan özür dileği ve onun da Ebu Bekir'i affettiği de belirtilmektedir³⁰⁹. Ancak bu olay Şii kaynaklarda hiç zikredilmemektedir.

Siyer alanındaki en önemli eserlerden biri olan İbn Sa'd'ın Tabakâtına baktığımızda Hz. Ömer'in, Hz. Fâtıma'nın evini yakmasına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Hz. Fâtıma'nın hayatına uzun yer ayıran İbn Sa'd, onun Hz. Ebu Bekir ile olan Fedek arazisi yüzünden aralarının biraz kırılgan olmasında dolayı Hz. Fâtıma hastalandığında Hz. Ebu Bekir onu ziyaret etmiştir. Hz. Ali de gelenin Ebu Bekir olduğunu isterse içeri alabileceğini söylemiştir. Hz. Fâtıma da izin vermiş ve Hz. Ebu Bekir özür dilmıştır, Hz. Fâtıma da affetmiştir³¹⁰.

Siyer alanındaki en önemli eserlerden biri olan İbn Sa'd'ın Tabakatında Hz. Ömer'in, Hz. Fâtıma'nın evini yakmasına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Hz. Fâtıma'nın hayatına uzun yer ayıran İbn Sa'd, onun Hz. Ebu Bekir ile olan Fedek arazisi yüzünden aralarının biraz kırılgan olduğunu, Hz. Fâtıma hastalandığında Hz. Ebu Bekir'in onu ziyaret ettiğini, Hz. Ebu Bekir ondan özür dilediğini, Hz. Fâtıma'nın da affettiğini belirtmektedir.

³⁰⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakaât*, III, 17-20.

³⁰⁷ İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, s. 210, 211.

³⁰⁸ Zehebi, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şauyb el-Arnâvut, Beyrut 1982, II, 118-134.

³⁰⁹ Zehebi, *Siyer*, II, 129.

³¹⁰ İbn Sa'd, *Tabakat*, X, 28.

Hz. Fâtıma'nın Hz. Ebu Bekir ile olan miras meselesini detaylı bir şekilde ele alan Zehebî de, Hz. Ömer'in, Hz. Fâtıma'nın evini yakması meselesi ile ilgili hiçbir bilgi vermemektedir.

7- Hz. Ömer ile Hz. Ali ve Hz. Fâtıma aile arasındaki ilişkilere baktığımızda Hz. Ömer'in Hz. Fâtıma'ya karşı böyle bir davranışta bulunmasını gerektirmez. Kaldı ki Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın damadır. Hz. Ömer, son evliliğini Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma'dan olan kızı Ümmü Külsüm ile yapmıştır. Ömer'in bu evliliğiyle Rasulullah ile akrabalık kurma amacı taşıdığı bilinmektedir³¹¹.

Gerçekten de Hz. Ömer döneminde Ömer-Ali ilişkisine baktığımızda münasebetlerinin olumlu olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz Hz. Ömer, Hz. Ali'nin tavsiye ve uyarılarını dikkate almıştır. Bu da Hz. Ömer'in, Hz. Ali'ye saygı gösterdiğini, değer verdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin hali-feliği süresince Hz. Ömer, beytülmalden ihtiyacı dışında hiçbir şey almaya dikkat etmiş sıradan bir Kureyşli gibi yaşamaya çalışmış ve Hz. Ali'nin bu konudaki tavsiyelerine uymuştur³¹².

Hz. Ömer'in, Hz. Ali ile ilişkisini göstermesi açısından şu olay da önemlidir: Hz. Ebu Bekir, peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyhâ b. Huveylid üzerine bizzat yürümeye hazırlanınca onu Medine'de kalması ve ordunun başına Halid b. Velîd'in getirilmesini Hz. Ömer ile Hz. Ali birlikte söylemiş ve Hz. Ebû Bekir'i bu hususta ikna etmişlerdir. Bu da en azından Hz. Ebu Bekir döneminde Hz. Ömer'in Hz. Ali ile ilişkisinin iyi ve dostane olduğunu göstermesi için yeterli olmasa da bir delildir³¹³.

Yine Hz. Ömer'in Hz. Ali hakkında söylediği belirtilen şu söz de her ikisinin aralarındaki ilişkiyi göstermesi açısından da önemlidir: "Ali olmasaydı Ömer helak olurdu"³¹⁴.

Hz. Ömer'in, Hz. Ali ile ilişkisini göstermesi açısından bir başka delil de, diğer sahabîler gibi Hz. Ali'nin de Hz. Ömer'den pek çok hadis rivayette bulunmasıdır. Belirtildiğine göre Hz. Ömer, çoğu fikhî meselelerle ilgili olarak 500'ün üzerinde hadis rivayet etmiştir³¹⁵.

Bilindiği üzere Hz. Ömer, Kur'an ve Sünnet'te hükmü bulunmayan meseleleri rey'e başvurarak hükme bağlamıştır. Rey'e verdiği önem sebe-

³¹¹ Fayda, "Ömer", 46.

³¹² Fayda, "Ömer", 47; Ebû Yusûf, I, 125-126.

³¹³ Fayda, "Ömer", 45.

³¹⁴ Fayda, "Ömer", 47.

³¹⁵ Fayda, "Ömer", 52.

biyle Hz. Ömer, “Ehl-i rey” olarak bilinen fıkıh ekolünün oluşmasında çok etkili olduğu kabul edilir. Irak’ta ortaya çıkan bu ekole Ömer’in etkisi onun en yakın müşavirlerinden Hz. Ali ve İbn Mes’ud vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Bu da onların ilişkisini göstermesi açısından önemlidir³¹⁶. Hz. Ömer, nasıl olur da kayınvalidesine karşı böyle bir ne İslami ne de insani olmayan bir davranışta bulunabilir?

Sonuç

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

Olay aslında muhtemelen Hz. Ömer’in hilafet konusunda Hz. Fâtıma’yı ikaz etme hadisesinin, tahrif edilmesinden kaynaklanmıştır. Rivayete göre, Hz. Ebu Bekir’in hilafetine henüz gönülleri yatmamış olan Hz. Ali ve Zübeyr’in Hz. Fâtıma ile bu konuyu birkaç defa görüştüklerini haber alan Hz. Ömer, çıkabilecek bir fitneyi önlemek maksadıyla Hz. Fâtıma’yı ziyaret etmiş ve ona dünyada en çok Resulullah’ı, sonra da onun kızını sevdiğini söylemiş, ancak bu sevginin “hilafet konusunu karıştırıp duran” kimselerin onun evinde toplanması halinde bu evi onlar içeride iken yakmasına engel olmayacağını belirtmiş, Hz. Fâtıma da onlara Hz. Ömer’in bu sözünü naklederek artık bir daha hilafet meselesini kendisine getirmemelerini istemiştir. Yoksa Şia’nın iddia ettiği gibi Hz. Ömer, ne Hz. Fâtıma’yı dövmüş, ne dövdürmüş, ne evini yakmış ve ne de çocuğunu düşürmesine sebep olmuştur. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer bununla da yetinmeyip Hz. Fâtıma’nın evini ateşe vermişlerdir.

³¹⁶ Muhsin Koçak, “Ömer”, 52.

ŞİA KAYNAKLARINDA HZ. FÂTİMA

Prof. Dr. Mehmet Salih ARI*

Şîa'ya göre Hz. Fâtımatü'z-Zehra'yı gerçek anlamda tanımak masum olmayanların nakıs idrakinden uzaktır.³¹⁷ Şîa, Ehl-i Beyt'e ve onlar arasında özellikle Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'ya ayrı bir önem atfetmektedir. Bu nedenle Kur'an ile Ehl-i beyt arasında bir ayırım olmadığını söyleyerek Ehl-i beyt'in de tıpkı Kur'an gibi masum olduklarını ve onların gerçek makamlarının anlaşılması ruh temizliği olmaksızın mümkün olamayacağına inanmaktadır.³¹⁸ Bu yüzden Hz. Fâtıma tüm erkek ve kadınlar için bir model olarak kabul edilmiştir.

Hz. Fâtıma'nın Yaratılışı ve Dünyaya Gelişi

Şîa'nın değişik kaynaklarından nakl olunan rivayetlere göre Hz. Âdem yaratılmadan önce Yüce Allah, Hz. Fâtıma'yı kendi nurundan yaratmış ve arşın altında bir hokkada saklamıştır. Bu aşamada ne yediği ile ilgili sorulan soruya, tesbih, takdis, tehlil ve tahmid ettiği şeklinde cevap verilmiştir. Onun insan suretinde bir huri olduğu³¹⁹ belirtilmiştir.

Şîa kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın varlık aşamasının ilk evresinin cennet meyvelerinden oluştuğu beyan olunmaktadır.

Şîa kaynaklarında geçen bir rivayete göre Resûlullah şöyle buyurmuştur: Yüce Allah, Fâtıma'yı yaratmak istediğinde bana Cennetten bir elma getirildi ve onu yemem emredildi. Onu yardığında içinden bir nur fışkırdığını gördüm. Bana bu gökyüzünde Mansura, yeryüzünde Fâtıma olarak bilinenin nurudur. Fâtıma şiasını ateşten koruyan anlamındadır. Cennetten gelen elmadan yaratılmıştır. Fâtıma insan şeklinde bir melektir.³²⁰

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı.

³¹⁷ Abdullah Cevâdi Âmulî, *Fâtıma (sa) İnsanlık Örneği*, (çev. Muaz Pazarbaşı), İstanbul 2015, 16.

³¹⁸ Âmulî, 20.

³¹⁹ Muhammed Bakır b. Muhammed Taki b. Maksud Ali el-Meclisî, *Bihâru'l-Envâri'l-Camia li Dureri Ahbâri'l-Eimmeti'l-Athâr*, I-XLIV, Beyrut 1983; XVIII, 8-10.

³²⁰ Ebû'l Kasım Furât b. İbrahim el-Kûfî, *Tefsiru Furâti'l-Kûfi*, Beyrut 1990, s. 321; el-Meclisî, XVIII, 19.

Şeyh Saduk'un *el-Emâlî* adlı eserinde yer alan bir rivayette İmam Rıza'nın şöyle dediği nakledilmiştir:

"Peygamber (s.a.s.) buyurdu ki: Miraca çıktığımda Cebrail elimi tuttu ve cennete götürdü, yemem için bana bir cennet hurması verdi ve o hurma benim sülbümde nutfeye dönüştü, yeryüzüne geldiğimde Hatice o nutfeden Fâtıma'ya hamile kaldı. Bu yüzden Fâtıma insan şeklinde bir cennet hurisidir, cennetin kokusunu özlediğim zaman, kızım Fâtıma'yı kokluyorum"³²¹

Hz. Fâtıma'nın daha annesinin karnundayken annesi Hz. Hatice ile konuştuğu ve onun yalnızlığını giderdiği rivayet olunmaktadır. Cebrail (a.s.), Resûlullah'a gelerek Hz. Hatice'nin karnında olan çocuğun kız olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Resûlullah, Hz. Hatice ile konuşarak karnındaki çocuğun neslinden imamların olacağını belirtmiştir.³²²

Şîa'ya göre Hz. Fâtıma, Nübüvetten beş yıl sonra Mekke'de doğmuştur. Resûlullah vefat ettiğinde 18 yaşında olan Hz. Fâtıma, Resûlullah'ın vefatından sonra yetmiş beş gün yaşamıştır.³²³ Yukarıda belirtildiği gibi onun Miraç'tan sonra doğduğuna dair rivayetler de vardır.

Hz. Fâtıma'nın doğumu sırasında Haşimoğullarının kadınlarına benzeyen ve onlarla aynı boyda olan Sâre, Asiye, Meryem ve Hz. Musa'nın kız kardeşi Kulsum Hz. Hatice'nin yanına gelmişler. Bu hanımlardan biri Hz. Hatice'nin önünde, biri sağında, biri solunda diğeri ise arkasında durmuşlar. Cennetten gelen on huri bir leğen bir ibrik ve Kevser suyu getirip Hz. Fâtıma'yı yıkamışlar. Cennetten gelen bir bezle sarmışlar. Sonra Hz. Fâtıma'yı konuşturmuşlar o da: "Ben Allah'tan başka ilah olmadığına, babamın Allah'ın elçisi olduğuna ve eşimin vasilerin efendisi olduğuna şahadet ederim." demiştir. Gökyüzündekiler Hz. Fâtıma'nın doğumuyla müjdelenmiş. Hz. Fâtıma dünyaya geldiğinde ondan berrak bir nur yükselmiştir. Doğduğunda bütün yeryüzü onun nuruyla aydınlanmıştır.³²⁴ Bundan sonra da Hz. Fâtıma'nın evinde hep bir nur olduğu, hatta Yahudilerden seksen kişinin Hz. Fâtıma'nın evinde gördükleri nurdan dolayı Müslüman olduğu³²⁵ belirtilmiştir.

³²¹ Ebû Cafer Şeyh Saduk Muhammed b. Ali b. Hüseyin İbn Babeveyh, *Emâlî's-Sadük*, Beyrut 2009, 546; el-Meclisî, XVIII, 8.

³²² Sadük, *el-Emâlî*, 715-716; Âmulî, s. 58-59.

³²³ Bkz. Ebû Cafer Muhammed b. Yakûb b. İshâk el-Küleynî, *el-Kâfi*, I-VIII, Tahran 1388, I, 458; el-Meclisî, XVIII, 11.

³²⁴ Sadük, *el-Emâlî*, 716; Âmulî, 60, 93.

³²⁵ el-Meclisî, XVIII, 28.

Hz. Fâtıma'nın İsim ve Künyeleri

Sünni kaynaklarında Fâtıma'nın genellikle Zehra bazan da Betül lakabından söz edildiği halde Şîa kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın birçok isminden söz edilmektedir. Bu isimlerin başında Fâtıma adı gelmektedir. Fâtıma adının ona niçin verildiği uzunca anlatılmaktadır.

Fâtıma isminin Allah Teâlâ tarafından seçildiğini ve Hz. Muhammed (sas)'in de bu esas üzerine herkesin onun kötülüklerden uzak olduğunu, Şîailerin ona sığınmakla cehennem ateşinden korunduklarını onun vasıtasıyla İslâm düşmanlarının Hz. Peygamber'in mirasından umutlarını kestiklerini ve ilmin anne sütüyle beraber ona verildiğini bilmesi için adını Fâtıma koyduğunu belirtmektedir.³²⁶

İmam Bakır'dan şöyle rivayet olunmuştur: "Fâtıma (a.s.) doğduğunda, Yüce Allah bir melek gönderdi ve o, Hz. Peygamber'in dilinden onun adını Fâtıma koymasını sağladı. Sonra Fâtıma'ya hitap ederek, 'Seni ilim ile cehaletten kopardım ve yine seni hayız olmaktan korudum' dedi.³²⁷

Hz. Fâtıma'nın isimleri şu şekilde sıralanmaktadır:

Fâtıma	: Şerden engelleyen, sevenini ateşten koruyan anlamında
Sıddıka	: Çok doğru sözlü
Mübareke	: Bereketli
Tahire	: Bütün kirden arınmış pak, temiz.
Radiyye	: Allah'tan razı olan
Merdiyye	: İlahi rizaya mazhar olan
el-Muhaddese	: Meleklerin kendisiyle konuştuğu kadın
ez-Zehra	: Gök ve yeryüzünü aydınlatan
Zekiye	: Münezzeh ve doğru birçok hayır ve fazilet sahibi
Betül	: Hayız görmeyen anlamındadır. Şîa yazarları bu anlamı daha çok tercih etmektedirler. Yine erkeklerden ayrı yaşayan anlamında da olduğu belirtilmektedir. ³²⁸ Şîa kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın hayız ve nifas kanı görmediği rivayet olunmaktadır. ³²⁹

³²⁶ Âmulî, s. 62.

³²⁷ Ebû Cafer Şeyh Sadûk Muhammed b. Ali b. Hüseyin İbn Babeveyh, *İllevü's-Şeraî*, Beyrut 2006, s. 177; Âmulî, s. 63

³²⁸ el-Meclisî, XVIII, 17.

³²⁹ Sadûk, *el-Emâlî*, s. 274.

Yukarıda yazılan isimlerin yanı sıra Şîa kaynaklarında el-Hisân, el-Hürra, es-Seyyide, el-Azrâ, Meryemü'l-Kübra gibi Hz. Fâtıma'nın başka isimleri de bulunmaktadır.³³⁰

Hz. Fâtıma'nın Sünnî ve Şîa kaynaklarındaki en meşhur künyesi "Ümmü Ebiha" olduğu bilinmektedir.³³¹ Bunun yanı sıra Ümmü'l-Hasan, Ümmü'l-Hüseyin, Ümmü'l-Muhsin, Ümmü'l-E'imme (İmamların Annesi) gibi künyeleri de vardır.³³²

Hz. Meryem'e Benzetilmesi

Şîa kaynaklarında Hz. Ali, Hz. Harun'a benzetildiği gibi Hz. Fâtıma da Hz. Meryem'e benzetilmektedir. Meryem'e verilen nimetlerin neredeyse tamamı Hz. Fâtıma'ya da verildiği iddia edilmektedir.

Hz. Fâtıma'ya, Hz. Meryem gibi Yüce Allah tarafından yemek gönderildiği defalarca işlenmektedir.³³³ Bu konu menkıbevi bir şekilde anlatılmaktadır.

كلما دخل عليها زكريا المحراب وجد عندها رزقا قال يا مريم انى لك هذا قالت هو من عند الله ان الله يرزق من يشاء بغير حساب

"Zekeriya, onun yanına, mihraba her girdiğinde yanında bir rızık bulurdu. "Ey Meryem, bu sana nereden?" derdi. (O da) "Bu Allah katından" derdi. "Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir."³³⁴

Bu ayette Hz. Meryem'in mucizevî bir şekilde Allah katından rızıklandırıldığı anlatılmaktadır. Şîa kaynaklarında Hz. Fâtıma her yönüyle Hz. Meryem'e benzetildiğinden dolayı onun da aynı şekilde rızıklandırıldığı aynı ayet delil gösterilerek açıklanmaktadır. Buna göre bir defasında Hz. Peygamber'in tüm ev halkı açlık çekerken Resûlullah, Hz. Fâtıma'nın evine gider onun yanında değişik yiyecekler bulur. Ona, "Bunlar nereden gelmiştir" diye sorduğunda Hz. Fâtıma, "Bu Allah katından gelmiştir" şeklinde cevap vermiştir.³³⁵

³³⁰ Hz. Fâtıma'nın isimleri için bkz. Sadûk, *el-Emâlî*, 713; Ebû Cafer Muhammed b. Ali b. Şehraşûb, *Menâkıbu Âl-i Ebî Talib*, I-IV, Beyrut 1991, III, 406; el-Meclisî, XVIII, 18.

³³¹ el-Meclisî, XVIII, 20.

³³² İbn Şehraşub, III, 406.

³³³ el-Meclisî, XVIII, 29, 54.

³³⁴ Âl-i İmran, 3/37.

³³⁵ İbn Şehraşûb, III, 387.

Şûî kaynaklar “Hani melekler, “Ey Meryem! Allah, seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı.”³³⁶ Mealindeki ayet-i kerimeyi Hz. Fâtıma’ya uyarlamaktadırlar. Birçok kaynakta değişik vesilelerle Hz. Fâtıma için, Ey Fâtıma! “Allah, seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı.” denilmektedir. Meleklerin Hz. Meryem’e seslendikleri gibi Hz. Fâtıma’ya seslendikleri rivayet edilmektedir. Yine Ömer b. Hattab’ın onu kapı arasında sıkıştırdığında Yüce Allah’ın Hz. Fâtıma’ya öyle seslendiği belirtilmektedir.³³⁷

Hz. İsa’dan dolayı Hz. Meryem’e müjde verildiği gibi Hz. Fâtıma da çocukları Hz. Hasan, Hz. Hüseyin’den dolayı müjdelenmiştir. Bu konuda şu ayet-i kerime delil getirilmiştir: “Hani Melekler, dediler ki: ‘Meryem, doğrusu Allah kendinden bir kelimeyi sana müjdelemektedir.’”³³⁸ Hz. Zekeriya Hz. Meryem’e kefil olduğu gibi Resûlullah da Fâtıma’ya kefil olmuştur. Melekler Hz. Meryem ile konuştukları gibi Hz. Fâtıma ile de konuşmuşlar. Kısaca neredeyse her konuda Hz. Fâtıma, Hz. Meryem’e benzetilmiştir.³³⁹

Hz. Fâtıma ve Ehl-i Beyt’in Fazileti

Şûîler, Hz. Fâtıma ile Ehl-i beyt’in faziletini açıklarken üzerinde önemle durdukları çok sayıda ayet-i kerime bulunmaktadır. Burada birkaçı zikredilecektir.

Bu ayetlerden biri Tathir ayeti olarak bilinen aşağıdaki ayet-i kerime-dir. Rivayet olunduğuna göre, “Ey Ehl-i beyt, gerçekten Allah, sizden kiri (günah ve çirkinliği) gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister.”³⁴⁰ Mealindeki ayet-i kerime nazil olduğunda Resûlullah, sekiz ay boyunca her namaza gittiğinde, Hz. Fâtıma’nın kapısına gelerek bu ayeti okuduğu ve şöyle söylediği rivayet olunmaktadır³⁴¹:

السلام عليكم اهل البيت ورحمة الله وبركاته الصلوة

“Ey Ehl-i beyt Allah’ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun. Haydi namaza”

³³⁶ Al-i İmrân, 3/42.

³³⁷ Sadûk, *el-Emâli*, 201; el-Meclisî, XVIII, 61.

³³⁸ Al-i İmrân, 3/45.

³³⁹ Bu konuda bkz. el-Meclisî, XVIII, 40-45.

³⁴⁰ Ahzab, 33/33.

³⁴¹ Ebü'l-Hasen Ali b. İsa b. Ebi'l-Feth el-İrbilî, *Keşfü'l-Gumme fi Ma'rifeti'l-Eimme*, I-III, Beyrut ts., II, 88; el-Meclisî, XVIII, 43.

Şîa kaynaklarının çok vurguladıkları ayet-i kerimelerden biri ise Mübâhale âyeti diye bilinen aşağıdaki ayeti kerimedir:

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِانَ فَنَجْعَل لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ

“Sana (gerekli) bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa, de ki: “Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım. Biz de siz de toplanalım. Sonra gönülden dua edelim de, Allah’ın lânetini (aramızdan) yalan söyleyenlerin üstüne atalım.”³⁴²

Şîa kaynaklarına göre ayet-i kerimede geçen “nefislerimiz”den kastın Ali, “oğullarımız”dan kastın Hasan ve Hüseyin, “kadınlarımız”dan kastın Fâtıma olduğu konusunda görüş birliği vardır.³⁴³

Şiiler, Hz. Peygamber’in arkasına Fâtıma’yı (bazı rivayetlere göre onun arkasına da Ali’yi) yanına Hasan ve Hüseyin’i alarak Necranlılar’ın karşısına çıktığını ve böylece Kur’an’daki “kadınlarımız” ifadesiyle sadece Hz. Fâtıma’nın kastedildiğini ileri sürerek onun masumiyeti ve yüceliği etrafındaki iddialarını güçlendirmek istemişlerdir.³⁴⁴

Hz. Fâtıma’nın fazileti ile ilgili Şîa kaynaklarında sıklıkla zikredilen bir ayet de Meveddet ayeti olarak bilinen aşağıdaki ayet-i kerimedir.

قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ

“Deki: Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum.”³⁴⁵

Bu ayet-i kerime uyarınca Fâtıma’nın Hz. Peygamber’e en yakın kişi olarak sevilmesi gerektiği ilahi bir emir olarak kabul edilmektedir.

Kevser suresinin “Şüphesiz, biz sana Kevser’i verdik.” mealindeki ayetinde geçen Kevser’in en açık anlamının Fâtıma olduğu belirtilmektedir.³⁴⁶

Şîa, birçok ayetin metninde açık işaret bulunmamasına rağmen ayetlerde geçen iyilik, güzellik, faziletlerden kast edilenlerin Fâtıma ve Ehl-i beyt olduğu şeklinde yorumlamaktadır. Buna göre içinde ebrar geçen

³⁴² Al-i İmran, 3/61.

³⁴³ Âmulî, s. 97.

³⁴⁴ M. Yaşar Kandemir, “Fâtıma”, DİA, İstanbul 1995, XII, 224.

³⁴⁵ Şura, 42/23.

³⁴⁶ Âmulî, s.100

“Şüphesiz, iyiler (ebrar) Naîm cennetindedirler.”³⁴⁷ Mealindeki ayet gibi ayetlerin hepsinden Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin özellikle Hz. Fâtıma kast edilmiştir.³⁴⁸

Şiî müfessirlerin tefsirlerinde çoğu zaman mana bakımından iyi ve güzel şeyler anlatan âyetler Hz. Fâtıma ve Ehl-i Beyt ile ilgili hadiselerle tevildimekte, kötülükleri gösteren âyetler ise kendilerince düşman olarak gördükleri kimseler için özellikle ilk üç halife için yorumlanmaktadır.

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا

“Gerçek şu ki, Allah’a ve elçisine eziyet edenler; Allah, onlara dünyada ve ahirette lanet etmiş ve onlar için aşağılatıcı bir azab hazırlanmıştır.”³⁴⁹ Mealindeki ayet-i kerimesi için, Müminlerin Emiri’ (Hz. Ali)’nin hakkını gasp eden Fâtıma’nın hakkını vermeyen ona eziyet edenler hakkında nazil olmuştur, denilmektedir.³⁵⁰

Bazen metne batını yorumlar yapılarak ayetler Hz. Fâtıma ve Ehl-i beyt için tevildimmektedir. Bu konuda birkaç örnek verilmesi yeterli olacaktır.

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ

“Birbirleriyle kavuşmak üzere iki denizi salıverdi. İkisi arasında bir engel (berzah) vardır; birbirlerinin sınırını geçmezler.”³⁵¹

Şiî müellifler yukarıdaki ayet-i kerimede geçen (مرج البحرين) –iki denizi salıverdi- iki denizden kastın Ali ve Fâtıma olduğu; engel (berzah) den kast olunanın Resûlullah olduğu;

“يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ” -ikisinden de inci ve mercan çıkar.-“ ayetin-de geçen inci ve mercan kelimeleri ile Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in kastedildiğini belirtmektedirler.³⁵²

Kimi Şiî müelliflere göre “Kadir gecesini, bin aydan daha hayırlıdır.”³⁵³ ayet-i kerimesinden kasıt, Fâtıma’nın bin müminden daha hayırlı olmasıdır. İmâm Sadık’ın Kadr suresinin tevili ile ilgili olarak şöyle söylediği aktarılmaktadır:

³⁴⁷ İnfitar, 82/13

³⁴⁸ İbn Şehraşûb, IV, 2.

³⁴⁹ Ahzab, 33/57.

³⁵⁰ el-Meclisî, XVIII, 25.

³⁵¹ Rahman, 55/19-20

³⁵² İbn Şehraşûb, III, 365.

³⁵³ Kadr, 97/3.

“Geceden kast edilen Fâtıma, ‘kadir’den kast edilen ise Allah’tır... Kadir Gecesinde bin aydan daha hayırlı olmasından kasıt, Fâtıma’nın bin mü’mininden daha hayırlı olduğu ve onun mü’minlerin annesi olmasıdır.” Aynı surede geçen Ruh’tan kasıt, Ruhü’l-Kudüs’tür. O da Fâtıma’nın kendisidir.³⁵⁴

Yine bazı Şîî müellifler tarafından, “*Ey mutmain (tatmin bulmuş) nefis, Rabbine, hoşnut edici ve hoşnut edilmiş olarak dön.*”³⁵⁵ ayet-i kerimesine şu şekilde anlam verilmiştir: “Ey Muhammed ve Ehl-i beyt ile huzur bulan kalp. Velayetle mutlu bir şekilde rabbine dön.”

Şîa’nın Hz. Fâtıma ve Ehl-i beyt ile ilgili olarak ayetlere farklı anlam verdiklerine dair çok sayıda örnek bulmak mümkündür.³⁵⁶ Yukarıda sadece bazı örnekler sunuldu.

Şîa, yukarıda zikredilen ayet-i kerimelerin yanı sıra Hz. Fâtıma’nın fazileti ile ilgili çok sayıda hadis ve imamların sözlerini de aktarmaktadır. Şîa’ya göre Resûlullah, Hz. Fâtıma’yı dünya hanımlarının efendisi, kendinden ve ciğerinin bir parçası olarak tanımlamış ve onun rızasını Allah rızası olarak onun kızgınlığının Allah’ın kızgınlığı olduğu bildirmiştir. “Fâtıma’nın hoşnutluğu, Yüce Allah’ın hoşnutluğu; öfkesi ise Yüce Allah’ın gazabıdır”³⁵⁷, “Fâtıma benden bir parçadır, her kim onu sevendirirse beni sevindirmiştir. Ve her kim onu öfkelerdirirse beni öfkelerdirmiştir.” anlamında çok sayıda rivayeti Şîa kaynaklarında bulmak mümkündür.³⁵⁸

Hz. Fâtıma, dünyadaki en faziletli dört kadını arasında sayılmıştır. Bunlar: Meryem, Asiye, Hatice, Fâtıma’dır. Yine Hz. Fâtıma’nın âlemler içerisinde bulunan tüm kadınların efendisi olduğu belirtilmiştir.³⁵⁹

Şîî müelliflerin aktardıkları ve üzerinde durdukları bir rivayete göre Hz. Fâtıma’nın huzuruna gözü görmeyen bir a’ma gelir ve Fâtıma saklanır. Ona, “niye saklanıyorsun denildiğinde, “Ben onu görüyorum. O ise koku alıyor” diye cevap verir. Durum Resûlullah’a anlatıldığında: “Şahitlik ederim sen benden bir parçasın” buyurmuştur.³⁶⁰

³⁵⁴ Furât el-Kûfi, s. 581-582.

³⁵⁵ Fecr, 89/27-29.

³⁵⁶ Ayet-i kerimelere verilen farklı anlam örnekleri için bkz. el-Meclisî, XVIII, 80-81; Âmulî, 87-121; Mehmet Salih Arı, *İmamiyye Şîası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, İstanbul, 2011, 72-91.

³⁵⁷ el-Meclisî, XVIII, 20

³⁵⁸ el-Meclisî, XVIII, 44.

³⁵⁹ el-Meclisî, XVIII, 22.

³⁶⁰ el-Meclisî, XVIII, 70.

Şîa kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın yüz ve diğer yönleriyle Resûlullah'a en çok benzeyen kişi olduğunun³⁶¹ altı çizilmiştir. Şîiler Hz. Aişe'ye fazla iltifat etmedikleri halde onun Hz. Fâtıma hakkında söylediği ve Sünni kaynaklarında da geçen şu sözünü hep nakl etmişlerdir: "Hiç kimsenin beden hareketleri, yürüyüşü, yaşam şekli ve konuşması açısından Fâtıma'dan daha çok Resûlullah'a benzediğini görmedim."³⁶²

Şîi müellifler eserlerinde Hz. Fâtıma'ya ve masum olarak niteledikleri imamları önceki peygamberlerden daha üstün olduklarını ispatlama çalışmışlardır.³⁶³ Bundan dolayı Ehl-i beyt ve Fâtıma'ya tevessül etmenin günah ve kirlerden kurtulma sebebi olduğunu kabul etmişlerdir.³⁶⁴

Evliliği:

Şîa kaynaklarında Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın bizzat Yüce Allah tarafından evlendirildikleri vurgulanmaktadır. Şayet Hz. Ali olmasaydı, Fâtıma'ya denk hiç bir kimse yeryüzünde bulunmazdı³⁶⁵, denilmektedir. Hz. Ali ile Resûlullah'ın hısımlığı konusunda ayet-i kerimelerden delil getirilmektedir. Furkan Suresinde geçen aşağıdaki ayet bu konu için zikredilmektedir:

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا

*"Sudan insanı yaratan ve onu bir soy ve hısımlık sahibi kılan O'dur. Senin Rabbin her şeyi güç yetirendir."*³⁶⁶

Şîi müelliflere göre ayet-i kerimeden geçen "beşer" kelimesinden kasıt, Hz. Muhammed; "neseb" kelimesinden kasıt Hz. Fâtıma; sıhriyet (hısımlık)'ten kasıt ise Hz. Ali'dir.³⁶⁷

Hz. Fâtıma'nın hicretin üçüncü yılı 11 Muharrem Perşembe günü evlendiği belirtilmektedir. Düğün günü Hz. Peygamber'in önde, Cebrail'in sağda, Mikail'in solda ve yetmiş bin meleğin arkada yürüdükleri, tan ağarcıya kadar Yüce Allah'ı tesbih ve takdis ettikleri³⁶⁸ rivayet olunmaktadır.

³⁶¹ el-Meclisî, XVIII, 45.

³⁶² Âmulî, s. 23.

³⁶³ Bkz. Âmulî, s. 48.

³⁶⁴ Âmulî, s. 114

³⁶⁵ Sadûk, *el-Emâlî*, s. 713; Ebû Cafer Şeyhu't-Tâife Muhammed b. Hasan b. Ali et-Tûsî, *Kitabu'l-Emâlî* (thk. Behrad Caferî, Ali Ekber el-Gaffârî), Tahran 1381, s. 76; el-Meclisî, XVIII, 82.

³⁶⁶ Furkan, 25/54.

³⁶⁷ İbn Şehraşub, II, 206; el-Meclisî, XVIII, 81.

³⁶⁸ el-Meclisî, XVIII, 71, 80.

Hz. Ali ile Fâtıma'nın döşeği bir koç derisi idi. Yünlü tarafı üzerinde yatıyorlardı. Yastıkları içi lif dolu deri idi. Mehir olarak demirden bir zırh verilmişti.³⁶⁹ Zırhın değeri otuz dirhem idi. Resûlullah ile Hz. Ali'nin mehir olarak 500 dirhem üzerine anlaştıklarının daha doğru olduğu belirtilmektedir.³⁷⁰

Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın çok mutlu bir hayat yaşadıkları, birbirlerinden küsmedikleri aralarında hiçbir tartışmanın geçmediği, ikisi arasında tartışmaların vuku bulduğuna dair rivayetlerin uydurma olduğu belirtilmektedir.³⁷¹ Yüce Allah'ın Fâtıma sağ olduğu müddetçe Hz. Ali'ye kadınlarla evlenmeyi haram kıldığı rivayet edilmektedir.³⁷²

Bu evlilikten Hasan, Hüseyin, Muhsin (Muhassin), Ümmü Kulsûm ve Zeyneb adlarında beş çocuk dünyaya gelmiştir.

Hz. Fâtıma'nın Evinin Yakılması Girişimi

Şîa kaynaklarında geçen bir rivayete göre insanlar Ebû Bekir'e biat ettiklerinde Hz. Ali, Hz. Fâtıma ve onlarla birlikte olan bazı kişiler biat etmeyip Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın evinde toplanırlar. Ömer b. el-Hattab onları evden dışarı çıkarmak için Kunfuz adlı birini gönderir. Şayet çıkmazlarsa evin kapısına odun yığacağını ve evin ateşe verileceğini onlara bildirmesini söyler. Sonra Ömer, içinde Muğire b. Şu'be ve Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Salim'in de bulunduğu bir toplulukla, Hz. Ali'nin kapısına kadar gider. Ömer, "Ey Resûlullah'ın kızı Fâtıma! Evine sığınanları çıkart. Onlar biat ederek Müslümanların kabul ettiklerini kabul etsinler. Yoksa Allah'a yemin ederim ki onların üzerine ateş yakarım." der.³⁷³

Sonra Ömer, Ali'nin işiteceği şekilde şöyle bağırır: "Vallahi ya çıkar ve halifeye biat edersen, ya da evini ateşe veririm." Ali'nin sertlik ve cesaretini bilen, onun kılıcı ile birlikte evinden çıkmasından korkan Ebû Bekir Kunfuz'a, "Çıkmazsa zorla evine gir. Şayet mümkün olmazsa evlerini ateşe verin" der. Kunfuz ve arkadaşları izinsiz bir şekilde eve girerler. Ali, elini

³⁶⁹ Ebû'l-Abbas Abdullah b. Cafer el-Himyârî, *Kurbu'l-İsnad*, Beyrut 1993, 148; el-Meclisî, XVIII, 79.

³⁷⁰ Mehir hakkında bkz. el-Meclisî, XVIII, 81, 85.

³⁷¹ Sadûk, *İlelü's-Şerâi'*, s. 156; el-Meclisî, XVIII, 108.

³⁷² et-Tûsî, 77; el-Meclisî, XVIII, 112

³⁷³ Muhammed b. Muhammed b. Nu'man eş-Şeyh Müfîd el-Bağdadî el-Ukberî, *el-Cemel ve'n-Nusretu li Seyyidi'l-İtreti fî Harbî'l-Basra*, (thk. Ali Mir Şerîfî), Beyrut 1993, 117-118.

kılıcına uzatır. Onlar daha erken davranırlar. Bazıları da kılıçlarını ellerine alırlar. Yanında çok kişi biriken Ali'yi zapt eder ve boynuna bir ip geçirirler. Fâtıma, kapının yanında kendi kocası ile onların arasına girer. Kunfuz, Fâtıma'nın pazısına bir kamçı vurur. Onun pazısında Kunfuz'un vurmasından dolayı bir pazubend gibi bir şey oluşur. Ebû Bekir Kunfuz'a Fâtıma'yı vurmasını ve evinin eşiğine sıkışmasını sağlamasını emreder. Kunfuz da Fâtıma'yı iter onun kaburga kemiğini kırar ve çocuk düşürmesine sebep olur. Fâtıma vefat edinceye kadar yatakta yatar ve bundan dolayı şehid olur.³⁷⁴ Ayrıca evlerinin kapısını kırıp yaktıkları, Hz. Fâtıma'yı kapıda sıkıştırdıklarından dolayı Muhsin veya Muhassin adındaki çocuğunu düşürdüğü,³⁷⁵ hatta evde Benî Haşim'den bir cemaat ile birlikte Hz. Fâtıma olduğu halde evi ateşe verdikleri³⁷⁶ ifade edilmektedir.

Hz. Ali'nin zorla dışarı çıkartıldığı, bunun üzerine Fâtıma'nın Resûlullah'ın gömleğini başının üstüne koyarak ve iki çocuğunun ellerinden tutarak, "Ey Ebû Bekir! Ne yapmak istiyorsunuz? İki çocuğumu yetim, beni de dul mu bırakmak istiyorsun? Günah olmasaydı saçlarımı açar, Rabbime yalvarırdım" dediği rivâyet olunmaktadır.³⁷⁷

Şîa kaynaklarında Hz. Peygamber'in bu olayı haber verdiği de iddia edilmektedir. Bir rivâyete göre Resûlullah, "Fâtıma benim kızım geçmiş ve gelecek tüm âlemdeki kadınların efendisidir. O benden bir parçadır... Onun şîasını ateşten koruyacağıma size güvence veriyorum. Onu gördüğümde benden sonra kendisine yapılacakları hatırlıyorum. Sanki ben onunlayım. Evine zillet girecek, ona saygısızlıkta bulunulacak, hakkı gasp olunacak, mirasından alıkonulacak yan tarafı kırılacak, karnındaki çocuğunu düşürecek ve o 'Ya Muhammed!' diye bağırarak. Ona cevap verilmeyecek. Yardım dileyecek yardımına kimse koşmayacak. Benden sonra hep mahzun ve kederli olacaktır."³⁷⁸

Şîa kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın evinin yakılması (ihraku beyti Fâtıma) olarak bilinen bu olay, çok farklı versiyonlarla anlatılmaktadır. Ama öz olarak yukarıda işlenen temalar ön plana çıkartılmaktadır. Özellik-

³⁷⁴ el-Meclisî, (Beyrut 1983), XXVIII, 283.

³⁷⁵ Ebû'l-Hasen Ali b. el-Hüseyn b. Ali el-Mes'ûdî, *İsbâtu'l-Vasıyye li'l-İmâm Ali b. Ebî Talib*, Beyrut 1988, 154-155.

³⁷⁶ Cemaluddin Hasan b. Yusuf b. Ali b. el-Mutahhar el-Hillî, *Keşfu'l-Murâd fi Şerhi Tecrîdi'l-İ'tikad*, Kum 1409, 403.

³⁷⁷ el-Küleynî, VIII, 238. Ayrıca bkz. Ahmed b. Ebî Yakûb b. Cafer b. Vehb, *Târihu'l-Ya'kubî*, I-II, Beyrut 1992, II, 126.

³⁷⁸ el-Meclisî, (Beyrut 1983), XXVIII, 38.

le ilk iki halifeyi karalamak için ortaya atılan ve güvenilir hiçbir kaynakta görülmeyen bu iddiaya göre, Fâtıma ve eşi, Ebû Bekir'e biat etmeyip evlerine çekilince Ömer, Ebû Bekir'in de onayıyla onları biat etmedikleri takdirde evlerini yakmakla tehdit etmiş, hatta evlerini basıp kapıyı kırmış, içeri girdiği sırada kapı ile duvar arasına sıkışan Fâtıma'nın kaburgaları kırılmış ve bu sırada çocuğu Muhassin/Muhsin'i düşürmüştür.³⁷⁹ Ya'kûbî bu olayda Hz. Ömer'in Ali'nin kılıcını kırdığını yazmaktadır.³⁸⁰

Seyyid Mukarrib Ali en-Nekavî el-Huseynî tarafından *en-Nâru'l-Hâtıma li Kâsidi İhrâkı Beyti Fâtıma*³⁸¹ adıyla bir kitap yazılmasına sebep olan bu iddia, muhtemelen Hz. Ömer'in hilâfet konusunda Hz. Fâtıma'yı ikaz etme hadisesinin, tahrif edilmesinden kaynaklanmıştır. Rivâyete göre, Ebû Bekir'in hilâfetine henüz gönülleri yatmamış olan Hz. Ali ve Zübeyr'in Fâtıma ile bu konuyu birkaç defa görüştüklerini haber alan Hz. Ömer, çıkabilecek bir fitneyi önlemek maksadıyla Hz. Fâtıma'yı ziyaret etmiş ve ona dünyada en çok Resûlullah'ı, sonra da onun kızını sevdiğini söylemiş, ancak bu sevginin "hilâfet konusunu karıştırıp duran" kimselerin onun evinde toplanması halinde bu evi onlar içeride iken yakmasına engel olmayacağını belirtmiş, Hz. Fâtıma da onlara Ömer'in bu sözünü naklederek artık bir daha hilâfet meselesini kendisine getirmemelerini istemiştir.³⁸²

Fedek Arazisi ve Hz. Peygamber'in Mirası Meselesi

Şîa kaynaklarına göre Hz. Fâtıma, Ebû Bekir'e halifeliliğinin ilk günlerinde giderek babasından kalan mirasını istemiştir. Ebû Bekir, "Biz Peygamberler miras bırakmayız. Bizim terk ettiğimiz (mallar) sadakadır" anlamındaki hadîsi kendisine okumuş buna karşılık Fâtıma, "Sen babana varis oluyorsun da ben niçin olamıyorum? Allah için bu doğru mudur?"³⁸³ şeklinde sorular yönelterek Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin miras bıraktıklarına dair âyetler³⁸⁴ okuyup itiraz etmiştir.³⁸⁵

³⁷⁹ Bu olay hakkında geniş bilgi için bkz. Mes'ûdî, 154-155.

³⁸⁰ Ya'kûbî, II, 126.

³⁸¹ Bkz. Seyyid Mukarrib Ali en-Nekavî el-Hüseynî, *en-Nâru'l-Hâtıma li Kâsidi İhrâkı Beyti Fâtıma*, Hindistan 1281.

³⁸² Bu olay hakkında daha fazla bilgi için bkz. Ya'kûbî, II, 126; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, (thk. Ali Şirî), İran 1413, 30-32; Mesu'dî, 154-155; el-Meclisî, (Beyrut 1983), XLIII, 216-217; XXVIII, 227-272; Kandemir, "Fâtıma", *DİA*, XII, 221; Arı, 213-219.

³⁸³ Ya'kûbî, II, 127; Hillî, 398.

³⁸⁴ en-Neml, 27/16; Meryem, 19/5-6.

Başka bir rivâyette Hz. Fâtıma, Ebû Bekir'e, "Resûlullah'a sen mi varis oluyorsun yoksa ailesi mi?" diye sorduğunda Ebû Bekir, "Elbette ailesi varis olur" demiş. Bunun üzerine Fâtıma, "O halde Resûlullah'ın hissesinin durumu ne oldu" diye sorduğunda Ebû Bekir, Resûlullah'ın, "Allah'ın Peygamberine verdiği bir rızık kendisinden sonra gelen yöneticindir (veliyu'l-emr)" dediğini belirtmiştir.³⁸⁶ Görüldüğü gibi bu rivâyet, çelişkiler içermektedir. Zira Ebû Bekir'in "Peygamberler miras bırakmaz" deyip ardından Peygamber'e onun ailesi varis olur demesi bir çelişkidir.³⁸⁷

Şîa kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın sahâbîlerin huzurunda uzun bir konuşma yaparak halifeyi onlara şikâyet ettiği, kendisine yardımcı olmadıkları için de sitemde bulunduğu, bu vesileyle birçok sahâbîyi ağlattığı kaydedilmektedir.³⁸⁸ Hz. Fâtıma'ya nisbet edilen bu konuşmanın şerhine dair Şîi âlimler tarafından pek çok eser kaleme alınmıştır.³⁸⁹ Âyetullah Muhammed Tahir Al-i Şübeyr el-Hakânî'nin *Şerhu Hutbeti's-Siddika Fatimete'z-Zehra* adlı kitabı (Kum 1412) bunlardan biridir. *Kitabu Fedek* adını taşıyan birçok eser de bu arada zikredilebilir.³⁹⁰

Şîi müelliflere göre Hz. Peygamber, Fedek ve çevresini fethettikten sonra "*Akrabaya hakkını ver*"³⁹¹ mealindeki âyetin inmesi üzerine, Fedek'i Fâtıma'ya verdi. Bu olay, Şîa'nın meşhur hadîsçilerinden Küleynî'nin *el-Kâfi* adlı eserinde şu şekilde anlatılmaktadır: "Yüce Allah, ne bir at ne de bir deve sürmediği halde Peygamberine zafer nasip edip, Fedek ve çevresini fethettiği zaman peygamberine, '*Akrabaya hakkını ver*' mealindeki âyeti indirdi. Resûlullah, onların kimler olduğunu bilmedi. Bu konuda Cebrail'e müracaat etti. Cebrail de Allah'a müracaat etti. Bunun üzerine Yüce Allah, Fedek'i Fâtıma'ya vermesini vahyetti. Resûlullah onu çağırdı ve ona, 'Ey Fâtıma Allah Fedek'i sana vermeme emretti' dedi. Fâtıma da, 'Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'tan ve senden onu kabul ettim' dedi."

³⁸⁵ Hillî, 398.

³⁸⁶ Hillî, 399.

³⁸⁷ Bkz. Ebû Hamid İzzuddin Abdulhamid b. Hibetullah el-Medâinî (İbn Ebi'l-Hadîd), *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, (thk. M. Ebû'l-Fadl İbrahim), I-XX, Kum 1959, XVI, 219.

³⁸⁸ Fâtıma'nın Fedek konusundaki hutbesi ve Ebû Bekir'in bu konudaki cevabı için bkz. Ali b. Hüseyin el-Müsevî eş-Şerif el-Murtazâ, *eş-Şafi fi'l-İmâme*, (thk. Abduzzehra el-Hüseyinî el-Hatib), I-IV, Tahran 1987, IV, 70-76.

³⁸⁹ Bkz. Abdulcebâr er-Rifaî, "Mu'cemu mâ Kütibe 'an Fâtumete'z-Zehra", *Turâsünâ*, IV/14, (Kum 1409), 64, 67, 68, 70, 77, 78.

³⁹⁰ Bkz. er-Rifaî, IV/14, s. 91-92, 95-96, 102.

³⁹¹ İsra, 17/26.

“Resûlullah’ın hayatı boyunca Fâtıma’nın vekilleri Fedek’te bulunuyordu. Ebû Bekir iş başına geçtiğinde, onun vekillerini oradan çıkardı. Fâtıma ona geldi. Fedek’i kendisine geri vermesini istedi. Ebû Bekir ona, ‘Beyaz veya siyah kişilerden bu konuda sana şahitlik edecek olanları bana getir’ dedi. Fâtıma da Mü’minlerin Emiri’ni (Hz. Ali) ve Ümmü Eymen’i ona getirdi. Ebû Bekir, Fedek topraklarına karışmayacağına dair ona bir yazı yazdı. Bu yazı ile birlikte çıktığında, Ömer Fâtıma ile karşılaştı. Ona, ‘Ey Muhammed’in kızı yanındaki yazı nedir?’ diye sordu. Fâtıma, ‘Ebû Kuhafe oğlunun bana yazdığı bir yazıdır’ dedi. Ömer ‘O yazıyı bana göster’ dedi. Fakat Fâtıma yazıyı göstermedi. Ömer yazıyı onun elinden çekip aldıktan sonra o yazıya bakıp tükürdü, onu sildi ve yırttı. Fâtıma’ya, ‘Bu senin babanın ne bir at ne de bir deve sürdüğü yerdir. Aksini iddia ediyorsan ipi boyunuza geçir (feda’î el-hibâle ‘ala rikâbına)’ dedi.”³⁹²

Şîa kaynaklarına göre Ömer’in, Ebû Bekir’in Hz. Fâtıma’ya verdiği yazıyı yırtması üzerine Hz. Fâtıma ona beddua eder. Ömer de bu olaydan sonra Ebû Bekir’in yanına gider ve onu azarlar. Böylece Fedek’i Hz. Fâtıma’ya vermemek üzere ittifak yaparlar.³⁹³ İbn Ebî’l-Hadîd’in de belirttiği gibi bu tür rivâyetler Şîi müelliflerin yazdıkları eserlerin dışındaki güvenilir kaynaklarda bulunmamaktadır.³⁹⁴ Bu rivâyetlerin Hz. Ömer’i karalamak için ortaya atıldığı anlaşılmaktadır. Hz. Ömer’in, Hz. Ebû Bekir’in verdiği karara ve Hz. Fâtıma’ya bu şekilde bir saygısızlıkta bulunduğu ihtimal vermiyoruz. Hz. Ömer, Resûlullah’ın zevcelerine divanlarda herkesten daha fazla mal verdiği halde niçin Hz. Fâtıma’ya düşman olsun?

Şîi müelliflere göre Ebû Bekir, Fâtıma’yı en iyi tanıyan ve davasının doğruluğunu-haklılığını bilen biridir. O halde “Ebû Bekir onun haklı ve doğru sözlü olduğunu bildiği halde niçin ona Fedek’i vermedi?” sorusunu şu şekilde cevaplamaktadırlar: “Fâtıma’nın isteği üzerine Ebû Bekir şayet ona o gün Fedek’i vermiş olsaydı, ertesi gün müracaat eder kocası için halifelik talebinde bulunurdu. Onu, makamından oynatırdı. Bu durumda Ebû Bekir hiçbir şeyi mazeret gösteremezdi. Zira Fâtıma hangi davada bulunursa bulunsun, onun doğruluğunu hiç bir beyyine ve şahide ihtiyaç hissetmeksizin tescil etmiş olacaktı.”³⁹⁵ Hz. Ebû Bekir’in, yöneticiliğin elinden gitmesi kaygı-

³⁹² el-Küleynî, I, 543; Ayrıca bkz. Şerif el-Murtazâ, IV, 97-98, Hillî, 405.

³⁹³ Hillî, 405.

³⁹⁴ Bkz. İbn Ebî’l-Hadîd, XVI, 234-235.

³⁹⁵ İbn Ebî’l-Hadîd, XVI, 284; Abdülhüseyn Şerefuddin el-Müsevî, *en-Nass ve’l-İctihâd* (thk. Ebû Mucteba), Kum 1404, 84.

ıyla böyle bir şey yaptığını söylemek abestir. Zira Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'ın sözünün gereğini yapmak için böyle davrandığını açıklamaktadır.

Şiilikte oldukça önemli olan bu tartışmalı olaydan sonra Hz. Fâtıma'nın Ebû Bekir'e kırıldığı, vefat edinceye kadar onunla konuşmadığı, Şiî ve Sünnî kaynaklarda kaydedilmektedir.³⁹⁶ Hz. Fâtıma'nın Ebû Bekir ve Ömer ile konuşmayacağına dair yemin ettiği, vefat ettiğinde bile her ikisine kızgın olduğu belirtilerek, onu kızdırmanın Allah'ı ve Rasûlünü kızdırmak ile eş değerde olduğu, Şiî kaynaklarca vurgulanmaktadır. Bu arada Ebû Bekir'in Esmâ bint 'Umeyy'si şefaathçi olarak gönderdiği, fakat Fâtıma'nın yine konuşmadığı ve "Ben Allah'a kavuşuncaya kadar Ebû Bekir ve Ömer ile konuşmayacağım. Sonra onlarla Allah katında muhakeme olacağım" dediği kaydedilmektedir.³⁹⁷

Diğer bir rivâyete göre Ömer, Ebû Bekir'e, "Haydi Fâtıma'nın yanına gidelim. Zira biz onu kızdırdık" der. İkiisi gidip Fâtıma'dan izin isterler. Fakat Fâtıma onlara izin vermez. Fâtıma ile görüşturmeleri için Hz. Ali'nin yanına giderler. Hz. Ali, onları eve alır. Ebû Bekir ve Ömer, Fâtıma'nın yanına geldiklerinde Fâtıma'ya selam verirler, fakat Fâtıma, onların selamlarını almaz, yüzünü duvara çevirir. Ebû Bekir konuşmaya başlar ve der ki: "Ey Resûlullah'ın sevgilisi! Vallahi, Resûlullah'ın akrabası bana benimkinden daha sevimlidir. Benim yanımda sen kızım Aişe'den daha sevimlisin. Babanın vefat ettiği gün, ben de ölmek isterdim. Seni ve senin fazilet ve şerefini bildiğim halde Resûlullah'tan kalan hak ve mirasından alı koyduğumu sanıyor musun? Şüphesiz senin baban olan Resûlullah'tan şunu işittim: 'Biz peygamberler miras bırakmayız terk ettiğimiz sadakadır.'" Fâtıma onlara, "Sizi Allah adına yemine davet ediyorum, Resûlullah'ın, 'Fâtıma'nın hoşnutluğu benim hoşnutluğum; onun hoşnutsuzluğu benim hoşnutsuzluğumdur. Kim Fâtıma'yı öfkelenendirirse beni öfkelenendirir' dediğini duyduunuz mu?" diye sorar. Onlar da, "Evet biz Resûlullah'tan duyduk" derler. Bunun üzerine Fâtıma, "Sizin beni hoşnut etmeyip öfkelenirdiğinize dair Allah ve meleklerini şahid tutuyorum. Resûlullah ile karşılaştığımda ikinizi ona şikâyet edeceğim" der. Ebû Bekir ise, "Ey Fâtıma! Seni ve senin baban Resûlullah'ı öfkelenirmekten Allah'a sığınırım" diyerek kendinden geçinceye kadar ağlar.³⁹⁸ Bu sırada Ebû Bekir helâkını ister.³⁹⁹

³⁹⁶ Buhârî, "Meğâzî", 38; "Ferâiz", 3; İbn Ebi'l-Hadîd, XVI, 253-54; el-Mûsevî, 51-52.

³⁹⁷ Muhammed İsmail b. el-Hüseyn b. Muhammed Rıda el-Mazenderânî el-Hâcûî, "Tarîku'l-İrşâd ila Fesadı İmâmeti Ehli'l-Fesâd", *er-Resâil* (thk. es-Seyyid Mehdi er-Recaî), I-II, Kum 1411, 448.

³⁹⁸ İbn Kuteybe, I, 31 ayrıca bkz. el-Meclisî, XXVIII, 303.

Sahâbîlerin bu konuda Ebû Bekir'e karşı gelmemeleri Ebû Bekir'in haklılığını ortaya koyuyor. Ayrıca Şîî âlimlerinin de kabullendiği gibi Hz. Ali'nin işbaşına geçtikten sonra Fedek'i Fâtıma'nın çocuklarına miras kılmaıyıp eski statüsünde bırakması,⁴⁰⁰ Hz. Ebû Bekir'in isabetli hüküm verdiğini göstermeye yeterlidir. Yine Ebû Bekir'in Hz. Fâtıma'ya karşı yumuşak davrandığını, Şîî müellifler de kabul ediyor.⁴⁰¹Bu da Ebû Bekir'in bu işde bir yarar ummadığını; sadece naslardan hareketle böyle davrandığını göstermektedir.

Fâtıma'nın Mushafı:

Şîa kaynaklarında Fâtıma Mushafı diye bir kitaptan söz edilmektedir. Bu kaynakların birçoğuna göre Fâtıma babasından 75 gün sonra vefat etmiştir. Çok üzüldüğünden dolayı Cebrail ona gelip taziyelerini bildiriyordu. Babasının durumunu ve yerini söylüyordu. Hz. ali de bunları yazıyordu. İşte bu yazılanlara Fâtıma Mushafı denilmiştir. Bu Mushaf'ta kıyamete kadar bütün olacaklar anlatılmıştır.⁴⁰²

Ayrıca bu Mushaf'ta tüm şeri hükümler ayrıntılı bir şekilde olduğu gibi Kıyamete kadar tüm hükümdarların adları ve önemli olaylar da var.⁴⁰³

Bundan dolayı Şîaya göre Ehl-i beyt istediği zaman Allah'ın izni ile dünyadaki bütün insanlar hakkında başlangıcından sonuna kadar bilgiye sahip olabilirlerdi.⁴⁰⁴

Hız. Fâtıma'nın Vefatı

Sünni kaynaklarda da geçtiği gibi⁴⁰⁵ Resul-i Ekrem son hastalığı sırasında Hz. Fâtıma ile özel bir şeyler konuşmuş ve Fâtıma ağlamıştır. İkinci kez kızıyla baş başa kaldığında Fâtıma'nın çehresi gülmeye başlamıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Fâtıma'ya ağlamasının ve gülmesinin sebe-

³⁹⁹ el-Meclisî, (Beyrut 1983), XXVIII, 303-304.

⁴⁰⁰ Şerif el-Murtazâ, IV, 92; İbn Ebi'l-Hadîd, XVI, 231.

⁴⁰¹ Şerif el-Mubrtazâ, IV, 86. Resûlullah'ın mirası ve Fedek arazisi için bkz. Arı, s. 220-234.

⁴⁰² el-Meclisî, XVIII, 61-62, 114.

⁴⁰³ Muhammed Kazım el-Kazvinî, *Fâtımatü'z-Zehrâ mine'l-Mehd ile'l-Lahd*, Kerbela 2011, 85.

⁴⁰⁴ Âmulî, s. 30.

⁴⁰⁵ Buhârî, "Fedâilü Ashabı'n-Nebî", 12; Müslim, "Fedâliü'sahabe", 97-99.

bi sorulmuş o da şu şekilde cevap vermiştir: “Babam ilk sefer bana “Ey Fâtıma Ben sizin aranızdan ayrılacağım, dedi ve ben ağladım. Sonra bana şöyle buyurdu: “Kızım Üzülme. Sen ailemden bana ilk kavuşacak kişisin” dedi. Ve ben mutlu oldum.⁴⁰⁶

Şî müelliflere göre Fâtıma, ölümünün yaklaştığını hissedince Ali’den gece gömülmesini, kendisine öfkelenişinden cenaze namazının sevabından mahrum etmek için Ebû Bekir’in cenazesine gelmesine engel olmasını, Ebû Bekir’in namazını kılmamasını vasiyet eder.⁴⁰⁷ Ebû Bekir ve Ömer, Ali’ye taziyede bulunarak bizden önce Rasûlullah’ın kızının namazını kılma, demişlerse de gece olunca Hz. Ali, Abbas, Fadl, Mikdad, Selman, Ebû Zer ve Ammâr’ı çağırır, Abbas onun namazını kıldırır ve onu böylece defnederler. Daha sonra Ebû Bekir ve Ömer’e, Fâtıma’nın, ikinizin onun namazını kılmamanızı vasiyet ettiğini bildirirler.⁴⁰⁸

Hz. Fâtıma'nın mezarının üzerine gidip namaz kılmalarını önlemek için geceleyin defn edildiği belirtilmektedir. Ayrıca şimdiye kadar onun mezarının nerede olduğunun bilinmediği kaydedilmektedir.⁴⁰⁹

Şîa kaynaklarında Hz. Fâtıma, insanüstü bir varlık, insan suretinde bir huri olarak tasvir edilmektedir. Sünnî kaynaklarında Hz. Fâtıma için anlatılan tüm iyilik, güzellik ve fazilete ek olarak farklı menkıbe, vasıf ve erdemler anlatılmaktadır. Hz. Fâtıma ile Hz. Ebû Bekir’in Fedek arazisi konusundaki tartışmalarına çok geniş yer verilmektedir.

⁴⁰⁶ Âmulî, s. 139.

⁴⁰⁷ Hillî,399.

⁴⁰⁸ el-Meclisî, (Beyrut, 1983), XXVIII, 304-305.

⁴⁰⁹ Hillî, 399.

KAYNAKLAR

- ÂMULÎ, Abdullah Cevâdî, *Fâtıma (sa) İnsanlık Örneği*, (çev. Muaz Pazarbaşı), İstanbul 2015
- ARI, Mehmet Salih, *İmamîyye Şiâsi Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, İstanbul, 2011.
- FURÂT el- KUFÎ, Ebû'l Kasım Furât b. İbrahim el-Kûfî (300/912), *Tefsiru Furâti'l-Kûfi*, Beyrut 1990.
- el-HÂCÛÎ, Muhammed İsmail b. el-Hüseyn b. Muhammed Rıda el-Mazenderânî (1173/1759), "Tariku'l-İrşad ila Fesâdı İmamehi ehli'l-Fesâd", *er-Resâilu'l-İ'tikadiyye*, (thk. Mehdi er-Recaî), I-II, Kum 1411.
- el-HİLLÎ, İbnu'l-Mutahhar Cemaleddin Hasan b. Yusuf (736/1335), *Keşfu'l-Murâd fi Şerhi Tecridi'l-İ'tikad*, Kum 1409.
- el-HİMYERÎ, Ebû'l-Abbas Abdullah b. Cafer (III/IX. asır), *Kurbu'l-İsnad*, Beyrut 1993.
- İBN EBÛL-HADÎD, Ebû Hamid İzzuddin Abdulhamid b. Hibetullah el-Medâinî (656/1258), *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, (thk. M. Ebû'l-Fadl İbrahim), I-XX, Kum 1959.
- İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe (276/889), *el-İmâme ve's-Siyâse*, (thk. Ali Şiri), İran 1413.
- İBN ŞEHRAŞÛB, Ebû Cafer Muhammed b. Ali b. Şehraşûb (588/1192), *Menâkıbu Âli Ebî Talib*, I-IV, Beyrut 1991.
- el-İRBİLÎ, Ebû'l-Hasen Ali b. İsa b. Ebî'l-Feth (693/1294), *Keşfü'l-Gumme fi Ma'rifeti'l-Eimme*, I-III, Beyrut ts.
- KANDEMİR, M. Yaşar, "Fâtıma", *DİA*, XII, 223-224.
- el-KAZVİNÎ, Muhammed Kazım, *Fâtımatü'z-Zehrâ mine'l-Mehd ile'l-Lahd*, Kərbela 2011.
- el-KÜLEYNÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Yakûb b. İshâk (328/939), *el-Kâfi*, I-VIII, Tahran 1388.
- el-MECLÎSÎ, Muhammed Bakır b. Muhammed Taki b. Maksud Ali (1110/1698), *Bihâru'l-Envârü'l-Camîa li Dureri Ahbârü'l-Eimmeti'l-Athâr*, I-XLIV, Beyrut 2001.
- el-MESÛDÎ, Ebû'l-Hasen Ali b. el-Hüseyn b. Ali (346/957), Ebû'l-Hasan Ali b. el-Hüseyn b. Ali, *İsbatu'l-Vasıyye li'l-İmâm Ali b. Ebî Talib*, Beyrut 1988.
- el-MUSEVÎ, Abdülhüseyn Şerefuddin, *en-Nass ve'l-İctihad*, (thk. Ebû Mucteba), Kum 1404.
- el-MÛFİD, Muhammed b. Muhammed b. Nu'man eş-Şeyh el-Bağdadî el-Ukberî (413/1022), *el-Cemel ve'n-Nusretu li Seyyidi'l-İtreti fi Harbi'l-Basra*, (thk. Ali Mir Şerifi), Beyrut 1993.
- er-RİFÂÎ, Abdulcebâr, "Mu'cemu mâ Kütibe 'an Fâtımete'z-Zehra", *Türasünâ*, IV/14, Kum 1409, s. 57-105.
- es-SADÛK, Ebû Cafer Muhammed b. Ali b. Hüseyin İbn Babeveyh (381/991), *Emâlî's-Sadûk*, Beyrut 2009.
- _____; *İlelü's-Şerâi'*, Beyrut 2006.
- ŞERİF el-MURTAZÂ, Ali b. Hüseyin el-Musevî (436/1044), *eş-Şafi fi'l-İmâme*, (thk. Abduzzehra el-Hüseynî el-Hatib), I-IV, Tahran 1987.
- et-TÛSÎ, Ebû Cafer Şeyhu't-Tâife Muhammed b. Hasan b. Ali (460/1067), *Kitabu'l-Emâlî* (thk. Behrad Ca'ferî, Ali Ekber el-Gaffârî), Tahran 1381.
- YA'KÛBÎ, Ahmed b.Ebî Yakûb b. Cafer b. Vehb (294/907), *Târihu'l-Ya'kubî*, I-II, Beyrut 1992.

HADİS KİTAPLARINDA HZ. FÂTİMA

Arş. Gör. Sema TOMBUL*

Hiz. Fâtıma'yla ilgili rivayet sayısının çokluğu sebebiyle bu bildirimde sadece Kütüb-ü Sitte'de Hiz. Fâtıma'ya nasıl ve ne kadar yer verildiği üzerinde durulacaktır. Konuyla ilgili rivayetler ekseriyetle Şii hadis kaynaklarında yer almakta olup, bu da ayrıca çalışmayı gerektirmektedir.

Giriş

Kütüb-ü Sitte'de Hiz. Fâtıma'yla ilgili rivâyetler, "Fedâil" ve "Menâkıb" bölümlerine bakıldığında, Buhârî'nin (ö. 256/870) Sahîh'inde *Menâkıbu Karâbeti Resûlillah* (sav) ve *Menkıbetu Fâtıma* (a.s.), diğeri ise *Menâkıbu Fâtıma*⁴¹⁰ adlı bab başlıklarında; Müslim'in (ö. 261/874) Sahîh'inde *Fedâilu Fâtıma bt. Resûlillah* adlı bab başlığında⁴¹¹; Tirmizî'nin (ö. 279/892) Sünen'inde *Fadlu Fâtıma* isimli bab başlığında⁴¹²; Nesâî'nin (ö. 303/915) *Sünenü'l-Kübrâ* sında *Menâkıbu Fâtıma* isimli bab başlığında⁴¹³ yer almaktadır. Bu bab başlıklarının haricinde ise ilgili diğeri rivayetlerin, fikhî durumlarına göre, farklı bab başlıkları altında zikredildiğini görmek mümkündür.

Hiz. Fâtıma'dan on sekiz hadis rivayet edilmiş olup tamamı *Kütüb-ü Sitte'de* yer almakta ve bunlardan ikisi hem *Sahîh-i Buhârî'de* hem de *Sahîh-i Müslim'de* bulunmaktadır.⁴¹⁴ Kendisinden Hiz. Ali, Hiz. Hasan ile Hiz. Hüseyin, Hiz. Aişe, Ümmü Seleme, Selma, Enes b. Malik ve başkaları rivayette

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

⁴¹⁰ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmi'u's-Sahîh*, tahk. Mustafa Dîb El-Buğa, Dâru İbn Kesîr, Beyrut-1987, Fedâilu's-Sahâbe, 12, 29.

⁴¹¹ Müslim, Ebû Huseyn Müslim el-Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut, trs. Fedâilu's-Sahâbe, 15.

⁴¹² Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünen*, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut, 1988, Menâkıb, 61.

⁴¹³ Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünenü'l-Kebîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, Menâkıb, 74.

⁴¹⁴ Mustafa Karataş, *Hadislerin Sayısı*, Nun Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 306; Kandemir, "Fâtıma", *DİA.*, XII, 220.

bulunmuşlardır. Ayrıca Hz. Hüseyin'in kızı Fâtıma'nın ve daha başka ravilerin ondan mürsel rivayetleri vardır.⁴¹⁵

Araştırmamız sonucunda Hz. Fâtıma ile ilgili rivayetlerin 3 kişi etrafında şekillendiği dikkat çekmektedir. Bu sebeple konuyla alakalı rivayetler Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekir ile ilişkileri çerçevesinde ele alınacaktır.

1. Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamberle İlişkisine Dair Hadisler

a) Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber'in Zor Zamanlarında, Savaşlarda ve Vefatı Esnasında Yanında Bulunmasını Konu Alan Hadisler

i. Hadis kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın çocukluk ve gençlik yıllarına dair çok az bilgi bulunmaktadır. Bunlardan birinde Rasûlullah Kâbe'nin yanında namaz kılarken Ebû Cehil ve dostları da bir kenarda oturmuşlardır. Bir gün önce de orada dişi bir deve kesilmiştir. Ebû Cehil, "Sizlerden hanginiz kalkıp bu devenin işkembesini alıp Muhammed'in üzerine atabilir?" der. İçlerinden biri kalkıp onu alır ve secdeye gittiğinde Rasûlullah'ın üzerine atar. Onlar, bu durumla alay ederken Hz. Peygamber de öylece secde hâlinde beklemektedir. Bir kişi gidip durumu Hz. Fâtıma'ya haber verir. Hz. Fâtıma gelip o şeyi bir kenara atar ve sonra adamlara yönelerek onları ayıplamaya ve kınamaya başlar. Hz. Peygamber namazını bitirince; "Allah'ım! Kureyş'i Sana havale ediyorum." dedikten sonra bu kimselerin isimlerini söyleyerek onları da Allah'a havale eder. Bedir Savaşı'nda, Hz. Peygamber'in burada ismini saydığı kişilerin hepsi öldürülüp cesetleri Bedir kuyusuna atılmıştır.⁴¹⁶

ii. Hz. Fâtıma Uhud Gazvesi'nde on kadar hanımla birlikte gazilere yiyecek yardımında bulunur, onlara su taşır ve yaralıları tedavi eder. Savaş esnasında Hz. Peygamber'in yüzü yaralanır, dişi kırılır ve başındaki miğferi parçalanır. Bunun üzerine Hz. Ali kalkanla yaranın üzerine su dökerken Hz. Fâtıma Hz. Peygamber'in yüzündeki kanı temizlemeye çalışır. Fakat

⁴¹⁵ Mizzî, Cemâluddîn Ebû'l-Haccâc Yusuf, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'îr-Ricâl*, I-XXXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1980, XXXV, 312; Zehebî, Ebû Abdullah Şemsüddîn Muhammed, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, I-XXIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1413. II, 518; İbn Hacer, Şihâbüddîn Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-VIII, Beyrut, 1412, VIII, 126, *Takrîbu't-Tehzîb*, Dâru'r-Reşid, Suriye, 1986, I, 753, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I-XII, Dâru'l-Fikr, XII, 402.

⁴¹⁶ *Buhârî*, Salât, 109; *Vudû*, 73; *Cihat*, 98; *Megâzî* 7; *Tahâret*, 74; *Müslim*, Cihâd, 39; *Nesâî*, Tahâret, 193.

kan dinmeyince Hz. Fâtıma bir hasır parçasını yakıp küllerini Rasûlullah'ın yüzüne bastırarak akan kanı durdurur.⁴¹⁷

iii. Hz. Fâtıma Hz. Peygamber'i vefatından önce de yalnız bırakmaz. Hastalığı esnasında Hz. Peygamber'i ziyaret ettiği bir gün Hz. Aişe Hz. Fâtıma'nın yürüyüşünü Rasûlullah'ın yürüyüşüne benzetir. Rasûlullah, Hz. Fâtıma'nın geldiğini görünce, onu: "*Merhaba kızım!*" diyerek karşılar sonra Hz. Fâtıma'yı yanına oturtturarak ona gizlice bir şey söyler. Bunun üzerine Hz. Fâtıma hıçkırıklarla ağlar. Rasûlullah onun hüznünü görünce, ona ikinci defa gizlice bir şey daha söyler. Bu defa Hz. Fâtıma gülmeye başlar. Hz. Aişe neler olup bittiğini Hz. Fâtıma'ya sorar. Fakat Hz. Fâtıma Rasûlullah'ın sırrını ifşa etmek istemediğini söyleyerek Hz. Aişe'ye cevap vermek istemez. Hz. Peygamber'in vefatının ardından Hz. Aişe yine Hz. Fâtıma'ya bu durumu sorar. O da ağlama sebebinin Hz. Peygamber'in, Kur'ân-ı Kerîm'i Cebrail ile her yıl bir defa birbirlerine okuduklarını bu sene Cebrail'in aynı maksatla iki defa geldiğini, bunun ise vefatının yaklaştığına işaret olduğunu söylediğini, bunun üzerine Hz. Fâtıma'nın ağlamaya başladığını, ardından ise Hz. Peygamber'in ailesinden ilk önce kendisine O'nun kavuşacağını veya O'nun mümin kadınların hanımefendisi olduğunu söylemesi üzerine de gülüp sevindiği şeklinde açıklar.⁴¹⁸

iv. Hz. Fâtıma vefatı esnasında da Hz. Peygamber'in yanında bulunur. Hz. Peygamber vefat ettiği gün zevale doğru hastalığı ağırlaşınca sık sık bayılmaya başlar. Bundan kederlenen Hz. Fâtıma da yüksek sesle "*Vay babamın ızdırabına!*" der. Hz. Peygamber Hz. Fâtıma'ya hitaben, "*Kızım! Bugünden sonra babamın üzerinde hiçbir ızdırap kalmayacaktır.*" buyurur.⁴¹⁹

v. Hz. Peygamber'e çok düşkün olan Hz. Fâtıma babasının vefatından dolayı çok müteessir olur. Hz. Peygamber vefat edince Hz. Fâtıma derin bir hüznün ve kederle şöyle der: "*Ey Rabbin davetine icabet eden babam! Ey Cennetü'l-Firdevs'te makamı olan babam! Ey hüznümüzü Cibril ile paylaştığımız babam!*" Rasûl-ü Ekrem defnedildikten sonra Hz. Fâtıma Enes b. Malik'i görürce, "*Râsûlullah'ın üzerine çarçabuk toprak atmaya eliniz nasıl vardı, gönlünüz nasıl razı oldu?*" diyerek ağlar ve daha sonra da günlerce gözyaşı döker.⁴²⁰

⁴¹⁷ *Buhârî*, Cihâd, 162,84; Tıb, 27; Megâzî, 25; Vudû, 77; Nikâh, 124; *Müslim*, "Cihâd", 101; *Tirmizî*, Tıb, 34; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, es-Sünen, I-II, Dâru'l-Fikr, Beyrut,1987, Tıb, 15.

⁴¹⁸ *Buhârî*, İsti'zân, 43; Menâkıb, 22; Fedâilu's-Sahâbe, 12, 22; Megâzî, 78; *Müslim*, Fedâilu's-Sahâbe, 15; *Tirmizî*, Menâkıb, 61; *İbn Mâce*, Cenâiz, 64; *Nesâî*, Menâkıb, 74; Fedâilu'l-Kur'ân, 7; Hasâis, 40; *İbn Mâce*, Sıyâm, 58.

⁴¹⁹ *Buhârî*, Megâzî, 85; *Nesâî*, Cenâiz, 13; *İbn Mâce*, Cenâiz, 64.

⁴²⁰ *Buhârî*, Megâzî, 85; *Nesâî*, Cenâiz, 13; *İbn Mâce*, Cenâiz, 64.

b) *Hz. Fâtıma ve Hz. Peygamber'in Birbirlerine Olan Muhabbetleri*

i. Hz. Fâtıma fırsat buldukça babasının yanına gider, ona hizmet etmekten zevk duyar. Mekke'nin fethedildiği yıl Rasûlullah evinde yıkanırken Hz. Fâtıma'nın onu bir perde ile kapatmaya çalışması onların bu yakınlığının bir göstergesidir.⁴²¹

ii. Hz. Peygamber'in sefere giderken aile fertlerinden en son Hz. Fâtıma ile vedalaşması, seferden dönünce de ilk olarak onunla görüşmesi⁴²² onların birbirlerine olan muhabbetleri olarak hadis rivayetlerinde yerini almaktadır.

iii. Hz. Peygamber'in Hz. Fâtıma'yı görünce sevinmesi, kendisini ayakta karşılaması, elini tutarak yanaklarından öpmesi, ona iltifat edip yanına *veya* kendi yerine oturtması, babasının kendi evine gelince Hz. Fâtıma'nın da O'nu aynı şekilde karşılayıp ağır lamasıyla⁴²³ ilgili rivayetler, aralarındaki sevgi bağının herkes tarafından da müşahade edildiğini göstermektedir.

iv. Hz. Peygamber kadınlardan en çok Hz. Fâtıma'yı, erkeklerden de Hz. Ali'yi sevdiğini söylemiş⁴²⁴, Hz. Fâtıma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hakkında; "*Ben sizin savaştığınız kimselerle savaşır barıştığınız kimselerle de barışıırım.*", "*Allah'ım bunlar benim ehli beytim ve yakınlarımdır. Onlardan kötülükleri gider onları tertemiz eyle.*" buyurarak hem Hz. Fâtıma'ya hem de onun ailesine verdiği değeri ifade etmiştir.⁴²⁵

v. Rasûlullah: "*Mehdi benim zürriyetimden, kızım Fâtıma'nın evladlarındandır.*"⁴²⁶ buyurmuştur.

c) *Hz. Peygamber'in Hz. Fâtıma'ya Nasihatleri*

i. Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma'ya sade bir hayat tarzını benimsemesinin daha hayırlı olacağı hususunda tavsiyeleri olmuştur. El değir-

⁴²¹ *Buhârî*, Gusl, 21, Salât, 4; *Müslim*, Hayz, 16; *Tirmizî*, İsti'zân, 5; *Nesâî*, Tahâret, 144; *İbn Mâce*, Tahâret, 59.

⁴²² Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, I-IV, Dâru'l-Fikr, Beyrut, Kahire, 1988, Tereccül, 21.

⁴²³ *Müslim*, Fedâilü's-Sahâbe, 98; *Ebû Dâvûd*, Edeb, I43, I44; *Tirmizî*, Menâkıb, 61.

⁴²⁴ *Tirmizî*, Menâkıb, 61.

⁴²⁵ *Müslim*, Fedâilü's-Sahâbe, 4; *Tirmizî*, Menâkıb, 61, *İbn Mâce*, Mukaddime, 27; Fedâilü's-Sahâbe, 11.

⁴²⁶ *Ebû Dâvûd*, Mehdi, 1; *İbn Mâce*, Fiten, 34.

meninde un öğütmeden bıkan Hz. Fâtıma ile kuyudan su çekip taşımaktan yorulduğunu söyleyen Hz. Ali bu hususta Hz. Peygamber'den yardım istemeye karar verirler. Hz. Fâtıma Medine'ye bir savaş esirinin geldiğini duyunca Hz. Peygamber'e giderek ondan kendisine ev işlerinde yardım edecek bir hizmetçi talep eder. Hz. Peygamber de esiri, ashab-ı suffenin ihtiyaçlarını karşılamak üzere satacağını, bu sebeple kendisine bir hizmetçi veremeyeceğini, buna karşılık yatağa girdikleri vakit otuz üçer defa Sübhanallah, Elhamdülillah ve Allahuekber demesinin istediği hizmetçiden kendisi için daha hayırlı olacağını söyler.⁴²⁷

ii. Yine bu husustaki bir diğer hadisin muhtevasına göre Hz. Peygamber kızı Hz. Fâtıma'yı taktığı altın bir gerdanlık sebebiyle uyarmakta, O da bu gerdanlığı satıp bir köle azad etmektedir. Bu durumdan hoşnut olan Rasûlullah "Kızı Fâtıma'yı ateşten kurtaran Allah'a hamd olsun" buyurmaktadır.⁴²⁸

iii. Konuyla ilgili bir diğer hadis metnine göre Hz. Peygamber Tebük Savaşı sonrası Hz. Fâtıma'ya uğrar, kapıda gördüğü işlemeli bir perde ve evdeki bir halı yüzünden ona kızar ve evine girmez. Bunun üzerine Hz. Fâtıma da bunları kaldırır.⁴²⁹

iv. Bazı hadis kaynaklarında Hz. Ali Hz. Fâtıma'ya bir ev yapar, bunun ardından Hz. Peygamber altı ay boyunca onların evine uğrar ve "Namaza" der sonra da "Ey Ehl-i Beyt! Muhakkak ki Allah sizden kötülükleri gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister"⁴³⁰ ayetini okur.⁴³¹

2. Hz. Fâtıma'nın Evliliği ve Hz. Ali ile Olan Münasebetleri

a) Bazı rivayetlere göre Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer, Hz. Fâtıma ile evlenmek için O'nu Hz. Peygamber'den isterler. Hz. Peygamber ise "O küçük-tür" diyerek teklifleri geri çevirir. Hz. Ali isteyince Rasûlullah Hz. Fâtıma'yı onunla evlendirir.⁴³²

b) Hz. Fâtıma'nın mehri ile ilgili rivayetlerin genel muhtevasında Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye mehir için zırhını vermesini emrettiği görül-

⁴²⁷ Buhârî, Fedâilü's-sahâbe, 9; Nafakât, 5, 6; Deavât, 10; Müslim, Zikr, 17; Tirmizî, Deavât, 24; Ebû Dâvûd, Edeb, 99,100; Harac, 19-20.

⁴²⁸ Nesâî, Zînet, 49.

⁴²⁹ Ebû Dâvûd, Et'ime, 8; İbn Mâce, Et'ime, 56.

⁴³⁰ Ahzâb, 33.

⁴³¹ Tirmizî, Tefsîr, 34.

⁴³² Nesâî, Nikâh, 7.

mektedir.⁴³³ Hz. Fâtıma'nın çehizi konusundaki rivayetlerde Râsûlullah'ın O'na kadife bir örtü, bir su kabı ve içerisi izhirle doldurulmuş bir minder verdiği⁴³⁴ görülmektedir.

c) Evliliklerinin ilk yıllarında Hz. Ali ile Hz. Fâtıma arasında küçük çapta bazı anlaşmazlıklar olur. Bir gün Hz. Ali, Hz. Fâtıma'nın yanına uğrar, fakat bir sebepten Hz. Fâtıma'ya darılarak mescide gider. Hz. Peygamber Hz. Fâtıma'ya Hz. Ali'yi sorar. Hz. Fâtıma onun nerde olduğunu bilmediğini söyleyince Hz. Peygamber birisinden Hz. Ali'nin nerde olduğunu bulmasını ister. Mescide olduğu haberi üzerine Hz. Ali'nin yanına gider. Onu sırtından ridâsı düşmüş, sırtına toprak bulaşmış bir hâlde yatıyor bulur. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin sırtından toprakları eliyle silkerek iki kere: "*Otur yâ Ebâ Turâb! Otur yâ Ebâ Turâb*" buyurur.⁴³⁵

d) Yine Hz. Fâtıma'nın evliliğiyle ilgili bir diğer rivayette, Mekke'nin fethinden sonra Hz. Ali Ebû Cehil'in kızı ile evlenmek ister veya Ebu Cehil'in yakınları kızlarını Hz. Ali ile evlendirmek için Hz. Peygamber'den izin isterler. Hz. Ali'nin bu arzusunu Hz. Fâtıma ıstır ve onu Hz. Peygamber'e şikâyet eder. Hz. Peygamber yaptığı konuşmalarda Hz. Fâtıma'nın kendisinin bir parçası olduğunu, onun üzülmesini istemediğini, Rasûlullah'ın kızı ile Allah düşmanının kızının bir araya gelemeyeceğini, Cenab-ı Hakk'ın helal kıldığı bir şeyi haram kılmamakla beraber bu evliliğe izin vermeyeceğini, ancak Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma'yı boşadıktan sonra bir başka kadınla evlenebileceğini söyler.⁴³⁶ Hz. Ali bu olay üzerine Ebû Cehil'in kızıyla evlenmekten vazgeçer ve Hz. Fâtıma vefat edene kadar bir başkasıyla evlenmez.

3. Hz. Fâtıma'nın Hz. Ebû Bekir ile Olan Münasebetleri

a) Hz. Fâtıma ile Hz. Abbas Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'e gelerek Rasûlullah'ın mirasından Fedek ve Hayber'deki hurmalıklarla Medine'deki bir bahçeden hisselerini isterler. Hz. Peygamber bu arazilerin gelirini amme işlerine, yolcularla misafirlere ve kendi ailesine harcamaktadır. Hz. Ebû Bekir onlara Rasûlullah'ın peygamberlerin miras

⁴³³ *Ebû Dâvûd*, Nikâh, 36; *Nesâî*, Nikâh, 76.

⁴³⁴ *Nesâî*, Nikâh, 81; *İbn Mâce*, Zühed, 11.

⁴³⁵ *Buhârî*, Fedâilu's-Sahâbe, 9; Edeb, 113, İstî'zân, 40-43; *Müslim*, Fedâilu's-Sahâbe, 4.

⁴³⁶ *Buhârî*, Fedâilu's-Sahâbe, 16, Nikâh, 108, Menâkıb, 27; *Müslim*, Fedâilu's-Sahâbe, 15, 17; *Tirmizî*, Menâkıb, 61; *Ebû Dâvûd*, Nikâh, 13; *İbn Mâce*, Nikâh, 56; *Nesâî*, Hasâis, 43.

bırakmayacağına dair hadisini hatırlatarak mirasın söz konusu olamayacağını fakat ailesinin geçiminin eskiden olduğu gibi yine buraların gelirinden sağlanacağını kendisinin bu araziye Hz. Peygamber'in yaptığı şekilde bir müteveli gibi kullanacağını söyler. Hz. Aişe ile diğer bazı sahabilerin bu hadisi tasdik etmeleri üzerine miras iddiasından vazgeçilir.⁴³⁷ Ancak Hz. Fâtıma Hz. Ebû Bekr'in bu tavrına gücenir ve vefat edinceye kadar onunla bir daha bu konu üzerinde konuşmaz.

Hz. Fâtıma ile İlgili Mevzû Rivayetler

Esasında Hz. Fâtıma ile ilgili sahîh metinlerin sayısı sınırlıdır. Kütüb-ü Sitte dışındaki hadis kaynaklarında daha fazla haber mevcut olup bunlar arasında zayıf rivayetlere rastlamak mümkündür. Sözü edilen bu zayıf rivayetler Sünnî hadis kaynaklarında bulunduğu gibi Şîî hadis kaynaklarında da yer almaktadır. Biz burada Hz. Fâtıma'yla ilgili Sünnî hadis kaynaklarında mevcut olan üç adet mevzu hadisi örnek olarak zikretmekle yetineceğiz. Ancak bu konu hakkında daha ayrıntılı çalışmaların yapılabileceğini de belirtmek isteriz.

1. Hz. Peygamber'den şöyle nakledilmiştir: *“Kıyamet gününde bir mü-nadi ‘Ey Mahşer halkı, gözlerinizi Muhammed'in kızı Fâtıma mahşerden geçinceye dek kapayın’ der. Sonra Fâtıma üzerindeki iki yeşil parçayla oradan geçer.”*⁴³⁸ İbnu'l-Cevzî (ö. 597/1201),⁴³⁹ Dârekutnî (ö. 385/995) ve Zehebî (ö. 748/1347) bu rivâyetin mevzû olduğunu söylemiştir.⁴⁴⁰

2. Hz. Peygamber'den şöyle nakledilmiştir: *“Miraca götürüldüğüm gece, Cebrail (a.s) bir cennet ayvasını bana getirdi; ben onu yedim ve Hatice, Fâtıma'ya hamile kaldı. Bu yüzden ben cennet kokusunu özlediğimde Fâtıma'nın boynunu koklarım.”*⁴⁴¹ İbn Hacer (ö. 852/1448) ve Zehebî bu haber için uydurma demiştir.⁴⁴²

3. Hz. Peygamber'den şöyle nakledilmiştir: *“Ben ağaç, Fâtıma dalı, Hasan ve Hüseyin ise meyveleridir.”*⁴⁴³ Bu rivayet için İbn Adıyy (ö. 365/975), İbnu'l-Cevzî ve Suyûtî (ö. 911/1505) mevzû demişlerdir.⁴⁴⁴

⁴³⁷ Buhârî, Humus, 1; Fedâilü's-Sahâbe, 12; Megâzî, 14, 38; Nafakât, 3; İ'tisam, 5; Müslim, Cihad, 16; Ebû Dâvûd, Harac, 19; Nesâî, Fey, 39.

⁴³⁸ Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, XXII, 397.

⁴³⁹ Cevzî, el-İleu'l-Mütenâhiye fi Ehâdisi'l-Vâhiye, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1403, I, 262.

⁴⁴⁰ Suyûtî, Leâli, I, 368.

⁴⁴¹ Suyûtî, Leâli, I, 361.

⁴⁴² Suyûtî, a.g.e., I, 361.

⁴⁴³ Hâkim, Müstedrek., III, 167.

Sonuç

Kütüb-ü Sitte'deki hadislerle göre Hz. Fâtıma Hz. Peygamber'in en sevdiği çocuğudur. Hz. Fâtıma İslam'ın tebliğinden Rasûlullah'ın vefatına kadar geçen sürede O'nun yanında bulunmuş, O'na yardım etmiş, Müslümanların geçirdiği sıkıntılı dönemlere ve savaşlara şahit olmuştur. Hz. Peygamber Hz. Fâtıma'ya sade bir yaşam sürmesi konusunda tavsiyelerde bulunduğu gibi bu hususta sert tepkiler de göstermiştir. Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali ile olan evliliği gösterişten uzak gerçekleşmiş ve bu evlilikte maddi sıkıntılar yaşamışlar, zaman zaman da Hz. Fâtıma ile Hz. Ali arasında anlaşmazlıklar olmuştur. Hz. Peygamber'in vefatının ardından Hz. Fâtıma mirastan hakkı olduğunu düşündüğü arazileri Hz. Ebû Bekir'den istemiş, Hz. Ebû Bekir de peygamberlerin miras bırakmayacağına dair hadise binaen mirasın söz konusu olamayacağını söylemiştir. Hz. Fâtıma, Hz. Aişe ve bazı sahâbîlerin bu hadisi tasdik etmeleri üzerine miras iddiasından vazgeçmiş fakat Hz. Ebû Bekir'in bu tavrına gücenip vefat edinceye kadar onunla bir daha bu konu üzerinde konuşmamıştır.

Hz. Fâtıma kadınlar nezdinde model şahsiyet olarak görülmesine rağmen kaynak olarak kullandığımız hadis kitaplarında Hz. Fâtıma'nın ne anneliği, ne ilmî ne de siyasî kişiliğiyle ilgili tatmin edici rivayetlere rastlamak mümkündür. Allah Rasûlü'nün kadına verdiği değer aşikârken, hadis kitaplarının kadına verdiği değer bizi düşündürmektedir.

KAYNAKÇA

- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (ö. 256/870), *el-Câmi'u's-Sahîh*, I-VI, tahk. Mustafa Dîb El-Buğa, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1987.
- EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/889), *es-Sünen*, I-IV, Dâru'l-Fikr, Beyrut, Kahire, 1988.
- HÂKÎM, Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullâh en-Neysâbûrî (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, I-IV, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1411.
- İBN ADİYY, Ebû Muhammed Abdullâh (ö. 365/976), *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, I-IX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1998.
- İBN HACER, Şihâbüddîn Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali (ö. 852/1449), *Fethu'l-Bârî fî Şerhi'l-Câmi'i's-Sahîh li'l-Buhârî*, I-XIII, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1379.
-, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-VIII, Beyrut, 1412.
-, *Takrîbu't-Tehzîb*, Dâru'r-Reşid, Suriye, 1986.
-, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I-XII, Dâru'l-Fikr, 1404, XXXV, 124.
- İBN HANBEL, Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 362/973), *el-Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- İBN MÂCE, Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî (ö. 273/887), *es-Sünen*, I-II, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1987.
- İBNU'L-CEVZÎ, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (ö. 597/1201), *Kitâbu'l-Mevdûât*, I-III, tahk. Abdurrahman Muhammed Osman, y.y., 1966.
- KANDEMİR, M. Yaşar, "Fâtıma", *DİA.*, XII, İstanbul, 1995.
- KARATAŞ, Mustafa, *Hadislerin Sayısı*, Nun Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- MİZZÎ, Cemâlüddîn Ebû'l-Haccâc b. Yusuf (ö. 742/1341), *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, I-XXXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1980.
- MÜSLİM, Ebû Huseyn Müslim el-Haccâc (ö. 261/874), *el-Câmi'u's-Sahîh*, I-IV, Dâru İhyau't-Turâs, Beyrut, trs.
- NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (ö. 303/915), *es-Sünen*, I-VIII, tahk. Dr. Abdulğaffâr Süleymân el-Bendârî, Dâru Kitabi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.
- SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebû Bekr (ö. 911/1505), *el-Leâli'l-Masnûa fî Ehâdisi'l-Mevdûa*, I-II, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- TABERÂNÎ, Ebû'l-Kasım Süleymân b. Ahmed (ö. 360/971), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, I-XX, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Musul, 1983.
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (ö. 279/892), *Sünen*, I-V, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1988.

ZEHEBÎ, Ebû Abdullah Şemsüddîn Muhammed(ö. 748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, I-XXIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1413.

....., *Mizânu'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl*, I-III, Matbeatu's-Seâde, Mısır, 1325.

....., *el-Muğnî fi'd-Duafâ'*, I-II, tahk. Nureddin Itr, İdâretü İhyâi't-Türâs, Katar, 1987.

....., *Tezkiratü'l-Huffâz*, I-IV, Dâru 'l- Kütübu'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.

SÛFÎ GELENEKTE HZ. FÂTİMA ALGISI

Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE*

Sûfilerce dikkat çekilen Hz. Fâtıma'nın temel hususiyeti, Peygamber kızı oluşudur. İrfânî gelenekte Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma'ya olan muhabbeti ve düşkünlüğü özellikle zikredilmektedir. Peygamber Efendimizle Hz. Fâtıma arasındaki benzerlik de en çok dikkat çekilen husustur. Zira Hz. Fâtıma'nın ahlâk-ı hamidesi kadar konuşma ve yürüyüş tarzıyla da Peygamber Efendimizi hatırlattığı vurgulanır. Sûfî metinlerde Hz. Fâtıma'nın Peygamber Efendimizin terbiyesinde ne denli özenle yetiştigiğine dikkat çekilmektedir.

1. Hz. Fâtıma'nın Peygamber Efendimize Olan Tahassüratı

Sûfî şairlerin şiirlerinde Hz. Fâtıma'nın Zehrâ ve Betül diye bilinen iki lakabı öne çıkmaktadır. Konuşma tarzından yürüyüşüne kadar maddî ve mânevî pek çok hususiyetini Hz. Peygamber'den alan Hz. Fâtıma'nın çehresi de fevkalâde aydınlıktır. Zehrâ sıfatı da bu vasfını beyan edtmektedir. *Muhammediye*'nin "Vefât-ı Fâtımatü'z-Zehrâ" bölümünde yer alan şu iki beyit bu bakımdan mânîdârdır:

*Lakab verdilerdi ki Zehrâ diyü zîrâ ol
Kim ay yüzünün nûruna gark olurdu diyar*

*Şu denlü idi kim hikâyet eder Âyişe
Ki nurunda iplik eğirir idik yoktu nâr*

Esasen Hz. Aişe'den gelen bir rivayetin vezne dökülmüş şekli olan bu sözler sadece bu yönüyle bile, yâni Hz. Âişe'nin Hz. Fâtıma'ya bakışını göstermesi bakımından da ayrıca önemlidir. Hz. Âişe şöyle demektedir; "Onun yüzü/vechi o kadar aydınlıktı ki ışık olmadığı vakit biz işlerimizi onun yüzünün nurundan faydalanarak yapardık."⁴⁴⁵

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Peygamber Efendimizin irtihalinden sonra Onun hatırasına bağlı kalması açısından da Hz. Fâtıma'nın özel konumuna işarette bulunulmaktadır. Ravza-i Mutahharayı ziyaretlerinden birisinde söylediği nakledilen şiir, Hz. Fâtıma'nın Peygamber Efendimize olan tahassürlerini yansıtmaktadır. Peygamber Efendimizin kabrinden bir avuç toprak alan ve koklayıp gözlerine süren Hz. Fâtıma'nın dudaklarından şu beyitler dökülür:

*Muhammed Mustafa'ya ravza-i Rıdvân olan hâki
Kokanlar istemez kokmak bahadâr hiç ıtrnâki
Vefatıyla döküldü gönlüme öyle mesâib kim
Leyâl-âsâ karartırdı dökülseydi şu eflâki⁴⁴⁶*

Duygu yüklü bu sözlerinde Hz. Fâtıma, Resûl-i Ekrem'in mübarek kabir toprağını koklayan insanın hayatı boyunca en kıymetli kokuları koklamaktan müstağni olacağına vurgu yapmaktadır. Onun irtihaliyle gönlüne dökülen musibetlerin gündüzleri karanlık gecelere dönüştürecek kadar elem ve acı dolu olduğundan bahsetmektedir.⁴⁴⁷

2. Hz. Fâtıma'nın Bâriz Vasıfları

"Fatma Ana eli" diye tavsif edilen Hz. Fâtıma'nın eli, şifa ve bereket misali olarak görülmüştür. Bu el motifinin Peçe-i Âl-i abâ ile de irtibatı vardır. Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hüseyin'le birlikte Âl-i abâ'nın bir diğer üyesi Hz. Fâtıma'dır. Onu tarif edenler öncelikle mensubu olduğu bu husûsî zümre içindeki evlât, zevce ve anne sıfatlarıyla sahip olduğu müstesna mevkiine işaret ederler. Meselâ, son devrin tanınmış sûfilerinden Muhammed Es'ad Erbilî'ye (ö. 1350/1931) ait Mevlid-i Şerîf-i Hazret-i Fâtmatü'z-Zehrâ isimli manzûmede Hz. Fâtıma'nın bu sıfatları şöyle sıralanır:

*Nâm u na'ti Fâtıma Zehrâ Betûl
Mâder-i Sibteyn hem bintü'r-Resûl*

*Künyesi Ümmü'l-Hasen Ümmü'l-Hüseyn
Çift-i pâki safder-i Bedr u Huneyn*

⁴⁴⁵ Meliha Yıldırım Sarıkaya, "Cenâb-ı Fâtıma Zehrâ Betûl", *Vahiy Evinin Kızı Hz. Fâtıma* 9, s. 61.

⁴⁴⁶ *Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara 1968, IV, s. 45.

⁴⁴⁷ Meliha Yıldırım Sarıkaya, "Nâm u Nâ't-ı Fâtıma Zehrâ Betûl", *Sûfî Gelenek ve Hayat Keşkül*, Bahar 2006, s. 60-61; "Cenâb-ı Fâtıma Zehrâ Betûl", *Vahiy Evinin Kızı Hz. Fâtıma* 9, s. 63.

Yâni, simasındaki nûrâniyet sebebiyle "Zehrâ", iffeti ve Hakk'a kurbiyyeti sebebiyle "Betûl" olarak tanınan Hz. Fâtıma, Resûlullâh'ın sevgili kızı, iki güzîde torunun annesi, Bedir ve Huneyn arslanı Hz. Ali'nin de zevcesidir. Es'ad Erdebilî bir başka beytinde, hiçbir hanımın Hz. Fâtıma kadar ilâhî lûtfa mazhar olmadığını ve onun bu hususta eşi benzeri bulunmadığını söyler:

*Fâtıma hakkındaki lûtf-i Kadîr
Yok ona nisvân içinde bir nazır.⁴⁴⁸*

Evlâdını beklenmedik bir şekilde kaybeden başka annelerin acıları Hz. Fâtıma'nın elemi ile mukayese edilmektedir. Bunun bir örneği Yenişehirli Avnî'de (ö.1301/1884) mevcuttur. Sultan Abdülaziz mersiyesinde şâir, maktul pâdişâhın validesinin kederini. Hz. Fâtıma'nın hüznü ile mukayese etmekte, her iki annenin üzüntüsünü mahiyet itibarıyla birbirine benzetmektedir.⁴⁴⁹ Şöyle ki:

*Yâd eyledükee necl-i Hüseyin i'tilâsını
Leb-rîz-i hüzn-i Fâtıma'dur mâder-i Azîz.⁴⁵⁰*

3. Hz. Fâtıma'nın Örneklîği

Âdile Sultan bir manzumesinde Hz. Fâtıma'yı, Peygamber Efendimizin gül bahçesinde has gül olarak hayal eder.⁴⁵¹ İşte onun beyanı:

*Yani ol verd-i gülistân-ı Nebî
Fâtıma Zehra zihî hayru'n-nisâ⁴⁵²*

Bir başka şiirinde şair Hz. Fâtıma'yı doğrudan doğruya Hz. Peygambere nispetle, "Peygamber kızı" olarak anmaktadır ki bu sıfat dahi övgülerin en güzelidir. Şaire göre Hz. Fâtıma ayrıca, aşk derdinin çaresi, kimsesizlerin sığındığı mercii ve hanımların hayırlısıdır.⁴⁵³ O bu duygularını şu şekilde nazmeder:

⁴⁴⁸ Sarıkaya, "Cenâb-ı Fâtıma Zehrâ Betül", *Vahiy Evinin Kızı Hz. Fâtıma* 9, s. 62.

⁴⁴⁹ Sarıkaya, "Nâm u Nâ't-ı Fâtıma Zehrâ Betül", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 63.

⁴⁵⁰ Lokman Turan, *Yenişehirli Avnî Bey Dîvânı'nın Tahlili*, Doktora Tezi, Ankara 1998, II, 616.

⁴⁵¹ Sarıkaya, "Cenâb-ı Fâtıma Zehrâ Betül", *Vahiy Evinin Kızı Hz. Fâtıma* 9, s. 64-65.

⁴⁵² *Âdile Sultan Dîvânı*, haz. Hikmet Özdemir, Ankara 1996, s. 225.

⁴⁵³ Sarıkaya, "Nâm u Nâ't-ı Fâtıma Zehrâ Betül", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 61.

*Derd-i aşkın çâresi bî-keslerin sultânı kim
Fâtıma bint-i Nebî hayrû'n-nisâdır sevdiğim⁴⁵⁴*

Sûfî şairler Hz. Fâtıma'nın şefkat ve merhametine sığınırken Peygamber Efendimizin şefaati konusundaki hadislere istinat etmektedirler. Hz. Peygamber'in mahşerde ümmetine yapacağı yardımı anlatan Pîr Muhyiddin *Şefâat-nâme* adlı bir mesnevisinde Hz. Fâtıma'yı, mü'min kadınları topyekûn tesâhüp eden bir kahraman şeklinde anlatmaktadır. Pîr Muhyiddin bu eserinde Cenâb-ı Fâtıma, Resûlullâh'ın ricâsı üzerine özellikle evlât acısı çeken ve eşlerinden zulüm gören kadınların bağışlanması için sahip olduğu herşeyi ortaya koymuştur. Peki, bunlar nelerdir? İlk olarak mihir hakkından vazgeçmiş, şefaata salâhiyeti için mihrini almamıştır. Asıl dokunaklı husus ise şefaata ayrıcalığı için evlatlarının davasından vazgeçecek olmasıdır. Pîr Muhyiddin bu konuyu Hz. Fâtıma'nın dilinden şu beyitlerle hikâye etmektedir:

*Fâtıma dahi ne didi dinle gör
Ne gussa yir bizim için anla gör*

*Eger sözüm geçmez ise ey ata
Zebânîler yapışursa ümmete*

*Zâri vü feryâd şu denlü kılam
Hasan'un ağulu gömleğin atam*

*Dahi kanlu gömleğin Hüseyin'ün
Kerbela çevrin çeken ol cânımın*

*Dürlü zâriler çekeyin ey atam
Ol iki gömleği elümde tutam*

*Yapışup kan da'vâsin eylemeyem
Ümmetün hürmetine söylemeyem*

*Oğullarım dahi fidâ anlara
Şu bizlerden şefâ'at umanlara*

⁴⁵⁴ *Âdile Sultan Dîvânı*, haz. Hikmet Özdemir, Ankara 1996, s. 396.

Yukarıdaki beyitlerde açıkça görüldüğü üzere Hz. Fâtıma ümmetin affı için evlâdı Hasan'ın zehirli, Hüseyin'in kanlı gömleğini eline alarak evlât davasından vazgeçtiğini, bunun karşılığında ümmetin hatunlarının bağışlanmasını istediğini söyleyecektir. Bir hüccet olarak gördüğü bu gömlekleri, sevabı ve günahı tartan mizanın sevap kefesine koyacak, ümmetin kurtuluşuna böylece destek olacaktır:

*Senün ile dürişem cümlesine
Sürem varam mîzân terâzûsına*

*Hüccetüm koyam iki gömlek ile
Sevâbları ola kim ağır gele*

*Biri biri üstüne koyam anı
Ola kim ağır gele sevâbları*

*Diyem şehîdler anı-çün ey Hudâ
Atamun ümmetine kılma cezâ*

Bu gömlekler kifayet etmezse Hz. Fâtıma bu defa başörtüsünü çıkaracağını söyler. Başım açarak saçlarını çözecek ve ümmetin kurtuluşu için yalvaracaktır. Pîr Muhyiddîn bu tespitlerini şu şekilde terennüm etmektedir:

*Sevâb yanı az olursa soyunam
Başum açam makramamı da koyam*

*Saçumu çözem kelep kelep çıka
Hâşâ ol Allah benüm ırzum yaka*

*Tağıdam saçum açuk iken başum
Ağlayam feryâd idem saçam yaşum*

*Anun ile dahi olmazsa paşam
Terâzûnun amûdına yapışam*

*Salmam sevâb yanına çekmeye
Ümmet âzâd olmadın el çekmeye*

Bu beyitlerde görüldüğü üzere Hz. Fâtıma, Peygamber Efendimize merhameti yönüyle de vâris olmuştur. Pîr Muhyiddîn onun evlâd-ı Resûl olduğunu bir defa daha hatırlatarak sözünü mutlaka tutacağını söyler:

*Bilür misin ne vefânun kızıdır
Fahr-i âlem Mustafâ'nun kızıdır*

*Kıyâmetde ahdine tursa gerek
Âsîlere şefâ'at kılsa gerek⁴⁵⁵*

Onu tarif edenler, ekseriyetle mensûbu olduğu Ehl-i beyt zümresi içerisinde evlât, eş ve anne sıfatlarıyla sahip olduğu müstesna mevkiine işaret ederler. Bu tavsifin güzel bir örneği son devrin tanınmış sâfililerinden Muhammed Es'ad Erbilî'ye âit "Mevlid-i Şerîf-i Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ" başlıklı manzûmede şöyle yer almaktadır:

*Nâm u na't-i Fâtıma Zehra Betûl
Mâder-i Sibteyn hem bintur-Resûl
Künyesi Ümmul-Hasen Ümmü'l-Hüseyn
Çift-i pâki safder-i Bedr u Huneyn⁴⁵⁶*

Simasındaki nûrâniyet sebebiyle "Zehrâ", iffeti ve Hakk'a kurbiyyetine delâleten "Betûl" olarak anılan Hz. Fâtıma, Resûlullâh'ın sevgili evlâdı, gözlerinin nuru İki güzide torunun annesi, Bedir ve Huneyn arslanı Hz. Ali'nin de zevcesidir.⁴⁵⁷ Muhammed Es'ad Erbilî bir başka beytinde Hz. Fâtıma'nın bu emsalsiz aileye mensubiyetine işaretle, hiçbir hanımın bu kadar ilâhî lütfâ mazhar olmadığını ifadeden kendini alamaz:

*Fâtıma hakkındaki lûtf-i Kadîr
Yok ona nisvân içinde bir nazîr⁴⁵⁸*

Hz. Fâtıma sadece hanımlar için bir ihsan-ı ilâhî değildir. Onun şefkat ve şefaati, bütün ümmeti kapsamaktadır.⁴⁵⁹ *Mevlid-i Fâtıma*'da onun bu kuşatıcılığı şu beyitle hülâsa edilmektedir:

⁴⁵⁵ Sarıkaya, "Cenâb-ı Fâtıma Zehrâ Betûl", *Vahiy Evinin Kızı Hz. Fâtıma* 9, s. 75-77.

⁴⁵⁶ Muhammed Es'ad Erbilî, "Terceme-i Mevlid-i Fâtımatü'z-Zehrâ", *Dîvân-ı Es'ad*, İstanbul 1991, s. 267.

⁴⁵⁷ Sarıkaya, "Nâm u Na't-ı Fâtıma Zehrâ Betûl", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 60.

⁴⁵⁸ Muhammed Es'ad Erbilî, "Terceme-i Mevlid-i Fâtımatü'z-Zehrâ", *Dîvân-ı Es'ad*, İstanbul 1991, s. 265.

⁴⁵⁹ Sarıkaya, "Nâm u Na't-ı Fâtıma Zehrâ Betûl", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 65.

*Server etmiş Hak anı hâtûnlara
Cennet içre hem şefi ümmetlere⁴⁶⁰*

Bektaşî dergâhlarında mürşidin postunun sağında Hz. Fâtıma'yı temsil eden bir ocak bulunur. Niyazlar önce mürşide, on iki imama ve Hz. Fâtıma'ya, sonra da diğer makamlara yapılır. Bütün nikâh dualarında yer aldığı gibi Bektaşî tekkelerinde yapılan evlenme törenlerinde de gençlere mürşid önünde yapılan duada, "Bu gençlerin evliliği Fatma Ana'mızla Hz. Ali'nin evliliği gibi mutlu olsun!" temennisi tekrar edilir. Yine Bektaşî-Alevi edebiyatında çeşitli renk ve kokuların ehlibeytten birini sembolize ettiği inancı vardır. Buna göre *siyah renk ve nar kokusu Hz. Fâtıma'yı temsil eder.*

4. Hz. Fâtıma'nın Evliliği

Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali ile evli olması onun için övgüye değer bir mazhariyet telâkki edilmiştir. Bu evliliğin tahakkuk süreci hatırlandığında, daha doğrusu Resûlullâh'ın bu izdivacı memnuniyetle tensibi hatırlandığında, bu evliliğe atfedilen değer daha iyi anlaşılabilir. Bilindiği üzere Hz. Fâtıma evlilik yaşına geldiğinde kendisine önce Hz. Ebû Bekir, ardından Hz. Ömer, Resulullâh ile akrabalık tesisi arzusuyla talip olmuşlardır. Hz. Peygamber her iki teklifi de geri çevirmiştir. Aynı teklif Hz. Ali'den geldiğinde ise memnuniyetini de izhar ederek kabul etmiş, nikâhlarını bizzat akdetmiştir. Bazı kaynaklarda bu izdivacın ilâhî bir işaretle gerçekleştiğine dair rivayetler de mevcuttur.⁴⁶¹ Bu evliliğin güzelliği ve bereketine, tarafeynin kifayetine tasavvufî şiirlerde de vurgu yapılmaktadır. Bazı sûfî şairler ise Hz. Fâtıma'yı zevcine nispetle zikretmektedirler.⁴⁶² Terkîb-i bend nazım şekliyle söylediği bir mersiyenin vasıta beytinde Leylâ Hanım, Kevser havuzunun sâkîsi sıfatıyla andığı Hz. Ali'ye zevce olan Hz. Fâtıma'ya iltica etmektedir:

*İlâhî eyle yarın rûz-ı mahşer
Penâhum zevce-i Sâkî-i Kevser.⁴⁶³*

Hz. Ali için Hz. Fâtıma ile evli olması, yâni Resûlullâh'a damat olması daima bir övgü vesilesi olarak görülmektedir. Âdile Sultan, Hz. Ali'yi

⁴⁶⁰ Muhammed Es'ad Erbilî, "Terceme-i Mevlid-i Fötmötu'z-Zehr", *Dövrü'nü Es'ad*, İstanbul 1991, s. 267.

⁴⁶¹ Yaşar Kandemir, "Fötmö", *DİA*, XI, s. 221.

⁴⁶² Sarıkaya, "Nöm u Nö't-ı Fötmö Zehrö Betöl", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 61.

⁴⁶³ *Leylâ Hanım Dövrü'nü*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002, s. 164.

medhi sadedinde söylediği bendde Hz. Ali'yi Hz. Peygamber'in kızına eş olması münasebetiyle methetmektedir.⁴⁶⁴ İlgili beyit şu şekildedir:

*Hazret-i bint-i Resûl'ün zevcidir
Şâhsâr-ı nesl-i pâk-i Mustafâ.*⁴⁶⁵

Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'yi aynı beyit içerisinde zikreden Muallim Naci, her ikisini de Resûlullâh'a nisbet etmektedir. Hz. Fâtıma insanların en hayırlısı Peygamberimizin tertemiz evlâdı; Hz. Ali ise yine Adnan soyundan gelenlerin en şerefli olan Hz. Peygamber'in amcasının oğludur.⁴⁶⁶ Şâir ayrıca "bid'a-i pâkize" ibaresiyle "Fâtıma benim bir parçamdır" rivâyetine telmihte bulunmaktadır:

*'Bid'a-i pâkize-i Hayrû'l-beşerdir Fâtıma
İbn-i amm-i eşref-i evlâd-ı Adnândır Ali*⁴⁶⁷

5. Hanımların Efendisi ve İftihar Olarak Hz. Fâtıma'nın Tebcil Edilmesi

Seyyid Nigârî şiiirlerinde her zaman Hz. Fâtıma'ya olan hasretini dile getirmektedir. Şair, onu öncelikle ehlibeytin zübdesi ve en mühim unsuru olarak tavsif etmekte, ardından şeh-nisâ / hanımların efendisi olarak tanımlamaktadır:

*Saltanat zevkinden artukdur bana kim subh u şâm
Zübde-i âl-i Muharnmed şeh-nisâ manzûruyam*⁴⁶⁸

Peygamber Efendimizin Hz. Fâtıma hakkında; "Fâtıma benim bir parçamdır, onu sevindiren beni sevindirmiş, onu üzen de beni üzmüş olur."⁴⁶⁹ bu yurduğu nakledilmektedir. Peygamber Efendimizin Hz. Fâtıma'ya olan bu denli özel teveccühü, sûfi şairlerin ilham kaynağı olmuştur. Hz. Fâtıma hakkındaki bir beytinde Nesîmî, bu hadisin ilk ibarelerini iktibas eder:

⁴⁶⁴ Sankaya, "Nöm u Nöt-tı Fötıma Zehrö Betöl", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 61.

⁴⁶⁵ *dile Sultan Dvşnı*, haz. Hikmet Özdemir, Ankara 1996, s. 225.

⁴⁶⁶ Sankaya, "Nöm u Nöt-tı Fötıma Zehrö Betöl", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 61.

⁴⁶⁷ *Muallim Naci'nin Şiiirleri*, haz. Abdülkadir Hayber & Hüseyin Özbay, İstanbul 1997, s. 265.

⁴⁶⁸ *Dvşnı Seyyid Nigşrş*, İstanbul 1301, s. 155; Sankaya, "Nöm u Nöt-tı Fötıma Zehrö Betöl", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 65.

⁴⁶⁹ Buhari, *Fezöilu Ashöbî'n-Nebö*, 12, 29; Müslim, *Fezöilu's-Sahabe*, 93-94.

*Bid'atün minnî hadîs-i muhteşem
Haklarında vârid oldu lâ-cerem.*⁴⁷⁰

Seyyid Nesîmî bir başka beytinde Hz. Fâtıma'yı "Resûlullâh'ın nakdi" yâni onun serveti ve değerli hazinesi olarak tavsif etmektedir. Hz. Fâtıma aynı zamanda Hz. Hatice'nin yadigârıdır. Anne, baba ve evladı aynı beyitte cem eden şair, Hz. Fâtıma'yı "hanımların iftihârı", annemiz Hatîcetü'l-Kübrâ'yi ise "hanımların hayırlısı" olarak anmaktadır:

*Fâtıma nakdin senin oldu
Hadîce mahremın bu biri hayru'n-nisâdır bu biri fahrın-nisâ*⁴⁷¹

Hatîce annemiz ile Hz. Fâtıma'yı bir başka beytinde yine bir arada zikreden Nesîmî, bu defa "Fâtıma ma'sûm" ibaresiyle, "Ey Ehl-i beyt! Allah sizden kiri gidermek ve sizleri tertemiz kılmak ister."⁴⁷² âyetini telmîh ile Hz. Fâtıma'nın mâsûmiyetini ihsâs etmektedir. Hz. Fâtıma'nın vâlide-i muhteremi olan Hz. Hatîce ise saygıdeğerdır. Çünkü Hz. Fâtıma, hanımların iftihar kaynağı; Hz. Hatîce, hanımların en hayırlısıdır:

*Fâtıma ma'sûm oluptur hem Hadîce muhterem
Ma'den-i fahrı n-nisâdır menba-ı hayrun-nisâ.*⁴⁷³

Kendisinden memnun ve razı olunan komşular için yapılan en makbul dua, "Allah seni ahirette Fâtıma Anamıza komşu etsin" duasıdır.⁴⁷⁴ Çünkü mü'min kadınlar için cennette Hz. Fâtıma'ya komşu olmak, şüphesiz en başta gelen temennilerdendir ve bu arzu şiirlerde de dile getirilir. Bir yakınının vefatı üzerine söylediği tarih manzumesinde Harputlu Abdülhamit Hazmî, merhumenin Fırdevs cennetinde Cenâb-ı Zehrâ ile hembezra olması için dua etmektedir:

*Mazhar-ı mağfiret nûr-ı ilâhî olarak
Ola Firdevste hem-bezm-i Cenâb-ı Zehrâ.*⁴⁷⁵

⁴⁷⁰ Nesîmî Divanı, haz. Hüseyin Ayan, Ankara 1990, 75.

⁴⁷¹ Nesîmî Divanı, haz. Hüseyin Ayan, Ankara 1990, 75.

⁴⁷² Ahzâb, 33.

⁴⁷³ Nesîmî Divanı, haz. Hüseyin Ayan, Ankara 1990, 69; Sarıkaya, "Nöm u Nöt-i Fötıma Zehrö Betöl", Keşkül, Bahar 2006, s. 61; Sarıkaya, "Cenöb-i Fötıma Zehrö Betöl", Vahiy Evinin Kızı Hz. Fötıma 9, s. 64.

⁴⁷⁴ Uzun, "Fâtıma", DİA, XII, 224.

⁴⁷⁵ Harputlu Abdülhamid Hazmî, Divanı, haz. Hayrettin Ayan, İstanbul 1998, s. 348; Sarıkaya, "Nöm u Nöt-i Fötıma Zehrö Betöl", Keşkül, Bahar 2006, s. 65.

6. Hz. Fâtıma'nın Vefatı

Hz. Fâtıma ve ehlibeyt muhabbetinin kaynağı, ümmetin Peygamber Efendimize olan bağlılığının bir tezahürüdür. Hz. Fâtıma'nın vefatı bahsinde Yazıaoğlu sözün bittiği noktaya dikkat çekmektedir. *Muhammediye'*ye göre Hz. Ali, irtihâlden sonra Hz. Fâtıma'yı sırlamak için Resûlullâh'ın kabrine taşır, fakat defnedemez. Çünkü Hz. Fâtıma'yı bizâtihi Efendimiz yanma alır:

*Mübarek elini çıkardı Resûl ravzadan
Dedi kızımı bana ver yâ Alî eyleyem istitâr
Onunçün dediler ki bir kabr içredir ikisi
Dedi ba'zılar kim yanında yatar işihâr*

Mevlid-i Fâtıma manzûmesinin son beyti ile Yazıcıoğlu sözlerini hitame erdirir:

*Ehl-i beyte Fâtihâ olsun hemîn
Rahmetu'llâhi aleyhim ecmaîn⁴⁷⁶*

7. Hz. Fâtıma'nın Şefaati

Hz. Fâtıma ve Hz. Ali'nin Peygamber Efendimiz katındaki tartışmasız kıymeti gönüllerin onlara yönelmesine sebep olmuş ve sûfi şairler onlara iltifat edip tevessülde bulunmuşlardır. Yozgatlı Hüznî, onların yüzü suyu hürmetine Hz. Peygambere şu şekilde iltica etmektedir:

*Nüh felek seyr-i. a'lâ. hürmetiçün
Hafileytle O Zehrâ hürmetiçün,
Alî sâlâr-ı eshâ hürmetiçün
Dahîlek yâ. Resûlallâh dahîlek.⁴⁷⁷*

Hz. Fâtıma'yı Resûlullâh'a nispet ederek anmak, sûfi şairlerin en çok benimsedikleri ifade tarzlarından bir tanesidir. Leylâ Hanım, bütünüyle Hz. Fâtıma'dan istimdât ettiği yek-âhenk gazelinin aşağıdaki beytinde Hz. Fâtıma'yı "ihsan kaynağı" olarak tavsif etmekte ve ondan, şefaât talebini nebilerin sultanı şanlı pederine arz etmesi temennisinde bulunmaktadır.⁴⁷⁸ Kısacası şair, Resûlullâh'ın şefaati için Hz. Fâtıma'ya tevessül etmektedir:

⁴⁷⁶ Sarıkaya, "Cenâb-ı Fâtıma Zehrâ Betül", *Vahiy Evinin Kızı Hz. Fâtıma* 9, s. 75-77.

⁴⁷⁷ Yozgatlı Hüznî *Düşüncü* (II), haz. Mustafa Güneş, 2000, s. 302; Sarıkaya, "Nâm u Nâm-ı Fâtıma Zehrâ Betül", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 63.

⁴⁷⁸ Sarıkaya, "Nâm u Nâm-ı Fâtıma Zehrâ Betül", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 61.

*Sultân-ı rusûl vâlid-i zî-şânına arz et
Bu zerreyi ey kârî-ı atâ Hazret-i Zehrâ.⁴⁷⁹*

Leylâ Hanımı bir beytinde Hz. Ali, Fâtıma ve evlâdını bir arada zikretmektedir. Hz. Fâtıma'yı bekâ diyarının sultanı, Hz. Ali'nin zevcesi olarak anan şair, bu ailenin şehitlerinin mübarek kanı hürmetine bağışlanma 'ni-yazında bulunmaktadır:⁴⁸⁰

*Afv eyle suçum hûn-ı şehîdân içim olsun
Ey zevce-i sultân-ı beka Hazret-i Zehrâ⁴⁸¹*

Istimdâd ve istişfâ bilindiği üzere yardım talebinde bulunmak ve şefa-at istemek demektir ve Hz. Fâtıma kendisinden en çok istimdâd edilen, şefaatine en çok iltica edilen hanımların başında gelmektedir.

Hz. Fâtıma'nın Resûlullâh katındaki müstesnâ yerini müdrik olan bazı sahâbilerin, hattâ evzâc-ı tâhirâtın dahi Hz. Peygambere arz etmek istedikleri müşkilleri husûsunda O'nun tavassutuna mürâcaat ettikleri nakledilmektedir. Nasıl berhayât iken Hz. Fâtıma'nın tavassutuna mürâcaat ediliyorsa vefatından sonra da asırlar boyunca Hz. Fâtıma mü'minler için bir penâh ve ilticâ-gâh olmaya devam etmiştir. Maddî ve manevî her türlü dilek ve temenniler onun ruhâniyetine ata edilmiş, imdadı hususunda kalplerde şüphe belirmemiştir.⁴⁸² Leylâ Hanım'ın aşağıdaki beyitleri bu îtimâda güzel bir örnektir:

*Dem-â-dem arz-ı hâcât eyle ey dil
Cenâb-ı Fâtıma hayrun-nisâya⁴⁸³*

*Bağışla cürmümü hayrül-Betûle
Gözümden nûr-ı vechin etme mestûr⁴⁸⁴*

Aynı manzumenin müteakip beytinde Leylâ Hanım, bu defa Resûlullâh'a nisbet ederek zikrettiği Hz. Fâtıma'nın kendisine şefa-at edeceği husûsunda şüphe taşımadığını beyan eder. Şâire göre Hz. Fâtıma'nın âsîlere dahi lûtuftkâr davrandığı, hattâ bunu âdet edindiği bilinmektedir. O

⁴⁷⁹ *Leylâ Hanım Dövünu*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002, s. 233.

⁴⁸⁰ Sankaya, "Nöm u Nö't-i Fötima Zehrö Betöl", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 64.

⁴⁸¹ *Leylâ Hanım Dövünu*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002, s. 233.

⁴⁸² Sankaya, "Nöm u Nö't-i Fötima Zehrö Betöl", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 64.

⁴⁸³ *Leylâ Hanım Dövünu*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002, s. 164.

⁴⁸⁴ *Leylâ Hanım Dövünu*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002, s. 165.

halde Hakk'ın Habîbî'nin sevgili kızı, kendisine olan bağlılığını her dâim dile getiren Leylâ Hanım'ı da şefaatinde mahrûm etmeyecektir.⁴⁸⁵

*Usâta âdeti lutf u atâdır
Şefiim bint-i Mahbûb-ı Huda'dır⁴⁸⁶*

Leylâ Hanım, Hz. Fâtıma'nun şefaatinde ümîdini hiç kesmez. Hz. Fâtıma'dan istimdâd ettiği "Hazret-i Zehrâ" redifli gazelinde, onu rüyasında gördüğünü, perişan hâlini kendisine arz ettiğini hikâyeye etmektedir.⁴⁸⁷ Rüyasında Hz. Fâtıma'dan "inayet" sözü alan şâir artık müsterihtir; çünkü Hazret-i Zehra'nun sözünden rücû' etmesi mümkün değildir:

*Hâşâ ki hilâf ola senin va'd-i kerimin
Va'd etdin inâyâtını yâ Hazret-i Zehrâ⁴⁸⁸*

*Redd eyleme durdum der-i lûtfunda dahûlek
Leylâ'yı kul ihsâna sezâ Hazret-i Zehrâ.⁴⁸⁹*

Hz. Fâtıma, mü'min kadınların hanımefendisi olduğu gibi cennetin de hanımefendisidir, Resûlullâh onu "seyyidetü'n-nisâ" sıfatıyla tavsîf etmiştir. O, hem hanımların hayırlısı/hayrû'n-nisâ hem de 'hammların iftihârı/fahrû'n-nisadır.⁴⁹⁰ Bir beytinde Leylâ Hanım, Hz. Fâtıma'yı Hak Teâlâ'nın husûsî bir ihsanı olarak tanımlamaktadır:

*Her bir kulma Hazret-i Hak etdi bir ihsân
Sensin bize ihsân-ı Hudâ Hazret-i Zehrâ⁴⁹¹*

Es'ad Erbilî Firdevs cennetinde Hz. Fâtıma'ya komşu olmak hayâlini biraz daha süsleyerek, cennette mevcûdiyetini tasavvur ettiği Fâtıma köşkünden uzak kalmak istemediğini dile getirmektedir:⁴⁹²

*Fahr-i âlem hürmetiçün yâ. Gafûr
Kasr-ı Zehrâ'dan beni sen etme dûr.⁴⁹³*

⁴⁸⁵ Sankaya, "Nöm u Nö't-ı Fötıma Zehrâ Betel", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 64.

⁴⁸⁶ *Leylâ Hanım Dövünu*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002, s. 165.

⁴⁸⁷ Sankaya, "Nöm u Nö't-ı Fötıma Zehrâ Betel", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 64.

⁴⁸⁸ *Leylâ Hanım Dövünu*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002, s. 233.

⁴⁸⁹ *Leylâ Hanım Dövünu*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002, s. 233.

⁴⁹⁰ Sankaya, "Nöm u Nö't-ı Fötıma Zehrâ Betel", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 64.

⁴⁹¹ *Leylâ Hanım Dövünu*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002, s. 233.

⁴⁹² Sankaya, "Nöm u Nö't-ı Fötıma Zehrâ Betel", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 65.

Türk edebiyatında Hz. Fâtıma ve mensubu olduğu âile, yani Peygamber âilesi hakkındaki medb ü senâya nihayet yoktur, Bu sebeple *Mevlid-i Fâtıma*'nın son beytindeki niyâza iştirak, hitâmuhû misk olacaktır:

*Ehl-i beyte Fâtihâ olsun, hemîn
Rahmetullâhi aleyhim, ecmaîn*⁴⁹⁴

8. Hz. Fâtıma Evladının Yeşil Sarık Taşması

Sûfi şairlerin Hz. Fâtıma'yı anlatırken dikkat çektikleri bir başka hususiyet, onun Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in annesi olmasıdır. Seyyid ve Şerifler Hz. Fâtıma'dan gelen Peygamber neslidir. Seyyidlerin öncüsü olarak Hz. Hüseyin'le Şeriflerin öncüsü kabul edilen Hz. Hasan Hz. Fâtıma'nın ciğerpareyi ve gözlerinin nuru olarak yâd olunmaktadır.

Hz. Fâtıma bütün mü'minlerin annesidir ve kendisine yönelen yüzleri ve gönülleri geri çevirmeyecektir. "Yâ Rabbenâ Yâ Rabbenâ / Yardım eyle kıyamette" mısralarıyla başlayan meşhur bir Yûnus İlâhîsinin son bendi, Hz. Fâtıma'nın sahip olduğu anne şefkati ve dolayısıyla şefaatine duyulan, itmînâna güzel bir örnektir:

*Yûnus Ermem gafil yatma.
Kıyâmet günün unutma
Mü'min anası Fâtıma
Yardım eyle kıyâmetde.*⁴⁹⁵

Abbasi Halifesi Me'mûn Seyyid ve Şeriflerin alamet-i farika olarak yeşil sarık sarmalarını ve yeşil cübbe giymelerini şart koşturmuştur. Bu uygulama Osmanlı devletinde de devam etmiştir. Yeşil renk âl-i Zehrâ'nın siyâdetlerine bir hüccet kabul edilmiş ve onların herhangi bir uygunsuz muameleye muhatap olmalarını önlemeyi hedeflemiştir. Peygamber evladının başlarında ayırt edici bir alâmet olarak bulunan yeşil sarığı gören halk, onlara hürmette kusur etmemişlerdir.

Esasen âl-i Zehra denildiğinde akla, Resûlullâh'ın da gözünün nuru iki torunu Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin gelmektedir. Zira Hz. Ali ile Fâtıma'nın

⁴⁹³ Muhammed Es'ad Erbilî, "Terceme-i Mevlid-i Fâtımâtu'z-Zehrâ", *Düşünce* Es'ad, İstanbul 1991, s. 275.

⁴⁹⁴ Muhammed Es'ad Erbilî, "Terceme-i Mevlid-i Fâtımâtu'z-Zehrâ", *Düşünce* Es'ad, İstanbul 1991, s. 275.

⁴⁹⁵ Yunus Emre *Düşünü*, haz. Mustafa Tatçı, Ankara 1997, IV, 229; Sarıkaya, "Nâm u Nâm't-ı Fâtıma Zehrâ Betöl", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 65.

Hasan, Hüseyin, Muhassin, Ümmü Gülsüm ve Zeyneb isimlerinde beş evlâdı olmakla birlikte yaygın kanaat, Fâtıma neslinin Hz. Hasan ve Hüseyin'den devam ettiği şeklindedir. Bu münâsebetle şiirlerde Hz. Fâtıma, bu iki sevgili evlâd/şehzâde/imâmın bahtiyar annesi; bu iki torun da Hz. Fâtıma'nun çiğerpâresi, gözlerinin nûru olarak yâd olunmaktadırlar.⁴⁹⁶

9. Evlâd-ı Fâtıma'ya Muhabbet

Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin evliliğine atfedilen kıymet, bu evliliğin semeresinden de kaynaklanmaktadır. Bilindiği üzere Peygamber Efendimizin nesli, Hz. Ali ve Fâtıma evlâdından yürümüştür. Peygamber Efendimizin tertemiz neslini şiirlerine konu eden sūfî şairlerin, ehlibeyt ve âl-i abâ kavramlarıyla birlikte yine aynı zümreye işaret etmek üzere "Ali ve Fâtıma nesli", "Âl-i Zehrâ", "Evlâd-ı Zehra", "Zürriyet-i Zehra" gibi terkipler kullandıkları görülür. Ehlibeyt ve muadili kavramlar şiirlerde öncelikle Peygamber Efendimize bağlılığın bir ifadesi olarak yer almakta, ayrıca başta Hz. Ali ve Fâtıma olmak üzere ikisinin evlâdından istimdat edilmekte ve şefaati beklenmektedir. Hz. Fâtıma ile Ali'yi ve onlardan devam eden Peygamber neslini sevmek, Allah ve Peygamber aşkıyla irtibatlandırılmış, bu muhabbet özellikle bazı ehlibeyt muhiplerinde dinî bir rükün olarak tanımlanmıştır.⁴⁹⁷ Bir Ehlibeyt âşığı olan Seyyid Nigârî'nin aşağıdaki beyti bu hassasiyete güzel bir örnektir:

*Farzdur Âlini vü Fâtımanı vü âlini sevmek
Allah ü Nebî sevdiği bürhân-ı celîmdir⁴⁹⁸*

İlk mısırâda açıkça dile getirdiği gibi şair, Hz. Ali ile Fâtıma'yı ve onların neslinden gelenleri sevmenin farz olduğu kanaatindedir. Çünkü Hak ve Resulü onları sevmektedir. Aynı şaire ait bir terci-i bendin vasıta beytinde, Allah aşkı ve ehlibeyt sevgisi, âlemin yaratılış sebebi olarak gösterilmektedir:

*Hilkat-i âlemden ancak hubb-i Mevlâ'dır garaz
Ülfet-i Âl-i abâ vü evlâd-ı Zehrâ'dır garaz.⁴⁹⁹*

⁴⁹⁶ Sankaya, "Nöm u No't-ı Fâtıma Zehrâ Betel", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 62.

⁴⁹⁷ Sankaya, "Nöm u No't-ı Fâtıma Zehrâ Betel", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 61-62.

⁴⁹⁸ *Dövân-ı Seyyid Nigârî*, İstanbul 1301, s. 239.

⁴⁹⁹ *Dövân-ı Seyyid Nigârî*, İstanbul 1301, s. 291.

XV. asır Divan şâirlerinden Karamanlı Aynî ise Peygamber Ailesinin bütün dertlere deva veren hazık bir hekim hükmünde olduğunu, her derdin ilâcının onlarda bulunduğunu söyledikten sonra Hz. Ali ve Hz. Fâtıma evlâdını canın süsü, eşraf zümresinin en şerefliileri olarak tavsif etmektedir. Bu şeref şüphesiz bu neslin önce Hz. Ali ile Fâtıma'ya ve dolayısıyla Resûlullâh'a mensubiyetlerinden kaynaklanmaktadır:

*Tırâz-ı hilye-i cândur Alî vü Fâtıma nesli
Eyâ mü'min nedür dinle şerîf-i zümre-i eşrâf.⁵⁰⁰
Nâmık Kemâl, Kerbelâ'yı konu ettiği bir gazelindeki
Bir nûr içinde hâlâ bin pâre bir siyehlik
Benzer o nûr âl-i Zehrâ'ya pâre pâre.⁵⁰¹*

beytiyle içinde binlerce siyahlık barındıran bir nûr tasviri yapmakta ve bu nûr-ı siyahı, Fâtıma evlâdına benzetmektedir:⁵⁰²

Ahirette Hz. Peygamber'in şefaatine talip olanlar, Peygamber Efendimizin dört mahubunu kendi mağfiretleri için vesile ittihaz edinmişlerdir. Seyyid Seyfullah'ın şu iki beyti bu teveccühe güzel bir örnek teşkil etmekte ve şair, Peygamber Efendimizin kızı, damadı ve torunları hürmetine şefaata istemektedir:

*Ali hem Fâtıma ol iki deryâ
Hasan lü'lü' Hüseyin mercân-ı yektâ
Bu dört nûr-ı İlâhî hürmetiçün
Bizi itme kıyâmet günü mahzun⁵⁰³*

Fâtıma evlâdına muhabbet, aynı zamanda onlara karşı tavrı alanlar ve onların aleyhinde bulunanlara nefreti netice vermektir. Nev'î'nin aşağıdaki beyti bu meyandadır ve şâir, Hz. Fâtıma'nın tertemiz evlâdı aleyhinde söz söyleyenlere alenen beddua ederek, "Onlara dil uzatanlar, dilsiz kalsın!" demektedir:

⁵⁰⁰ Karamanlı Aynî ve Dîvânı, haz. Ahmet Mermer, Ankara 1997, s. 272; Sarıkaya, "Nâm u Nâm-ı Fâtıma Zehrâ Betül", Keşkül, Bahar 2006, s. 62.

⁵⁰¹ Nâmık Kemal'in Şiirleri, haz. Saadettin Nüzhet Ergun, İstanbul, ts., s. 100.

⁵⁰² Sarıkaya, "Nâm u Nâm-ı Fâtıma Zehrâ Betül", Keşkül, Bahar 2006, s. 63.

⁵⁰³ Seyyid Seyfullah Dîvânı, İstanbul 1288, s. 73; Sarıkaya, "Nâm u Nâm-ı Fâtıma Zehrâ Betül", Keşkül, Bahar 2006, s. 63.

*Evlâd-ı pâk-i Hazret-i Hayrun-nisâ için
Her kim dil uzada göreyin ola bî-zebân⁵⁰⁴*

Hız. Peygamber neslinden gelen bir seyyid olarak Hamza Nigârî, Hız. Fâtıma'ya neseben mensubiyetini dile getirdikten sonra, Ümeyye oğulları ile Hâşim oğulları arasındaki husumete göndermede bulunarak Resûlullâh'ın âline dost, bu ailenin karşısına koyduğu Ebû Süfyân nesline düşman olduğunu dile getirmektedir. Bu aileye düşmanlık gerekçesi ise evvel emirde Muâviye ve oğlu Yezîd'in Hız. Ali ve evlâdı karşısındaki tavırları olmaktadır.⁵⁰⁵ Nigârî Ebû Süfyân nesline düşmanlığını şu şekilde dile getirmektedir:

*Emîrem ü seyyidem ü şîr ibn şîrem âl-i Zehrâ'yem
Habîb-i âl-i Hâşim ü düşmen-i evlâd-ı Süfyâ'nem⁵⁰⁶*

Fâtıma ana ve evlâdına bağılıklarını dile getiren sûfî şairler, Kerbelâ'yı hikâye ederken, hâdisenin bir facia ile neticelenmesine sebep olanları da telinden geri durmamışlardır.

Şiirlerinde Kerbelâ hâdisesine en çok temas eden şairlerden bir tanesi Şeref Hanım'dır. O kadar ki Şeref Hanım şuarâ tezkirelerinde mersiye şairi olarak tanıtılmaktadır.

*Yılda bir mersiye hûn-ı çiğirimle yazarım
El-âmân rûz-t cezâ huccet-i gufrân olsun.⁵⁰⁷*

beytinden de anlaşıldığı üzere her sene Muharrem ayında bir mersiye söylemeyi kendisine vazife ittihaz ettiği gibi bu şiirlerin mağfiretine vesile olmasını da temenni etmektedir. *Divân'*ındaki mersiyelerin sayısına bakıldığında şairin gerçekten de bu sözünde durduğu, çok sayıda mersiyeyi, âdetâ ibadet vecdiyle kaleme aldığı anlaşılmaktadır.⁵⁰⁸ Bir mersiyeden alman aşâ-

⁵⁰⁴ *Ne' v D v n*, Haz. Mertol Tulum & M. Ali Tanyeri, İstanbul 1977, s. 188; Sarıkaya, "Cenâb-ı Fâtıma Zehrâ Betül", *Vahiy Evinin Kızı Hz. Fâtıma* 9, s. 67; Sarıkaya, "Nem u Ne't-ı Fâtıma Zehrâ Betül", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 62.

⁵⁰⁵ Sarıkaya, "Nem u Ne't-ı Fâtıma Zehrâ Betül", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 62; Sarıkaya, "Cenâb-ı Fâtıma Zehrâ Betül", *Vahiy Evinin Kızı Hz. Fâtıma* 9, s. 67-68.

⁵⁰⁶ *D v n-ı Seyyid Nigârî*, İstanbul 1301, s. 166.

⁵⁰⁷ *Şeref Hanım D v n*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002, s. 132. Ayrıca "Mevc-i tufân-ı teessüfle idüp coş u huroş / Yazarım her sene bir mersiye giryön giryön" beyti için bk. *Şeref Hanım D v n*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002, s. 139.

⁵⁰⁸ Sarıkaya, "Nem u Ne't-ı Fâtıma Zehrâ Betül", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 63.

ğdaki beyitlerde Şeref Hanım, Hz. Hüseyin'in, Hz. Ali ile Fâtıma'nın evlâdı olduğunu hatırlatarak ona ve yanındakilere reva görülen muameleyi ve hâdisenin faillerini nefretle kınamaktadır:

*Mâder Cenâb-ı Fâtıma olsun peder Alî
Öyle zevât ile nice etdîn adâveti.*

*Ümmet olan a kâfir ü bî-dîn ü bî-edeb
Âl-i Resûl'e böyle mi eyler riâyeti*

*Ey kâş gelmeseydi vücûdun cihâna hiç
Görmez idik bu mihneti böyle felâketi.⁵⁰⁹*

Aynı hâdiseyi bir başka mersiyede hemen aynı kelimelerle yeniden dile getiren şair, Hz. Hüseyin'in herhangi biri olmadığını daha güçlü şekilde vurgulamak için onu, annesi, babası ve dedesine nispet ederek zikretmektedir:⁵¹⁰

*İki şehzâdeye kasd eyledi kâfir demedi
Nesl-i Peygamber ü evlâd-ı muazzamdır bu*

*Pederi Şîr-i Hudâ mâderi olsun Zehrâ
Ne cesâret ne fezâhat nasıl âdemdir bu.⁵¹¹*

Şeref Hanım, hem Hz. Hasan hem de Hz. Hüseyin'in şahadetinden doğrudan doğruya sorumlu gördüğü Yezîd'i telinden sonra Hz. Fâtıma'nın annelik vasfına bir defa daha vurgu yaparak böyle bir zulmün, hususen Hz. Fâtıma gibi bir annenin evlâdına revâ görülen bu zulmün kimsenin yanına kâr kalmayacağını söyler:⁵¹²

*Kor mı ferdâ yanına kanın o şehzadelerin
Mâder-i müşfikî Zehrâ gibi sultân olsun*

*Bâ-husûs ol iki şâhen-şehin Allâh Allah
Cedleri Hazret-i Peygamber-i zî-şân olsun⁵¹³*

⁵⁰⁹ Şeref Hanım Dîvânı, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002, s. 133-134

⁵¹⁰ Sankaya, "Nöm u Nö't-ı Fötıma Zehrö Betöl", Keşkül, Bahar 2006, s. 63.

⁵¹¹ Şeref Hanım Dîvânı, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002, s. 125.

⁵¹² Sankaya, "Nöm u Nö't-ı Fötıma Zehrö Betöl", Keşkül, Bahar 2006, s. 63.

⁵¹³ Şeref Hanım Dîvânı, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002, s. 131.

Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin durumuna belki biraz da hanım olmasından kaynaklanan hassasiyetle Hz. Fâtıma zaviyesinden bakan Leylâ Hanım, her şey bir yana bu faciaya sebep olanların öncelikle Hz. Fâtıma'dan utanmaları gerektiğinin ısrarla altını çizer:⁵¹⁴

Katı bî-dîn idi havf eylemeyüp Mevlâ'dan

*Hîç âr eylemedi Fâtıma-i Zehrâ'dan.*⁵¹⁵

⁵¹⁴ Sarıkaya, "Nöm u Nö't-ı Fâtıma Zehrâ Betöl", *Keşkül*, Bahar 2006, s. 63.

⁵¹⁵ *Leylâ Hanım Dvânu*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002, s. 160.

İSLAM MEZHEPLERİ KAYNAKLARINDA HZ. FÂTİMA: HZ. FÂTİMA MUSHAFI⁵¹⁶

Doç. Dr. Doğan KAPLAN*

Giriş

Hiz. Fâtıma deyince akla, Sevgili Peygamberimiz Hiz. Muhammed (sav)'in soyunun kendisiyle devam ettiği, peygamberimizin "ummu ebîha" (babasının annesi) diye andığı ve çok sevdiği seçkin bir insan gelir. Yine Allah'ın arsları lakaplı Hiz. Ali (k.v.)'nin sevgili eşi ve Peygamberimizin sevgili torunları Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin'in anneleri olan pençe-i âl-i abâ'nın bir ferdi olan o kutlu zat gelir.

Doğumuyla ilgili farklı rivayetler olmakla birlikte hemen vahyin başlangıç senesinde 610 doğduğu kabul edilecek olursa, Hiz. Fâtıma'nın gerçekten de vahiyle başlayan ve vahiyle biten bir hayatın sahibi olduğu görülür. Zira sevgili babasının vefatına çok üzölen Hiz. Fâtıma, babasının vefatından en geç 6 ay sonra ölmüştür.

Hiz. Fâtıma dokuz isimle çağrılırdı; Fâtıma, Sıddıka, Mübâreke, Tâhire, Zekiyye, Raziyye, Merziyye, Muhaddise ve Zehrâ.⁵¹⁷

"İslam Mezhepleri Kaynaklarında Hiz. Fâtıma: Hiz. Fâtıma Mushafı" başlıklı bu çalışmamızda Hiz. Fâtıma'nın tarihsel yaşamına girmeksizin onunla ilgili erken dönem makâlât eserlerinde yer alan bilgileri ve yine onun etrafında oluşan *Mushaf-ı Fâtıma* ve *ehl-i beytin gizli ilmi* konusunu ele alacağız.

A. Mezhepler Tarihi Kaynaklarında Hiz. Fâtıma

İslam Mezhepleri Tarihi'nin erken dönem kaynakları olan *Makâlât* türü eserlerde Hiz. Fâtıma'yla ilgili fazla bilgi yoktur. Bu eserlerde Hiz. Fâtıma

* NEÜ İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Öğretim Üyesi,

⁵¹⁶ Bu bildiri daha önce "Ehl-i Beyt'in Gizli İlmi: Hiz. Ali'ye Nispet Edilen Kitâb-ı Ali (Sahîfe-Câmia), Cefr ve Mushaf-ı Fâtıma Hakkında Bir İnceleme" başlıklı SÜİFD (30), Konya, 2010: 75-92'de yayımlanan makalemize yapılan "Mezhepler Tarihi Kaynaklarında Hiz. Fâtıma" ilavesinden oluşmaktadır.

⁵¹⁷ Komisyon, *A'lâmu'l-Hidâye, Fâtımetu'z-Zehrâ Seyyidetu'n-Nisa*, (Kum: Merkezu't-Tibâati ve'n-Neşr li Mecma'i'l-Âlemî li Ehl-i'l-Beyt, 1427 (3.basım)), s.60-62.

daha ziyade Rasulullah (sav)'in kızı oluşu, Hz. Ali'yle evlenmesi ve bir de bazı gâli fırkaların onun da isminin geçtiği kişilerle ilgili yaklaşımı sadesinde ele alınmıştır.

Bu eserlerden en kadim olan İmam Eş'ari (324/936)'nin *Makâlâtü'l-İslâmiyyin*'inde Hz. Fâtıma'dan sadece bir kere bahsedilmektedir. Aşırı Şii fırkaların anlatıldığı *el-Ġâliye* bölümünde bu fırkalardan on üçüncüsü olarak anlatılan *Şeri'*'nin taraftarlarının Allah'ın beş kişiye hulûl ettiğine inandıklarını ve bu kişilerinde Hz. Nebi (a.s.), Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Fâtıma olduklarını zikreder.⁵¹⁸ Bu konuyla ilgili benzer bir anlatım İsferyâni (471/1078)'nin *et-Tabsîr*'inde de görülür. O da İslam dinine mensup olduklarını iddia eden ancak Müslüman sayılmayan fırkalardan dokuzuncu olarak *Şerî'iyye ve Nemîriyye*'den bahsederken kendisine Şerî' deneni kişinin Allah'ın Muhammed, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'e hulûl ettiğini söylerken Hz. Fâtıma'dan bahseder.⁵¹⁹

Hz. Fâtıma'yla ilgili İsferyâni'deki bir diğer bahis ise Hz. Peygamber'in sahabe övgüsüne örnekler verirken Fatma'yla ilgili "Dünya kadınlarının efendileri dörttür: Fâtıma, Hadice, Âsiye ve Meryem bt. İmran" rivayetiyle "Fâtıma benden bir parçadır, onu sevindiren beni sevindirir, onu üzen beni üzer" rivayetinin söz konusu edilmiş olmasıdır.⁵²⁰

Türk kamuoyunca da iyi bilinen eserlerden biri olan Abdulkâhir el-Bağdadi (ö.429/1037)'nin *el-Fark beyne'l-Fırak* adlı eserinde Hz. Fâtıma'nın adı, mutezili Nazzâm (231/)'dan bahsedilirken geçer. Bağdadi, Nazzâm'ın Hz. Ömer'le ilgili eleştirel yaklaşımlarını sayarken onun Rasulullah'ın vefatında şek içinde olduğunu keza Fâtıma'ya vurduğunu iddia ettiğini söyler.⁵²¹

Mezhepler Tarihi erken dönem kaynakları içinde en meşhuru olan *Şehrestâni* (548/1153)'nin muhalled eseri *el-Milel ve'n-Nihal*'de Hz. Fâtıma'yla ilgili altı yerde bahis olduğu görülür. Hz. Peygamber (sav)'in vefatından sonra İslam toplumunda ortaya çıkan ilk ihtilafları sayarken altıncı ihtilaf olarak Fedek hurmalığını ve Hz. Fâtıma'nın veraset ve temlik olmak üzere ilk halifeye itiraz etmesi,⁵²² Mutezili Nazzâm (231/)'ın farklı görüşlerini aktarırken bir görüşünün de sahabe eleştirisiyle ilgili olduğunu ve bu anlam-

⁵¹⁸ Eş'ari, *Makâlâtü'l-İslâmiyyin ve'h-tilâfu'l-Musallîn*, (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1999), I/84-85.

⁵¹⁹ *el-İsferyâni, et-Tabsîr fi'd-Dîn ve Temyîzu'l-Fırakati'n-Nâciyeti ani'l-Fıraki'l-Hâlikîn*, (Beyrut: Âlemü'l-Kutub, 1983), s.129.

⁵²⁰ *el-İsferyâni, et-Tabsîr fi'd-Dîn*, s.179.

⁵²¹ Bağdadi, *el-Fark beyne'l-Fırak*, (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1990), s.147-148.

⁵²² *Şehrestâni, el-Milel ve'n-Nihal*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1998),s.32-33.

da Hz. Ebubekir'e biat edilen günde Hz. Fâtıma'nın Hz. Ömer tarafından dövüldüğü ve evini basarak karnındaki çocuğu düşürdüğü iddiası sadedinde Hz. Fâtıma'dan bahsedilir.⁵²³

Yine Zeydiye'yi anlatırken onların hilafeti Fâtıma'nın çocuklarından olması gerektiğini düşündüklerini söyler.⁵²⁴ Gulat'ı anlatırken el-Alba b. Zira' ed-Devsî'nin grubundan bazılarının Kisâ ehlinin ulûhiyetine inandıklarını söylerken Hz. Fâtıma'dan bahsedilir. Hatta onların Fâtıma ismindeki dişilik (müenneslik) "ta" sını kullanmayıp "Fâtım" dediklerini de söyler.⁵²⁵

Şehrestâni'deki Hz. Fâtıma ile ilgili son anlatı ise İsmailiye'den bahsederken İmam Cafer Sadık'ın da dedesi Hz. Peygamber (sav) nasıl Hz. Hâtice varken başka biriyle evlenmemişken keza Ali, Fâtıma varken başkasıyla evlenmemişken Cafer de başka biriyle evlenmemiştir,⁵²⁶ denilerek Hz. Fâtıma'dan bahsedilir.

Elimizdeki en erken döneme ait Şii makâlât kitabı olan Nevbahti (300/912) ve Kummi (301/903)'ye nispet edilen *Fıraku's-Şîa* adlı eserde de Hz. Fâtıma ile ilgili yeterli bilgi yoktur. Hilâfetin Hz. Ali'den sonra Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin olmak üzere Hz. Fâtıma'nın çocuklarından devam ettiğine inanan Zeydiye'yi anlatırken, yine Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in şehadetlerinden sonra bunların annelerinin Hz. Fâtıma olduğu söylenirken adı zikredilmiştir.⁵²⁷ Bunun dışında bu eserde yine Hz. Fâtıma'ya ortaya çıkan gâli fırkaların ehl-i kisâdan Hz. Fâtıma'yla birlikte diğer dört kişiye (Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin) Allah'ın hulûl etmesi iddiaları sadedinde ondan bahsedildiği görülür.⁵²⁸ Şiiliğin Fedek ve Hz. Fâtıma'nın çocuğunun Hz. Ömer tarafından dövülmesi sonucu düşürüldüğü iddialarının bu kitapta yer almaması manidardır.

Bu temel kaynaklar dışında Malatî'nin *et-Tenbih ve'r-Radd*'inde ve İbn Hazm'ın *el-Fisal fi'l-Milel ve'n-Nihal* adlı eserinde Hz. Fâtıma'yla ilgili doğrudan bir anlatım yoktur.

B. Ehl-i Beytin Gizli İlmî

İmamiye Şiiliğine göre Ehl-i Beyt'in, Kur'an-ı Kerim dışında Hz. Peygamber (s.a.v.)'den aldığı ve kendileri için sakladığı özel eser/ler mevcuttur.

⁵²³ Şehrestâni, *el-Milel ve'n-Nihal*, s.71.

⁵²⁴ Şehrestâni, *el-Milel ve'n-Nihal*, s.179.

⁵²⁵ Şehrestâni, *el-Milel ve'n-Nihal*, s.207.

⁵²⁶ Şehrestâni, *el-Milel ve'n-Nihal*, s.226.

⁵²⁷ Kummi/Nevbahti, *Şîi Fırkalar*, s.90, 107-108.

⁵²⁸ Örnek için bkz. Kummi/Nevbahti, *Şîi Fırkalar*, s.141, 157,158,161.

Şii hadis kaynaklarında yer alan onlarca rivayete dayanan bu düşünce, bir taraftan Ehl-i Beyt'in özel bir ilme sahip olduğu fikrini doğurmuşken diğer taraftan Şia'nın Kur'an'ın tahrif edildiğine inandığı yolunda ithamlara maruz kalmasına sebep olmuştur.⁵²⁹ Tahrif iddialarını kesin bir dille reddeden Şiilere göre bu eser/ler, bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Hz. Ali'ye yazdırılmış ve Ehl-i Beyt imamlarınca kendilerine özgü ilim olarak korunmuştur. Bunlar *Kitâb-ı Ali (Sahîfe ve Câmia* olarak da bilinir), *Cefr* ve *Mushaf-ı Fâtıma* adlarıyla bilinmektedir.

Esasen Şii bilgilerin Ehl-i Beyt'in "özel ilmi" meselesiyle ilgili iki yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir. Birinci ve genel yaklaşıma göre, "bu ilim" sadece Ehl-i Beyt imamlarına özgüdür ve ne olduğunu da sadece onlar bilmektedirler. Dolayısıyla bu konuda konuşmak gereksizdir. İkinci

⁵²⁹ Öteden beri Ehl-i Sünnet ve Şii inanç gruplarının tartışma konusu olan bu konu hakkında zengin bir literatür oluşmuştur. Mevcut literatürü kabaca üç grupta sınıflandırmak mümkündür: Tahrif iddiasında bulunanlar, kesinlikle reddedenler ve 'sizin de bizden farkınız yok' diyenler. Birinci grup eserlerde Şiiilerin kendi hadis kaynaklarından örnekler getirilmek suretiyle onların tahrife inandıkları gösterilmeye çalışılır. Örnek için bkz. İhsan İlähi Zahîr, *eş-Şia ve'l-Kur'ân* (Lahor: İdâratu Tercumâni's-Sünne, 1984); Muhammed Mâlullâh, *eş-Şia ve Tahrîfu'l-Kur'ân*, (Yer yok: Mektebetu İbn Teymiyye, 1409.) Her iki eserde de, Kuleyni (ö.329/940) başta olmak üzere Ahbâri Şii hadis âlimlerinin "Kur'an'ın eksik olduğunu açıkça ifade eden" rivayetleri örnek olarak gösterilmiş ve Şiilik tekfir edilmiştir. Tahrifi kesinlikle reddeden ve Şii âlimlerce kaleme alınan ikinci grup eserlerde ise Kur'an'ın eksik olmadığı, bunun kendilerine atılmış bir iftira olduğu vurgulanarak; Şiiilerin kendi kaynaklarında yer alsa bile her rivayeti kabul etmedikleri, usul olarak Kur'an'a arz ettikleri, Kur'an'a uymayan rivayetlerin reddedildiği söylenir. Örnek için bkz. Muhsin Emin Âmili, *eş-Şia beyne'l-Hakâik ve'l-Evhâm*, (Beyrut: el-Gadîr li't-Tibâa ve't-Tevzî, 2001), 198-202. Burada Âmili, Şeyh Sadûk, Şeyh Tusi, Şerif Murteza, Şeyh Tabersi, Şeyh Behâi, Şeyh Muhakkikü's-Sani Ali Keraki vb. kadim Şii ulemanın bu konudaki açık sözlerini delil olarak göstermiştir. Yine Şii âlimlerce yazılan üçüncü grup eserler ise, aslında "Kur'an'da tahrifi ima eden rivayetlerin" Sünni hadis kaynaklarında daha fazla olduğunu öne sürerek "Sizin de bizden farkınız yok!" mesajı verip çözüm olarak karşılıklı suçlama yerine her iki literatürde yer alan rivayetlerin âhâd haberler olması sebebiyle reddedilmesi gerektiğini söyleyen eserlerdir. Örnek için bkz. Resul Caferiyan, *Ukzûbetu Tahrîfi'l-Kur'ân beyne's-Şia ve's-Sünne* (Tahran: Muâviniyyetu'r-Riâseti li'l-Alâkâti'd-Devliyye, 1985.); Seyyid Murteza Askerî, *el-Kur'ânu'l-Kerim ve Rivâyâtu'l-Medreseteyn* (Tahran: Mecmau'l-İlmi İslami, 1996). Bu son eserin üç cilt olduğunu ve İhsan İlähi Zahîr'in çalışmasına reddiye olarak yazıldığını hatırlatalım. Burada 6 ay süreyle sosyal ve kültürel hayatında yaşama imkânı bulduğum İran'da özellikle Tahran ve Kum'da Şiiilerin Kur'an'ın tahrif edildiğine inandıklarını gösteren somut bir veri görmediğim gibi kendileriyle ilgili böyle düşünülmesinden son derece rahatsız olduklarını gözlemlediğimi ifade etmeliyim. Ayrıca İran'da neşredilen tüm Kur'an-ı Kerim'lerin bizdeki Diyanet Mushafı İnceleme Kurulu benzeri bir kurul tarafından onaylandıktan sonra yayımlandığını da hatırlatalım.

yaklaşımına göre ise rivayetlerin yardımıyla bu ilmin en azından içeriğiyle ilgili bilgi sahibi olmak mümkündür.⁵³⁰

Bu makalenin amacı, yukarıdaki ikinci yaklaşım paralelinde Hz. Ali'ye nispet edilen eserler hakkında bilgi vermek ve bu eserlerden "Ehl-i Beyt'in özel ilmi" olduğu düşüncesine kaynaklık eden *Kitâb-ı Ali (Sahîfe/Câmia)*, *Cefr* ve *Mushaf-ı Fâtıma* hakkında Şii temel kaynaklar eksensiz detaylı bir incelemede bulunmaktadır.⁵³¹

1. Hz. Ali'ye Nispet Edilen Eserler

İmamiye Şiasının yazılı literatürüne bakıldığında ilk yazım faaliyetinin Emevilerin son yıllarına doğru yapıldığı görülmektedir.⁵³² İmami Şii gelenğinde ilk ravilerin yazdıkları hadis defterlerine başlangıçta *kitap* (كتاب) ya da *asl* (أصل) denmiştir. *Asl*, ravinin duyduklarını yazdığı özel not defteri olarak kullanılmıştır. Şia'nın genel kanaatine göre imamların ashabından yaklaşık dört yüz adet bu tarz defter kalmıştır ki bunlar üçüncü asrın sonunda elde bulunuyordu.⁵³³ Ancak, İmam Bakır (114/732) ve İmam Cafer Sadık (148/765)'in öğrencileri tarafından yazılan bu dört yüz risaleden (أربعمئة أصل) sadece on üçü günümüze ulaşabilmiştir.⁵³⁴

İlk dönem Şii âlimlerine nispet edilen eserler dışında tarihi kaynaklarda bizzat Hz. Ali'ye nispet edilen eserler de vardır ki bunlar *Mushaf-ı Ali*, *Kitâb-ı Ali*, *Kitâbu'd-Diyât*, *Nehcu'l-Belâğa*, *Müsned*, *Divan* ve Hz. Ali'nin hali-feliği dönemindeki tasarruflarını içeren kitapların genel ismi olmak üzere

⁵³⁰ Nitekim bu düşüncede olan Şii yazarlardan Mahmud Kansov el-Âmilî, *Kitâbu Ali (el-Câmia)*, (Beyrut: Dâru'l-Medâ, 2005) ve Mustafa Kasîr, *Kitâbu Ali*, (Kum: Râbitatu's-Sekâfe ve'l-Alâkâti'l-İslâmiyye, 1996) isimli çalışmalarıyla Ehl-i Beyt nezdinde olduğuna inanılan kitapların mahiyetiyle ilgili bilgi vermeye çalışmışlardır. Şimdiye kadar bu konuda yapılmış en geniş çalışmayı gerçekleştiren Kansov, kitabında *Kitâb-ı Ali*'nin uzun bir içeriğini de vermiştir.

⁵³¹ Hz. Ali (r.a.) nezdinde özel ilim bulunduğu düşüncesi Alevilikte de bulunmaktadır. Aleviliğin temel yazılı kaynaklarından *Buyruklarda*, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ölmeye önce Hz. Ali'yi yanına çağırıp ona "Ben artık fena yurdundan beka yurduna gidiyorum, sana bir takım vasiyetlerim var bunları taliplere ulaştır." dediği ve bunun üzerine Hz. Ali'nin de o vasiyetleri yazması sonucu ulu bir kitabın ortaya çıktığı anlatılır. Bkz. Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 103-114.

⁵³² Hüseyin Müderrisi, *Mîrâs-ı Mektûb-ı Şîa ez Se Karn-ı Nohostîn*, 13. İlk dönem İmami Şii literatürüyle ilgili ayrıca bkz. Fuat Sezgin, *Tarih-i Nigârişhâ-yi Arabi*, I, 742-801.

⁵³³ Müderrisi, *Mîrâs-ı Mektûb*, 14-15. *Asl*, denilen bu defterlerin kimi cönk tarzında gayr-i murettep iken bazıları da bablarına ayrılmış tertipli telif eser gibidir.

⁵³⁴ Fuat Sezgin, *Tarih-i Nigârişhâ-yi Arabi*, I, 742.

Fıkh-ı Ali adlarıyla bilinmektedir.⁵³⁵ Burada makalenin eksenini oluşturan ve üzerinde ayrıntılı olarak duracağımız *Kitâb-ı Ali'*yi en sona bırakıp diğer eserler üzerinde duralım.

a. Mushaf-ı Ali (مُصْحَف عَلِي): İlk tarihi kaynakların bildirdiğine göre Hz. Ali (k.v.), Kur'an-ı Kerim'i ilk toplayanların başında gelmektedir ve söylendiğine göre onun mushafı nüzul sırasına göredir. Bu mushafta ayet tefsirlerinin ve nesh edilmiş ayetlerle ilgili bilgi olduğu da söylenmiştir. Şii kaynakların ifadesine göre Hz. Ali (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra elindeki *mushafı* Müslümanlara arz etmiş ancak sahabe'nin bazıları tarafından kabul görmediği için evinde muhafaza etmiştir.⁵³⁶

b. Kitâbu'd-Diyât (کتاب الديات): Nefsin ya da kulak, göz vb. insan organlarının diyetiyle ilgili Hz. Ali'nin valilerine göndermiş olduğu bir emir-nâmesinden ibarettir. *Kâfi* ve *Tehzîb* gibi temel Şii hadis kaynaklarında bu emir-nâme *Kitâbu Ali* veya *Kitâbu'l-Ferâiz* olarak da isimlendirilmiştir.⁵³⁷ Bu emir-nâmenin tamamı *Men Lâ Yahduruhu'l-Fakîh ve Tehzîb*'de geçmektedir.⁵³⁸

c. Nehcu'l-Belâğa (نهج البلاغة): Hem ilim çevrelerince hem de genel kamuoyunca en çok bilinen eserlerden olan *Nehcu'l-Belâğa*, Hz. Ali (r.a.)'nin toplanmış hutbe, mektup, emir-nâme ve özlü sözlerinden oluşmaktadır. Hicri üçüncü yılın sonlarında İmam Ali'ye nispet edilen hutbelerin sayısı dört yüze yakınken yarım asır sonra bu rakam dört yüz seksene ulaşmıştır.⁵³⁹

⁵³⁵ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 23-41.

⁵³⁶ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 23-24. Müderrisi burada çeşitli tarihi kaynaklara dayanarak ilk asırlarda Müslümanların tercih ettiği kıraat olan İmam Hafs'ın (180/796) İmam Âsım'dan (127/744) gelen kıraatinin İmam Ali'nin kıraati olduğunu ifade eder. Zira İmam Âsım İmam Hafs'a, öğrettiği kıraati Ebu Abdurrahman Sülemi'den aldığını söylemiştir. Sülemi de kıraati Hz. Ali'den almıştır. Hz. Ali'nin cem ettiği mushafın mahiyeti ile ilgili olarak bkz. Mehmet Atalan, "Şii Kaynaklarda Ali b. Ebî Tâlib ve Fâtıma Mushafı", 96-107; Ziya Şen, "Hz. Ali'nin Kur'an'a Yaptığı Hizmetler", 519-532; Ahmet Yaman, "Ehl-i Beyt Fıkhının İmamı Hz. Ali ve Takip Ettiği İctihad Yöntemi", 119-120.

⁵³⁷ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 36. Krş. Kuleyni, *Kâfi*, VII, 93, 94, 98, 330; Şeyh Sadûk, *Men Lâ Yahduruhu'l-Fakîh*, IV, 263, 268; Şeyh Tusi, *Tehzîbu'l-Ahkâm*, IX, 247, 270, 271; X, 292; Şeyh Tusi, *el-İstîbâsâr*, IV, 142. Müderrisi, bu eserin, kadim Şii ulemasınca metni ilk rivayet eden Ebu Ömer Abdullah b. Said b. Hayyan b. Ebcur'dan dolayı *Kitâbu Abdillâh b. Ebcur* olarak bilindiğini söyler.

⁵³⁸ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 36. Krş. Şeyh Sadûk, *Men Lâ Yahduruhu'l-Fakîh*, IV, 75-92; Şeyh Tusi, *Tehzîbu'l-Ahkâm*, X, 295-308.

⁵³⁹ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 37. Krş. Mes'ûdi, *Murûcu'z-Zeheb*, II, 36. Mes'ûdi, İnsanların Hz. Ali'den çeşitli vesilelerle bedîhi bir şekilde irad ettiği 480 kûsür hutbe ezberlediklerini söyler.

Şîî rical kaynaklarının ifadesine göre, Hz. Ali'nin hutbeleri, hicri birinci yılın sonlarından itibaren bazı hadis ravilerince tedvin edilmiştir: Zeyd b. Vehb el-Cüheni (1.h.asrın sonları), Mes'ade b. Sadeka el-Abdi (2.asrın sonları), İsmail b. Mehran es-Sekûni (224/838'de hayatta), Salih b. Ebu Hammâd er-Râzi (3.asrın ortaları), Abdulazim b. Abdullah el-Haseni (252/866).⁵⁴⁰

Ravilerin tedvini dışında Vakıdi (207/823), Ali b. Muhammed el-Medâini (225/839), Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih (328/939) ve Abdulaziz b. Yahya el-Celûdi (332/943) gibi tarihçiler de Hz. Ali'nin hutbe, mektup ve sözlerini kitaplarına almışlardır.⁵⁴¹

“Nehcu'l-Belâğa” ismi, Hz. Ali'nin hutbelerini, mektuplarını, emirlerini ve ona nispet edilen hikmetli sözlerini toplayan Muhammed b. Hüseyin Musevi Şerif er-Radi (406/1015)' den gelmektedir. Zira Şerif Radi, h.400 senesinde telif ettiği bu esere *Nehcu'l-Belâğa* ismini vermiştir.⁵⁴² Bu eserin geçmişten günümüze birçok çevirisi ve şerhi yapılmıştır. Kadim ulemadan Ebu'l-Hüseyin el-Beyheki (458/1066), Fahreddin er-Razi (606/1209) son dönem âlimlerden Şeyh Muhammed Abduh (1905) vb. onlarca şerhi olan Nehcu'l-Belâğa'nın en bilindik şerhi meşhur Mutezili âlimi İbn Ebi'l-Hadid'in (656/1258) dört yıl sekiz ayda 20 cilt olarak tamamladığı şerhtir.⁵⁴³ Nehcu'l-Belâğa'nın Şerif Radi'nin kitabı esas alınarak çevrilmiş birçok Türkçe yayımı da mevcuttur.⁵⁴⁴

d. Müsned (مسند / مسند امام علي): Müsned bir hadis ıstılahı olarak ilk hadis ravisine göre tedvin edilmiş hadis mecmuaları demektir. Hem Sünni hem de Şii hadis kaynaklarında özellikle de *Müsned* olarak telif edilmiş olanlarda Hz. Ali'den gelen rivayetlerin topluca gösterildiği eserler mevcuttur.⁵⁴⁵

Müsnedler içerisinde bir de *Müsned-i Ali* adıyla Hz. Ali'den rivayet edilen hadislerin toplandığı müstakil eserler telif edilmiştir. Bu çalışmaları

⁵⁴⁰ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 37. Krş. *Ricâlu'n-Necâşi*, 27, 198, 247, 415.

⁵⁴¹ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 37.

⁵⁴² Şerif Radi, *Nehcu'l-Belâğa*, 36.

⁵⁴³ İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, İbn Ebi'l-Hadid, bu eseri Hz. Ali'nin hilafetinin sürdüğü yıl kadar bir zamanda tamamladığını söylemiştir. bkz. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 10.

⁵⁴⁴ Bu çeviriler içinde en meşhuru Abdülbâki Gölpinarlı'nın (1960) yaptığı çeviridir. Son zamanlarda yapılmış önemli diğer bir çeviri de Adnan Demircan tarafından 2009 yılında yayımlanmıştır.

⁵⁴⁵ Örnek olarak bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 75-160; *Müsned-i Ebî Ya'la*, I, 223-462 arası gibi.

yapan âlimler şunlardır: Yakub b. Şebih el-Basri (262/875), Kadı İsmail b. İshak el-Cehdami Ezdi (282/895), Muhammed b. Abdullah el-Hadrami Kufi (297/909), Ahmed b. Ali b. Şuayb en-Nesai (303/915), Yahya b. Muhammed b. Said el-Bağdadi (318/930), Abdurrahman b. Osman et-Temimi ed-Dimeşki (420/1029), Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyuti (911/1505).⁵⁴⁶

e. Divan (ديوان): Kadim kaynaklarda Hz. Ali'nin şiir okuyup okumadığı ile ilgili farklı yaklaşımlar olsa da öteden beri Hz. Ali (r.a.)'ye nispet edilen şiirlerin yer aldığı eserler var olagelmıştır. Örnek vermek gerekirse, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed Fenckerdi Nişâburi (513/1119)'nin iki yüz beyitlik *Silvetu's-Şîa* adlı eseri, Hibetullâh b. Ali İbn eş-Şeceri (ö.543/1148)'nin *Dîvânu Ali* adlı eseri, Kutbuddin Muhammed b. Hüseyin Keyderi Beyheki'nin (610/1213'de hayatta) Hz. Ali'nin ahlâki meselelerle ilgili şiirlerini içeren *el-Hadîkatu'l-Enîka* adlı eseriyle yine aynı yazarın Hz. Ali'nin 506 kıt'alık şiirlerini içeren *Envâru'l-Ukûl fi Eş'âri Vasiyi'r-Rasûl* adlı eseri ve son olarak Seyyid Muhsin Emin'in 1109 şiiri içeren *Dîvânu Emîri'l-mü'minîn* adlı eseri.⁵⁴⁷

f. Karar ve Uygulamalar (فقه علي): Hz. Ali'nin hilafeti döneminde izlediği idari, kazai tavır ve onun fıkhi meselelerle ilgili verdiği fetvaları içeren kitaplardır. Kaynakların ifadesine göre Hz. Ali'nin ashabından Ubeydullah b. Ebu Rafi, Haris A'ver ve Usbuğ b. Nubate onun fıkhi meselelerle ilgili fetvalarını toplamışlardır.⁵⁴⁸

⁵⁴⁶ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 39-40. Son dönemde *Müsned-i İmam Ali* adıyla yapılan çalışmalarda Hz. Ali'den gelen tüm rivayetler gösterilmeye çalışılmıştır. Yusuf Özbek'in 1995 Beyrut baskılı 7 ciltlik *Müsnedu Ali b. Ebi Tâlib* adlı eseri Ehl-i Sünnetin hadis kitaplarında geçen Hz. Ali rivayetlerini toplamışken Hasan Kapanca'nın Beyrut 2000 baskılı 10 ciltlik *Müsnedu'l-İmam Ali (a)* adlı eseri hem Şii hem de Sünni hadis kitaplarından yararlanarak 11451 rivayete yer vermiştir. Yine Bakır Şerif'in Kum 2002 baskılı 11 ciltlik *Mevsûatu'l-İmâm Emîri'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib (a)* adlı eseri bu konuda yapılmış son çalışmalardandır.

⁵⁴⁷ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 40-41. Müderrisi bu kitaplarda yer alan çoğu şiirin Hz. Ali'ye ait olmadığını söyler.

⁵⁴⁸ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 41. Hz. Ali'nin fıkhi uygulamalarını esas alan birçok müstakil çalışma yapılmıştır ki örnek olarak şu çalışmalar verilebilir: Muhammed Ravvâs Kal'acı, *Mevsûatu Fıkhi Ali b. Ebi Tâlib* (Dimaşk, 1983); Muhammed Takî Tüsteri-Cafer Tüsteri, *Kazâu Emîri'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib aleyhi's-selâm*, (Beyrut, 1992); Muhammed Reyşehri, *Mevsûatu'l-İmâm Ali b. Ebî Tâlib: fi'l-Kitâb ve's-Sünne ve't-Târih*, (Beyrut, 2000). Abdullah b. Süleyman b. Ali, *Fıkhu Emîri'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib fi'l-Hudûd ve'l-Cinâyât ve Eseruh fi't-Teşrîi'l-Cinâiyi'l-İslâmi* (Riyad, 2004).

2. Kitâb-ı Ali (Sahîfe, Câmia), Cefr, Mushaf-ı Fâtıma

Hız. Ali'ye nispet edilen ve yukarıda açıklamaya çalıştığımız eserlerin dışında bir de taraftarlarının "Ehl-i Beyt'in gizli ilmi," karıştırlarının ise "Şii-ler, Kur'an'ın tahrif edildiğine inanıyorlar" iddialarına mesnet teşkil eden bazı eserler vardır. Bu eserler genel olarak *Kitâb-ı Ali*, Cefr (halk dilindeki bilinen ifadesiyle Cifr) ve *Fâtıma Mushafı* adlarıyla bilinirler.

Temel Şii hadis kaynaklarında bu eser/ler/le ilgili çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Allâme Kuleyni'nin (329/940) *Kâfi* adlı eserinde tespit edebildiğimiz kadarıyla bu konuyla ilgili onlarca rivayet yer almaktadır. Bu rivayetlerin bir bölümü "Sahife, Cefr, Câmia ve Mushaf-ı Fâtıma ile ilgili bab" başlığı altında getirilmiştir ki bu rivayetlere göre Hz. Hüseyin'e "Ya Ebâ Abdillâh! Şian, Rasûlullah (s.a.v.)'ın Ali (a)'ye ilimden bin kapıya açılan özel bir ilim öğrettiğinden bahsediyorlar, bu doğru mu? diye sorulduğunda, "Rasûlullah (s.a.v.), Ali (a)'ye her birinden bin kapıya açılan bin ilim öğretmiştir." cevabını vermiştir. "Bu ilim nedir?" sorusuna ise sırayla *Câmia*, *Cefr* ve *Mushaf-ı Fâtıma* cevaplarını vermiştir.⁵⁴⁹ Yine başka bir rivayette Hz. Hüseyin (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hz. Ali (r.a.)'ye yazdırdığı (املاء رسول الله وخط علي) *Câmia*'nın kimsenin söz söylemesini gerektirmeyecek, içinde helal ve haramların ilminin bulunduğu bir eser olduğunu söylemiştir.⁵⁵⁰

Kâfi'deki rivayetler topluca değerlendirildiğinde yukarıdaki üç eserle ilgili şu sonuçlar çıkmaktadır: *Câmia*; Rasûlullah'ın Hz. Ali'ye yazdırdığı yetmiş arşın uzunluğunda ve insanların her türlü ihtiyacını karşılayacak olan bir sahifedir.⁵⁵¹ *Cefr*, deriden bir kap olup beyaz ve kırmızı olmak üzere iki tanedir; beyaz olanında *Mushaf-ı Fâtıma* ve helaller ve haramlarla ilgili ilimler bulunmaktadır; kırmızı cefrde ise Hz. Peygamber (s.a.v.)'in silahları bulunmaktadır.⁵⁵² *Mushaf-ı Fâtıma* ise Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra çok üzülen Hz. Fâtıma'yı teselli için gelen Cebrail'in Fâtıma'ya fısıldadıklarıdır ki, bunları Hz. Ali (r.a.) yazmıştır. İçeriğinde Ehl-i Beyt'in başı-

Burada adı geçen eserlerle ilgili olarak bkz. Hüseyin Esen, "Hz. Ali'nin İslam Ceza Hukuku Alanında Dikkat Çeken Bazı Görüş ve Uygulamaları", 481.

⁵⁴⁹ Bkz. Kuleyni, *Kâfi*, I, 238, 240, 241. Krş. Meclisi, *Bihâru'l-Envâr*, XXVI, 38.

⁵⁵⁰ Kuleyni, *Kâfi*, I, 57.

⁵⁵¹ Kuleyni, *Kâfi*, I, 238, 240.

⁵⁵² Kuleyni, *Kâfi*, I, 238, 240, 241. *Bihâru'l-Envâr*'daki bazı rivayetlerde bu silahların Ehl-i Beyt'in kâimi Mehdi zuhur etmeden oradan çıkmayacağı ifade edilmektedir. Bkz. *Bihâru'l-Envâr*, XVI, 18.

na gelecekler, düşmanlarının isimleri ve geleceğin ilmi bulunmaktadır. İlgili rivayetlerde bu mushafın Kur'an'dan bir şey içermediği ve Kur'an dışında bir şey olduğu özellikle vurgulanır.⁵⁵³

Şeyh Sadûk'un (381/991) *Men Lâ Yahduruhu'l-Fakîh* adlı eserinde ise bu konuyla ilgili bir rivayet olduğu görülmektedir. Buna göre, sekizinci İmam Ali Musa Rıza'dan (203/818) gelen rivayette, imamın sahip olduğu özellikler zikredildikten sonra imamın yanında taraftarlarının ve düşmanlarının isminin bulunduğu *Sahîfe*, uzunluğu 70 arşın olan ve içinde âdemoğlunun her türlü ihtiyacını karşılayacak ilimlerin olduğu *Câmîa*, içinde her türlü ilmin olduğu keçi ve koç derisinden olma *Büyük ve Küçük Cefr* (el-Cefru'l-Ekber ve el-Cefru'l-Asgar) ve *Mushaf-ı Fâtıma* bulunduğu söylenir.⁵⁵⁴

Yukarıda adı geçen eserlerle ilgili bilgiler bu iki temel Şii hadis kaynağında yer aldığı gibi sonradan telif edilen büyük Şii hadis kitaplarında da geçmektedir.⁵⁵⁵ Şimdi bu kitaplarla ilgili biraz daha ayrıntılı bir incelemede bulunalım.

a. Kitâb-ı Ali (Sahîfe/Câmîa)

İmamiye Şiasının Hz. Ali'ye ait olduğunu iddia ettiği *el-Câmîa* adlı kitabın tertibi tam olarak bilinmemektedir. Ancak bu konuda bilebildiğimiz kadarıyla iki çalışma yapılmıştır. Bunlardan biri makale içinde sık göndermelerde bulunduğumuz Mahmud Kansov'un *Kitâbu Ali (el-Câmîa)* adlı monografik çalışması, diğeri ise Hüseyin Müderrisi'nin *Mîrâs-ı Mektûb-ı Şîa* adlı Şii literatürü hakkındaki değerli çalışmasıdır.

Kitâb-ı Ali ile ilgili en kapsamlı çalışmayı yapmış olan Mahmud Kansov'un hadis kitaplarındaki tertibi esas alarak yapmış olduğu içerik şu şekildedir:

1. İlim (Çocukların eğitimi, kıyas, istishab, Müslümanların ayrılığa düşmesi)
2. İmamet (Vahyin sesi, İmamların tayini, Ehl-i Beyt'in ve taraftarlarının fazileti, onların yolundan gitmek, hadislerine sarılmak, Ehl-i Beyt'e bağlılıkta sabit durmak, Düşmanlarının yoldan çıkmışlığı, Âl-i Muham-

⁵⁵³ Kuleyni, *Kâfi*, I, 238, 240, 241.

⁵⁵⁴ Şeyh Sadûk, *Men Lâ Yahduruhu'l-Fakîh*, IV, 418-419 (hadis no: 5914).

⁵⁵⁵ Bkz. Meclisi, *Bihâru'l-Envâr*, XXII, 545; XXV, 116; XXVI, 18, 37, 38; XLIII, 79; XLVII, 26, 270, 271.

med'in kâimi, Ali'nin türbesinin ortaya çıkışı, Şia'nın fazileti, Ali'ye bağlılığın Allah'ın insanlara bir fazileti olması, Hüseyin'e ağlamanın fazileti)

3. Faziletler ve Kötülükler/ el-Fedâil ve'r-Rezâil (Allah hakkında hüsnü zan sahibi olmak, İşleri Allah'a havale etmek ve tevekkül, Allah'ın kazasına rıza, Allah korkusu/mehâfetullah ve haşyetullah, Allah'a itaat, Allah'ı zikretmek, Günahlardan kaçınmak, Tevbe, İstiğfar, Öfkeyi yutmak, Bela anında sabretmek, Kötü yöneticiye karşı sabır, Hastalığa karşı sabır, Düşmana karşı sabır, Doğruluktan ayrılmamak, Susmak, Takiyye, Allah'tan gelecek rahatlamayı beklemek, Öğüt vermek ve dinlemek, Ölümü ve kıyameti hatırlamak, Şeytan'ın vesveselerini reddetmek, Dünyanın yılanına benzemesi, Kişinin kıymeti, Sıla-i rahim, Müslümanların birbirleriyle yardımlaşmaları, şefkat göstermeleri ve birbirlerine karşı hakları, Mümine ikram etmek, Müminin bir ihtiyacını gidermek, Kör birine yardım, Hastanın ihtiyacını gidermek, Zayıflara merhamet etmek, Komşuya ikram, Fakire yardım, Kölelere ikram, İyilik ve hayır işleri yapmak, Hayırda acele etmek, Yumuşak sohbet etmek, Güzel ahlaklı olmak, Ahlakın azimetleri, Selam çeşitleri, Ölçülü harcamak, İstişare, Kebâir/büyük günahlar, Zulüm, Tekebbür, Anne-babaya isyan, Riya, Riya ve süm'a, Günah biriktirmek/günahların çoğalması, Sözünde durmamak, Emanete hıyanet, Kötülüğü yaymak, Yalan rüya uydurmak, Yalan hadis uydurmak, Üç günden fazla ayrılık olmaması, İyiliği başa kakmak, Cidal/tartışma, Tembellik, Bid'at, Su-i zan, Fakirlik, giyim, Gaflet, Allah Teâlâ'dan uzaklaşmak, İmanın vasfı, Müminin çetin imtihanı, İbadete düşkünlük.)

4. Cenaze (Ölünün ardından dövünme, Ölünün yıkanması, Kadınların cenazeye katılması, Cenaze namazı, İhramlının ölmesi, Ölüleri ziyaret.)

5. Taharet (Temizlik, Tuvalet âdâbı, Abdesti gerektiren durumlar, Vacip guslün abdest yerine geçmesi, Abdestin fazileti, Dış fırçalama, Abdest alınırken okunacak dualar, Mazmaza, Banyo âdâbı, Hacamat, Tırnakları kesmek, Koltuk altı tıraşı, Temizlik geleneği.)

6. Namaz (Namazın fazileti, Çocukları namaza alıştırmak, Namaz vakitlerine dikkat etmek, Öğle ve İkinci namazlarının vakti, Nafile namazın vakti, Nafilenin kazası, Namaz kıyafeti, Namazda üzerinde para bulundurmamak, Namaz mekânı, Mescitler, Ezan ve müezzinlerin fazileti, Secde, Secdeyi uzatmak, Teşehhüt, Namazda huşu, Teenni ile namaz kılmak/ta'dil-i erkân, Namazda yanılma/sehiv, Namazı kesmek, Namazdan çıkmak, Namazdan sonra yapılacaklar, Sabah namazından sonra yapılacak-

lar, Mescitte cemaatle namazın fazileti, İmamın özelliği, Nasibilerle cemaat namazı kılmak, Cuma namazı, Müstehab namazlar, Gece namazı, Sabah namazının nafilesi/sünneti, Günlük nafile namazlar, Bayram ve Cumanın bir arada olması.)

7. Oruç (Sünnet oruç.)

8. Zekât (Sadaka.)

9. Hac ve Umre (Yolculuk âdâbı, Eve giriş âdâbı, Hacca hazırlık, Haccın fazileti, Tavaf, Haccın müstehapları, Zemzem kuyusu, Kıran haccı⁵⁵⁶, Umre, İhram yasaklarının kefaretlere, Hac sonu Hz. Peygamber (s.a.v.)'i ziyaret, Hacı karşılamak.)

10. İyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak.

11. Cihat (Cihat ancak İmamla birlikte olması, Düşmanla karşılaşma âdâbı, Nefs-i müdafa.)

12. Vilayet hükümleri (Hidayet önderi, Dalâlet önderi, Ordu komutanına öğüt, Yöneticilerin halklarına adaletle muamele etmeleri, yönettiği toplumu katmanlarıyla tanımak, Valinin atadığı görevlilerini iyi tanınması, Valinin kâtiplerini kontrol etmesi, Valinin tacirlerin sorunlarıyla ilgilenmesi, Valinin örnek bir yaşantıya sahip olması, toprakları verimli kullanmak.)

13. Yiyecek-içecek (Sofra âdâbı, Su içme âdâbı, Yenilmesi ve yenilmemesi gerekenler, Akşam yemeğini terk etmemek, Yemek artıkları, At ve eşek eti yemek, İçki içmek.)

14. Hayvan ve Av (Koyun sahibi olmak, Köpekten sakınmak, Helal olmayan hayvanlar, Kara ve deniz hayvanlarını avlamak.)

15. Nikâh (Genel hükümler, Kadına bakmanın hükmü, Kadınla tokaşmanın hükmü, Zinanın hükmü, Evlenmenin önemi, Kadının mehri, Cimanın hükümleri, Kadının sorumlulukları, Kocanın sorumlulukları, Çocuk yapmanın önemi, Çocuğa isim vermek, Çocuğu olanı tebrik etmek, Çocuk doğduğunda hurma ile ağzını tatlandırmak/tahnik, Çocuğu sünnet ettirmek, Akika, Mut'a, Nafaka, Talak.)

16. Vasiyet

17. Veraset ve Miras (Genel hükümler, Birinci tabaka olan baba ve oğulların mirası, İkinci tabaka olan kardeş ve dedelerin mirası, Üçüncü ta-

⁵⁵⁶ Müellif, Hacc-ı Kıran bahsini İbn Hazm'dan nakletmiştir ki, burada 'Ali b. Ebu Talib'in kitabında' ifadesi yer almaktadır. Bkz. İbn Hazm, *el-Muhalla*, VII, 102.

baka olan amca ve dayıların mirası, Karı-kocanın mirası, Bir felaket sonucu topluca ölenlerin mirası.)

18. Kaza (Hükümde zulüm, İddia sahibinin iddiasını ispat etmesi inkâr edenin de yemin etmesi, Yalan yere yemin, Yalancı şahitlik, Şahitliği gizlemek.)

19. Hudûd/Hadler (Livatanın haddi, İçki içmenin ve sarhoşun haddi, Haddin sınırı.)

20. Diyetler (Genel hükümler, Gözün diyeti, Kulağın diyeti, Dudakların diyeti, Yanakların ve kafatasının diyeti, Kulakların diyeti, Dişlerin diyeti, Ellerin diyeti, Omuzun diyeti, Kolun diyeti, Dirseğin diyeti, Bacakların diyeti, Avucun diyeti, Parmakların diyeti, Göğsün diyeti, Uyluğun diyeti, Topukların diyeti, Ayakların ve ayak parmaklarının diyeti, Dizlerin diyeti, Ceninin diyeti, farklı konular.)

21. Elbise ve Bakım (Genel hükümler, Yeni elbise giyerken okunacak ayet ve dualar, Ayakkabı, Yüzük takmak, Güzel koku, Aynaya bakarken okunacak dua, Uyku, Uyurken okunacak dua, Uyanırken okunacak dua.)

22. Kazançlar ve Sanayi (Falcılık, kehânet, melâhi, gıybet ve nemime, Boş söz, Birini yüzüne karşı övmek, Yeminin sadece Allah adına yapılması, Zalimlere karşı davranış biçimi, Resim yapmanın hükmü.)

23. Satım ve Kira (Ticaretin müstehap olması, Ölçü ve tartı, Aldatma, Pazara girerken okunacak dua, Batıl alım-satım, Faizin hükmü, Yetimin malı, İşçi çalıştırma.

24. Kur'an ve Dua (Kur'an, Duanın önemi, Dua ötmeden önce Allah'ı övmek, hamdetmek, Dua ile beraber gerçekleşmesi istenilen şey için çalışmak, Dua zamanı, Kılıçtan, baş ağrısı, aslan, akreb, boğulma vb. belalardan sakınmak için dua etmek, Çeşitli vesileler; istihare, İstikale, Sefer, Rızık talebi, İstiaze, Tevbe talebi, Hac talebi, Zulmü ortaya çıkarmak, Alah'a şükür, İhtiyaç talebi için Allah'a münacat etmek, Mazlumun duası, Sabah duası, Tesbih, Bir ihtiyacı temin için yapılacak dua.)

25. Melâhim (Burada Ehl-i Beyt'in başına geleceklerle ilgili tek bir rivayete yer verilmiştir ki, buna göre İbn Abbas, Hz. Hüseyin'in şehadetinden sonra ağlayarak daha önce Hz. Ali'nin Rasulullah (s.a.v.)'in kendisine yazdırdığı Sahifeyi göstererek Hüseyin'in şehadetine kadar olacakları, hilafet, Cemel, Sıffin, Nehrevan vb. tek tek okuduğunu söyler. Devamını okumasına izin vermeyen Hz. Ali'nin ona kendi oğullarından gelecek yöneticilerin de Ehl-i Beyt'e zulmedeceklerini aktardığını söyler.)

26. Âdem'in yaratılışı.

27. Yunus b. Metta'nın tarihi (Allah'ın elçilerinden Hz. Yunus'un peygamberliği, sabırsız oluşu, 33 senelik peygamberliği süresince sadece iki kişinin ona inandığı vb. anlatılmaktadır.)

28. Mehdi taraftarlarının isimleri (Tartışmalı bir konu olmakla birlikte Kansov bu konuda farklı rivayetlerden iki tanesini aktarmıştır. Bu rivayetlerde Mehdi'ye inanacak kişiler yer ya da kabile isimleriyle zikredilmiştir. Birinci rivayette sayılan yerler Doğu Derbent (1), Damiğân (2), Fergana (1), Tirmiz (2), Deylem (4), Merv-i Rûz (2), Merv (12), Beyrut (9), Tûs (5), Faryab (2), Sicistan (3), Tâlekân (24), Gor Dağları (8), Nisabur (18), Herat (12), Busenc (4), Rey (7), Taberistan (9), Kum (18), Kûmis (2), Cürcan (12), Rikka (2), Rafika (2), Halep (3), Selmiyye (5), Dımaşk (2), Filistin (1), Ba'lebek (1), Taberiyye (1), Yafa (1), Kıbrıs (1), Belbis (1), Dimyat (1), Usvan (1), Fustât (4), Kayravan (2), Kûr-i Kirman (3), Kazvin (2), Hemedan (4), Mogân (1), Bedv (1), Hilât (1), Câbirân (3), Neva (1), Sincar (4), Kalîkla (1), Sümeysât (1), Nusaybin (1), Musul (1), Tel Muzin (2), Ruha (1), Harran (2), Bağa (1), Kabs (1), San'a (2), Mazin (1), Trablus (2), Kulzum (2), Kubbe (1), Vâdi'l-Kura (1), Hayber (1), Beda (1), Câr (1), Kûfe (14), Medîne (2), Rebeze (1), Hayvan (1), Kûsey-i Rebâ (1), Tahne (1), Tirem (1), Ehvâz (2), İstahr (2), Moltan (2), Deybel (1), Saydâil (1), Medâin (8), Ukberâ (1), Hulvân (2), Basra (3), Ashâb-ı Kehf (7), Zulüm sebebiyle Antakya'ya giden iki tacir ve oğulları (5), Rum topraklarında yaşayan zimmi/müs'temen Müslümanlardan (11), Serendibte konaklayan iki kişi (2), Semender (4), Şelahitte merkebinden kaybolan kişi (1), Şiraz ya da Seyrâf (1), Serdaniyeye kaçan iki kişi (2), Sakaliyyede saklı kişi (1), Yahşeb'ten hakka talip kişi (1), Nasıbî'ye karşı kitapla hüccet getiren kişi (1). Toplam 313 kişi ki Bedir ehli sayıncadırlar ve Allah, Cuma gecesi bunları Mekke'de toplayacaktır. Bu rivayetin sonunda yeryüzünde bunlardan başka müminin olmayacağı ve bunların da toplumlarının soylu, kâdi, yönetici ve din âlimi gibi seçkin kişilerinden olduğu söylenir.⁵⁵⁷

Yazar, bu bölümlemeyi yaptıktan sonra sırasıyla her bir bölümle ilgili İmami hadis kitaplarında yer alan rivayetleri aktarmıştır. Bir iki örnek vermek gerekirse, İlim babında Hz. Ali'nin "Dinde kıyas yapmayın, çünkü dinin kıyas edilmeyecek konuları vardır. İleride kıyas yapacak insanlar ortaya

⁵⁵⁷ Mahmud Kansov, *el-Câmia*, 202-204. Başlıkların ayrıntıları için bkz.205-400. Burada Kansov, bu kitabı cem ederken *Kâfi*, *Tehzibu'l-Ahkâm*, vb. Şii hadis kaynaklarından Hz. Peygamber ya da Hz. Ali'ye ait olan ve ilgili bilginin Hz. Ali'nin kitabında, sahihinde görüldüğünü ima eden rivayetleri bir araya getirmiştir.

çıkacak ki onlar Allah'ın düşmanlarıdır ve ilk kıyas yapan İblis'tir.", "Kim bir yakın üzerineyken şüphe gelse, yakini üzerine amel etmelidir, zira şek yakini düşürmez." vb. sözlerine yer verilmiştir.⁵⁵⁸ Keza İmamet bahsinde, Sıffin Savaşı dönüşünde bir Hıristiyan manastırının yakınında konaklarlarken Şem'un b. Hamun adlı yüzü güzel bir Hıristiyan'ın elinde bir kitapla gelip Hz. Ali'ye Hz. Peygamber (s.a.v.)'den ve onun sonrasında Ali'nin ve on bir evladının imametinden bahsetmesi.⁵⁵⁹

Faziletler ve rezaletler bahsinde ele alınan bir konu da takiyyedir. Burada Hz. Ali'ye dört rivayet isnat edilmiştir. Bunlar şunlardır: "Kim sırrımızı ifşa ederse, Allah demir azabı tattırır.", "Düşmanımızın yanında bizi açıktan övmeyin ki yönetim nazarında zelil duruma düşmeyin.", "Ayaklara meshetmede takiyye yoktur."⁵⁶⁰

Şii literatürü alanında en kapsamlı çalışmayı yapmış olan Müderrisi'nin *Câmia* ile ilgili özet olarak verdiği içerik ise şöyledir:

A. Furû Konuları: Namaz, Oruç, Hac, Cihad, Maasi ve Menahi, Alışveriş, Nikâh ve Talak, Et'ime ve Eşribe, Kaza ve Şehadet, İrs, Hadler ve Diyetler (Hudûd ve Diyât.)

- B. Ahlak
- C. Akaid ve Fezail
- D. Kısas-ı Enbiya
- E. Bâtını Rivayetler⁵⁶¹

b. Cefr (جَفر)

Cefr (çoğulu, ecfâr, cifâr ve cefratun), lugatte; koyun yavrusu, 4-5 aylık ve süttten kesilmiş oğlak, bazı dilcilere göre küçük deve yavrusuna ve altı aylıkken süttten kesilen oğlağa verilen isimdir.⁵⁶² Keçi derisi için kullanılan cefr, daha sonra yazım aracı olarak kullanılmış ardından da Ehl-i Beyt'e özgü bir kitap için alem olmuştur. Kafa karışıklığı yaratan birçok husus olsa da halkın kullanımında cefr, gelecekte haber veren kitap olarak meşhur olmuştur.⁵⁶³

⁵⁵⁸ *el-Câmia*, 206.

⁵⁵⁹ *el-Câmia*, 206-208.

⁵⁶⁰ *el-Câmia*, 228.

⁵⁶¹ Müderrisi, *Mîrâs-ı Mektûb- Şia*, 31-36.

⁵⁶² Bkz. İbn Manzuri *Lisânu'l-Arab*, IV, 142. Nitekim ilgili rivayetlerde de hem oğlak, hem keçi, hem koç, hem deve derisi anlamında olduğu söylenmiştir.

⁵⁶³ Krş., Kansov, *el-Câmia*, 99.

Bu konuyla ilgili var olan rivayetlere bakıldığında “cefr” in kelime ve kavram olarak on değişik anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bu anlamları şöyle sıralayabiliriz: Cefr, içinde nebilerin, vasilerin ve ulemanın ilminin bulunduğu bir kaptır.⁵⁶⁴ Beyaz ve kırmızı olmak üzere iki Cefr vardır; beyaz olanında her türlü ilim, kırmızı olanında Hz. Peygamber (s.a.v.)’in silahı vardır.⁵⁶⁵ İçi ilim dolu öküz derisidir.⁵⁶⁶ İçinde her türlü ilmin olduğu koyun ve keçi derisidir. Birisi büyüktür diğeri küçüktür.⁵⁶⁷ Hz. Ali’nin yazdığı koyun derisidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında Hz. Musa’nın levhaları bulunmuş, Hazret de bunları Hz. Ali’ye vererek ezberlemesini emretmiştir. Bunun üzerine Hz. Ali içinde ilklerin ilmi olan bu levhadakileri koyun derisine yazmıştır ki Cefr’in aslı budur.⁵⁶⁸ Koyun derisi ya da deve cildinden olan kırmızı kaptır; içinde nebilerin ve vasilerin ilmi vardır.⁵⁶⁹ Keçi ve koyun derisidir; içinde Rasulullah (s.a.v.)’ın silahı, kitaplar ve Mushaf-ı Fâtıma vardır.⁵⁷⁰ Rasulullah (s.a.v.)’ın imla ettirdiği Hz. Ali’nin de yazdığı koyun derisidir.⁵⁷¹ İçinde olan ve olacakların ilminin bulunduğu Ukaz derisidir.⁵⁷² Cefr’in bizatihi kendisi kitap ve ilimdir.⁵⁷³

Bu konuyla ilgili İmami rivayetlerin topluca bir değerlendirmesini yapan Kansov’a göre Beyaz Cefr, peygamberlerin ve vasilerin ilmi olup insanlara muamelede müdârâyı (idareli davranma) içermektedir ki, Hz. Ali de insanları bu anlayışla yönetmiştir. Ancak içinde silah barındıran ve sadece Mehdi’nin açacağı Kırmızı Cefr’de ise insanların sadece teslim olarak kurtulma şansları bulunmaktadır.⁵⁷⁴

Esasen *Cefr*’in içeriğinin mahiyeti bir tarafa, kime ait olduğu konusunda da farklı yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşımlardan birine göre bu eser, Hz. Ali’nin bahsedilen yetmiş zira uzunluğundaki *Sahîfe*’sinden başka bir şey değildir ki Rasulullah (s.a.v.) imla ettirmiştir ve içinde helaller ve ha-

⁵⁶⁴ *Kâfi*, I, 238.

⁵⁶⁵ *Kâfi*, I, 240; *Mustedreku’l-Vesâil*, XVIII, 387; *Bihâr*, XXVI, 18, 37; XLVII, 26; LII, 313, 318.

⁵⁶⁶ *Kâfi*, I, 241; *Bihâr*, XXVI, 41, 42, 49 (tabaklanmış öküz derisidir); XLIII, 79, 194; XLVII, 271.

⁵⁶⁷ *Men Lâ Yahduruhu’l-Fakîh*, IV, 418; *Bihâr*, XXV, 116.

⁵⁶⁸ *Bihâr*, XIII, 225; XVII, 137; XXVI, 187.

⁵⁶⁹ *Bihâr*, XXVI, 38, 40, 46, 48; XLVII, 271.

⁵⁷⁰ *Bihâr*, XXVI, 45, 47. Buradaki rivayetlerde Mushaf-ı Fâtıma’nın Kur’an-ı Kerim olmadığını özellikle vurgulanır.

⁵⁷¹ *Bihâr*, XXVI, 46.

⁵⁷² *Bihâr*, XXVI, 48.

⁵⁷³ *Kâfi*, I, 311; *Bihâr*, XLIX, 20, 24, 27, 152; LI, 219.

⁵⁷⁴ Kansov, *el-Câmia*, 100-102.

ramlar vardır. Bazısına göre ise, bu kitap ilm-i hurufla ilgili olup Hz. Ali, remizlerle yazmıştır. Kimine göre kaza ve kaderle ilgili bir eserken bazısı da bu eserin İmam Cafer-i Sadık tarafından şiasî için yazıldığını söylemişlerdir.⁵⁷⁵

Cefr'le ilgili Sünnî kaynaklara baktığımızda İbn Kuteybe'nin (276/889) *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadis* adlı eserinde bir kayda rastlamaktayız ki İbn Kuteybe, Zeydi liderlerden Harun b. Sa'd el-İclî'nin Rafızileri eleştiren bir şiirine yer verdikten sonra şiirde geçen "*Cefr*"le ilgili olarak şunu söyler: "Bu *cefr* derisidir ki onlar İmam'ın bilgisine ihtiyaç duyacakları ve kıyame- te kadar olacak şeyleri yazdığını iddia etmişlerdir."⁵⁷⁶

Kâtip Çelebi (1067/1657), "*Cefr İlmi*"ni kaza ve geçmişte olmuş gelecekte olacak olan kaderle ilgili olan şeyleri bütün ve parça parça bilmenin ilmi olarak tanımladıktan sonra *Cefr*'in akl-ı kül olan kaza levhası, *Câ-mia*'nın ise nefs-i kül olan kader levhası olduğunu söyler. "Bu" der, Ehl-i Beyt'in ve ona bağlı olanların tevarüs ettiği ve çok esaslı bir şekilde gizledikleri bir ilimdir.⁵⁷⁷

Musa Carullah'ın *el-Veşîa fi Nakdi Akâidi's-Şîa* adlı İmamiye Şiiliğini eleştiren eserine *Nakdu'l-Veşîa -eş-Şîa beyne'l-Haqqika ve'l-Evhâm* adıyla reddiye yazan Muhsin Emin Âmilî'ye göre *Cefr*, keçiden olma oğlağın derisi olup içinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in imla ettirdiği ve Hz. Ali'nin de bizzat yazdığı çeşitli ilimler mevcuttur. Bazılarının zannettiği gibi *Cefr*in kendisi harf cetveli ya da harf ilmi demek değildir. İşin doğrusu bu iken ve Ehl-i Beyt'ten gelen rivayetler de bunu göstermekteyken insanlar bunu abartmışlar ve delilsiz dayanaksız görüşler ortaya çıkmıştır.⁵⁷⁸

⁵⁷⁵ Kitâbu Ali, s.81. İslam bilimleri tarihçisi Fuat Sezgin, *Kitâbu'l-Cefr*'i İmam Sadık'a nispet edilen eserler arasında zikreder. Dünya kütüphanelerinde bulunan yazmalarının *el-Hâfiye fi'l-Cefr*, *el-Hâfiye fi İlmi'l-Hurûf* ve *el-Hâfiye* isimlerini taşıdığını vurgular. Bkz. Fuat Sezgin, *Târih-i Nigârîshâ-yi Arabi*, I, 751. *Cefr*'in Şii kültüründeki yeri ile ilgili ayrıca bkz. Mehmet Atalan, "*Şîa*'da Cifr İlminin Yeri", 109-123.

⁵⁷⁶ İbn Kuteybe, *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadis*, 70-71. İbn Hallikân burada geçen "İmam" ifadesinden İmam Cafer Sadık'ın kastedildiğini söylemiştir. Bkz. İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zeman*, III, 240.

⁵⁷⁷ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, I, 591. Kâtip Çelebi burada ayrıca *Cefr*le ilgili olarak bir grubun İmam Ali'nin yirmi sekiz harfi *cefr* derisi içine koyup özel yollarla ve belli şartlarda kaza ve kaderle ilgili yorumlarda bulunacak özel anlamlar çıkardığına inandıklarını söyler.

⁵⁷⁸ Muhsin Emin Âmilî, *eş-Şîa beyne'l-Hakâik ve'l-Evhâm*, 291-295. Âmilî bu konuyu abartıp *Cefr*'i sanki fal kitabıymış ya da Yahudi ve Hind Fakiri kehanetiymiş gibi değer-

c. Mushaf-ı Fâtıma

Şii gelenek içinde kabul gören görüşe göre, Mushaf-ı Fâtıma, Kur'an'ın üç katı büyüklüğünde, içinde öğüt ve şer'î ahkâmın yer aldığı bir kitaptır. Babasının başına gelenleri, zürriyetinin başına gelecekleri ve onun Allah nezdindeki konumunu anlatan bu eser, Hz. Fâtıma'ya gelen ilhamları içermektedir. Hz. Fâtıma babasının vefatı üzerine çok üzülmüş Allah Teâlâ ona melekler aracılığıyla ilham etmiş, Hz. Ali de yazmıştır.⁵⁷⁹ Bu yönüyle olacakların ilmini içeren bu kitap Hz. Fâtıma'nın babasının ölümünden sonra meleklerden duyduğu sözleri içermektedir.⁵⁸⁰

Hz. Fâtıma'ya isnat edilen bu kitapla ilgili elimizde birçok İmami rivayet bulunmaktadır. Birkaç örnek vermek gerekirse;

a. "Fâtıma, Rasulullah (s.a.v.)'in vefatından sonra yetmiş beş gün yaşadı, babasına çok üzüliyordu, bu nedenle Cebrail zaman zaman gelip onu teselli ediyor, babasının durumundan bahsediyor, ondan sonra soyunun başına gelecekleri haber veriyordu, Hz. Ali de bunları yazıyordu. İşte bu Fâtıma'nın mushafıdır."⁵⁸¹

b. "Hammad b. Osman'dan, duydum ki Ebu Abdillah (Hz. Hüseyin) şöyle diyordu; Allah, Nebisi (s.a.v.)'nin ruhunu kabzettikten sonra Fâtıma'yı öyle bir hüüzün sardı ki Allah'tan başkası bunu bilemez. Bunun üzerine Allah onu teselli etmesi ve onunla konuşması için bir melek gönderdi. Fâtıma, bu durumu Emiru'l-mü'minine haber verdi. Hz. Ali, 'Eğer bir ses duyarsan bana söyle!' dedi. Bundan sonra Emiru'l-mü'minin Fâtıma'dan duyduklarını yazdı, sonuçta bir Mushaf ortaya çıktı. Sonra (Hz. Hüseyin) dedi ki: Ancak onda helal ve haramla ilgili bir şey yok, sadece olacak olayların ilmi vardır."⁵⁸²

lendirenleri şiddetle eleştirmektedir. Cefr'in hem Sünni hem de Şii kültürdeki algılanışı ile ilgili bkz. Metin Yurdagür, "Cefr", *DİA*, VII, 215-218.

⁵⁷⁹ Kansov, *el-Câmia*, 91. Krş. Mecisi, *Bihâru'l-Envâr*, XXVI, 38, 40, 42, 45, 46, 48; XLVII, 270, 271. Bu babta getirilen rivayetlerin bazısında, Mushaf-ı Fâtıma'nın Kur'an'ın üç katı büyüklüğünde olduğu, ancak onda Kur'an'dan bir harf bile bulunmadığı geçer. Krş. Mehmet Atalan, "Şii Kaynaklarda Ali b. Ebî Tâlib ve Fâtıma Mushafı", 107-109.

⁵⁸⁰ Kasır, *Kitâbu Ali*, 101. Kasır, bu kitabın "Mushaf" adıyla zikredilmesinden dolayı bazı yazarların Şii'leri, Kur'an'ı kabul etmemekle ya da Hz. Peygamber'den sonra da vahyin devam ettiği düşüncesinde oldukları ya da Hz. Fâtıma ve Hz. Ali'nin nübüvvetine kail oldukları suçlamalarında bulduklarını; ancak bu düşüncelerin vehimden ibaret olup en iyi ihtimalle dikkatsizlikten kaynaklandığını ifade eder. Mushaf, kelimesinin ilk dönemde kitap anlamına geldiğini söyler.

⁵⁸¹ Kuleyni, *Kâfî*, I, 241; Meclisi, *Bihâr*, XVI, 41, 48.

⁵⁸² Kuleyni, *Kâfî*, I, 240; Meclisi, *Bihâr*, XVI, 44.

c. "Ebu Hamza'dan Ebu Abdillah (Hz. Hüseyin) şöyle buyurdu: Mushaf-ı Fâtıma'da Allah'ın kitabından bir şey yoktur, o kitapta babasının vefatından sonra ona ilka edilen şeyler vardır."⁵⁸³

d. "Muhammed b. Abdilmelik, Ebu Abdillah'tan şöyle dediğin rivayet etmiştir: Bizde Mushaf-ı Fâtıma var, ancak vallahi o Kur'an değildir."⁵⁸⁴

Yazılı ve sözlü kültürümüzde de birçok yansımaya yol açmış Şiiilikteki bu düşünceye karşı Ehl-i Sünnet'in geleneksel anlayışına göre ise başta Hz. Ali (k.v.) olmak üzere Ehl-i Beyt nezdinde bu tür eser ya da eserler yoktur; olan sadece Hz. Ali'nin kılıcının kınında yer alan küçük bir kâğıttan ibarettir.⁵⁸⁵ Bu konuda az sayıdaki birkaç rivayeti zikretmek faydalı olacaktır:

"Ali b. Ebî Talib'e 'Rasulullah (s.a.v.) size özel bir şey verdi mi?' diye sorulduğunda; 'Rasulullah (s.a.v.) insanlara ne buyurduysa bizi de onunla mükellef kıldı, ancak şu kılıcımın kınındaki şeyden başka bize özgü bir şey bırakmadı.' dedi ve yazılı bir sayfa çıkardı ki orada şunlar yazılıydı: Allah'tan başkası adına (kurban) kesene Allah lanet etsin! Tarla sınırını değiştirene Allah lanet etsin! Ana babasına lanet edene Allah lanet etsin! Cânî-yi/zâlimi himaye edene Allah lanet etsin!⁵⁸⁶

Sonuç

Ehl-i Beytin önemli şahsiyeti Hz. Fâtıma (r.a.) ile ilgili erken dönem Mezhepler Tarihi kaynaklarında yeterli düzeyde bilgi yoktur. Fedek hurmalığı meselesi görece bu eserlerde zikredilse de Hz. Fâtıma'nın Hz. Ömer tarafından dövülmesi sonucu çocuğunu düşürdüğü şeklindeki Şii iddiaya, Mutezili Nazzâm'ın bu konuda Hz. Ömer'i eleştirdiği şeklindeki temas dı-

⁵⁸³ Meclisi, *Bihâr*, XVI, 48.

⁵⁸⁴ Meclisi, *Bihâr*, XVI, 38; LXVII, 271.

⁵⁸⁵ Müderrisi'ye göre Hz. Ali'ye nispet edilen eserlerle ilgili çok sayıda rivayetin olması Ehl-i Sünnet'in (onun ifadesiyle Osmanîlerin) buna mukabil, Hz. Ali'den bir kılıç kınında muhafaza edilen çok küçük bir kâğıttan başka bir şey kalmadığı görüşünü ortaya atmaları sonucunu doğurmuştur. Bkz. Müderrisi, *Mîrâs-ı Mektûb*, 28-29.

⁵⁸⁶ Buhari, *el-Edebu'l-Müfred*, 39 (hadis no: 17); İbn Belebân, *Sahihu İbn Hibban*, IV, 570 (hadis no: 6604). Bu rivayetin başlığı "Mustafa (s.a.v.)'nın Ali'ye vasiyette bulunduğu veya ona başkasına söylemediği sır verdiğini zannedenin sözünü iptal eden haberin zikri" şeklinde gelmektedir. Krş. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 42; II, 134; III, 55; Hâkim, *Müstedrek*, IV (XVI, 98.) Bu rivayette Hz. Ali'nin kölesi Hani'ye 'İnsanlar ne diyorlar?' diye sorduğunda onun 'Senin Rasulullah (s.a.v.)'den bir ilim aldığını ve kimseye göstermediğini iddia ediyorlar.' demesine karşılık Hz. Ali yukarıdaki içerikli sahifeyi kılıcının kınından çıkarıp göstermiştir.

şında, bu eserlerde rastlanmamaktadır. Dolayısıyla Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber (sav)'den sonra Hz. Ali'nin hilafeti için mücadele ettiği şeklindeki iddia en azından Mezhepler Tarihi kaynaklarından referans bulamamaktadır.

Hz. Fâtıma mushafı ile ilgili algıya gelince, İmami Şiiilikte onlarca rivayete dayalı olarak ortaya çıkan "Ehl-i Beyt'in gizli ilmi" düşüncesi, kabulü sorunlu bir "söylem" olarak durmaktadır. Zira bu söylemin referanslarına bakıldığında; bunların ya Hz. Ali'nin namaz, oruç, boşanma, erdemlilik ve faziletli olmak vb. furu ve ahlaki meselelerle ilgili hiç de "gizli ilim" sayılamayacak unsurları taşıdığı ya da yer yer tarihi tutarsızlıkla (anakronizm) malul batını rivayetler olduğu görülmektedir.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Geleneksel Şii anlayışta ortaya çıkan bu "söylem", İslam düşüncesinin iki ana akımı olan Ehl-i Sünnet ve Şia arasında en temel ayrılık noktalarından birinin doğmasına sebep olması yönüyle negatif bir işlev görmüştür. Kısaca Şiiilerin Kur'an-ı Kerim dışında bir vahiy kaynağı kabul ettikleri dolayısıyla da Kur'an'ın tahrif edildiğine inandıkları şeklinde düşünce ve literatürün ortaya çıkmasına neden olmuş bu fikir, bahsedilen iki ana akım arasında önemli bir ihtilaf konusu olarak durmaktadır.

Esasen hem geçmiş hem de mevcut Şii sosyal yaşamına bakıldığında "Şia'nın Kur'an'ın tahrif edildiğine inandığı" iddiasının pratikte bir karşılığının olmadığı görülmektedir. Bu konuda özellikle altı ay süreyle Tahran ve Kum gibi kentlerinde sosyal yaşamına katılarak tanıklık ettiğim günümüz İran'ında böyle bir düşüncenin varlığına rastlamadığım gibi somut olarak inceleme fırsatı bulduğum İran'da basılmış Kur'an-ı Kerimlerde de Sünni dünyada basılanlardan farklı bir unsur görmediğimi ifade etmek isterim.

Belki de Ehl-i Sünnet ve Şia arasındaki bu ihtilafı, tarih boyunca etkili olan ve günümüzde de Şii-İmami anlayışı temsil eden Usuli Şii yaklaşımın "Bir konuda rivayet ya da rivayetlerin olması o düşüncenin doğru olduğunu göstermez; önemli olan Kur'an'dır, her şey ona arz edildikten sonra kabul görür ya da reddedilir" şeklinde özetlenebilecek ilkesi bitirebilir. Bu önemli ilke Şia'nın Kur'an'a yaklaşımıyla ilgili şüpheleri ortadan kaldıracığı gibi bir "gelenek" içinde tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkmış meselelere nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda da yararlı bir fikir vermektedir.

Sonuç olarak küreselleşmenin toplumların hayatı üzerinde ortaya çıkardığı değişim ve dönüşümlerle birlikte bir bütün olarak İslam medeniyetinin tekrar güçlendiği bir süreçte, artık Ehl-i Sünnet ve Şia gibi iki büyük inanç mezhebi taraftarları arasında daha çok önyargıya ve ayıklanmamış literatürdeki bilgiye dayalı ayrılıkların ve ötekileştirme enstrümanlarının bir tarafa bırakılması gerektiğini hususunun açık bir gerçeklik olarak karşımızda durduğunu düşünmekteyim.

KAYNAKÇA

- Atalan, Mehmet, “Şîi Kaynaklarda Ali b. Ebî Tâlib ve Fâtıma Mushafı”, *Dinî Araştırmalar*, 2005/23, 93-110.
- _____, “Şia’da Cifr İlminin Yeri”, *Dinî Araştırmalar*, 2006/25, 109-123.
- Âmili, Muhsin Emin, *eş-Şia beyne’l-Hakâik ve’l-Evhâm*, Beyrut: el-Gadîr li’l-Tibâa ve’l-Tevzî, 2001.
- Askeri, Seyyid Murteza, *el-Kur’ânü’l-Kerim ve Rivâyâtü’l-Medreseteyn*, Tahran: Mecmau’l-İlmi İslami, 1996.
- Bağdadi, Abdulkâhir b. Tâhir b. Muhammed (429/1037), *el-Fark beyne’l-Fırak*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Beyrut: Mektebetü’l-Asriyye, 1993.
- Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail (256/870), *el-Edebu’l-Müfred*, thk. Salih Ahmed eş-Şâmi, Dimeşk: Dâru’l-Kalem, 2001.
- Caferiyan, Resul, *Ukzûbetu Tahrifi’l-Kur’ân beyne’s-Şia ve’s-Sünne*, Tahran: Muâviniyyetu’l-Riâseti li’l-Alâkâti’l-Devliyye, 1985.
- Eş’ari, Ebu’l-Hasen Ali b. İsmail, (324/), *Makâlâtü’l-İslâmiyyîn ve’htilâfu’l-Musallîn*, I-II, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Beyrut: Mektebetü’l-Asriyye, 1999.
- Hâkim, Ebu Abdullah el-Hâkim en-Neysâbüri (405/1014), *Müstedrek ala’s-Sahîhayn*, I-IV, haz. Yusuf Abdurrahman el-Mer’âşî, Beyrut: Dâru’l-Marife, 1986.
- İbn Belebân, Emir Alâuddin Ali b. Belebân el-Fârisi (739/1338), *Sâhihu İbn Hibbân bitertib-i İbn Belebân*, XIV, thk. Şuayb Arnavut, Beyrut: Müessesetu’l-Risâle, 1997.
- İbn Ebî’l-Hadid, (656/1258), *Şerhu Nehci’l-Belâğa*, I, thk. Muhammed Ebu’l-Fazl İbrahim, Yer yok: Dâru İhyâi’l-Kutubi’l-Arabiyye, 1965.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim (276/889), *Te’vîlu Muhtelifi’l-Hadis*, Kahire: Mektebetü’l-Külliyâtü’l-Ezheriyye, 1985.
- İbn Manzur, Ebu’l-Fazl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensâri (711/1311), *Lisânu’l-Arab*, I-XV, Beyrut: Dâru Sâdır, t.y.
- Esen, Hüseyin, “Hz. Ali’nin İslam Ceza Hukuku Alanında Dikkat Çeken Bazı Görüş ve Uygulamaları”, *Hz. Ali Sempozyum Bildirileri*, (İzmir 2009), 481-509.
- İlâhi Zahîr, İhsan, *eş-Şia ve’l-Kur’ân*, Lahor: İdâratu Tercumâni’s-Sünne, 1984.
- Kansov, Mahmud, *Kitâbu Ali (el-Câmia)*, Beyrut: Dâru’l-Medâ, 2005.

Kaplan, Doğan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, Ankara: TDV, 2010.

Kasîr, Mustafa, *Kitâbu Ali (a)*, Kum: Râbitatu's-Sekâfe ve'l-Alâkâtî'l-İslâmiyye, 1996.

Kâtip Çelebi, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah (1067/1657), *Keşfu'z-Zunûn an Esâmî'l-Kutub ve'l-Funûn*, haz. M.Şerefettin Yalıtıkaya-Rifat Bilge, I-II, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.

Komisyon, *A'lâmu'l-Hidâye Fâtmetu'z-Zehrâ, Seyyidetu'n-Nisâ*, Kum: Merkezu't-Tibâati ve'n-Neşr li Mecmai'l-Âlemî li Ehli'l-Beyt, 1427 (3.basım).

Kuleyni (329/940), *el-Kâfi*, I-VIII, Tahran: Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, 1365.

Kummî/Nevbahtî, *Şiî Fırkalar Kitabu'l-Makâlât ve'l-Fırak ve Fıraku's-Şia*, çev. Hasan Onat, Sabri Hizmetli vd., Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004.

Mâullâh, Muhammed, *eş-Şia ve Tahrîfu'l-Kur'ân*, Yer yok: Mektebetu İbn Teymiyye, 1409.

Mes'ûdi, Ebu'l-Hasen Ali (346/957), *Murûcu'z-Zehab ve Meâdinu'l-Cevher fi't-Târîh*, I-II, edit. Muhammed es-Sebbağ, Bulak: Matbaa-i Emîriyye, 1283.

Müderrişi, Hüseyin, *Mîrâs-ı Mektûb-ı Şîa ez Se Karn-ı Nohostîn*, çev. Seyyid Ali Karai-Resul Caferiyan, Kum: Neşr-i Müerrih, 1386.

Necâşi, Ahmed b. Ali (450/1058), *Ricâlu'n-Necâşi*, Kum: İntişârât-ı Câmia-i Müderrişin 1407.

Sezgin, Fuat, *Tarih-i Niğârişhâ-yi Arabi*, I, çev. Tedvin ve Âmâdesâzi-yi Müessesesi-yi Neşr-i Fihristigân. Tahran: Vezârat-ı Ferhenq ve İrşâd-ı İslâmi, 1380.

Şehrestâni, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdülkerim (548/), *el-Milel ve'n-Nihal*, thk. Emir Ali Muhennâ, Ali Hasan Fâûr, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1998.

Şeyh Sadûk (381/991), *Men Lâ Yahduruhu'l-Fakîh*, Kum: İntişârât-ı Câmia-i Müderrişin 1413.

Şeyh Tusi (460/1067), *Tehzîbu'l-Ahkâm*, I-X, Tahran: Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, 1365.

_____, *el-İstibsâr fi Ma'htulife mine'l-Ahbâr*, I-IV, Tahran: Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, 1390.

Şen, Ziya, "Hz. Ali'nin Kur'an'a Yaptığı Hizmetler," *Hz. Ali Sempozyum Bildirileri*, (İzmir 2009), 519-532.

Şerif Radi, Muhammed b. Hüseyin Müsevî (406/1015), *Nehcu'l-Belâğa*, Kum: İntişârâtı Dâri'l-Hicre, t.y.

_____, *Nehcu'l-Belâğa*, haz. Abdülbâki Gölpinarlı, Kum: Ensariyan Yayınları, 1390.

_____, *Nehcü'l-Belâğa*, çev. Adnan Demircan, İstanbul: Beyan Yayınları, 2009.

Yaman, Ahmet, "Ehl-i Beyt Fıkhnın İmamı Hz. Ali ve Takip Ettiği İctihad Yöntemi", *Marife (Ehl-i Beyt Özel Sayısı)*, 2004/3, 111-125.

Yurdagür, Metin, "Cefr", *DİA*, VII, İstanbul: TDV, 1993, 215-218.

HALK KÜLTÜRÜMÜZDE HZ. FÂTIMA (FADİME ANA)

Dr. Müjgân ÜÇER*

Halkımız, Hz. Fâtıma'yı uğur ve bereketin sembolü olarak günlük hayatında örnek bir kadın tipi olarak yaşatmış ve bugün de yaşatmaya devam etmektedir. Kadınlarımızın günlük yaşantılarında ayrıca doğum, evlenme ve ölüm gibi hayatın geçiş dönemlerinde, bu denli önem taşıyan bir başkası yoktur.⁵⁸⁷

Eski çağlarda geçmiş kültürlerde, doğum olayının 'mucizevî' zenginliği ile toprağın verimliliği ve bereketi arasında ilgi kurulmuş ve bu husus bütün mitolojilerde, masal ve efsanelerde konu olmuştur.⁵⁸⁸ A. Berat Alptekin; Türk destanlarında ak saçlı ihtiyarlardan oluşan rehber yaşlılar gibi, kadınlar arasında da Fadime Ana, Hayme Ana, Ayşe Fatma Ana, Kadıncık Ana'nın akla ilk gelenler olduğunu, aslında bu analık müessesesinin Türklerde, Müslüman olmadan önce de bulunduğunu kaydetmektedir.⁵⁸⁹

İslâm dininin kabulünden sonra; Havva Ana, Meryem Ana, Hatice Ana, Ayşe Ana ve Fâtıma Ana (Fadime Ana) kutlu hanımlar olarak bilinmektedir. Hz. Fâtıma, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in ilk eşi Hz. Hatice'den doğan kızı, Hz. Ali'nin eşi ve peygamberin soyunu sürdüren Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in de annesidir. Rengi çok beyaz olduğundan Zehrâ

* Emekli Eczacı

⁵⁸⁷ Müjgân Üçer, "Anadolu Folklorunda Fadime Ana", *Türk Folklor Araştırmaları 1975 Yılığ*, Ankara, s. 147; Müjgân Üçer, "Anadolu Folklorunda Fadime Ana II", *Türk Folkloru Araştırmaları 1981/1*, Ankara, 1981, s. 113.

⁵⁸⁸ Metin And; toprak ananın Frigya'nın Kibele'sinde, Fenikeliler'in İhtar-Astarte'sinde, Asur ve Babil'in Militta'sında, Mısır'ın İsis'inde, bir bakıma Grekler'in Afrodit'i ve Romalılar'ın Venüs'ünde sonra da Meryem Ana'da sürdürüldüğü inancı olduğu, hatta takvim bakımından da Hıristiyanlık'ın kendisini eski ritüellerine uydurduğunu da kaydetmektedir. Bkz. M.And, "Dramatik Köylü Gösterilerinin Ritüel Niteliği", *Türk Folklor Araştırmaları Yılığ*, *Belleten 1974*, Ankara, 1975, s. 5.

⁵⁸⁹ Ali Berat Alptekin, Ak Ene (Ana), Ana Maygıl, Kün Ene (Ana), Ot Ene (Ateş Ana), Umay Ana, Ayzıt Ana hakkında bilgiler vermiş, İslâmî dönemde de Fadime Ana, Ayşe Fatma Ana (Hadime Ana, "Eşe Hatma Ana"), Hayme Ana ve Kadıncık Ana'nın halk kültürümüzde yaşadığını belirtmiştir. Bkz. A.B. Alptekin, "Silifke Yörük Kültüründe Analar ve Yörük Evleri", *Erciyes Aralık 2014*, Kayseri, S. 444, s.5 -10.

denilmiş, ayrıca kendisine Betül, Azrâ, Mübareke, Tahire, Seyyide, Zekiye, Râziye, Sıdıka-i Kübrâ... gibi lâkablarda verilmiştir.

Ülkemizde genel olarak Hz. Fâtıma'ya Fatma Ana, birçok yerde olduğu gibi Sivas'ta da Fadime Ana denilmekte, her doğan kız çocuğunun göbeği Fatma, Fadime (erkek çocuklar; Mehmed) olarak kesilmektedir.⁵⁹⁰ Fatma adı Sivas'ta en fazla Fadime olmak üzere; Fadik, Fadili, Fadiş, Fattey, Fatoş, Fato gibi de söylenmektedir.

“Fadime Ana” İle İlgili İnanış ve Uygulamalar

a-Kadınlara iyi örnek: Dede Korkut'ta. “Evin dayağı yani direği olarak anılan kadının, “Kırdan yabandan eve bir misafir gelse, kocası evde olmasa, onu yedirir, içirir, ağırlar, azizler gönderir. O, Âyişe, Fâtıma soyundandır. Onun bebekleri yetişsin ocağına böyle kadın gelsin denilmektedir.”⁵⁹¹

b-İyi komşuluk: Yardımsever, geçimli ve iyi huylu hanımlar için Sivas'ta yapılan iyi dilek şöyledir: “Allah öte dünyada Fadime Anamıza komşu etsin!”

c-Fadime Ana, hamamdan gelen komşusuna sormuş: “Kimin başını yıkadın, kimin sırtını sürdün?” Komşusu, “Hiç kimsenin” demiş. Fadime Ana bunun üzerine, “Hamamın olmamış” demiş. Hamamda başkalarına yardım etmek anlamında söylenen bu sözler Sivas'tan başka, Eskişehir, Kütahya ve İstanbul'da da bilinmektedir.

ç- İşe başlamada: Çorap, örgü, dantel vb. gibi yeni bir işe başlamada şöyle dilek dilenir: “İşim iş olsun, elim kuş olsun, altım taş olsun, Fadime Ana yoldaşım olsun.” Bu sözler, yeni bir işe başlayan bir hanıma da iyi dilek sözü olarak söylenir.

d-Fadime Ana hepimizden (kadınlardan) birer batman kına istemiş. Ele daima kına yakılmalı anlamına söylenir.

⁵⁹⁰ Yalnızca göbek adı olarak değil, Ülkemizde erkek çocuklara konulan adlar içinde ilk sırayı Mehmet, kızlarda ise Fatma almaktadır. Erişim; www.nvi.gov.tr (26.10.2015)

⁵⁹¹ *Dede Korkut Kitabı Han'ım Hey*, TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) Kültür Hizmeti, Ankara, 2014, s. 226, 229. Dede Korkut'ta, arzu edilmeyen kadın tipleri ise devamla şöyle belirtilmektedir: ‘Solduran sop’, ‘dolduran sop’ ve ‘bayağı’ olarak nitelendiği olumsuz kadın tipleri için Dede Korkut, “ondan sizi Allah saklasın, ocağınıza bunlar gibi kadın gelmesin” diye dua eder. Dede Korkut'ta, tembel, sorumsuz ve davranışlarıyla eşlerini zor durumda bırakanlar olumsuz olarak nitelenmiş olup, kadınların aile hayatında ve sosyal hayatta en sorumlu varlık olduğuna dikkat çekilmektedir.

e-Sivas'ta düzenli tertipli ve temiz iş yapan hanımların eşyaları veya yaptıkları iş için şöyle benzetme yapılır: "Fadime Ana'nın yunmuş, yıkanmış küpü."

f-Fadime Ana'nın odun külünde ekmek pişirdiği söylenir. Yaşlı hanımlar; "Kül, Fadime Anamızın uğrasıdır" diyerek, külü atmaz, üzerine basmazlar. Uğra: Hamur, yufka açarken yapışmasın, kolay açılsın diye serpiyen una denir. (Küllü su: Odun külü, suda ezilir, süzülen su hamur kabartmak için kullanılır. Küllü su, eskiden, sancı için de içilirmiş. Odun külünün suyu, çamaşır yıkamada, soda yerine kullanılmıştır.)

g-Sivas'ta fırında yapılan çeşitli çörek türlerini belirtmek için söylenen eski bir söz: Anşalı-Fatmalı'dır. Fırın yanmışken çok çeşitli çörek türleri yapıldı anlamına kullanılırdı. (Anşalı / Ezentereli: İçine ve yüzüne anason (ezentere/ezertere) konulan özel bir çörektir.)⁵⁹²

h-Fadime Ana arpa ekmeği yermiş, arpa ekmeği yemek sevap olarak bililir.

ı-Fadime Ana pirinç ayıklarken iki daneyi düşürmüş, bulmak için "yedi defa toz almış" (ev temizliği yapmış) derler. Tutumluluk için öğüt ve misal olarak anlatılır. (Sivas)

i-Hz. Peygamber kızını evlendirirken, evleneceği kimseyi isteyip istemediğini sormuş. Evlenecek kızın fikrini almak âdeti Fadime Ana'mızdan kalmış.

j-Sivas köylerinde, gelinin başına renkli tüyleri olan arakçın denilen özel bir başlık takılır. Bu âdetin Fadime Anamız'dan kalmış olduğuna inanılır. Üç etek (peşli) Fadime Ana'nın sembolü imiş. Üç etek bazen tabut üzerine da örtülür.

Bazı yörelerimizde; gelinlerin bağladığı yeşil kuşak, Fatma Ana'nın kuşağı, yaşmak da Fatma ananın yaşmağı imiş. (İstanbul)

k- Eskiden hanımlar, fazla çeyiz götürmenin değil, üzerinin gelirlili olması gerektiği temenni ederlerken, çeyiz konusunda aşırı gidenler için de "Fadime Ana'nın yamalı hırkası, ipliği, iğnesi, hasırı, leğen ve ibriği olduğunu ve bunların hesabını bile nasıl vereceğini düşündüğünü" de söylerlermiş.

l-Kulağı delik olmayan kızlar Fadime Ana'nın kızı sayılmadıkları için kulakları mutlaka delinir ve küpe takılır. (Mersin)

⁵⁹² Müjgan Üçer, *Anamın Aşı Tandırın Başı, Sivas Mutfağı*, Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 46.

m-Lohusa yatağına “Fadime Ana’mızın döşeği denir”. Bu sebeple lohusaya hizmet etmek, bakmak sevap sayılır.

n-Eskiden herhangi bir hastalığa kurşun döktürülürse hastalık hafifler diye bir inanış olduğu ve bunun da Fatma Ana’mızdan kaldığı söylenir. (İstanbul)

o-Kadınların aynaya bakmalarının sevap olduğuna, “Fadime Ana’nın da Cennet’te bir elinde ayna tuttuğuna inanılır.

ö-Naldöken Tahtacıları; gökkuşağına “Fatma Ana’nın kuşağı” derler.⁵⁹³

p- Cenaze gaslinde, kadın ölünün başı tülbentle bağlanır, “Fadime/Fatma ananın kınası” niyetine başına, avuçlarının içine ve ayaklarına kına konur. (Sivas)

r- Hastalık; Hz. Fâtıma gazvelere katılmış, yaralılara bakmış olduğu için hekimlik sanatı ile ilgisi olduğu düşünüldüğünden şifâ umulmakta, adı ile tedavi yapılmaktadır. Silifke ve çevresinde de Eşe (Ayşe) - Fatma (Hatma) adı ile tedavi yapılmaktadır. Silifke Yörük kültüründe, Eşe Fatma Ana “Eşe Hatma Ana” olarak bilinir. Ocaklı denilen kadınlarca kurşun dökmek, doğumlarda yardımcı olmak, yemek, aşure, yoğurt mayalamada “el benim elim değil, Eşe Fatma anamızın eli” denir.⁵⁹⁴

s- Kuma, Fadime Ana’mızdan kalmış. Fadime Ana kuması eve geldiğinde pişirdiği helvayı eliyle karıştırıyormuş ve içinin ateşinden bu durumun farkında değilmiş. Üzüntüsü ile dışarıdaki bir kavak ağacına dayanmış, içindeki ateş ağaca geçmiş. Âhından ağacın içi bile kurumuş, yaprakları titremiş. O zamandan beri de bu ağaçların yaprakları aynı ateşten titreşir, içinden kururmuş. Kadınlar arasındaki inanışa göre çok üzülen Fadime Ana ağaca yaslanırken “Allah düşmanıma bile vermesin” demiş. Bu nedenle diğer dinlerde kumalık yokmuş! “Allah kimseye vermesin” deseymiş, Müslümanlar’da da kumalık olmayacak, duası yerini bulacaktı.⁵⁹⁵ (Sivas)

ş-Van kilimlerinde Fadime Ana’nın parmağı adlı bir motif yapılır. Gelinin çeyizinde götüreceği çuvallarına da bu motif yapılır.

⁵⁹³ Rıza Yetişen, “Naldöken Tahtacıları, İnançları, Bilgiler, Tekerlemeler”, *Türk Folklor Araştırmaları*, S.333 Aralık 1978, İstanbul, s. 8517.

⁵⁹⁴ Hikmet Tanyu, “Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El İle İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, IV. Cilt, Ankara, 1982, s. 486; Ali Berat Alptekin, “Silifke Yörük Kültüründe Analar ve Yörük Evleri”, *Erciyes*, Aralık 2014, Kayseri, S. 444, s. 7.

⁵⁹⁵ Müjgân Üçer, “Anadolu Folklorunda Fadime Ana”, *Folklor Yıllığı 1975*, Ankara, 1976, s. 153.

t-Bergama'da gelinin alnuna yedi renkte bir tac yaparlar. Alın, Fadime Ana'ya Zühre yıldızına işarettir. Tac üzerine takılan karanfil ve puldan yapılmış üç çiçek (üçleme) alâmetidir. Buraya tavus tüyü veya yeşilbaş ördek kuyruğu kıvrıçığı takılır. Telden yapılmış iki çiçek de yanaklara doğru geçilir. Bunlar, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e işarettir.⁵⁹⁶

Fadime Ana Eli Ritüeli

Malik Aksel'e göre, "hareketin simgesi olan el, kutsal bilinen insan varlığının bir parçasıdır ve koruma unsurudur".⁵⁹⁷ İlkelerde sihirli bir varlık olarak bilinen el Anadolu'da resim veya cisim olarak çeşitli şekilde kullanılmıştır.⁵⁹⁸ Tarih boyunca önemli olan el, biad etme, el ile sıvazlama, el öpme, el ile dokunma, el ile selamlama, âlet yapma ve işleme bakımından medeniyet ve kültürün de önemli bir âletidir. Alaca Hüyük ve Boğazköy (Hattuşaş)'de Hitit katlarında, pişmiş topraktan el şeklinde ritüel kaplar bulunmuştur.⁵⁹⁹ Alaca Hüyük Alevî Türk köylerinde, Sivas'ın Sünnî ve Alevî köylerinde, ocak duvarlarına boya veya is ile el işareti basılır. Sivas'ta Tokuş ve Eskiköy'de, kadınlar yaptıkları ocağın duvarını çamur ile sıvarken sağ ellerini basarak izini çıkarırlar. Kadınlar, el izini uğur ve bereket olsun düşüncesiyle basarlar. Onların ifadesi ile bu el "Fadime Ana'nın Eli'dir". Nazara karşı da kullanılan el, kuvvet ve kudretin, Âl-i Abâ'nın da işaretidir. Fadime Ananın eli, dinî ve davranış biçimiyle telkin gücüne dayanılarak, rahatlık, huzur, güven verici bir ruhî durum meydana getirmektedir.

Diğer bir açıklamaya göre; bu el Peñçe-i Âl-i Abâ'dır. Başparmak Hz. Muhammed, işaret parmağı Hz. Ali, orta parmak Hz. Fâtıma, yüzük parmağı Hz. Hasan ve küçük parmak da Hz. Hüseyin'dir. Elin beş parmağı, Arap harfleriyle Allah adının işaretidir.

İslâm ülkelerinde; Türkiye, Suriye, Mısır, Tunus, Cezayir, Fas, Sudan, Hindistan, ve İran'da Müslümanlar tarafından el ve göz figürü şeklinde nazarlık diyebileceğimiz amuletler çok kullanılmaktadır. Amulet; etnolojide, za-

⁵⁹⁶ Osman Bayatlı, Bergama, Alevî Gelini ve İnançlar, 1957.

⁵⁹⁷ Malik Aksel, *Anadolu Halk Resimleri*, İstanbul, 1960, s. 144.

⁵⁹⁸ Çumra, Çatal Hüyük'te, Neolitik çağa ait (M.Ö. 6 bin) VII 8 remizli mezar tapınağının duvarında kırmızı zemin üzerinde el resimleri bulunmuştur. *A. Neolithic Town in Anatolia by James Mellaart*, 1967, Levha: 45.

⁵⁹⁹ Hâmit Zübeyir Koşay, *Etnografya, Folklor, Dil Tarih ve Diğer konularda Makaleler ve İncelemeler*, Ankara, 1974, s. 195.

rarlı dış etkilerden koruyan ve iyilik getiren obje olarak tanımlanmaktadır.⁶⁰⁰ (Latince > amuletum'dan gelen bu sözün aslını, Ansiklopedia Britanica, Arapça > "hamalet" den geldiğini ve süs için asılmış nesne olduğunu kaydeder.⁶⁰¹ Amuletin klasik memleketi Babil ve Eski Mısır'dır. Düğüm, el ve göz şeklindeki bu objeler, Mısır'dan Müslümanlara da geçmiştir ki İslam ülkelelerinde en fazla kullanılan amulet el ve göz şeklinde olmaktadır. İnsanın en eski aletinin eli olması, İslâmın beş şartı, Pençe-i Âl-i Abâ'nın (Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin) beş parmaklı bir el ile sembolize edilmesi bu amuletin geniş bir alana yayılmasına sebep olmuştur.

Ülkemizde, genç kızlar ve hanımlar tarafından el şeklindeki (Pençe-i Âl-i Abâ) kolyeleri uğur, bereket ve nazara karşı, altın, gümüş veya diğer madenlerden imal edilen çeşitli takılar şeklinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Eskiden halk arasında bazı "okumuş" kimseler, Pençe-i Âl-i Abâ şeklinde oyulmuş ahşap veya madenî kalıpları mürekkebe batırır kağıt üzerine basar ve bu kağıdı isteyenlere uğur, bereket ve nazara karşı üzerlerinde taşınmaları için verirlermiş.⁶⁰²

Hattatlar tarafından yazılan Pençe-i Âl-i Abâ istifleri Ehl-i Beyt sevgisi ve hürmetine binaen evlere asılır.

Eskiden, Sivas'ta "boylama" adı verilen ve üzerinde İsra ve Kalem surelerinden âyetler, Pençe-i Âl-i Abâ (el resmi) , Hz. Ali'nin kılıncı/Zülfikâr, Mekke, Medine, göz, akrep, yılan ve tabanca vb. resimleri de bulunan matbu kâğıt her türlü tehlikelere karşı muşambaya sarılarak koyunda taşınırdı.⁶⁰³

Türk Eczacılık tarihinde, Osmanlı saray hekimliğinde "Tenzu" adı verilen tabletler üzerine şifa âyetleri, kutsal sözler ve el işareti basılmıştır. Hz. Peygamberin Hz. Fâtıma'dan süren soyu içinde Cafer-i Sâdık kimya ile

⁶⁰⁰ Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, AÜDTCF., Ankara, 1966, s.48. S.V. Örnek, Müslümanlar tarafından "Fadime Ana'nın Eli" nitelemesine, Önasya'da yaşayan Hıristiyanların "Meryem Ana'nın Eli" adını verdiklerini şu referansla belirtmektedir: Rudolf Kriss, *Volksglaube im Bereich Islam*, Cilt II, Wiesbaden 1962, s. 2.

⁶⁰¹ Dr. Hâmit Zübeyr Koşay, "Etnoğrafya Müzesi'ndeki Nazarlık, Muska ve Hamailer", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, Ankara, 1956, S.I, s. 86.

⁶⁰² M.Sabri Koz (d.1947, Divriği) tarafından verilen bilgidir.

⁶⁰³ Müjgân Üçer, "Sivas'ta Nazar İnanışı, Hamaylı, Mutlak ve Muskaya Dair", *Hayat Ağacı*, Sivas, 2013, S.20. s. 20-29.

meşgul olduğu için ilâç tabletleri üzerine el işaretinin basılmasıyla, Pençe-i Âl-i Abâ'dan şifâ umulmuştur.⁶⁰⁴

İğdır köylerinde Muharrem ayındaki taziye törenlerindeki bayrakların alemi beş parmak şeklinde bir levhadır.⁶⁰⁵ (Pençe-i Âl-i Abâ)

Bektaşilikte, törenlerin yapıldığı meydan odasında, mürşidin oturduğu postun sağ tarafında, Hz. Fâtıma'yı temsil eden bir ocak vardır. Ni yazlar önce mürşide, sonra on iki imama ve Hz. Fâtıma'ya sonra diğer makamlara yapılır. Bektaşî-Alevî edebiyatında, çeşitli renk ve kokuların Ehl-i Bey'ten birini sembolize ettiği söylenir. Buna göre siyah renk ve nar kokusu Fadime Ana'yı simgelemektedir.⁶⁰⁶

Hikmet Tanyu, Azerbaycan'da, el ve parmaklara "Yadullah" denildiğini, Bakü'ye yakın bir köyün camisinde minberlerin iki yanında açık el resmi bulunduğunu, ne anlama geldiğini sorduğunda "Ehl-i Bey'ti temsil ettiği" cevabını aldığını kaydetmektedir.⁶⁰⁷

Doğu Türkistan'da baksılar (Müslüman halk hekimleri) pirlерinin Hz. Fâtıma Ana olduğunu söylerler.⁶⁰⁸

Fadime Ana Eli ile Yapılan Uygulamalar

a- Doğum yapmakta olan hanımın sırtı sıvazlanırken, "El benim elim değil Fadime Ana'mızın Eli" olsun derler. "Fadime Ananı Eli" bitkisinin suyu içirilir. (Bu konu Fadime Ana ve Bitkiler bölümünde açıklanmıştır.) Yine hasta olan kimsenin sırtını sıvazlarken, yaraya merhem sürerken, enjeksiyon yaparken veya ocaklı hanımlar, cilt yaraları için bıçak gezdirerek olurken de "Fadime Anamızın eli olsun" derler.

b-Köyde veya şehirde yoğurt mayalayan hanımlar, mayayı süte katarırken, yoğurdun iyi tutması için: "El benim elim değil, Fadime Ana'mızın Eli" derler. (Sivas)

⁶⁰⁴ Avrupa'da İlaç fabrikası ilaç kutusu üzerine beş harfli firma adını soldan sağa ve yukardan aşağıya haç biçiminde yazmaktadır.

⁶⁰⁵ Metin And," İslâm Folklorunda Muharrem ve Taziye", *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976*, Ankara, 1977, s. 8. Bu makalede Hindistan'daki taziye törenlerinde de alemi el şeklinde olan bayrakların yer aldığı kaydedilmiştir.

⁶⁰⁶ Dr. Bedri Noyan (1912-1997) tarafından 1975 yılında verilen bilgilerdir.

⁶⁰⁷ Hikmet Tanyu, a.g.m., s. 488.

⁶⁰⁸ Hikmet Tanyu, a.g.m. s. 489. H. Tanyu, Bu konu ile ilgili olarak baksıların; uydurdukları "Baksılık Risâlesi"yle de mesleklerini himaye ettiklerini kaydetmektedir.

c- Hamur yoğuran hanımlar da yoğurma işi bittikten sonra, hamurun üzerine sağ elini basarken; “El benim elim değil Fadime Ana’mızın Eli” olsun diyerek hamuru mayalanmaya bırakırlar.

ç- Turşu kurarken, aşure yaparken, çiçek veya sebze fidesi dikerken yine “Fadime Ana’mızın Eli” olsun derler.

d- Evde iyi geçim ve tatlılık olsun diye ocağa şeker atarken , “Fadime Ana’mızın Eli” olsun denir.

e-Askerlikte kur’a çekenler, “El benim elim değil, Fadime Ana’mızın Eli” diyerek daha şanslı olacaklarına inanırlar ki genellikle kadınlar arasında görülen bu uygulama erkeklerce de yapılmaktadır.

f-Yemek yapan hanımlar, tencerenin kapağını kapatırken “Besmele ve Fadime Ana gibi ağır taşları” tencere kapağı üzerine koymazlarsa (bu sözleri söylemezlerse) , şeytanın yemeği aşıracağına, lezzet ve bereketinin de olmayacağına inanırlar. (Sivas)

g- Kandil günleri veya başka zamanlarda helva veya aşure yapılırken “Fadime Ana’mızın eli” olsun denir.

h-Un çuvalının dibine bereketli olsun diye çörek otu konulması Fadime Ana’mızdan kalmış. Çuvalın ağzı un almak için açılırken de “Fadime Ana’mızın eli” olsun denir.

Fadime Ana’nın Helvası (Uğut):

Sivas’tan başka diğer illerimizde de bilinen uğut eski bir Türk yiyeceği olup Divânü Lügati’t-Türk’te de geçmekte ve eski günlerin hatırasını taşımaktadır. “Fadime Ana Helvası” olarak da bilinen uğut eskiden Sivas’ta olduğu gibi, Ankara, Kırıkkale, Yozgat ve Bafra’da da yapılmaktaydı. T.D.K. Derleme Sözlüğü’nde Bolu, Kastamonu, Çankırı ve Tokat’ın ilçelerinde bulunduğu de yer alıyor.⁶⁰⁹ Sivas ve Yozgat köylerinde “Uğut” adı verilen bu tatlının yapılışını, Sivaslı olan Fehime Suna şöyle anlatıyor:

“Çoğunlukla sonbahar ve kış aylarında yapılan Fadime Ana Helvası için bir teneke kadar buğday alınır, yıkandıktan sonra bez torbaya konularak her gece sulanır. Birkaç günden sonra buğdaylar filizlenmeye başlar, filizlerin boyu bir buçuk santim kadar olunca buğdaylar hamur tahtası üzerine alınarak yine her gece sulanır. On beş gün kadar sonra beş santim bo-

⁶⁰⁹ T.D.K. *Derleme Sözlüğü*, XI, Ankara, 1979, s.4031.

yuna ulaşan filizlerin üst kısımları yeşerir, altta kalan ve birbirine girift bir şekilde sarılan kök sürgünleri beyaz bir kadifeyi andırırlar. Bu durumda üstteki yeşil kısımlar kırılarak atılır. Kökler parçalanarak alınır ve tekne içerisinde dövülür. İlk çıkan su ayrı bir kaba aktarılır, köklerde hiç su kalmayana kadar bu işleme devam edilerek ilk çıkan sudan gayrısı ayrı bir kapta toplanır. Köklerde tatlılık kalmayınca dövme işlemi biter. İlk alınan şekerli (buğdaydaki nişastanın kimyasal parçalanması sonucu dekstrin ve deskroz gibi şekerler oluşmuştur.) su hariç diğer sular kazana konularak kaynatılır, karıştırılarak ağır ateşte koyulaşmaya başlayınca un katılır. Bu un, kazandaki su kadar olur. Tekrar karıştırılır ve iyice koyulaşınca ilk alınan su eklenerek biraz daha karıştırılıp pişirilir. Süzme yoğurt kıvamını ve un helvası rengini alınca ateşten indirir. Helva durdukça daha koyulaşır. Tabaklara konularak komşulara dağıtılır.

Bazı kadınlar yedi sene üst üste bu helvadan yaparak dağıtırlar. Sevap ve uğur olarak bilinen helva yapılırken Fadime Ana'nın ruhuna niyet edilir. Yedinci sene helvanın hazırlanacağı gün evin kadını oruç tutar. Orucunu helva ile açar. Helva ateşte karıştırılarak pişirilirken bir taraftan da mevlit okunur, ilâhilerle helva kazanı ateşten indirilir, kazanın üzerine iki oklava uzatılarak üstüne Kur'ân-ı Kerîm konur, bir gece bu şekilde bırakılır. Sabahleyin helvayı yapan kadının, helva üzerinde, "Fadime Ana'nın Eli"nin izini göreceğine inanılır. Bu bilgileri veren Fehime Suna Hanım, yedinci sene helvayı yaptığında, "Fadime Ana'nın Eli"nin izini gördüğünü söylemiştir.

Fadime Ana Helvasının yapılışıyla ilgili olarak şu menkıbe anlatılır: Bir gün Fadime Ana'ya çocukları gelerek, "Anne Hıristiyan çocukları ekmeğine pekmez sürmüş yiyorlar, sen de bize yap" demişler. Fadime Ana çocuklarına "Siz mektebinize gidin, gelene kadar istediğinizi yaparım" demiş. Ancak on beş günde yapılabilecek helvayı, çocukları gelene kadar yapmış ve onlara yedirmiş.⁶¹⁰

Eskiden köylerde nice kadınlar, çocuklarını uğut ile büyütmüşler, uğutu çocuk maması olarak yedirmişlerdi. Uğutun rengi pekmez rengini andırdığından 'uğut bekmezi' de derlerdi (Sivas Yenice Köyü/Merkez). Sivas'ta, günümüzde Fadime Ana'nın Helvası (uğut) artık yapılmamakta, hattâ birçok kimse tarafından da bilinmemektedir.

⁶¹⁰ Müjgân Üçer, *Anamın Aşısı Tandırın Başı, Sivas Mutfağı*, Kitabevi, İstanbul, 2006, s.208. Fadime Ana'nın Helvası ile ilgili bilgiler, Fehime Suna Hanım 76 yaşında iken, Sivas'ta 1975 yılında tarafımdan derlenmişti.

Azerbaycan'da Semeni Adağı/ Neziri

Hikmet Tanyu, Azerbaycan'da Semeni adı verilen adak yemeğinin "yeşil buğdayın suyuna un katılarak pişirildiğini içine, ceviz, fındık konulduğunu, adak yemeğini pişince kazanın kapağı üzerine bir tabakla un konulduğunu ve üzerine ince bir bez gerildiğini bir iki saat sonra unun üzerinde beş parmak izinin hâsıl olduğunu, buna Hz. Fâtıma'nın parmak izleri denildiğini, kazanda semeni pişerken etrafında mumların yakıldığını, semeni pişince de tabaklara konularak komşulara dağıtıldığını" kaydediyor.⁶¹¹

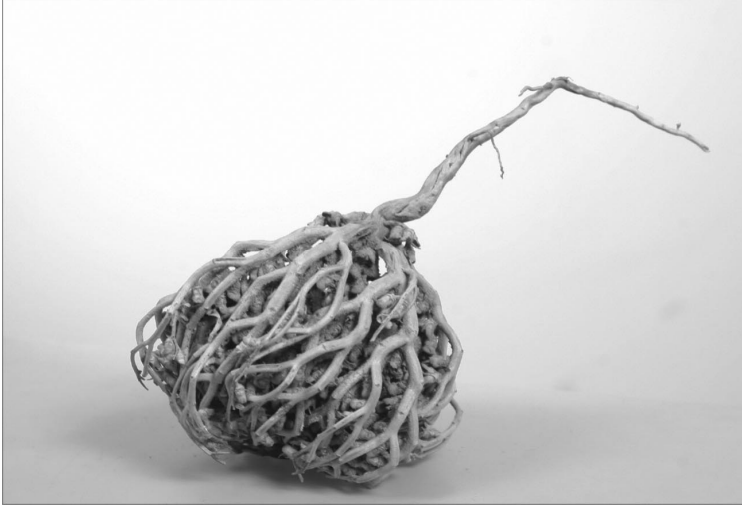
Azerbaycan'da Semeni denilen bu geleneksel tatlının adak için yapılmasına **Semeni Neziri** denildiğini, Nevruz'da yapılmakta olduğu gibi her yıl yapan hanımların bulunduğunu söyleyen Tünzâle Kerimli yapılışını şöyle anlatmıştır:

"Semeni Neziri için önce Besmele çekilir, Elham okunur ve şöyle dilek dilenir: Muradım için, 124 bin Peygamberler, 12 İmamlar, 11 Evlâdı, Fâtımatü'z- Zehra, 72 Şühedâlar, 14 Mâsûmeler, 40'tan bir eksik evlatlar, 5 kimsesizler, Seyyidler, Seyyideler için, onlardan dökülen etırlı (ıtırılı) dürlü sevaplar için, kendilerinin izniyle ölmüşlerimizin ruhlarına gitsin, (Amin)" Salavat getirildikten sonra buğday kazana konularak içme suyu ile ıslatılır. Ağzı örtülür. Birkaç gün sonra buğdaylar 1-2 cm. uç verir. Alınan buğdaylar tepsilere 3 cm. kalınlığında serilir ve sulanır. 10-15 cm. uzayan ve yeşeren buğdaylar havanda ezilir, günümüzde kıyma makinesinden geçirilir. Çıkan kısım, kazana konulur ve un katılır, karıştırılarak pişirilir. İnmeye yakın içine fındık atılır. Kazanın ağzı kapatılır. Dağıtılacağı zaman açılınca üzerinde el şekli olur. Bu Hz. Fâtıma'nın elidir. Tabaklara konularak komşulara, yakınlara gönderilir".⁶¹²

⁶¹¹ Hikmet Tanyu, "Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El İle İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, IV. Cilt, Ankara, 1982, s. 489.

⁶¹² Tünzâle Kerimli (d. 1973, Gence) Azerbaycan Gence'de ikamet eden Tünzâle Kerimli'den 15 Kasım 2015 tarihinde İstanbul'da tarafımdan derlenmiştir.

Fadime Ana Eli Bitkisi

Ülkemizin birçok yerinde; İstanbul, Samsun, Balıkesir, Eskişehir, Zile, Çorum, Maraş, Sinop, Erzurum ve Sivas'ta eskiden zor doğumlarda kullanılan ve "Fadime Ananın Eli" adı verilen bitkinin en fazla bilinen bu adından başka Havva Ana Eli, Meryem Ana Eli, Meryem Çiçeği, Mercan Ana Eli ve Hatice Ana Eli gibi isimler de verilmektedir.

Eskiden Sivas'ta, zor doğum esnasında âdetâ el şeklini andıran ve bir yumruk görüntüsünde olan "Fadime Ana Eli" bitkisi suya konur. Bitkinin dalları suda açılır. Dallar ve ucundaki dalcıklar yarım saat sonra, hücrelerinin su çekerek şişmesi nedeniyle, sanki bir elin parmakları gibi açılır. Ebe,

doğum yapan kadına bu suyu içirir. Bu uygulama ile “Fadime Ana’nın eli açıldı, Hacet kapıları da açılınsın”, denilerek telkin yapılmaktaydı.⁶¹³

Fadime Ana Eli bitkisinin bilimsel adı: *Anastatica hierochuntica* L. olup Cruciferae familyasına mensuptur. Filistin, Sina yarımadası, kuru ve kumlu yerlerde yetişir. Bir yıllık 10–20 cm yüksekliğinde, küçük beyaz çiçekli bir bitki meyveli vaziyette dallar kalınlaşmış ve içe doğru yay gibi kıvrılmış, böylece bitki toparlak bir yumruk görünüşünde, suya atıldığı zaman dallar dışa doğru açılır ve yayılır. Fadime Ana Eli ve yetiştiği bölgelerde ve Avrupa’da da aynı maksatla kullanılmış olduğunu Prof. Dr. Asuman Baytop’un vermiş olduğu bilgilerden öğreniyoruz.⁶¹⁴

Bitkinin tabii durumu ve sudaki durumlarını fotoğraflarıyla vermiş olduğumuz, “Fadime Ana Eli” bitkisi Hacc’a giden bir Sivashlı hanım tarafından Mekke’de 2002 yılında satın alınmıştır. Eskiden, kimlerde olduğu bilinen bitki, gerektiğinde istenerek zor doğumlarda bahsedilen şekilde kullanılırdı. Günümüzde kullanılması kalmamış gibidir.

Fadime Ananın Gözyaşı adı ile de bilinen bitkinin diğer adı: Tesbih Otu’dur ve ülkemizde de yetişir. Bitkinin meyveleri, tesbih yapmakta kullanılır ve bunun için yetiştirilir. (Bilimsel adı. *Coix lacryma*-Jobi. Buğdaygiller familyasına mensup bir bitkidir.)

Fatma Ananın Saçı; bitkiler âleminde *Agave* türünün yapraklarından elde edilen liflerdir. Antalya’da bu liflere Fatma Ananın Saçı denilir. Sivas’ta cenaze yıkamak için kullanıldığından (ölü lifi) olarak bilinir. Tropik bölgelerde (Meksika, Malezya) yetişen bu bitkinin lifleri 1977 yılında Mısır Çarşısı’nda satılıyordu. Kaba şekilde bükülen bu liflerden sabunlama bezi, kese yapılır. Ayrıca bahçecilikte fidan bağlamada vb. kullanılır.

⁶¹³ Süleyman, Arısoy, “Folklor ve Doğum”, *Türk Folkloru Araştırmaları*, Kasım 1974, S. 304, İstanbul, s.7133-7137; Zeki Başar, *Erzurum’da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları*, Ankara, 1972, s. 45; Orhan Acıpayamalı, *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara, 1974, s. 43; Müjgân Üçer, “Anadolu Folklorunda Fadime Ana”, *Türk Folklor Araştırmaları 1975 Yıllığı*, Ankara, s. 151.

⁶¹⁴ 1975 yılında bilgi istediğim Hocam Prof. Dr. Asuman Baytop’un, “Fadime Ana Eli” bitkisi hakkında lütfetmiş olduğu diğer bilgiler ve kaynakları şöyledir: : 1936 A.K. Bedevian, *Illustrated Polyglottic Dictionary of Plant Names*,

Vaktiyle doğum yapmakta olan kadınların başucundaki suya konan top şeklindeki kuru bitkinin, dalları su içinde açtığı takdirde doğumun kolay olacağı söylenirdi. (1896 Glanchon et E. Collin, *Les Drogues Simples d’Origine Vegetal*; cilt 2, sahife 814) (1923, L. Rreuter, *Trois de Matière Medicale*, Sahife 470) Halen kullanılışı terk edilmiş gibi görünüyor.

Hanımeli: Bolu ve İstanbul'daki inanişâ göre hanımeli bitkisi -güzel koktuğu için- Fadime Anamız'ın abdest suyundan yetişmiş.⁶¹⁵

Kenger: Köklerindeki süttten kenger sakızı yapılan bitkidir. Sivas Şarkışla'daki inanişâ göre, kenger, Fadime Anamız'ın bastığı yerlerde bitmiş.

Dut: Divriği'de dut meyvesi Fadime Anamızın mihrî olarak bilinir. Dut meyvesi ilk defa yenirken, üç İhlas bir Fatıha okunup, Hz. Fâtıma'nın ruhuna bağışlanır.

Geleneksel Divriği düğünlerinde, kına gecesinde evlenecek kızı, bahçedeki ulu bir dut ağacının altına getirirler. Kıza kınası yakıldıktan sonra, ailenin büyüme çağında olan bir erkek çocuğu ağaca çıkar ve dut dallarını silkeler, dutlar gelin olacak kızın başına dökülür. Bu uygulamadaki düşünce, dutun bolluk, bereket ve çoğalma sembolü olmasındandır.⁶¹⁶

Ülkemizde Fadime Ana ile İgili Yerler

Divriği'de, Ahi köyü'nde, Ahi Baba'nın türbesinde iki kabir var. Biri Ahi baba, diğeri hanımınıdır. Türbede Hz. Fatma'ya ait olduğuna inanılan bir tek pabuç altı bulunmaktadır. Vücudunda ağrı olanlar bunu alıp vücuduna sürmektedir.⁶¹⁷

Divriği-Çamşılı yöresinde Dişbudak köyünde araziye dağılmış deniz kabuklarının fosilleri bulunmaktadır. Bunlar yumurta büyüklüğünde olup, somun ekmeğine benzemektedir. Efsaneye göre bu ekmekler Hz. Fatma tarafından pişirilmiştir. Fakat kimsede itikat kalmadığı için zamanla taş haline dönüşmüştür.⁶¹⁸

Konya Beyşehir Göçeri ve İlmen köyünde yüzeyde bir taş bulunmaktadır. Bu taşın iki ucundaki iz, dişe benzemekte, Fatma Anamızın Diş İzi veya Fatma Ana Taşı denilmektedir.⁶¹⁹

Kütahya'da bulunan Fatma Ananın Makamı murat için, hastalık durumlarında ve çocuğu olamayan kadınlar tarafından ziyaret edilir.⁶²⁰

⁶¹⁵ Dr. Müjgân Cunbur (1926-2013)'dan, 1985 yılında derlenmiştir.)

⁶¹⁶ Müjgân Üçer-Fatma Pekşen, *Divriği'de Mutfak Kültürü*, Ankara, 2001, s. 210.

⁶¹⁷ Doğan Kaya, *Sivas'ta Yatırlar ve Ziyaret Yerleri*, Sivas, 2012, s. 205.

⁶¹⁸ Kutlu Özen, *Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri*, Sivas, 1996, s. 216.

⁶¹⁹ Hikmet Tanyu, a.g.m., s. 487.

⁶²⁰ Hikmet Tanyu, a.g.m., s. 488.

Edebiyatımızda Fadime Ana

Anadolu'da XIV. Yüzyılda meydana gelen dinî edebiyata örnek olan Dâsitân-ı Fâtıma'da babası Hz. Muhammed'in vefatından duyduğu acıdan sonra ölümü anlatılmaktadır. Edebiyat tarihçisi Cahit Öztelli, Fadime Ana üzerinde 1975 yılında tarafımdan yayımlanan makalenin, bu tarihe kadar üzerinde kimsenin durmadığını belirterek, XIV. ve XV. Yüzyıllarda meydana getirilen İslâmî-Destânî edebiyat ürünleri arasında "Fatma Ana'nın Ölümü" başlığı altındaki destan ile edebiyat tarihçilerinin ilgilenmediklerini, kendi elinde bulunan yirmi kadar yazma destanlarda "Fatma Ana'nın önemli yeri olduğunu, bunu ilerde kitap yapmak istediğini de kaydetmişti.⁶²¹

Fadime Ana'nın Nikâhı

Dedem Korkut'ta Fadime Ana'nın, Motifler-Törelere bölümünde 'Ayşe ile Fatma' suyu ululayan bir soylamada, "Ayşe ile Fatma'nın nikâhı su" dizesinin; Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın nikâhı sırasında Hz. Peygamber'in, "Allah'ım bunları sev, bunların nesline bereket ver" dedikten sonra bir çanak suya dua ederek, Fâtıma'nın üzerine serptiğini böylece, "Fatma'nın nikâhı su" ifadesini Orhan Şaik Gökyay çözümlemiştir.⁶²²

Fuzulî, Hadikatü's- Suadâ (Saadete Ermişlerin Bahçesi)'da Hz. Fâtıma'nın doğumunu, yaşayışını ve vefatını kitabının dördüncü bölümünde toplamış ve "Hazret-i Fâtımatü'z-Zehra'nın Ölümünü Beyân Eder" başlığı altında vermiştir. Hz. Peygamber'in Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın nikâhını kıydıktan sonra bir testi su getirterek ve dua ederek Hz. Ali'ye abdest aldırıldığı, kalan suyu da Hz. Fâtıma'nın üzere dua ederek serptiğini Fuzulî de kaydetmektedir.⁶²³

Nikâh Duası

Evlencilerde nikâh duasında gerek Sünnî, gerek Bektaşî-Alevî'lerde "Bu gençlerin evliliği Fâtıma Anamızla, Hz. Ali'nin evliliği gibi mutlu olsun" anlamında sözler geçer. Ricamız üzerine, Prof. Dr. Âlim Yıldız, nikâh duasının anlamını ve Arapça metnini göndermiştir.⁶²⁴

⁶²¹ Cahit Öztelli, "Fatma Ana Üstüne", Sivas Folkloru, S. 44, Eylül 1976, Sivas, s. 3-4.

⁶²² Orhan Şaik Gökyay, Dedem Korkud'un Kitabı, Devlet Kitapları, 1973, İstanbul, s. CCLXXXLI.

⁶²³ Fuzulî, Hadikatü's- Suadâ, İstanbul, s. 167 ve 188.

⁶²⁴ Duanın her iki metnini gönderen Prof. Dr. Âlim Yıldız'a teşekkür ederim.

Nikâh Duası'nın Arapça Metni: Allahümmec'al hâzel akde vennikahe meymünen mubâreken vec'al beyne-hümâ ülfeten ve mehabbeten ve karârâ ve lâ tec'al beyne-hümâ nefreten ve fitneten ve firârâ. Allahümme ellif beynehümâ kemâ ellefte beyne Âdeme ve

Nikâh Duasının Anlamı

Allah'ım! Bu evliliği mübarek eyle! Aralarında ülfet, geçim, sevgi ve evliliklerinde sebat nasip eyle, bunları nefret, geçimsizlik ve ayrılıktan koru! Allah'ım! Âdem Aleyhisselam ile Havva validemiz, Muhammed Aleyhisselam ile Hatice-i Kübrâ ve müminlerin annesi Âişe validemiz; Hazret-i Ali ile Hazret-i Fâtımatü'z-Zehra validemiz arasındaki var olan ülfeti bunlara da nasip eyle! Kendilerine, salih çocuklar, uzun ömürler ve bol rızık ihsan eyle! Âmin. Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara rehber eyle! Ey Rabbimiz, bize dünyada ve ahirette iyilik, güzellik ver. Bizi Cehennem azabından koru! Kudret ve şeref sahibi olan senin Rabbin, onların söylediği uygunsuz şeylerden münezzehtir. Bütün Peygamberlere selam olsun. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun.

Nikâh Duası nikâh kıyılırken yapıldığı gibi ayrıca gelin indirilirken de yüksek sesle okunur. Sadece Arapça ibare okunmakla birlikte bazen Türkçe olarak okunduğu da olur.⁶²⁵

Sivas'ta Derlenen Fadime Ana İlâhileri

İlâhiler, Sivaslı Fadime Yalçın'dan derlenmiştir.⁶²⁶

Fadime Ana İlâhisi-I

*Gelin biz de gidelim düğüne
O düğünü gören gözler öğüne
O düğünü görmeyenler dövüne
Muhammedin düğünü var cennette
Resulün daveti var uçmakta*

Havvâ. Ve kemâ ellefte beyne Muhammedin sallallahü aleyhi ve sellem ve Hadîcete'l-kübrâ ve Âişete ümm-il mü'minîne radiyallahü anhümâ. **Ve beyne Alîyyin radiyallahü anh ve Fâtimate'z-zehrâ radiyallahü anhâ.** Allahümme a'ti le-hümâ evlâden sâlihan ve ömren tavîlen ve rızkan vâsî'an. Rabbenâ heb lenâ min ezvâcinâ ve zürriyyâtinâ kurrete a'yünün vec'alnâ lilmüttekîne imâmâ. Rabbenâ âtinâ fiddünyâ haseneten ve fil âhireti haseneten ve kına azabe'n-nâr. Sübhâne rabbike rabbil'izzeti ammâ yesifün ve selâmün alel mürselîn velhamdülillahi rabbil'âlemin.

⁶²⁵ Evlenen birçok kimsenin, nikâh duasının anlamını bilemedikleri gibi duanın özüne vâkıf olamadıkları da görülmektedir. Bu duanın bir levha şeklinde ve güzel bir tasarımla evlenenlere verilmesi faydalı olur diye düşünmekteyim. (M.Üçer)

⁶²⁶ Fadime Yalçın (1920-2004)'dan 1981 yılında tarafımdan derlenmiştir. Bu ilâhileri kimden öğrendiğini hatırlayamamıştı.

*Fadime Ana çözer gelin saçını
Süslemişler Cennet-i âlâ'da içini
Hak bağışlar kullarının suçunu
Muhammedin düğünü var cennette
Resulün daveti var uçmakta*

*Fadime Ana kınalamış elini
Ayağına giyer nurdan nalini
Cennet-i âlâ'da Hak bağışlar kulunu
Muhammedin düğünü var cennette
Resulün daveti var uçmakta*

*Düğüne gelenlere rahmet saçılır
Münafiklar bu düğünden seçilir (çağrılmazlar)
Muhammedin düğünü var cennette
Resulün daveti var uçmakta*

Fadime Ana İlâhisi-II

*Fadime Ana kınalamış elini
Fadime Ana Hakk'a vermiş dilini
Bulalım Fadime Anayı
Görelim Fadime Anayı*

*Fadime Ana evlerin direği
Fadime Ana küle gömer çöreği
Bulalım Fadime Anayı
Görelim Fadime Anayı*

*Fadime Ana nurdan giyer nalini
Fadime Ana kınalamış elini
Bulalım Fadime Anayı
Görelim Fadime Anayı*

*Hurma kurusundan yastığı
Geyik derisinden yorganı
Bulalım Fadime Anayı
Görelim Fadime Anayı*

*El değirmeni elinde
Hüccetini almış eline
Allah Allah dilinde
Bulalım Fatma Anayı
Görelim Fatma Anayı*

*Fadime Ana iplik eğirir
Eğiren kolları ağrır
Allah Allah çağırır
Bulalım Fadime Anayı
Görelim Fadime Anayı*

*Kırk yamalıktan mintanı
Hatunların sultanı
Bulalım Fadime Anayı
Görelim Fadime Anayı*

*Yeşil bohçası elinde
Dönüyor mahşer yerinde
Ümmet ümmet dilinde
Bulalım Fadime Anayı
Görelim Fadime Anayı*

Fatma Ana Konulu Şiirler

Tekke şairleri Fatma Ana'ya, Ehl-i Beyt'e gösterilen saygı ve sevgiyi söyledikleri nefeslerde içtenlikle dile getirmişlerdir. Âşık edebiyatımızda bu konu, üzerinde durulması gereken başlı başına bir zenginliktir. Kul Himmet Üstadım, peç çok nefesinde Fatma Ana'ya yer vermiştir. Üç nefesinden birer kıt'a örnek verelim:⁶²⁷

*Fatma Ana'yı ararım
Kalmadı sabrım kararım
Hatâ ettim günahkârım
Amana geldim amana*

⁶²⁷ İbrahim Aslanoğlu, *Kul Himmet Üstadım*, Sivas, 1976, s. 21, 39.

*Kul Himmet Üstadım dert ilâcına
Yüz sürelim Muhammed'in tâcına
Fatm'ana'nın saç bağının ucuna
Lâ ilâhe illallahî yazılı*

*Fatma Ana özün dara çekince
Gözünün yaşında sel olmadı mı?
Âh edip gözyaşın yere dökünce
Üzüm göğeri de dal olmadı mı?*

Sonuç

Hz. Fâtıma, kadınlar tarafından uğur ve bereketin sembolü olarak günlük hayatta, hastalıklarda, zor zamanlarda yardımını istenen örnek bir şahsiyettir. Hz. Fâtıma'nın bu denli önem taşıması Hz. Peygamberin kızı, Hz. Ali'nin eşi, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in anneleri olmaları sebebiyledir. Sivas'tan vermiş olduğumuz örneklerin, ülkemizin diğer yörelerinde de benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Kadınlarımızın inanç ve çeşitli uygulamalarla Hz. Fâtıma ile telkin yapması, Hz. Peygamberin kızının kudret kaynağı olarak görülmesiyle ilgilidir.

Fadime Ana ile ilgili inanç ve geleneklerin sürdürüldüğü, menkıbe, destan, efsane, manzum eserler gibi sözlü-yazılı kaynaklarla Türk kültür dünyasında da önemli bir yere sahip olduğu görülen Hz. Fâtıma (Fadime Ana), hayatımızda örnek bir kadın tipi olarak yaşamaya devam etmektedir.

TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA HZ. FÂTİMA

Prof. Dr. Alim YILDIZ*

Hiz. Peygamber'in en küçük kızıdır. 609 yılında doğmuştur. Künyesi "Ümmü ebîhâ" (babasının annesi, anam), lakabı "beyaz, parlak ve aydınlık yüzlü kadın" anlamına gelen "Zehrâ"dır. Ayrıca, "iffetli ve namuslu kadın" anlamında "Betül" lakabıyla da anılır. Hicret'ten kısa bir süre sonra Hz. Ali, annesi Fâtıma ve Hz. Ebubekir'in ailesiyle birlikte Medine'ye hicret etmiş ve 624 yılında Hz. Ali'yle evlenmiştir. Bu evlilikten Şubat 625'te Hasan, Ocak 626'da Hüseyin doğmuştur. Uhud Savaşı'nda on hanımla birlikte gazilere yiyecek ve su taşımış, ayrıca yaralıları tedavi etmiştir. Babasının vefatından beş buçuk ay sonra 22 Kasım 632 tarihinde vefat etmiştir. Hz. Peygamber "Fâtıma benim bir parçamdır. Onu sevindiren beni sevindirmiş, onu üzen beni üzmüştür" ve "Bana bir melek gelerek, Fâtıma'nın cennet hanımlarının efendisi olduğunu müjdeledi" ifadelerini bu en sevdiği kızı için kullanmıştır⁶²⁸.

Edebiyatta, Hz. Peygamber'in en sevdiği kızı; eşi ve çocuklarına bağlı, becerikli, sabırlı, güzel ahlâklı örnek bir hanım olarak tasvir edilir. Edebî metinlerde, Hz. Ali'nin eşi ve Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in anneleri olması yönüyle özellikle de Kərbela hadisesini konu alan maktel ve mersiyeelerde adından sıkça bahsedilir. Bu tür şiirlerde Hz. Fâtıma, tıpkı Yakup gibi geride kalan gözü yaşlı insanların timsali olarak yer almaktadır. Ayrıca mersiye türü şiirlerde hakkında mersiye yazılan kişinin cennette yakınında bulunması istenilen kişi Hz. Fâtıma, makam ise civar-ı Fâtıma olarak ifadesini bulur⁶²⁹. Başta Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* isimli mevlidi olmak üzere çeşitli mevlid metinlerinde vefat bahri içerisinde Hz. Fâtıma'dan bahsedildiği gibi kendisi için mevlid yazılanlardan birisidir.

Ehl-i beyt sevgisini işleyen edebî eserlerde Hz. Fâtıma'nın ismine rastlandığı gibi Muharrem ayında okunan mersiye ve ilahilerde de çeşitli

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi

⁶²⁸ Bu bilgi ve hadisler için bkz. M. Yaşar Kandemir, "Fâtıma", *DİA.*, İstanbul 1995, XII, 219-223.

⁶²⁹ Bkz. Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek*, s. LIII.

vesilelerle çeşitli vasıflarından bahsedilir. Hz. Fâtıma Anadolu'da uğur ve bereketin sembolü olarak kabul edilir. Bu nedenle ocak duvarları sıvanır veya boyanırken bereket getirmesi için ocağın duvarına "Fatma Ana Eli" diye isimlendirilen is ile bir el işareti basılır. Peççe-i âl-i abâ'nın konu edildiği metinlerde de Hz. Fâtıma'dan bahsedilir⁶³⁰.

Doğumu

Hz. Fâtıma'nın doğumuyla ilgili yazılan müstakil mevlidler bulunmaktadır. Bu mevlidler Doç. Dr. Hakan Yekbaş tarafından yayımlanmıştır⁶³¹.

Ayrıca Fuzulî'nin "Hadîkatü's-Süedâ" isimli eserinin dördüncü bölümü Hz. Fâtıma'dan bahsetmektedir. Burada da Hz. Fâtıma'nın doğumu ele alınır. Hz. Fâtıma'ya "Cennet elması" denilmesinin sebebi doğumuyla ilgili anlatılan, cennetten gönderilen elma sebebiyledir.

Şâirliği

Edebiyatımızda genellikle Hz. Muhammed'in kızı, Hz. Ali'nin eşi, Hz. Hasan ve Hüseyin'in annesi olması, kıyamet gününde mü'min kadınların hanumefendisi (*seyyidetü'n-nisâ*) ve şefaathçisi olacağına bildirilmesi gibi birçok özelliğiyle zikredilen Hz. Fâtıma, aynı zamanda bazı kaynaklarda şair kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır.

Meşâirü's-Şuarâ isimli tezkiresinde Hz. Fâtıma'nın şairlik yönüne vurgu yapan Âşık Çelebi; onun bazı şiirlerden de örnekler verir. O şiirlerden biri şöyledir:

İnne fi'l-cenneti nehren min leben
Tulihu mâ-beyne Yesrib ü Yemen

Arduhu mâ-beyne Eyleh ve Aden
Li-Aliyyin ve Hüseynin ve Hasan

"Cennette süt dolu bir nehir vardı. Uzunluğu Yesrib ile Medine arasındaki mesafe kadardır. Genişliği ise Eyleh ile Aden arasındaki mesafe kadardır. Bunlar Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin'e verilmiştir"

⁶³⁰ Mustafa Uzun, "Fâtıma, (Edebiyat)", *DİA.*, XII, 223-224.

⁶³¹ Hakan Yekbaş, *Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma Mevlidleri*, Sivas 2012.

Hz. Peygamber'in vefatı için yazmış olduğu bir mersiye de şöyledir:

Sabbet 'aleyye mesâyibu lev ennehâ

Subbet 'ale'l-eyyâmi sırne leyâliyâ

Mâzâ 'alâ men şemme turbete Ahmed

En lâ yeşumme mede'z-zemâni ğavâliyâ⁶³²

"Başıma öyle belalar geldi ki eğer bu belalar gündüzlerin başına gelseydi, gece olurlardı. Ahmed'in toprağını koklamış kişi bundan sonra sonsuza dek misk ve anber kokularını koklamasa ne olur ki?"

Âşık Çelebi; Hz. Fâtıma'nın eşi, çocukları ve babası Hz. Muhammed (as) için söylemiş olduğu şiirlerden örnekler vererek onun şairlik vasfının kuvvetli olduğunu söylemektedir.

XVIII. yüzyıl şairlerinden Haşmet de külliyyatında *"Makâle-i Hazret-i Zehrâ Rađiyallâhu Taâlâ Anhâ"* başlıklı bölüm altında, Hz. Fâtıma'nın babasının vefatı üzerine söylediği mersiyeden örnek vermek suretiyle onun şiire olan yatkınlığından bahsetmektedir.

Yine Fuzulî'nin *Hadîkatü's-Süedâ'*sında Hz. Fâtıma'nın dilinden şiirlerle yer verilmektedir⁶³³. Bu şiirlerden bazıları şöyledir:

Hz. Peygamber'in bir isteğini üzerine söylediği şiir şöyledir:

Sen, şehenşâh-ı serîr-i adlsen

Ben senin bir bende-i fermânunam

Rabka-i hükmünden itmem inhiraf

Nitekim perverde-i ihsânunam

"Sen, adalet tahtının padişahısın; ben de senin buyruğunda olan bir köleyim. Senin emrinden dışarı çıkmam; çünkü lütuflarımla büyüdüm".

Elbise, zinet ve süsleriyle mağrur olan Kureyşli hanımlara şöyle der:

Biz cihânı pâ-y-mâl itmiş cihân peymâlaruz

Kulle-i Kâf-ı kanâ'at bekleyen ankâlarız

⁶³² Filiz Kılıç, *Aşık Çelebi Meşâirü'ş-Şuarâ*, İstanbul 2010, s. 146-147.

⁶³³ Şeyma Güngör, *Hadîkatü's-Sü'edâ*, Ankara 1987, s. 139-175.

Fakr iledür fahrımız dünyâyâ rağbet kılmazuz
Cifeye meyl itmenüz tûtî-i şeker hâlaruz

"Biz, dünya malına önem vermeyen kimseleriz; kanaatin Kâf dağının tepesinde bekleyen Anka kuşlarıyız. Yoksulluğumuzla övünürüz, cihana aldırmayız. Gözümüz yok mülkte; tatlı dilli tûtüleriz".

Babası için söylediği şiir:

Senden ayrılmak, ma'âza'llâh bir ölmekdür bana
Bil ki, ayrılmaktan ölmek belki yeğrekdür bana

"Senden ayrılmak, ölüm gibidir bana; ayrılmaktansa ölmek benim için daha iyidir."

Hazret-i Peygamber'in kabrini gördüğünde söylediği şiir:

Ey felek dârü'ş-şifâ-i şer'i vîrân eyledün
Ehl-i derdi mübtelâ-yı dâğ-ı hurmân eyledün

Perde-i idbâr çekdün çehre-i ikbâlüme
Cem idüb yüz gam bana hâlüm perîşân eyledün

Âsmân-ı şer' hûrşîdine gösterdün zevâl
Mâh-ı mülki tîre toprağ içre pinhân eyledün

Ger disem kâfirsın ey gerdün aceb yok nitekim
Kasd-ı katl-i muktedâ-yı ehl-i îmân eyledün

"Ey Felek! Şeriatın şifa yurdunu yıkıntıya çevirdin; dert erlerini yoksunluk ateşiyle yaktın. İkbâl yüzüme yomsuzluk perdesini çektin de, bana yüzlerce tasa verip, halimi perişan ettin. Şeriat göklerinin güneşine zarar verip mülkün ışık veren ayım toprağa gizledin. "Ey felek, sen kâfirsın!" desem, bunda şaşılacak bir şey yok; çünkü inanç erlerinin önderini öldürdün".

Yine Hz. Peygamber'in kabrinde söylediği şiir de şöyledir:

Hecri bağrım kan iden gül-berg-i handânüm kanı
Râhat-ı cân-ı hazîn ü cism-i sûzânüm kanı

Dîde-i nem-nâküma târ oldı âlem ey felek
Lem'a-i ruhsâr-ı hûrşîd-i dırâşânüm kanı

“Ayrılışıyla bağrımı kan içinde bırakan gülen gül yaprağım hani? Sıkıntılı ruhuma, yanan bedenime huzur veren kişi nerede? Ey felek! Yaşlı gözlerime dünya karanlık görünmeye başladı; yüzümün ışığı olan parıldayan güneşim hani?”

Vefatından hemen önce Hz. Ali’ye söylediği şiir de şöyledir:

Çün beni senden felek nâ-çâr mehcûr eyleye
Hâk-ı pâyundan belâ-keş başumı dûr eyleye

İltimâsum senden oldur ki gubâr-ı makdemün
Rûhumı her dem mülâkâtıyla mesrur eyleye

“Ne yazık ki felek beni senden ayıracak; bu çileli başımı bastığım topraktan uzaklaştıracak. Senden bir isteğim var; o zaman benimle konuşmaya gelersen, ruhum huzur bulacak.”

Evliliği

Hz. Fâtıma’nın hayatıyla ilgili eserlerden biri de onun Hz. Ali ile izdivacı konusunu işleyen eserlerdir. Genellikle müstakil olarak kaleme alınan bu eserlerde Hz. Ali’nin Hz. Fâtıma’yı Resûlullâh’tan istemesi, Hz. Ali’nin mehr için zırhını satması, düğün hazırlıkları, düğünün gerçekleşmesi ve düğün sonrası gelişen olaylar sade bir dille ve tahkiyevî bir üslupla anlatılır.⁶³⁴

Fuzulî Hazret-i Fâtıma’nın çeyizindeki eşyaları şöyle aktarır: iki gömlek, bir deve, iki gümüş bilezik, yamalı bir hamam havlusu, bir bardak, bir küçük el değirmeni, bir elek, iki testi, bir kırba, bir maşrapa, biri keçi lalıyla, diğeri hurma lifleriyle doldurulmuş dört yastıktan oluşuyordu⁶³⁵.

Süleymaniye Kütüphanesi, H. Şemsi-F. Güneren Bölümü 35 numaralı mecmuada 88b-89b yaprakları arasında bulunan ve şairi bilinmeyen “Arûs-ı Fâtıma (ra)” başlıklı bir mesnevî bulunmaktadır. Bu mesnevide Hz. Fâtıma’nın evliliği ve cehizinin azlığından bahisle, ümmetin hanımlarına örnekliği söz konusu edilmektedir.

Üsâme dedi kim emr etdi Server
Ebû Bekr ü Ömer anda geldiler

⁶³⁴ Tezvîc-i Fâtıma, Ankara Milli Kütüphane, No: Yz. A. 7557/1, 1a-34a; Tezvîc-i Fâtımatü’z-Zehrâ, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, No.: 586/2, 6a-9a.

⁶³⁵ Fuzulî, Hadîkatü’s-Süedâ,

Haber ettim çü geldiler huzura
Likâsıyla erişdiler sürura

Dedi Zehrâ'ya ol dem Şâh-ı aktâr
Cihâzın her ne ki var eyle ihzâr

Eger çi nûr-ı çeşm-i Mustafâ'sın
Kamu duhterler içre müntehâsın

Ali'ye vermişem bu dem seni ben
Hudâ'dan böyledir emr-i müberhen

İşidüp Fâtıma atdı hayâyı
Dedi Seyyid gözet emr-i Hudâ'yı

İşidip pes Hudâ nâmını Zehrâ
Yöneldi hücre sine ol dilârâ

Götürmüş el değirmenin eline
Kodu anı edeble mahzarına

Diger köhne hasır ez-berg-i hurma
Dahi na'lîn ü misvâk-ı mutarrâ

Getürdi bir ağaçdan kâse-i pâk
Ne hâletdir bunu gel eyle idrâk

Dahi bir sahtiyân yasduk-ı nâgâh
Götürmüş geldi yârân etdiler âh

Müheyây oldu anda çünki esbâb
Görüp ağlaşdılar ashâb u ahbâb

Peyember Seyyid-i evlâd-ı âdem
Götürdi el değirmenin hemân dem

Ebû Bekr ol hasır aldı başa
Ömer yasduğı aldı geldi cûşa

Pes andan Fâtıma nûr-ı Peyember
O köhne çadırı başına örter

Giyer na'îni misvâkı elinde
Giderler yolca zikr-i Hak dilinde

Üsâme dedi kim ol kâse-i hûb
Elimde tutmuş idim hûb u mergûb

Çü Haydar yanına geldik yegâne
Gözümden kan u yaş oldu revana

Görüp bu hâleti Seyyid hümânı
Dedi kim yâ Üsâme kıl 'ınânı

Nedir bu girye vü zâr u figânın
Nedir bu dûd-ı kalbin hüzn-i cânın

Dedim ey cân u dil içre dilârâ
Beni bu hâle saldı fakr-ı Zehrâ

Bu iken duhter-i Sultân-ı âlem
Cihâzı pes budur vallâhu a'lem

İşitdim Kayser ü Kistrâ vü Kaymez??
Şu denlü var metâ'ı demek olmaz

Ayagın tozuna değmezken anlar
Sizi böyle gören yakmaz mı cânlar

Dedi kim yâ Üsâme işbu mikdâr
Ölecek kişiye çokdurur bu bâr

Fenâya varısar çün cism ü a'zâ
Bekâyı gözle olma bunda a'mâ

Haber duydun mı şâhım bu düğünden
Şerer erdi mi cânâ bu düğünden

Nübüvvet gülşeninin serv-i nâzı
Gelin oldukda pes budur cihâzı

Niçündür ümmetin ednâ fakiri
Bu hâle râzı olmazlar hakiri

Eder her birimiz da'vâ-yı ümmet
Fezâhatdir eğer olmazsa müsbet

Şular kim uymadı fakrına anın
Ne rağbet ola da'vâsına anın

İmâmına uyar her kimse ferdâ
Kime uydun gel insâf eyle yârâ

Dilin sûretde Hârûn'un biridir
Velî fitneyle kalbin Sâmirî'dir

Muhassal uymadı dışın derûna
Ne hâcet söylemen kavlı-i füzûna

İşitdin hod bunu ey merd-i Mevlâ
Bakar kalbine Hudâvend Teâlâ

Eğer ümmet değilse kalb-i mestur
Dilin ümmetliğine olma mağrur

Gel imdi hâlini uydur Resûle
Teşebbüh etme Fir'avn-i füzûle

Kime kim öykünürse bunda yârâ
Anınla kopırsın anda ferdâ

Vefatı

Hz. Fâtıma'nın vefatıyla ilgili olarak matbu mevlid metinlerinde "Vefât-ı Fâtıma" başlığıyla bir bölüm bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in vefatından duyduğu üzüntüyle gece gündüz sürekli ağlayıp feryat eden Hz. Fâtıma şöyle anlatılır:

Der idi vâ hasretâ vâ firkatâ
N'ideyim ben ey bâbâ vâ firkatâ

...

İştîyâkm geçdi hadden dedi ol
Yakdı cânım ağlar idi yâ Resûl

...

Firkatiñ bahrine ben hoş düşmüşem
Firkatiñ bahrine ben hod yanmışam

Zahmet ü firkatlarım çok durur benim
Daha her giz tâkatim yok durur benim⁶³⁶

Hz. Fâtıma'nın vefatının anlatıldığı beyitlerden bir kaçı da şöyledir:

Saña sığındım İlâhî hâlimi
Vermege âsân kılıvir cânımı

Böyle dedi vü hemân âh eyledi
Cânını teslîm-i Allâh eyledi

Ahşamla yatsu arasında vefât
Eyledi ol binti Fâhr-i Kâ'inât⁶³⁷

Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye* adlı eserinde de Hz. Fâtıma'nın vefatının anlatıldığı bir bölüm yer almaktadır. Bu bölüm şöyle başlar:

Rivayet ederler sahîh dinle ey bahtiyar
Kim ol âhîret hatunu Fâtıma gül-izâr

Lakab verdilerdi ki Zehrâ diyü zîra ol
Kim ay yüzünün nûruna gark olurdu diyâr

Şu denlü idi kim hikâyet eder Ayişe
Ki nûruna iplik eğirir idik yoktu nâr

Çü oldu resûlün vefatında bil altı ay
Diledi resûle vara Fâtıma şâh-vâr

⁶³⁶ *Mevlûd Hikayesi*, Şirket-i Sahâfiyye-i Osmâniyye, İstanbul 1311, s. 21-22.

⁶³⁷ *Mevlûd Hikayesi*, s. 24.

Hasan'la Hüseyin'in yudu donların etti ag
Velîkin dökerdi mübarek gözünden pınar

Durup hem pişirdi nice kursalar arpadan
Ederdi atası gibi fakr ile iftihar

Onu gördü dedi Alî yâ kerîme niçin
Bu resme kayıdlar görüp eyledin kâr u bâr

Dedi bil ki azm-i sefer ederem atama
Mübarek zamirini tutma bu sözüme dar

Velî hoş tutasın Hasan'la Hüseyinim'i sen
Ki bize saadet bağında bulardır simâr

Dahi bir emânet var onu simarlarvanın
Sözümü kabul eyle olma igen inkisar

Budur ol ki sandukta bir hokka vardır getir
Getirdi onun perdesin açtı ol lâle-zâr

İçinden çıkardı mühürlü harîr bir biti
Çü çıktı biti doldu envâr ile cümle dar

Dedi bu biti ne bitidir beyân eylegil
Dedi bu biti ol durur eylegil İftikâr

Şu vaktin ki sana beni vermek istediler
Dilerlerdi dirhemle kâbın kıyalar a yâr

Dedim olmazam râzı ben bu cihan mehrine
Dedi pes resûl yâ kızım eyledin çünkü âr

Ne ola senin mehrin imdi onu de bize
Dedim gönderiptir seni çün Ganî Kirdigâr

Senin ümmetin tutusar âlemi ser-te-ser
Buların havâtini vardır günahkâr u zâr

Dilerven ben olam kıyamet gününde şefî'
Buların suçun ben dileyem edem i'tizâr

Dedi görelim imdi Allâh nice emr eder
Ki tâ vahy inince küyüp edelim istibâr

Bu manzumede, Hz. Fâtıma; Hz. Ali'ye yakında vefat edeceğini söyledikten sonra vasiyetini bildirir. Azrail'in canını almak istemesine karşı çıkan Hz. Fâtıma, ruhunu aracı olmadan Allah'a teslim etmek ister. Bu duası kabul olur ve babasının yanına defnedilir:

Dönüp dedi yâ Rabbî şol dem ki verdindi cân
Ara yerde Azrâil olmaz idi şehriyâr

Bu dem kim senin hazretine varuram niçin
Arada ola vâsıta cânıma kura dâr

Bu sözü diyip verdi Allâh'a cânını ol
Baka kaldı Azrâil anda ederken medâr⁶³⁸

Fuzulî, Hz. Fâtıma'nın ölümünden önce Hz. Ali ile aralarında şöyle bir konuşmanın geçtiğinden bahseder:

Fâtıma, bir süre sonra kendine gelip Murtaza'nın ağladığını görünce, "Ey Ali, yas tutma zamanı değil, vasiyet zamanıdır!" dedi. Ali, "Ey Fâtıma! Vasiyetin nedir?" diye sordu. Fâtıma, "Dört vasiyetim var: Birincisi, sana karşı uygun olmayan bir davranışta buldumsa, beni bağışla" karşılığını verdi. Ali, "Bana kesinlikle kötü davranmadın; sen her zaman benim sırdaşım, dert ortağım"dın" diye konuştu. Fâtıma konuşmasını sürdürerek, "İkinci vasiyetim şudur: Çocuklarıma iyi bak; bir saygısızlık ederlerse, onları hoş gör. Üçüncüsü, beni gece defnet ki, yaşadığım sürece örtünerek yabancıardan kendimi nasıl korudumsa, ölümümde de naaşımı başkalarının görmesini istemem. Dördüncü vasiyetime gelince, her zaman beni ziyarete gelmeni ve benim için duâ etmeni unutmamanı istiyorum" dedi.

Vefât-ı Fâtıma isimli bir mesnevîde de Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Fatıma'nın durumu ve akabinde de vefatı için şunlar anlatılır:

⁶³⁸ Âmil Çelebioğlu, *Muhammediyye*, İstanbul 1996, II/296.

Ağlamak ile gözlerin giryan eylemiş
Nar-ı firkatle can cigerin biryan eylemiş

Ağlamağla ele gireydi Resûl
Yahûd can virmekle olaydı kabûl

Ağlayuben virürdük canımız
Tek ele gireydi cananımız

Lakin bu hükm-i Hudâ' dur n'idelüm
Buna razı olup sabr idelüm

Geldi didi bu sözi Alî
Fâtıma didi ana Tanrı aslanı velî

Yerin altında yata sultan-ı cihan
Nice akıtmayam çeşmimden ab u revan

Bir kere ah idüp düşdi yere
Yoğidi kim akli kendüyi dere

Nice vakitden sonra ol hayrû'l-benûn
Kalkdı yerinden ol mahzûn

Ey Perverdigar nice ben gizleyem
Kim Resûlin rahmetin ben gözlesem

Firkatin oduna ben düşmişem
Hasret narına hod yanmışam

Rehbetlü mihnetlü yokdur benem
Dahi hergez takatim yokdur benem

Uş cerahat oldu yürek başile
Gözlerim nûrı gitdi hem yaşile

Uş benim zaîf ben oldum hilal
Gitdi şadı gönlümin bana irdi melal

Çün habîb menzili oldu türab
Bu cihan olsun bana harab bî-harab

Katı efgan idüp dökdi yaş
Darılup sulanazdı dağ u taş

Ditredi kabri habîb-i Perverdigar
Düşdi kabri üstüne ol dem nigar

Kabir içinde Muştafa ve mücteba
Didi kim nûr-ı - aynım ya merhaba

Katı müştakam ciger-gûşem sana
Va- deniz yetdi gelisersin bana

Çün babam bana gel didi kabri içinde revân
Allaha ısmarladım sizi hemân

Firkat aldı anda te'sîr eyledi
Ağlayarak işbu sözi söyledi

Sen âsân kıl ben yollandım giderem
Hasan ile Hüseyin'i evvelen

Allah'a sonra sana ısmarlaram
Bu iki körpe kuzularım ey cân-ı cân

Hoşça tutgıl budur dileğim hemân
Yanında kalıserdür Hüseyin ile Hasan

Dögüben sögmeyesin anları sen

Anların gözyaşların akıtmagıl
Boyunların egüp yollara bakdırmagıl

Ey dirig itdi felek çün bizi
Kim düşürür uş baîd benden sizi

Elvedâ ayrılırız elvedâ âh elvedâ
Elfirak elifrak ayrılırız vah firak

Didi bir dahi işitgil yâ Ali
Canım alıcak Azrail ya veli

Beni sen kendi eliyle sar kefene
Rühum kabz oluben çün gidem yine

Dahi kendü eliyle kabre koyasın
Muttali olmasun ayrı kimse görmesün

İşbu sözleri işitdi çün Ali
Âh idüben agladı ol dem veli

Didi ahir derdile eyleyüben Allâh
Nidelüm çünki budur hük-m-i İlâh

Didi kim buluşasın sen atana
İdesin çok çok selam benden ana

Hem ana benden şikâyet kılmagıl
Sen benim eksüklüğüme kalmagıl

Ger fakir idim bilürsün sen beni
Mahrum kılma şefaatten rûz-ı mahşerde beni

İmdi ol tâc-ı nisâi'l-âlemîn
Nice bildi mevtini -ilme'l-yakîn

Sana sığınuram ya İlâhi halimi
Kıl hidayet vir asan canımı

Böyle didi heman ah eyledi
Canını Allaha teslim eyledi

Ahşam ile yatsu arasında vefat
Eyledi ol sırr-ı kâinât

Kokdı ol dem misk-i anberle gül-âb
Ditredi ol dem üstüne âfitâb

Zâhir oldı evin içinde nûr
Doldı evin içi ervah ile nûr

Hem Hadîce Havâ'nın rûhı ile
Rûh-ı Meryem Âişe rûhı ile

Sâre Hâcer rûhı hazır geldiler
Ol niğarın üstüne ağlaşdılar

Hâzır oldı ervâhı hem
Didi mübârek sâati kutlu akdem

Yüzi gül gibi kokmuş idi
İçi dışı hem nûra batmış idi

Üstüne vardı Alî akıtdı yaş
Kutlu yaş dökdi dağ u taş

Didi gelün ey canım oğullar didi
Ananız gitmiş cihandan bilün didi

Geldiler katına Hüseyin ile Hasan
N'idelim ana gitdin çünkü sen didiler

Ol ikisi sızlaşup ağlaşdılar
Hasret ile kutlu yaşın saçdılar

Kalbimize düşdi firkat kokusu
Geldi bize hem yetimlik kokusu

Dedemiz gitdi biz kalduk hazîn
Sen de gitdin bize kim olsun emîn

N'oldı tizcek gözlerin solmuş ana
Firkat oduna kodın sen bizi ana

Her kim diler bakiden bakî hayat
Vir mutahhar rûhına e'ş-şalavat

Hasret ile parelenmiş bizim anamız
Firkat ile pa(re)lenmiş bizim anamız

Bağrı yaşlu gözi yaşlu anamız
Yaş ile bahre ğark olmuş anamız

Emr-i Hak irdi sana bugün
Hem oldun bizim yüregimize döğün

Gözyaşıyla yüzlerin ısladılar
Anaların yasını yasladılar

Cem oldılar cümlesi ol dem heman
Yumağa meşğûl oldılar revan

Müşk ü anberle buhûr itdiler
Ağlaşuben üstüne ferde tutdılar

Yudılar anı ve sardılar kefene
Katına geldiler Hüseyin Hasan bile

Öpdiler ayağın efğan itdiler
Hem dahi yaşların kan itdiler

İkisi sarmaşuben ağlaşdılar
Anaların üstüne düşdiler

Ve ol şah-ı merdan açdı gözlerin
Her biri ohşadı öpdü gözlerin

Gögsüne başdı ve koçdı bunları
Yakdı hasret odı ile canları

Bir kıyamet kopdı ol dem ey yar
Ta ki kopdı bu kıyamet aşikar

Ditredi arş ü kürsi ile felek
Anın için ağladı cümle melek

Geldi bir nida kim ya aslanım Ali
Kaldur üstünden bunları ya veli

Pare pare olmasun çarh-ı felek
Yanmasun hicran oduna her melek

Anları üstünden kaldurdı heman
Namazına meşgul oldılar ey can

Didi ol demde Ebübekre Ali
Sen kıldır namazını ya veli

Kıldılar anda namazın ey hoca
Gör kudretini Hakkın nice

İletdiler ol dem Resülün yanına
Kim ol şule irdi canına

Didiler hem adet üzre kim anı
Kabrine koya ol nazûk teni

*Ger dilersiz bulasız âlî makâm
Aşkile derdile idin es-salâtü ve's-selâm*

...

Kalduruben ellerin ol dem revan
Kabri içinde çağırdı ol hümam

Koçdı didi gözümün nûrı sana
Key katı müştak idim ben sana

Aldı elinden Alînin Mustafa
Kaldı hasretde -Aliyyü'l-Murtaza

Çünkü vardı Resûlin yanına
Kıldılar medh ü sena canına

Kanı ya cismi kaddi ol hayru'n-nisa
İstedi menzil mülkini diler beka

Çün Fâtıma irdi Resûlin yanına
Bir kimesne olmaya bunda kala eglene

Bunda olsa ger bekalık ey hakka
Bakî kalurdı Muhammed Mustafa

İşbu hali cihanın bilünüz
Ger var ise akl ile idrakiniz

Mustafadan ibret alun siz dahi
Bilünüz kalmayıser ey Tanrı hakı

Her kim ola akıl dertlü var
Vaiz nasîh ana yeter var

Tanrıdandurur yüz bin selam
Muştafanın rûhına yüz bin selam

*Ger dilersiz bulasız bakî hayât
Vir mutahhar rûhına e's-salât⁶³⁹*

Hız. Fâtıma İçin Yazılan Şiirler

Hız. Fâtıma ile ilgili yazılan çeşitli beyit, dörtlük ve müstakil şiirler bulunmaktadır. Sivaslı şair Şeyh Halid, bir şiirinde Hız. Fâtıma'dan âl-i abâ ve Hız. Peygamber'in kızı, Hız. Hasan ve Hüseyin'in annesi, kadınların efendisi, zengin ve fakir herkesin kendisine muhtaç olduğu, cömertliğin menbai, çaresizlerin yardımına koşan, Allah'ın arslanının hanımı vasıflarıyla kendisinden şefaât istenen olarak bahseder.

⁶³⁹ Muhammet Kuzubaş, "Manzum Bir Destan Kitabı", *Uluslararası Sosyol Araştırmalar Dergisi*, 1/2, Winter 2008, s. 304-340.

Dahîlek yâ âl-i abâ
Husûsan bint-i Mustafâ
Kapıñdan mahrûm eyleme
Meded yâ Hazret-i Zehrâ

Başımda 'aşk ile sevdâ
Misâl-i bülbül-i şeydâ
Eşkebârım kanlar döker
Meded yâ Hazret-i Zehrâ

Bir 'âcizim geldim saña
Koyma lutf et beni baña
Nefs ü şeytân yolum aldı
Meded yâ Hazret-i Zehrâ

Müjde vermişdiñ sen baña
Evlâd etmiş idiñ saña
Hâşâ va'diñ ola hilâf
Meded yâ Hazret-i Zehrâ

Yâ seyyid-i cümle nisâ
Muhtâcıñdır bâu u gedâ
'Alîlim gel tut elimden
Meded yâ Hazret-i Zehrâ

Yâ mâder-i şehzâdegân
Destgîr-i bîcâregân
Yorulduğum yolda kaldım ben
Meded yâ Hazret-i Zehrâ

Yâ menba'-ı cûd u sehâ
Yâ zevce-i Şîr-i Hudâ
Ayırma Hâlid'i senden
Meded yâ Hazret-i Zehrâ⁶⁴⁰

⁶⁴⁰ Alim Yıldız, *Şeyh Halid Divanı*, Sivas 2011, s. 77-79.

Aşkî Divanı'nda da Hz. Fâtıma'yla ilgili müstakil bir şiir bulunmaktadır.

Ey gonca-ı bâg-ı safâ
Yâ hazret-i Zehrâ Betül
Ey andalîb-i Mustafâ
Yâ hazret-i Zehrâ Betül

Fahr et budur fahr-i cihân
Mâder mübeşşir bi'l-cinân
Hayder sana şevher bi-cân
Yâ hazret-i Zehrâ Betül

Şebânı ehl-i cennetin
Sen maderisin sâdâtın
Kâr etti câna firkatın
Yâ hazret-i Zehrâ Betül

Sensin nişanın serveri
Cennet içinde enveri
Gurbette oldum serseri
Yâ hazret-i Zehrâ Betül

Afv ile sen ol destigâr
Gâyetde muhtâc u fakîr
İhsâna geldim nâle-gâr
Yâ hazret-i Zehrâ Betül

Lutf et yine çek hasrete
Şâyeste benden rahmete
Tâkat getirmem gurbete
Yâ hazret-i Zehrâ Betül

Kapında lutf et hâk olam
Çirk ü sivâdan pâk olam
Lâyık mıdır gam-nâk olam
Yâ hazret-i Zehrâ Betül

Sâyenden oldı bende dûr
Hiç görmedim zevk u sürûr
Allâh için gel etme hor
Yâ hazret-i Zehrâ Betül

Gerçi günâhım bî-şümâr
Deryâ-yı afvın bî-kenâr
Et rahmet-i âlî tebâr
Yâ hazret-i Zehrâ Betül

Baban bana olsun şefî'
Kabrim ola Cennet Bakî'
İndinde şânın pek refî'
Yâ hazret-i Zehrâ Betül

Gurbette hâlim pek harâb
Hasretle dil oldı kebâb
Vuslatla sen kıl kâm-yâb
Yâ hazret-i Zehrâ Betül

İ'tâbına rîş-i sefid
Çârûb olur bir gün ümîd
Ol gün bana 'îd üzre 'îd
Yâ hazret-i Zehrâ Betül

Sâyende 'Aşkî ber-murâd
Olsun efendim eyle şâd
Bir kul kabul etmez azâd
Yâ hazret-i Zehrâ Betül

Dergâhına kurbân olam
Evlâdına ya ben nolam
Bilmem bu hayrette kalam
Yâ hazret-i Zehrâ Betül

Bin cânım olsa ey hümâm
Bir bir fedâ etsem tamâm

Olsun salât ile selâm
Yâ hazret-i Zehrâ Betül

Vefat-ı Fatıma isimli mesnevîde Hz. Fâtıma için “gelen” redifli bir gazel bulunmaktadır:

Ol yamalu eski giyen Fâtımadur gelen
Hem yalınçuga dayanan Fâtımadur gelen

El degirmeni ile çevirüp ögüden
Fakir cevrine boyanan Fâtımadur gelen

Boynunu egüp hem kendin alçak tutan
Ol yüce kadirin duyan Fâtımadur gelen

Vaslını can-ı gönülden âşık eyleyen
Gurbet eyyamına duran Fâtımadur gelen

Hasret ile benzini saraldup tağyîr iden
Hicran odun canına koyan Fâtımadur gelen

Şol cemalin şemine pervaz iden
Hizmetinde yüz süren Fâtımadur gelen

Her kaçan gamdan gubar olsa münevver kalbine
Mahv idüp hem anı yuyan Fâtımadur gelen

Ümmet için şefâat hucetini saklayan
Anların kaydın gören Fâtımadur gelen

Mevtini ilme'l-yakîn bilüp tedarik eyleyen
Hem yetimlerin girü koyan Fâtımadur gelen

Bugün va'de idüp gitmişdi Resûl
Sabr idüp bugüne güvenen Fâtımadur gelen

İntizâr kıldurdun bugüne sen
Muştuluk olsun uyan Fâtımadur gelen⁶⁴¹

⁶⁴¹ Muhammet Kuzubaş, *agm*, s. 320-321.

Bunların dışında şiirimizde Hz. Fâtıma ve onun vasıflarıyla ilgili çok sayıda beyit ve dörtlükler bulunmaktadır. Bu beyitlerden bazıları şöyledir:

Hazret-i hâtûn-ı cennet vâlide sultân k'odur
Lâyık-ı taht-ı livâ-yı rahmet-ârâ-yı Betûl
Nâbî

Bihteridür Fâtıma hatunların
Ol sebebden denilür Hayrû'n-nisâ
Karamanlı Aynî

Peder-i Şîr-i Hudâ mâderi olsun Zehrâ
Ne cesâret ne fezâhat nasıl âdemdir bu
Şeref Hanım

Ey mâder-i şâh-ı şühedâ Hazret-i Zehrâ
Maşherde mu'în-i fukarâ Hazret-i Zehrâ
Leylâ Hanım

Fi'l-mesel hulk ile mânend-i Betül olmuş idi
Nâm ile oldı ise n'ola semiyî-i Zehrâ
Cinânî

Farzdır Ali'ni vü Fâtıma'nı vü âlini sevmek
Allâh ü Nebî sevdiği bürhân-ı celîmdir
...
Hilkat-i âlemden ancak hubb-ı Mevlâ'dır garaz
Ülfet-i Âl-i 'abâ vü evlâd-ı Zehrâ'dır garaz
Seyyid Hamza Nigârî

Âl-i Zehrâ olduğun gül goncanun tahkîk eder
Tarf-ı destârında ol ahzar alâmet gösteriş
Sâbit

Gül-i âl-i Muhammed sünbül-i bostân-ı Peygamber
İki şehzâde-i âlî-nihâd-ı Hazret-i Haydar
Bular yâ Rab şefâat-hâhım olsun rûz-ı maşherde
Be-hakk-ı ismet-i Zehrâ be-hakk-ı sâkî-i kevser
Harputlu Hazmî

Ser-çeşme-i âl-i nebevî Hazret-i Zehrâ
Bid-i cesed-i Mustafavî Hazret-i Zehrâ
Hem-hâb-ı şeb-i Murtazavî Hazret-i Zehrâ
Şakk-ı kamerin bir alevi Hazret-i Zehrâ
Ser-halka-i ashâb ki ol çâr velîdir
Bû Bekr ü Ömer Hazret-i Osmân u Alî'dir
Osman Şems

Livâü'l-hamdi eyler muztarib destinde Zehrâ'nın
O kanlı pîrehan kim velvele-endâz-ı mahşerdir
Osman Şems

Necip Fazıl da *Esselam* isimli kitabında "Zevceler ve Abâ Ehli" isimli şiirinde Hz. Fâtıma'dan şöyle bahsetmektedir:

...
Ve işte Abâ Ehli...
Hasan-Hüseyn, çift gonca...
Ve Fâtıma ve Ali

Fâtımada derinlik...
Yalnız kefendir onca,
En muhteşem gelinlik.

TÜRK EDEBİYATINDA HZ. FÂTİMA MEVLİDLERİ

Doç. Dr. Hakan YEKBAŞ*

Özet

Türk edebiyatında mevlid, başta Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât*'ı olmak üzere çok sayıda örneği bulunan dinî-edebî bir türdür. Hz. Muhammed'le özdeşleşen mevlid türü, zamanla diğer din büyükleri özellikle Ehl-i Beyt için de kaleme alınmıştır. Ehl-i Beyt mensupları içinde mevlid yazılanlardan biri de Hz. Fâtıma'dır.

Tespitlerimize göre Hz. Fâtıma'nın doğumunu anlatan dört mevlid kaleme alınmıştır. Tebliğimizde mevlid türünün "çizgi dışı" örnekleri olarak kabul edebileceğimiz bu eserlerin hususiyetleri hakkında bilgi verilecektir.

Giriş

Türk-İslam kültürü ve edebiyatında Hz. Peygamber'le özdeşleşen mevlid, Hz. Muhammed'in doğumu münasebetiyle yapılan merasimlerin ve aynı şekilde Hz. Peygamber'in doğumunu, mucizelerini, gazalarını, ahlakını ve vefatını vb. yönlerini anlatan manzum veya mensur eserlerin genel adı⁶⁴² olarak da kullanılmıştır. Türk edebiyatında diğer İslam edebiyatlarına nispetle ayrı ve önemli bir yeri olan mevlid, özellikle Süleyman Çelebi (öl. 1442)'nin *Vesiletü'n-Necât* isimli eseri başta olmak üzere birçok şair tarafından kaleme alınmış bir dinî-edebî türdür. Özellikle divan şairlerini derinden etkileyen bu türün, şekil ve muhteva özellikleri bakımından aralarında büyük benzerlikler olduğu gibi farklar da bulunmaktadır. Bunların başında mevlidlerin sadece Hz. Peygamber için yazılmaması gelmektedir.

Bu cümleden Hz. Muhammed dışındaki din büyüklerinin doğum hadisesini anlatan ve mevlid adıyla anılan eserler bulunduğu da göz ardı edilmemelidir. Edebiyatımızda özellikle Ehl-i Beyt'in üyeleri için yazılmış

* Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. hakyek@gmail.com

⁶⁴² Neda Pekolcay, *Mevlid*, Dergah Yay., İstanbul 1980, s. 17; F. Kadri Timurtaş, *Mevlid (Vesiletü'n-Necât)*, KBY, İstanbul 1980, s. III; Hasan Aksoy, "Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlidler", *TALİD, Eski Türk Edebiyatı Tarihi I*, 2007, s. 323; Semra Alyılmaz, *Mevlit ve Türk Edebiyatında Mevlit Türü, AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 13, 1999, s. 196.

ve mevlid başlığı taşıyan, muhteva ve şekil özellikleri bakımından Hz. Muhammed için yazılmış mevlidlere çok benzeyen eserler mevcuttur.

Ehl-i Beyt Mevlidleri

Kaynaklarda; Hz. Peygamber'in sağlığında, dört halife döneminde ve Emevî saltanatı boyunca herhangi bir mevlid merasimine veya bu maksatla yapılmış kutlamaya dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu bakımdan bir ayin havasında yapılan mevlid törenlerinin resmî mahiyet kazandığı devir, Fatımîler dönemidir. Fatımîler her sene hicrî yılbaşı olan 1 Muharrem, Aşure Günü, Kurban ve Ramazan Bayramları, kandil geceleri, Nevruz, Mihrican, Feth-i Halic gibi gün ve gecelerde çeşitli mevlid merasimleri tertip etmişlerdir. Bu törenlerde devletin ileri gelenleri ve ulema davet edilir, sarayın tül ile örtülen balkonlarından birinde bir kürsü üzerinde oturan halifenin huzurunda, Kahire'nin üç hatibi tarafından vaaz verilir. Fatımîler bu törenlerde Mevlidü'n-Nebî dışında Mevlid-i Ali, Mevlid-i Fâtıma, Mevlid-i Hasan, Mevlid-i Hüseyin ve Mevlid-i Halife-i Hâzır (mevcut halifenin doğum günü için) adı ile toplam altı ayrı mevlid merasimi tertip ederlerdi. Bu törenlere *Mevâlid-i Sitte* yani altı mevlid adını vermişlerdir.

Ehl-i Beyt mevlidlerinin Türk edebiyatındaki ilk örneklerine XV. yüzyılda rastlanmaktadır. Hacim ve muhteva olarak Hz. Muhammed mevlitlerine çok benzeyen bu manzumeler ekseriyetle Hz. Ali ve Hz. Fâtıma için yazılmıştır. Bunlardan müellifi tespit edilen eserler ise aşağıdaki gibidir:⁶⁴³

Hz. Ali Mevlidleri

Müellif	Yüzyıl	Beyit Sayısı
Muhammed	XV	118
Münirî	XVI	169 beyit
Yemînî	XVI	217 beyit
Caferî	XVI	246 beyit
Necmî Ali	XIX	75 beyit
Süleyman Celâleddin	XIX	259 beyit
Mehmed Şemseddin	XX	66 beyit
Tâhirü'l-Mevlevî	XX	33 beyit
Şemsettin Kubat	XX	113 dörtlük, 186 beyit

⁶⁴³ Hz. Ali ve Hz. Fâtıma için yazılan mevlidlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk.: Hakan Yekbaş, *Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma Mevlidleri*, Asitan Kitap, Sivas 2012.

Hz. Fâtıma Mevlidleri

Müellif	Yüzyıl	Beyit Sayısı
Abdî	XV	964 beyit
Süleyman Memdûh	XIX	83 beyit
Es'ad Erbilî	XX	74 beyit
Mehmed Şemseddin	XX	66 beyit

Tablolardan anlaşılacağı üzere Ehl-i Beyt'ten en çok Hz. Ali için mevlid kaleme alınmıştır. Tebliğimizin konusu olan Hz. Fâtıma için ise dört mevlid yazılmıştır.

Hz. Fâtıma Mevlidleri

Tespitlerimize göre Hz. Fâtıma için te'lif edilmiş dört mevlid bulunmaktadır. Bunların müellifleri, adları, yazılış dönemleri ve beyit sayıları kronolojik sıraya göre şöyledir:

1. 'Abdî, *Fî Beyân-ı Mevlûd-ı Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ binti Muhammedü'l-Mustafâ Şallallâhu 'Aleyhî ve-Sellem*, XV. yy., 964 beyit.
2. Süleyman Memdûh, *Mevlid-i Fâtımatü'z-Zehrâ Ra dıya'llâhu 'Anhâ*, XIX. yy., 83 beyit.
3. Es'ad Erbilî, *Mevlid-i Şerîf-i Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ Ra dıya'llâhu Te'alâ 'Anhâ*, XX. yy., 74 beyit.
4. Mehmed Şemseddin, *Nisâr-ı Şemsu'l-Misrî*, XX. yüzyıl, 66 beyit.

Örneklerine ilk olarak XV. yüzyılda rastladığımız mevlidlerin şekille ilgili genel özellikleri, tablo hâlinde aşağıda gösterilmiştir:

Şairin Adı	Yüzyıl	Nazım Şekli	Vezni	Beyit veya Dörtlük Sayısı
'Abdî	XV	Mesnevî	Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fe'ülün Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün	964
Süleyman Memdûh	XIX	Mesnevî	Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	83
Es'ad Erbilî	XX	Mesnevî	Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	74
Mehmed Şemseddin	XX	Mesnevî	Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	66

Hz. Fâtıma mevlidlerinin şekille ilgili yukarıdaki birçok hususiyeti, Süleyman Çelebi'nin eserine benzemektedir. Buna karşılık özellikle hacim bakımından Hz. Fâtıma mevlidlerinin daha kısa olduğu görülmektedir. Her iki mevlid türü arasındaki farklardan biri de Hz. Muhammed için yazılan mevlidlerin büyük bir bölümünün müstakil eserler olarak kaleme alınmış olmasıdır. 'Abdî'nin mevlidi, bir mecmua içinde yer almaktadır. Mehmed Şemseddin'in eseri ise Hz. Muhammed için yazılmış mevlidin olduğu bir kitabın mündericatındadır. Süleyman Memdûh'un biri yazma diğerleri matbu olan nüshaları da müstakil olarak yayımlanmamıştır. Sadece Es'ad Erbilî'nin divanında yer alan mevlidin ayrı basılmış matbu bir nüshası bulunmaktadır.

'Abdî'nin eseri hariç hacim itibarıyla kısa mesneviler olan Hz. Fâtıma mevlidlerinde; Hz. Muhammed ve Hz. Hatice'nin evlilikleri, Hz. Hatice'nin hamile kalması, Hz. Fâtıma'nın doğumu ve doğum esnasında meydana gelen olağanüstü olaylar, Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali ile olan evliliği hatta vefatına kadar birçok bahis işlenmektedir.

Mevlidlerde anlatılan hadiselerin isim verilmese de sahabeden bazı râvilere dayandırıldığı görülmektedir:

Şöylece zabt eylemiş ba'zı sikât
Böylece nakl eylemiş ba'zı rüvât Süleyman Memdûh (23)

Şöylece zabt eylemiş ba'zı sikât
Böylece nakl eylemiş ba'zı rüvât Es'ad Erbilî (23)

Ba'zı râviler rivâyet itdiler
Şöyle 'arz-ı hikâyet itdiler Mehmed Şemseddin (26)

Çalışmamızdaki en uzun mevlidi kaleme almış olan 'Abdî ise anlatacaklarının aslında bilindiğini, kendisinden önceki kitaplarda bu bilgilerin mevcut olduğunu ifade etmektedir. Şair, bu suretle isim vermese de daha önceki dönemlerde yazılmış İslam tarihiyle ilgili kitaplara gönderme yapmaktadır:

Ba'zı mevlûdından ide âşikâr
Ba'zı vafından kıla dürler nisâr
Gerçi yok bunda bilinmedi rumûz
Lîk bilmedük kişi vardır henûz

Biline mahfî degüldür bu kelâm
Bilmeyen işidüp olsun şâd-kâm

Gerçi eski varlığını var şöhreti
Her yeninün dahı var bir lezzeti 'Abdi (16-19)

Mevlid şairleri, ardından benzer motiflerle Hz. Fâtıma'nın doğumundan bahsetmeye başladılar. Buna göre Hz. Fâtıma'nın doğumuyla ilgili olarak halk inanışlarına dayalı rivayetlerin anlatıldığını görmekteyiz. Hz. Ali mevlidlerinde de gördüğümüz bu inanışa göre, Cebrâ'il bir gün elinde iki elma ile Hz. Muhammed'in yanına gelir. Bu elmalar cennetten getirilmiştir. Cebrâ'il, Hz. Muhammed'e elmalardan birini kendisinin diğerini ise Hz. Hatice'nin yemesi gerektiğini söyler. Bu sayede Allah'ın ona bir kız evlat vereceğini de ifade eder:

Aldı dü-elmâ cinândan Cebre'îl
Yâ Habîballâh didi emr-i Celîl

Bu gice eyle tenâvül birini
Hadîce-i Kübrâ'ya vir diğerini

İşte andan halk olunmuşdır Betûl
Ya'ni Zehrâ nûr-ı çeşmân-ı Resûl Mehmed Şemseddin (27-29)

Ol dem içre geldi Cibrîl-i emîn
Hem iki elma getirdi sükkerrîn

Didi kim ey Rahmeten li'l-'âlemîn
Her şey'i takdîr iden Rabb-i Mu'în

İşte cennetden bunu gönderdi ol
Kudret ü ihsânını gösterdi ol

Hem buyurdu şöyle ol Rabb-i Mucîb
Birini kılsun tenâvül ol Habîb

Digerin it'âm kılsın zevcine
Hürmet ü ikrâm kılsın zevcine Süleyman Memdûh (27-31)

'Abdî'nin mevlidi, birçok konuda olduğu gibi bu konuda da diğer mevlidlerden ayrılmaktadır. Şair, Hz. Hatice'nin hamile kalma sebebini farklı bir şekilde açıklamaktadır. Buna göre bir gün Cebrâ'il Hz. Muhammed'in yanına gelerek Allah'ın ona kırk gün oruç tutmasını emrettiğini söyler. Hz. Muhammed kırk günü oruç ve ibadetle geçirdikten sonra bu sefer Mikâ'il, üstünde kelime-i tevhidin yazılı olduğu bir örtü bulunan tabak getirir. Tabakta yaş hurma ile bir salkım üzüm bulunmaktadır. Bu arada Cebrâ'il gelerek tabaktaki meyveleri, sadece Hz. Muhammed'in yiyebileceğini söyler. Bu sayede Allah, onlara bir kız evlat verecektir:

Şöyle emr eyledi kim kırk gün temâm
Şavm idesin dutuben bir hoş makâm

Varmıyasın hem Hadîce yanına
Şonra Hak emri n'olur görgil yine 'Abdî (30-31)

...

Kırk gün denlü 'ibâdet eyledi
Şâ'im olup hoş riyâzet eyledi

Çünkü kırkinci gün irdi vakt-i şâm
Geldi Mikâ'il dahı virdi selâm

Bir tabak getürdi elinde bile
Örtülü üsti ne varın kim bile 'Abdî (35-37)

...

Pes mübârek elini sundı Resûl
Ol tabak örtüsini kaldırdı ol

Yazılı üstinde *illallâh* deyü
Hem *Muhammed Hak Resûlullâh* deyu

Ol tabak içinde yaş hurma ile
Dahı bir salkım üzüm vardı bile 'Abdî (42-44)

Görüldüğü gibi mevlidlerde; Hz. Hatice'nin hamile kalması halk inanışlarına dayalı bir şekilde anlatılmaktadır. Daha önce Hz. Ali mevlidlerinde

de gördüğümüz bu inanışa göre özellikle elma; zürriyetin, doğurganlığın sembolü olarak zikredilmektedir. Halk hikâyelerinde elmanın yanında nar ve üzüm gibi meyveler de bir motif olarak kullanılmaktadır.

Hz. Fâtıma'nın doğumu öncesi ve esnasında olağanüstü olayların gerçekleşmesi de ortak işlenen mevzulardan biridir. Başta Hz. Muhammed olmak üzere Hz. Ali mevlidlerinde gördüğümüz bu ortak husus; Hz. Fâtıma'nın doğumu için de geçerlidir. Buna göre Hz. Fâtıma, anne karnında konuşmuştur:

Hem Hadîce hâmileydi duhterin
Batn-ı pâkinden işitdi sözlerin

Didi kim *lâ tahzenî lâ tarhebî*
İnne zatallâh ma'a zât-ı ebî

Ya'ni mahzûn olma korkma ey anam
Çünkü birlikde babamla Lâ-yenâm

Oldı 'Îsî mehd içinde râz-gû
Fâtıma ama ki batn içre nigû Süleyman Memdûh (40-43)

Hz. Muhammed'in doğumunda Âmine'ye, Hz. Ali'nin doğumunda Fâtıma binti Esed'e yardıma gelen hurilerin bu sefer de Hz. Hatice'ye yardımcı olduğu görülmektedir:

Dogdıgı şeb geldi hûrîler 'ıyân
Hidmet içün oldı dâmen der-miyân

Gelmedi kavm-i Kureyşden bir nisâ
Tâ mu'în olsun dogar Hayrû'n-nisâ

Hak Te'âlâ gönderüp havrâ-yı 'în
Oldılar Hadîce'ye anlar mu'în Mehmed Şemseddin (31-33)

Hâzır oldı hizmete kerrûbiyân
Muntazır teşrîfine lâhûtiyân Süleyman Memdûh (58)

Süleyman Memdûh ve Es'ad Erbilî mevlidlerinde doğum hadisesi anlatıldıktan sonra Ehl-i Beyt'in ve Hz. Fâtıma'nın övüldüğü beyitlere yer

verilir. Mehmed Şemseddin ise bunlardan ayrı olarak Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali ile olan izdivacından bahseder. Buna göre Hz. Fâtıma, on beş yaşındayken başta Hz. Ebu Bekir ve Ömer olmak üzere birçok sahabe onu, Hz. Muhammed'den istemiştir. Fakat Cebrâ'il, Hz. Muhammed'e kızını Hz. Ali'ye vermesi gerektiğini söyler. Çünkü bu emri, Allah vermiştir:

Geldi bir gün Cebre'îl [didi] Hudâ
Çok selâm eyler sana yâ Mustafâ

Didi iki nûrı bâ emr-i İlâh
Birbirine 'akd için oldum güvâh

Ol-zamân 'akd oldı Zehrâ Haydar'a
Oldı dâmâd Murtażâ Peygamber'e Mehmed Şemseddin (57-59)

Mevlidlerde Hz. Fâtıma'nın doğum tarihiyle ilgili verilen bilgilere de değinmek istiyoruz. Metinlerde Hz. Fâtıma'nın bi'setin ilk yılında, hicretten on üç yıl önce doğdu ifade edilmektedir. Bu, İslam tarihindeki bilgilerle uyuşmaktadır:

İlk yılı idi ba's-ı Peygamberin
Yirmisiydi hem Cümâde'l-âhirin

Sâl-i hicretten on üç yıl akdemi
Rûz-ı Cum'a'ydı o mihrin makdemi Süleyman Memdûh (56-57)

Sâl-i ferruh bi'setin birincisi
Hem cümâde'l-âhrenin yigirmisi

Hicrete kalmış iken on üç sene
Cum'a günü togdı ol pür-meymene Es'ad Erbilî (54-55)

'Abdî'nin mesnevisinde, Hz. Fâtıma'nın doğumu dışındaki birçok olaya da değinilmiştir. Mevlidler içinde en hacimli olan bu eserde, Hz. Fâtıma'nın çocukluğu, evliliği ve başından geçen bazı olağanüstü olaylar ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Mesnevi, bu yönüyle Hz. Muhammed için yazılan mevlidlere de benzemektedir. Bilindiği gibi Süleyman Çelebi'nin eseri başta olmak üzere birçok mevlidde Hz. Muhammed'in doğumunun

yanı sıra mi'racı, mucizeleri, risâleti ve vefatı da bahis konusu olmuştur. İleride değineceğimiz üzere 'Abdî'nin mevlidinin sonunda bir de vefat bahri bulunmaktadır. Bu cümleden 'Abdî'nin Hz. Muhammed için yazılan mevlidlerden etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Eser, bu özellikleri itibarıyla Hz. Fâtıma'nın siyeri olarak da değerlendirilebilir.

Hz. Fâtıma için kaleme alınmış mevlidlerin genel hususiyetleri ise aşağıda belirtilmiştir:

1. 'Abdî'nin Mevlidi

Hacı 'Abdî'nin kaleme aldığı mevlid, 920/1515 yılının Zilhicce ayında yazılmıştır. Mevlid, "*Fî Beyân-ı Mevlûd-ı Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ binti Muhammedü'l-Mustafâ Şallallâhu 'Aleyhi ve-Sellem*" başlığını taşımaktadır. 'Abdî, eserini İzmir'in Tire ilçesinde te'lif ettiğini söylemektedir. Adını tespit edemediğimiz müstensih ise mevlidi 12 Rebiülâhir 1064 (Mart 1654) tarihinde istinsah ettiğini belirtmektedir.

Eserin ünik nüshası Ankara Milli Kütüphane Yz A 2664 numarada bir mecmua içerisinde 102b-131a varakları arasında yer almaktadır. Nüshanın özellikleri ise şunlardır:

Baş: İbtidâ ismin Hak'un yâd idelüm
Ba'dezân gel söze bünyâd idelüm

Sonu: El açup bir diyen âmîn du'âya
Yarın ol konşu ola Mustafâ'ya

200x140-163x108 mm boyutunda 30 varak, nesta'lik hatla yazılmış. Miklebli, siyah bez kaplı, mukavva bir cilt içerisinde olan eserin yapraklarında rutubet lekeleri bulunmaktadır. Bölüm başları ve vasıta beyitleri ise kırmızı mürekkeple yazılmış. Eserin müstensihiyle ilgili bir kayıt bulunmamaktadır.

964 beyitten müteşekkil mevlid metni, mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Eserde bazı mevlidlerde ve uzun mesnevilerde olduğu gibi birden fazla vezin kullanılmıştır.

Şair, hiçbir standart kriter olmaksızın mesnevi nazım şekliyle söylediği bölümlerde; "*Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün*" ve "*Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fe'ülün*" vezinlerini kullanmıştır. Fakat şunu ifade etmeliyiz ki metinde yer yer vezin hatalarına rastlamaktayız. Özellikle zihaf tarzındaki aruz kusurları dikkat çekmektedir. Ayrıca müstensihden kaynaklanan bazı imla hataları da mevcuttur.

Mevlid-i Fâtıma, şekil ve muhteva özellikleri bakımından tam bir halk kitabı özelliği taşımaktadır. Eserde, Hz. Fâtıma'nın doğumu, çocukluğu, evliliği ve hayatına dair olaylar ayrıntılı bir şekilde nazmedilmiştir. Mevlidin sonunda muhtemelen başka bir şaire ait olan Hz. Fâtıma'nın vefatının anlatıldığı bir bölüm bulunmaktadır.

Yalnız eserde yer alan vefat bahri ile ilgili bir açıklama yapmak gerektiğine inanıyoruz. Bilindiği gibi özellikle Hz. Muhammed için yazılan mevlidlerde vefat bahri önemli bir yer tutmaktadır. Bu bölümlerde Hz. Muhammed'in yanı sıra Hz. Fâtıma'nın da vefatı anlatılmaktadır. Özellikle matbu mevlid metinlerinde sıkça karşılaştığımız Hz. Fâtıma'nın vefatının anlatıldığı bölümlerin, genellikle sonradan müellifler veya müstensihler tarafından eklendiği bilinmektedir. Çalışmamızda da bu tür bir uygulamaya rastladığımızı ifade edelim. Çünkü şair, Hz. Fâtıma'nın doğumu ve evliliğinden bahsettikten sonra 916. beyitten itibaren münâcât bahsine geçer. Bu başlık, aslında mesnevinin son bölümünü ifade etmektedir. Bilindiği gibi mesnevilerde konunun işlendiği bölümün ardından bitiş bölümü gelir ki bu bölüm, asıl konudan belli başlıklarla ayrılır. Çoğu zaman "*Hâtimetü'l-Kitâb, Hatm-şuden-i..., Tamâm-şuden-i...*" gibi başlıklar yoluyla mesnevinin bitiş bölümünün başladığı görülür. Kimi mesnevilerde ise "*tevhid, münâcât, mev'ize, temsil, fahriyye...*" gibi başlıklar, mesnevinin bitiş bölümü içinde yer almaktadır. Bu başlıklar genellikle kitabın hangi tarihte ve nerede yazıldığı, kaç beyit olduğu gibi sorulara ışık tutan "*Der Târîh-i Kitâb*" türünden bir başlık olabileceği gibi "*Münâcât*" gibi, okuyucunun hoşgörüsünü ve duasını dileyen parçaların başlıkları da olabilir.⁶⁴⁴

Hacı 'Abdî'nin Hz. Fâtıma mevlidinde de bu tür bir uygulamaya şahit olmaktayız. Şair, "*Münâcât*" başlığı kendi ismini söyledikten sonra eserin vezni, yazıldığı yeri ve yazılış tarihini de ifade eder.

Hâtıme bölümünün ardından Hz. Fâtıma'nın vefatını anlatan bölüm gelmektedir. "*Der-beyân-ı Vefât-ı Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ binti Muhammed Mustafâ Ra dıya'llâhü 'Anhâ*" başlığını taşıyan bu bölüm, 578 beyitten ibarettir.

Mevlidin muhtevasını beyitlere göre şu şekilde tasnif edebiliriz:

1-12: Besmele, dünyanın faniliğine dair beyitler.

13-22: Sebeb-i te'lif.

⁶⁴⁴ İsmail Ünver, "Mesnevî", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı: 415-416-417, Eylül 1986, s.447-448.

23-61: Cebrâil'in Hz. Muhammed'e kırk gün boyunca oruç tutmasını ve bu süre içinde eşi Hz. Hatice'ye yaklaşmaması gerektiğini söylemesi, kırkinci gün Mikâil'in içinde hurma ve yaş üzüm olan bir tabak getirmesi, Cebrâ'il'in Hz. Muhammed'e eşinin yanına gitmesini söylemesi ve Allah'ın ona bir kız evlat bağışlayacağını müjdelemesi, Hz. Hatice'nin hamile kalması.

62-78: Hz. Fâtıma'nın doğması, iki meleğin Hz. Fâtıma'ya hizmet etmesi.

79-85: Hz. Fâtıma'nın beş yaşına girdiğinde annesinin ölmesi, Sürâ Hatun ve Ümmü Seleme'nin Hz. Fâtıma'yı yetiştirmeleri.

86-152: Hz. Fâtıma'nın on iki yaşına girmesi, birçok sahabenin onunla evlenmek istemesi, Hz. Muhammed'in kızını Hz. Ali'ye vereceğini söylemesi, Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın bu konuyu Hz. Ali'ye iletmesi.

153-192.: Hz. Ali'nin evliliğe razı olduğunu fakat Hz. Muhammed'den çekindiğini ve fakir olduğunu belirtmesi, sahâbenin ona yardımcı olacağını söylemesi.

193-207: Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'den kızını istemesi, Cebrâ'il'in Hz. Muhammed'e Allah'ın emriyle kızını Hz. Ali'ye vermesi gerektiğini söylemesi.

208-248: Zehra yıldızının gökten inerek kimin evinin üstünde durursa Hz. Fâtıma'nın onunla evleneceğinin bildirilmesi, bu emrin Bilâl-i Habeşî tarafından halka duyurulması, Zehra yıldızının Hz. Ali'nin evinin üstünde durması, bu olay üzerine Hz. Fâtıma'ya Zehra isminin konulması.

249-291: Hz. Peygamber'in Hz. Ali'den mehr olarak zırhını satmasını istemesi, Hz. Muhammed'in Ali ve Fâtıma'nın nikahını kıyması, Hz. Ali'nin nikah hutbesini okuması.

292-311: Hz. Fâtıma'nın babasından mehr olarak ümmete şefaathçi olmayı istemesi, Allah'ın bu isteği kabul ederek Cebrâil vasıtasıyla onun şefaathçi olacağına dair bir hüccet göndermesi, Hz. Fâtıma'nın bunun üzerine evlenmeyi kabul etmesi.

312-340: Bu arada Selmân'ın Hz. Ali'nin zırhını satmak için pazara götürmesi, Hz. Osman'ın zırhı satın aldıktan sonra Hz. Ali'ye iade etmesi, Hz. Peygamber'in bu davranışından dolayı Hz. Osman'ı övmesi ve Allah tarafından Hz. Osman'ın ödüllendirilmesi.

341-461: Düğünün gecikmesi üzerine Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'le görüşmesi, düğün hazırlıkları, düğün yemeğinin mucize eseri olarak hiç

eksilmemesi, Hz. Fâtıma'nın düğün hazırlıkları, Cebrâil'in Fâtıma'ya cennetten hediyeler getirmesi.

462-468: Cebrâil'in kılığına girdiği sahabeden Dihye hakkında bir gazel.

469-569: Düğün esnasında Hz. Muhammed ve Hz. Fâtıma'ya medhiyelerin okunması, Fâtıma'nın gerdeğe girmesi, sahabeden Cafer'in eşi Esmâ'nın Hz. Hatice'nin vasiyeti üzerine Fâtıma'ya sadıçlık yapması.

570-622: Hz. Peygamberin kızı ve damadını ziyareti, onlara nasihatları, sahabenin Hz. Ali'nin evine erzak getirmesi.

623-636: Hurilerin Hz. Fâtıma'yı ziyareti.

637-677: Bir münafığın zenginliğini ileri sürerek Hz. Ali'nin kendi kızıyla evlenmesini istemesi, Hz. Ali'nin münafığı azarlaması.

678-679: Dünyanın faniliğine dair bir kıt'a

680-746: Hz. Osman'ın Resulullâhı evinde davet etmesi, Hz. Osman'ın Hz. Peygamber evine gelinceye kadar attığı adım miktarı köleyi azat etmesi, Hz. Ali'nin Hz. Osman'a gıpta etmesi, Fâtıma'nın bunun üzerine bir ziyafet düzenlemesi, Hz. Fâtıma'nın duası üzerine cennet taamlarından bir ziyafet sofrasının hazır olması ve bu dua sayesinde cehennemden dört yüz bin kişinin azat olması.

747-915: Medineli Yahudilerin Hz. Fâtıma'nın düğününe katılmak istemeleri, Hz. Fâtıma'nın düğününde cennetten getirilen yeşil bir elbise giymesi, Yahudilerin Hz. Fâtıma'nın fakirliğiyle alay etmek istemeleri, fakat Hz. Fâtıma'nın üstündeki elbiseyi görünce hayrete düşmeleri, elbiseden bir parça almak istemeleri, Yahudi kadınlarının her birinin elbiseden bir parça kestiği hâlde elbisenin aynı kalması, bunun üzerine Yahudi kadınların Müslüman olması.

916-964: Münâcât

2. Süleyman Memdûh'un Mevlidi

Mevlidin yazma nüshadaki başlığı "*Mevlid-i Fâtımatü'z-Zehrâ, Raddıya'llâhu 'Anhâ*" şeklindedir. Ma'lûmât gazetesinde yer alan metin ise "*Vilâdet-nâme-i Hazret-i Fâtıma*" başlığını taşımaktadır. Eserin nüshalarında baktığımızda en eski tarih olarak 14 *Teşrinievvel 1315* (20 Ekim 1899) tarihine tesadüf etmekteyiz. Mevlid, bu tarihte Ma'lûmât gazetesinin 207. sayı-

sında yayımlanmıştır. Bu sayıda eserin sadece Türkçe olarak yayımlandığı görülmektedir.⁶⁴⁵ Aynı gazetenin 16 Cemaziyelâhir 1318/28 Eylül 1316 (11 Ekim 1900) tarihli 257. sayısının 338-342. sayfaları arasında, mevlidin Türkçe ve Farsçası birlikte yayımlanmıştır.

Mevlidin bilinen üç nüshası bulunmaktadır:

1. Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Kitaplığı No: 605

3 varaktan müteşekkil bu nüsha, nesih hatla siyah mürekkeple istinsah edilmiştir. Müstensih yazılı değildir. Yalnız son varakta Süleyman Memdûh ismi yazılıdır. Eser, 22 Safer 1317/18 Haziran 1315 yevmi'l-Cum'a tarihinde istinsah edilmiştir. Bu nüshada mevlid, 73 beyittir.

2. Ma'lûmât, 16 Cemaziyelâhir 1317/14 Teşrinievvel 1315, S: 207, İstanbul, s. 283-285.

Mevlid iki defa Ma'lûmât gazetesinde yayımlanmıştır. Bu sayıda eserin sadece Türkçe metni bulunmaktadır. Metin gazetenin 283-285. sayfaları arasında yer almaktadır. Mevlidin sonunda Süleyman Memdûh ismi yazmaktadır. Mevlid, bu nüshada 83 beyittir.

3. Ma'lûmât, 16 Cemaziyelâhir 1318/28 Eylül 1316, S: 257, İstanbul, s. 338-342.

Mevlid, aynı gazetede Türkçe ve Farsçası birlikte yayımlanmıştır. Mevlid metninin öncesinde:

*"Mu'teber 'Ma'lûmât' gazetesinin 207 numarolu nüsha-i mergûbesinde münderic 'Vilâdetnâme-i Hazret-i Fâtıma' nâm eser-i nâçizânemi lisân-ı letâfetesân Fârisîye 'acizâne tercüme iderek aslı olan Türkçesiyle berâber tekrâr neşrine mübâderet ve müsâra'at eyledim."*⁶⁴⁶ ifadeleri yer almaktadır. Mevlidin sonunda Süleyman Memdûh'un ismi yazılıdır. Türkçe metin, daha önce yayımlanan metinle aynıdır.

83 beyit olan mevlid, aruzun *Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün* kalıbıyla kalem alınmıştır. Mesnevi nazım şekliyle te'lif edilen eserin sonunda sonradan eklendiği anlaşılan dua ve salat babında Arapça beyitler de bulunmaktadır.

⁶⁴⁵ Ma'lûmât, 16 Cemaziyelâhir 1317/14 Teşrinievvel 1315, S: 207, İstanbul, s. 283-285.

⁶⁴⁶ Ma'lûmât, 16 Cemaziyelâhir 1318/28 Eylül 1316, S: 257, İstanbul, s. 338.

Şunu öncelikle belirtmeliyiz ki Süleyman Memdûh'un mevlidi ile Es'ad Erbilî'ye ait olan mevlid metni arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır.⁶⁴⁷

Fâtıma mevlidinin özellikle giriş bölümünde Vesîletü'n-Necât'ın önemli ölçüde etkisi hissedilmektedir. Süleyman Çelebi, eserinin tevhid ve münâcât bölümlerine:

Allah adın zikr idelüm evvelâ
Vâcib oldur cümle işde her kula

Allah adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ide Allâh ana

Allâh adı olsa her işün öni
Hergiz ebter olmaya anun sonu⁶⁴⁸

beyitleriyle başlarken Süleyman Memdûh da hemen hemen aynı ifadelerle eserine giriş yapar:

Önce Allâh ismini zikr idelim
Şükr idüp eltâfını fikr idelim

Her kim Allâh dirse gönli şâd olur
Şübhesiz vîrân iken âbâd olur

'Aşkıla Allâh dirse bir kişi
Hak ana âsân kılar her bir işi (1-3)

Üç ana bölümden oluşan mevlidin giriş bölümünde tevhid, münâcât ve na't tarzında beyitler bulunmaktadır. Şair:

İşte âgâz eylerim ben matlaba

Vir kulak cândan hemân sen matlaba (22)

beytinden itibaren Hz. Fâtıma'nın doğum hadisesinden bahsetmeye başlar. 22-58. beyitler arasındaki bu bölümde, Hz. Fâtıma'nın ana rahmine düşüşünden doğumuna kadar geçen süreç, bazı halk inanışlarının da eklenmesiyle hikâye edilmiştir. Bunlardan biri de Hz. Ali mevlidlerinde de rastladığımız

⁶⁴⁷ Söz konusu iki mevlid arasındaki benzerlikler hakkında bk.: Hakan Yekbaş, *Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma Mevlidleri*, Asitan Kitap, Sivas 2012. S. 452-455.

⁶⁴⁸ Neclâ Pekolcay, *Mevlid*, s. 53.

bir meyvenin yermesi sonucu çocuk sahibi olunmasıdır. Hz. Ali mevlidlerinde genellikle zürriyet sembolü olarak nar gösterilirken Hz. Fâtıma mevlidlerinde elmanın kullanıldığı görülmektedir. Buna göre bir gün Cebrâil, cennetten iki elma getirerek Hz. Muhammed'e verir. Birini kendisinin yemesini diğerini ise eşi Hz. Hatice'nin yemesi gerektiğini söyler:

Ol dem içre geldi Cibrîl-i emîn
Hem iki elma getirdi sükkerîn

Didi kim ey Rahmeten li'l-âlemîn
Her şey'i takdîr iden Rabb-i Mu'în

İşte cennetden bunu gönderdi ol
Kudret ü ihsânını gösterdi ol

Hem buyurdı şöyle ol Rabb-i Mucîb
Birini kıl sun tenâvül ol Habîb

Diğerin it'âm kıl sun zevcine
Hürmet ü ikrâm kıl sun zevcine (27-31)

Bu bölümde; Hz. Fâtıma'nın anne karnında iken konuşması, kadınların en hayırlısı olması, Hz. Peygamber'le olan yakınlığı ve muhabbeti de veciz bir şekilde anlatılmıştır.

Manzumenin son bölümünde ise mesnevi geleneğine uygun olarak dua beyitlerine rastlamaktayız. Başta Hz. Muhammed olmak üzere Ehl-i Beyt ve on iki imamın isimlerini sayarak günahlarının affını isteyen şair, son beyitte Hz. Fâtıma'ya dua ederek mevlidi bitirir:

Fâtıma sâdât u ashâb-ı güzîn
Sellemullâhi 'aleyhi ecma'în (83)

Eserin beyitlere göre muhtevası ise aşağıdaki gibidir:

1-21: Tevhid, münâcât, na't.

22-36: Cebrâil'in cennetten iki elma getirmesi, elmalardan birini Hz. Muhammed'in diğerini ise Hz. Hatice'nin yemesi, ardından Hz. Hatice'nin Hz. Fâtıma'ya hamile kalması.

36-44: Bu arada kâfirlerin Hz. Muhammed'den mucize göstermesini istemeleri, Hz. Hatice'nin bu durumdan endişelenmesi üzerine Hz. Fâtıma'nın anne karnında iken konuşması ve onu teselli etmesi.

45-59: Hz. Fâtıma'nın Hz. Muhammed'in kızı, Hasan ve Hüseyin'in annesi olması, kıyamette ümmete şefaatçi olacağı, Hz. Muhammed'in Hz. Fâtıma'ya olan sevgisi, Hz. Fâtıma'nın 20 Cümadelâhir 610 tarihinde doğduğunun belirtilmesi.

60-83: Dua bölümü.

3. Muhammed Es'ad Erbilî'nin Mevlidi

Mevlidin Es'ad Divanı'nda Farsça ve Türkçe olmak üzere iki metni bulunmaktadır. Türkçe manzumenin Es'ad Erbilî divanındaki başlığı "*Mevlid-i Şerîf-i Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ Ra dıya'llâhu Te'alâ 'Anhâ*"⁶⁴⁹ şeklindedir. Mevlidin Farsça başlığı ise "*Terceme-i Mevlid-i Şerîf-i Fâtımatü'z-Zehrâ Ra dıya'llâhu Te'alâ 'Anhâ*" olarak yazılmıştır. Divan dışında mevlidin müstakil bir taş baskısı bulunmaktadır. Manzumenin taş baskısındaki başlığı, "*Mevlid-i Fâtımatü'z-Zehrâ Ra dıya'llâhu Te'alâ 'Anhâ*" şeklindedir. Eserin nüshalarının özellikleri ise şöyledir:

1. Muhammed Es'ad Erbilî, Mevlid-i Şerîf-i Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ Ra dıya'llâhu Te'alâ 'Anhâ, İstanbul 1327.

Muhtemelen müstakil bir eser olan taş baskısı nüshanın sol tarafında mevlidin Farsça beyitleri sağ tarafında ise Türkçe beyitleri yer almaktadır. 15 sayfadan ibaret olan risalenin sonunda eserin Muhammed Es'ad Erbilî tarafından önce Farsça olarak nazma çekildiği daha sonra oğlu Ali Efendi tarafından da Türkçeye tercüme edildiği bilgisi bulunmaktadır. Taş baskısı nüshanın basım tarihi 1327'dir. Bu nüshada mevlid, 74 beyittir.

2. Muhammed Es'ad Erbilî, Dîvân-ı Es'ad, Fârisi ve Türkî, Evkâf Matbaası, Dersââdet 1337.

Divanda 50 adet Farsça şiir, Arap alfabesine göre sıralanmıştır. Gazellerin ardından şairin farklı şairlerin manzumelerine söylemiş olduğu 9 tahmis bulunmaktadır. Divanın 27-30. sayfaları arasında ise Hz. Fâtıma mevlidinin Farsçası yer almaktadır. Mevlidin ardından Türkçe söylenmiş gazel, rübâî ve tahmisler gelmektedir. Divanın 61-64. sayfaları arasında ise

⁶⁴⁹ Muhammed Es'ad Erbilî, *Dîvân-ı Es'ad, Fârisi ve Türkî*, Evkâf Matbaası, Dersââdet 1337, s. 61.

mevlidin Türkçesi bulunmaktadır. Divanın sonunda ise şairin gazellerine söylenmiş tahmisler yer almaktadır. Matbu divan, bu hâliyle 69 sayfadan müteşekkildir. Hz. Fâtıma mevlidi, divanda 74 beyittir.

Mevlid, divanda ve müstakil taş baskısında hem Farsça hem de Türkçe olarak yer almaktadır. Hasan Kâmil Yılmaz ve Mustafa Uzun, mevlid metninin aslının Farsça olduğunu, metnin Türkçeye tercümesinin ise Es'ad Erbilî'nin oğlu Mehmet Ali Efendi tarafından yapıldığını ifade etmektedir.⁶⁵⁰ Buna karşılık divanın ön sözünde mevlidin hem Türkçesinin hem Farsçasının bizzat şairi tarafından yazıldığı söylenmektedir.⁶⁵¹ Necdet Şengün ise Farsça mevlidin başında geçen "*Terceme*" ifadesine dayanarak manzumenin önce Türkçe olarak te'lif edildiğini sonra bu metnin Es'ad Erbilî tarafından Farsçaya tercüme edildiğini belirtmektedir.⁶⁵² Bu bilgilere mukabil mevlidin taş baskısının sonunda şu ifadelere rastlamaktayız:

*"Fuhûl-ı 'ulemâ ve ecille-i meşâyih-ı Nakşibendiye ve Kâdiriyye'den Kenzü'l-İrfân mü'ellifi faziletli el-Hâc Muhammed Es'ad Efendi Hazretlerinin taraf-ı fâzilânelerinden silk-i nazma çekilen Fârisü'l-'ibâre Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ Ra dıya'llâhu Te'alâ 'Anhâ Efendimiz Hazretlerinin mevlid-i şerîfleri ile mahdûm-ı 'alîleri faziletli 'Alî Efendi tarafından yapılan Türkçe terceme-i nefiseleridir."*⁶⁵³

Yukarıdaki ifadelerden mevlidin Farsçasının, Türkçesinden önce Es'ad Erbilî tarafından nazmedilmiş olduğu, daha sonra Türkçe tercümesinin oğlu Ali Efendi tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

Müstakil olarak basıldığı anlaşılan ve hem Farsça hem de Türkçe metnin yer aldığı taş baskısı nüshanın basım yılı 1327/1909'dur. Aynı şekilde Farsça ve Türkçe mevlid metinlerinin yer aldığı divan ise 1337-1919 yılında basılmıştır.

74 beyit olan mevlid, aruzun *Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün* kalıbıyla kaleme alınmıştır. Eser, mesnevi nazım şekliyle te'lif edilmiştir.

Hoca Es'ad Erbilî ile Süleyman Memdûh'un mevlidleri arasında ilginç benzerlikler olduğunu daha önce belirtmiştik. Elimizdeki mevlid nüshalarına göre Hz. Fâtıma mevlidini ilk önce Süleyman Memdûh'un te'lif ettiği anlaşılmaktadır. Maalesef hakkında pek bilgiye sahip olmadığımız

⁶⁵⁰ Hasan Kâmil Yılmaz, "Esad Erbilî", s. 349; Mustafa Uzun, "Fâtıma, Edebiyat", s. 223.

⁶⁵¹ Muhammed Es'ad Erbilî, *Divân-ı Es'ad*, Erkam Yay., İstanbul 1991, s. 6.

⁶⁵² Necdet Şengün, Hz. Fâtıma Mevlidi ve Vesiletü'n-Necât ile Mukayesesi", *CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII/2, 2008, s. 431.

⁶⁵³ Muhammed Es'ad Erbilî, *Mevlid-i Şerîf-i Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ Radıya'llâhu Te'alâ 'Anhâ*, İstanbul 1327, s. 13

Memdûh'un mevlidinin 1899 yılında istinsah edildiği ve aynı yıl Ma'lumât gazetesinde yayımlandığı bilgisine sahibiz. Buna karşılık Es'ad Erbilî'nin mevlidi ilk olarak 1909 yılında yayımlanmıştır. Aynı metin, şairin 1919 yılında basılan divanında da yer almaktadır. Bu bilgilerden hareketle Es'ad Erbilî'nin Süleyman Memdûh'tan etkilendiğini söyleyebiliriz.

4. Mehmed Şemseddin Ulusoy'un Mevlidi

Mevlid, şairin 1924 yılında Mısır'da Matbaa'tü'l-İ'timâd Matbaasında basılan "*Mesâr-ı Şemsü'l-Mısri Fi'l-Mevlidi'l-Muhammedi*" adlı eserinin içinde bir bölümdür. Eser, toplam 31 sayfadır. "*Nisâr-ı Şemsü'l-Mısri*" başlığını taşıyan mevlid, eserin 22-25. sayfaları arasındadır.

Mesnevi nazım şekliyle söylenen mevlid, beş bölümden meydana gelmektedir. Toplam 66 beyit olan mevlidin ilk üç bölümü aruzun "*Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*" kalıbıyla nazmedilmiştir. *Münâcât* başlığını taşıyan dördüncü bölümde aruzun "*Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*" kalıbı kullanılmıştır. Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali ile izdivacının anlatıldığı son bölüm ise "*Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*" kalıbıyla kaleme alınmıştır. Bu bölümün son beytinde "*Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*" vezninin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Beş ana başlıktan oluşan Hz. Fâtıma mevlidinin ilk bölümünde; şairin Ehl-i Beyt sevgisini vurguladığı görülmektedir. Hz. Fâtıma'nın hem Resûlullâh'ın kızı olması hem de Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in annesi olması sebebiyle övüldüğü bu bölümün ardından "*Vilâdet*" başlığı altında doğum hadisesinin anlatıldığı beyitler gelmektedir. Bu bölümde Hz. Hatice'nin Cebrâ'il'in getirdiği elmayı yemesi sonucu hamile kalması, bizlere birçok destan, halk hikâyesi ve masalda "*zürriyet motifi*" olarak değerlendirilen elmayı hatırlatmaktadır. Bu bakımdan mevlidde halk hikâyeleri ve inanışlarının tesiri olduğunu söyleyebiliriz. Hz. Fâtıma'nın övüldüğü ve bir münâcâtın yer aldığı manzumeleri, Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın evliliklerinin hikâye edildiği son bölüm takip etmektedir. Beyitlere göre eserin muhtevası ise şöyledir:

1-19: Allah'a hamd, Âl-i Abâ ve Hz. Fâtıma'nın övgüsü, sebab-i te'lif.

20-35: Hz. Muhammed'in Hz. Hatice ile evlenmesi, Cebrâ'il'in Hz. Muhammed'e iki elma vermesi, Hz. Hatice'nin hamile kalması, doğum esnasında hurilerin Hz. Hatice'ye hizmet etmek için gelmesi.

36-44: Hz. Fâtıma'nın vasıflarının sayıldığı ve övüldüğü manzume.

45-53: Şairin Âl-i Abâ ve on iki imamın isimlerini sayarak münâcâtta bulunduğu manzume.

54-65: Hz. Fâtıma'nın on beş yaşına girmesi, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in Fâtıma'yla evlenmek istemeleri, Cebrâ'il'in Hz. Peygamber'e gelecek Allah'ın Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın izdivacını dilediğini söylemesi, izdivacın gerçekleşmesi ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in dünyaya gelmeleri, Şûrâ Sûresi'nin Ehl-i Beyt hakkında indirildiğinin belirtilmesi.

66: Dua.

Sonuç

Hadisler başta olmak üzere İslam tarihi kaynakları ve halk anlatılarında önemli bir yere sahip olan Hz. Fâtıma'nın, çeşitli vesilelerle ediplerin eserlerine konu olduğunu görmekteyiz. Kaynaklarda kendisinin de şiir söylediği de ifade edilen Hz. Fâtıma, edebiyatımızda Hz. Muhammed'in kızı, Hz. Ali'nin eşi Hz. Hasan ve Hüseyin'in annesi olması, mü'min kadınların hanımefendisi (*seyyidetü'n-nisâ*) ve şefaatchisi olacağının bildirilmesi gibi birçok özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır. İslam tarihi ve halk kültüründe *Zehrâ, Betül, Ümmü Ebîha, Hurre, Azrâ, Mübareke, Tâhire...* gibi farklı isimlerle de anılan Hz. Fâtıma, Türk kültürü ve folklorunun da ayrılmaz bir parçası olarak anlatılarda ve günlük yaşama dair uygulamalarda yer almaktadır.

Hz. Fâtıma'nın edebî metinlere yansımalarının öncelikle siyerler vasıtasıyla olduğu görülmektedir. Edipler, Hz. Muhammed'in hayatını anlatırken yeri geldiğinde Hz. Fâtıma'dan da bahsetme gereği duymuşlardır.

Konuya divan edebiyatı bağlamında bakıldığında ise Hz. Fâtıma'nın özellikle Ehl-i Beyt ve Âl-i 'Abâ gibi kavramlar etrafında bahis konusu olduğunu görmekteyiz. Özellikle "*Pençe-i Âl-i Abâ*" adı verilen ibare etrafında kültür ve folklorumuzda simge hâline gelen Hz. Fâtıma, Âl-i Abâ'nın zikredildiği birçok manzumede söz konusu edilmektedir.

Ayrıca Hz. Hasan ile Hüseyin'in anneleri olması dolayısıyla özellikle Kerbelâ Hadisesi üzerine yazılan maktel ve mersiyelede adından sıkça bahsedilmektedir. Buna mukabil Fuzûlî'nin *Hadîkatü's-Sü'edâ* adlı eserinde Hz. Fâtıma'nın hayatının ve vasıflarının anlatıldığı bir bölüm yer almaktadır.

Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali ile olan izdivacı da bazı metinlerde müstakil olarak işlenmiştir. Siyerlerde de anlatılan bu evlilikle ilgili olarak genellikle halk anlatılarına yer verilmektedir.

Hz. Fâtıma'nın edebiyatımıza yansımalarına baktığımızda mevlid türünün ayrı bir önemi ve yeri olduğunu görmekteyiz. Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-Necât'ı başta olmak üzere birçok mevlid metninde, bilhassa vefat bahri içinde Hz. Fâtıma'dan bahsedildiği görülmektedir. Bu bölümlerde Hz. Fâtıma'nın babası Hz. Muhammed'le olan yakınlığı özellikle vurgulanmaktadır.

Şairler, Hz. Muhammed için yazdıkları mevlidlerde Hz. Fâtıma'ya değindikleri gibi özellikle onun doğumunu anlatan eserler de kaleme almışlardır. Bu çerçevede divan şiirinde Hz. Fâtıma için yazılmış dört mevlid metni tespit etmiş bulunmaktayız.

Şekil ve muhteva özellikleri bakımından Hz. Muhammed için yazılan mevlidlere benzeyen bu eserlerde Hz. Fâtıma'nın sîreti üzerinde çokça durulmuştur. Mevlidlerde, Hz. Muhammed'in ona olan düşkünlüğü özellikle hadisler vasıtasıyla vurgulanmıştır.

Bu eserlerin bazılarında Hz. Fâtıma'nın doğumunun yanı sıra Hz. Ali ile olan evliliğinden bahsedilmiştir. Ayrıca tıpkı Hz. Muhammed mevlidlerinde olduğu gibi vefat bahrinin bulunduğu bölümlerde mevcuttur.

Mesnevi nazım şekliyle yazılan mevlidlerde, Süleyman Çelebi'nin eserinin etkisi açık bir şekilde hissedilmektedir. Sade bir dille kaleme alınmış olan eserlerde, genellikle aruzun "*Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün*" kalıbı kullanılmıştır.

'Abdî'nin mevlidi hariç diğer mesneviler, 100 beyitin altındadır. 'Abdî'nin mesnevisi ise 964 beyitten ibarettir. Mevlidde, Hz. Fâtıma'nın doğumunun yanı sıra çocukluğu ve Hz. Ali ile olan evliliği de anlatılmıştır.

Bu mesnevilerde anlatılan birçok olay, İslam tarihine uygun olarak aktarılmıştır. Bazı bölümlerde ise halk inanışları doğrultusunda Hz. Fâtıma'nın doğumuna dair bilgilere yer verilmiştir.

Mevlid türünün çizgi dışı örnekleri arasında sayılabilecek Hz. Fâtıma Mevlidleri, şairlerimizin Ehl-i Beyt sevgisini göstermesi bakımından önemlidir.

TÜRKİYE'DE HZ. FÂTİMA ÇALIŞMALARI

Arş. Gör. Sena KAPLAN*

Hem kadın sahabilerin ileri gelenlerinden biri, hem de Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) kızı olarak Hz. Fâtıma üzerine İslam dünyasında pek çok çalışma yapılmıştır. Ülkemizde de Hz. Fâtıma'yı anlamak ve onu halka anlatmak için akademik ya da akademik olmayan çok sayıda eser bulunmaktadır. Eserlerin büyük kısmını Hz. Fâtıma'nın biyografisi odaklı akademik olmayan kitaplar oluşturmaktadır. Bununla birlikte onunla ilgili yapılmış akademik çalışmalar da vardır. Bu makalede, Türkiye'de Hz. Fâtıma üzerine yapılan çalışmalar genel hatlarıyla değerlendirilecektir. Amacımız, mevcut eserler hakkında ayrıntılı bir inceleme yapmaktan ziyade, yapılan çalışmaları genel hatlarıyla ele almaktır.

A. Doğrudan Hz. Fâtıma'yla İlgili Olan Akademik Çalışmalar

1. Kitaplar

Hz. Fâtıma ile ilgili olarak piyasada pek çok kitap bulunmasına rağmen, bu kitapların geneli akademik olmayan çalışmalardır. Ulaşabildiğimiz kitaplar içerisinde akademik olarak sınıflandırabileceğimiz tek eser Hakan Yekbaş tarafından yazılmış olan "*Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma Mevlidleri*"⁶⁵⁴dir. Kitap Hz. Ali ve Hz. Fâtıma için yazılmış mevlidlerin incelendiği iki ana bölümden oluşmaktadır. Hz. Fâtıma için ayrılan bölümde öncelikle Hz. Fâtıma'nın divan edebiyatındaki yerine değinilmiş, ardından da onun için yazılmış olan dört adet mevlid şekil ve muhteva yönünden incelenmiş ve metinleri verilmiştir.

2. Tezler

Hz. Fâtıma hakkında hâlihazırda tamamlanmış olan akademik tez mevcut değildir. Fakat bu konuda çalışılmakta olan iki adet tez bulunmaktadır. Ulaşabildiğimiz kadarıyla, Hz. Fâtıma'nın hayatıyla ilgili olarak şu

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı.

⁶⁵⁴ Hakan Yekbaş, *Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma Mevlidleri*, Asitan Yayıncılık, Sivas 2012.

anda çalışılmakta olan tek doktora tezi Zehra Çakır tarafından yazılmaktadır. "Hz. Fâtıma - Hayatı ve Şahsiyeti"⁶⁵⁵ isimli tez idir. İslam Tarihi Bilim Dalı'nda hazırlanmaktadır; ancak henüz tamamlanmış değildir.

Hz. Fâtıma ile ilgili olarak çalışılmakta olan ikinci tez ise, Emre Şahin tarafından hazırlanmakta olan "20. Yüzyıl Azerbaycan Şiirinde Hz. Fâtıma"⁶⁵⁶ adlı yüksek lisans tezidir. Bu tez de aynı şekilde henüz tamamlanmamıştır.

3. Makaleler

Ülkemizde Hz. Fâtıma ile doğrudan ilgili olarak kaleme alınan makalelerden biri, Necdet Şengün'ün "Hz. Fâtıma Mevlidi ve Vesîletü'n-Necât ile Mukayesesi"⁶⁵⁷ adlı çalışmasıdır. Makalede Hz. Fâtıma'nın Türk edebiyatındaki yerine de değinilmekle birlikte, esas olarak Es'ad Erbîlî tarafından yazılmış olan Hz. Fâtıma Mevlidi incelenmiş, sonrasında da bu mevlidin Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-Necât'ı ile mukayesesi yapılmıştır.

Hz. Fâtıma hakkında en çok tartışılan konuların başında Fedek meselesi gelir. İşte bu konuyla ilgili olarak İsmail Altun'un çalışmış olduğu "Hz. Ebu Bekir ile Hz. Fâtıma Arasında Yaşanan Fedek Meselesine Sünnî ve Şii Yaklaşımların Analizi"⁶⁵⁸ isimli makale, meseleyle ilgili rivayetleri toparlaması ve ayrıntılı bir şekilde değerlendirmesi yönünden önemlidir. Altun, konuyla ilgili Sünnî ve Şii rivayetleri sırasıyla verdikten sonra, önce her iki grup rivayetin de çelişkilerini ve uyuşmazlıklarını ele alıp, sonrasında ise rivayetlerin ortak noktalarını belirtmiş ve sonuç olarak da bu mesele hakkındaki bütün rivayetlerin genel bir değerlendirilmesini yapmıştır.

B. Dolaylı Olarak Hz. Fâtıma'yla İlgili Olan Akademik Çalışmalar

1. Kitaplar

Hz. Fâtıma'nın da konu edinildiği eserlerden bir kısmı, Hz. Peygamber döneminde kadınlarla ilgili yapılan çalışmalardır. Bu konuda da ülkemizdeki çalışmalardan ilk akla gelen Rıza Savaş'ın "Hz. Muhammed Devrin-

⁶⁵⁵ Zehra Çakır, *Hz. Fâtıma - Hayatı ve Şahsiyeti*, (devam eden doktora tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, t.y.

⁶⁵⁶ Emre Şahin, *20. Yüzyıl Azerbaycan Şiirinde Hz. Fâtıma*, (devam eden yüksek lisans tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, t.y.

⁶⁵⁷ Necdet Şengün, "Hz. Fâtıma Mevlidi ve Vesîletü'n-Necât ile Mukayesesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, cilt: XII, sayı: 2, s. 419-438.

⁶⁵⁸ İsmail Altun, "Hz. Ebu Bekir ile Hz. Fâtıma Arasında Yaşanan Fedek Meselesine Sünnî ve Şii Yaklaşımların Analizi", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 2012, sayı: 27, s. 1-28.

de Kadın"⁶⁵⁹ adlı eseridir. Kitapta Hz. Muhammed döneminde kadınların yaşantısı ile ilgili pek çok konu ele alınmıştır. Hz. Peygamber'in eşleri de kitabın bir bölümünde ayrı ayrı konu edilmiş, fakat kızları ya da Hz. Fâtıma için özel bir başlık ayrılmamıştır. Bununla birlikte kitabın farklı yerlerinde verilen rivayetlerde Hz. Fâtıma'nın adı da sık sık geçmektedir. Genel olarak Hz. Peygamber dönemindeki kadınların yaşantılarını anlatan önemli bir eser olduğu söylenebilir.

Hz. Peygamber'in ailesi hakkında yapılmış bir çalışma da Adnan Demircan'ın "*Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Ailesi ve Aile Hayatı*"⁶⁶⁰ adlı kitabıdır. Hz. Peygamber'in ailesi ve aile içindeki yaşantısı hakkında başvurulabilecek bir eserdir. Daha ziyade Hz. Peygamber'in eşleriyle ilişkileri ele alınmakla birlikte, Hz. Peygamber'in çocukları ve çocuklarıyla ilişkilerine de değinilmiştir. İbrahim Canan'ın "*Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber*"⁶⁶¹ adlı eseri de Hz. Peygamber'in çocuklarıyla ilişkisi hakkındaki diğer bir kitaptır. Kitabın ikinci bölümünde Hz. Peygamber'in çocuklarıyla ilgili rivayetlere yer verilmiştir.

Ehl-i Beyt'le ilgili çalışmalar da Hz. Fâtıma hakkındaki dolaylı çalışmalar arasında zikredilebilir. Bu alandaki çalışmalardan biri Gülgün Uyar'ın "*Siyasi ve İctimai Hayatta Ali-Fâtıma Evladı*"⁶⁶² isimli yüksek lisans tezine dayanan "*Ehl-i Beyt: İslam Tarihinde Ali-Fâtıma Evladı*"⁶⁶³ adlı kitabıdır. Kitap genel olarak Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın nesli hakkındadır. Sadece ilk bölümde Hz. Fâtıma'nın Ehl-i Beyt'e dâhil olması ile ilgili değerlendirmeler ve Hz. Fâtıma'nın kısaca hayatı yer almaktadır. Bahsettiğimiz bu esere benzer bir başka eser de M. Bahaüddin Varol'un doktora çalışmasından kitaba dönüştürülen "*Ehl-i Beyt Gerçeği*"⁶⁶⁴ isimli eserdir. Çalışma önce bu isimle tek bir kitap olarak, sonradan ise "*Ehl-i Beyt: Kavramsal Boyut*"⁶⁶⁵, "*Siyasallaşma Sürecinde Ehl-i Beyt*"⁶⁶⁶ ve "*Hilafet Mücadelesinde Ehl-i*

⁶⁵⁹ Rıza Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, Gelenek Yayınları, İstanbul 2004.

⁶⁶⁰ Adnan Demircan, *Hz. Peygamber'in Ailesi ve Aile Hayatı*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2014.

⁶⁶¹ İbrahim Canan, *Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2009.

⁶⁶² Gülgün Uyar, *Siyasî ve İctimâî Hayatta Ali-Fâtıma Evladı (260/873'e Kadar)*, (doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, İstanbul 2003.

⁶⁶³ Gülgün Uyar, *Ehl-i Beyt: İslam Tarihinde Ali-Fâtıma Evladı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2008.

⁶⁶⁴ M. Bahaüddin Varol, *Ehl-i Beyt Gerçeği*, Şamil Yayınları, İstanbul, ty.

⁶⁶⁵ M. Bahaüddin Varol, *Ehl-i Beyt Kavramsal Boyut*, Yediveren Kitap, Konya 2004.

*Beyt Nesli*⁶⁶⁷ olmak üzere üç kitap olarak yayımlanmıştır. “*Ehl-i Beyt: Kavramsal Boyut*” isimli eserde Ehl-i Beyt kavramı ve bu kavramın kapsamı üzerinde durulmaktadır. Burada Hz. Peygamber’in Ehl-i Beyt ile ilgili hadislerine de yer verilmiş, eşleri ve çocukları için birer kısım ayrılmıştır. Hz. Fâtıma’dan da kendisine ayrılan kısımda özet olarak bahsedilmiştir. Serinin ikinci kitabı olan “*Siyasallaşma Sürecinde Ehl-i Beyt*”te ise Hz. Peygamber’in vefatından sonraki süreçte Ehl-i Beyt incelenmiştir. Burada da Hz. Fâtıma ile ilgili olarak “*Hz. Fâtıma’nın Hz. Peygamber’in Vefatından Sonraki Hayatı*” ve “*Fedek Arazisi Meselesi ve Hz. Fâtıma’nın Hz. Peygamber’in Mirasını İstemesi*” başlıkları bulunmaktadır. Özellikle Fedek arazisi konusundaki Şii ve Sünni rivayetler tek tek verilmiş ve bu rivayetlerin değerlendirmesi yapılmıştır. Serinin son kitabı olan “*Hilafet Sürecinde Ehl-i Beyt Nesli*”nde ise özellikle Abbasiler döneminde Ehl-i Beyt ele alındığından, Hz. Fâtıma’ya değinilmemektedir.

Murat Sarıcık’ın “*Ehl-i Beyt’i Sevmek*”⁶⁶⁸ adlı eseri ise Ehl-i Beyt’e duyulan/ duyulması gereken sevgi ve saygıya değinen bir kitaptır. Bu çerçevede Hz. Fâtıma’ya da bir kısım ayrılmış olup, burada özellikle Hz. Peygamber’in Hz. Fâtıma’ya sevgisi hakkındaki rivayetler ele alınmıştır.

Bu başlık altında adı geçen eserlerin bir kısmı, belirttiğimiz gibi yüksek lisans ya da doktora tezlerine dayalı çalışmalardır. Diğerleri de akademisyenler tarafından kaleme alınmış eserlerdir. Genel olarak bu eserlerin akademik bir üsluba sahip oldukları, İslam Tarihi ya da Hadis alanındaki kaynak eserlere dayanılarak yazılmış objektif çalışmalar oldukları söylenebilir.

2. Tezler

Dolaylı olarak Hz. Fâtıma’yı ele alan akademik tezler, Ehl-i Beyt hakkındaki çalışmalardır. Bunların çoğunluğunun Ehl-i Beyt kavramı üzerinde yoğunlaştığını belirtmek gerekir. Ehl-i Beyt’le ilgili olan İslam Tarihi alanındaki tezlerin sayısı çok fazla değildir.

⁶⁶⁶ M. Bahaüddin Varol, *Siyasallaşma Sürecinde Ehl-i Beyt*, Yediveren Kitap, Konya 2004.

⁶⁶⁷ M. Bahaüddin Varol, *Hilafet Mücadelesinde Ehl-i Beyt Nesli*, Yediveren Kitap, Konya 2004.

⁶⁶⁸ Murat Sarıcık, *Ehl-i Beyt’i Sevmek*, Nesil Yayınları, İstanbul 2010.

M. Bahaüddin Varol'un hazırlamış olduğu "*Ehl-i Beyt ve Siyasi Faaliyetleri*"⁶⁶⁹ isimli doktora tezinde Ehl-i Beyt kavramı açıklanırken Hz. Fâtıma'ya değinilmekte ve onunla ilgili bir kaç rivayete yer verilmektedir. Bu çalışma daha sonra üç kitap halinde yayımlanmıştır. Gülgün Uyar tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmış olan "*Siyasi ve İctimai Hayatta Ali-Fâtıma Evladı*" isimli tez ise sonradan kitap olarak basılmıştır. Bu çalışma da Ehl-i Beyt ile ilgili olarak görülmesi gereken eserlerdendir.

Ehl-i Beyt'le ilgili olarak Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda hazırlanmış olan tezler de bulunmaktadır. Yaşar Özdemir'in "*Ehl-i Beyt Kavramının Teolojik Analizi*"⁶⁷⁰ isimli tezi kavram olarak Ehl-i Beyt üzerinde yoğunlaşmıştır. Yusuf Açıkel'in "*Hadislerde Ehl-i Beyt*"⁶⁷¹ isimli doktora çalışması ile Abdullah Kılıç'ın "*Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Beyt*"⁶⁷² ve S. Emin Arvas'ın "*Kur'an ve Sünnette Ehl-i Beyt Kavramı*"⁶⁷³ adlı yüksek lisans tezleri bunlar arasında zikredilebilir. Bunlara ek olarak N. Kemal Karabiber'in "*Ehl-i Beyt Tasavvuru ve Erken Dönemdeki Yansımaları (hicri I-II. asır)*"⁶⁷⁴ adlı doktora çalışması ve M. Nuri Genç'in "*İslam Mezhepleri Tarihinde Ehl-i Beyt Kavramı*"⁶⁷⁵ isimli yüksek lisans tezi de İslam Mezhepleri Tarihi alanında hazırlanmış olan ve Ehl-i Beyt'i İslam Mezhepleri açısından ele alan tezlerdir. Bu tezlerin doğrudan Hz. Fâtıma ile ilgili olmamakla birlikte Ehl-i Beyt'i ele almaları açısından dolaylı olarak Hz. Fâtıma hakkında oldukları söylenebilir.

⁶⁶⁹ M. Bahaüddin Varol, "*Ehl-i Beyt ve Siyasi Faaliyetleri*", (doktora tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Konya 1999.

⁶⁷⁰ Yaşar Özdemir, "*Ehl-i Beyt Kavramının Teolojik Analizi*", (yüksek lisans tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Çorum 2014.

⁶⁷¹ Yusuf Açıkel, "*Hadislerde Ehl-i Beyt*", (doktora tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Isparta 1999.

⁶⁷² Abdullah Kılıç, "*Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Beyt*", (yüksek lisans tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Kayseri 2002.

⁶⁷³ S. Emin Arvas, "*Kur'an ve Sünnette Ehl-i Beyt Kavramı*", (yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul 1999.

⁶⁷⁴ N. Kemal Karabiber, "*Ehl-i Beyt Tasavvuru ve Erken Dönemdeki Yansımaları (hicri I-II. asır)*", (doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2007.

⁶⁷⁵ M. Nuri Genç, "*İslam Mezhepleri Tarihinde Ehl-i Beyt Kavramı*", (yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Erzurum 2003.

Ehl-i Beyt'le ilgili olan farklı bir çalışma da H. Hüseyin Uyar'ın "Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Ehl-i Beyt Eğitimi"⁶⁷⁶ adlı yüksek lisans tezidir. Bu tez, genelde Hz. Peygamber'in eğitim metodlarını, özelde de Ehl-i Beyt'in eğitimini inceler. Hz. Fâtıma da Ehl-i Beyt'ten olması nedeniyle kısaca da olsa tezde yer almaktadır.

3. Makaleler

M. Zeki Duman'ın "Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Beyt"⁶⁷⁷ isimli makalesi Ehl-i Beyt'in kapsamından ve Kur'an'da Ehl-i Beyt'le alakalı olan ayetlerden bahsetmekte, bu bağlamda Hz. Fâtıma'nın da Ehl-i Beyt'e dahil olduğu konusundaki rivayetleri içermektedir.

İsrafil Balcı'nın "Hz. Ebu Bekr Döneminde İç Siyaset ve İdare"⁶⁷⁸ adlı makalesi ise Hz. Ebu Bekir'in dâhilî uygulamaları üzerine bir çalışma olup, makalede Hz. Ebu Bekir'in yüzyüze kaldığı problemlerden biri olarak Fedek meselesi hakkında da kısaca bahsedilmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, bu konuda daha ayrıntılı bir çalışma bulunmakla birlikte, bu makaleye de müracaat edilebilir.

C. Hz. Fâtıma'yla İlgili Yapılan Diğer Çalışmalar

Hz. Peygamber'in sevgili kızı ve İslam Tarihi'nde önde gelen kadın sahabilerden biri olarak ülkemizde Hz. Fâtıma'ya oldukça değer verilir. Bunun bir neticesi olarak da piyasada Hz. Fâtıma üzerine Sünni ve Şii yazarlar tarafından kaleme alınmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Bunlar genellikle çokça kıssalar içeren, Hz. Fâtıma'nın hayatını konu alan çalışmalardır. Bu kısımda ele alacağımız eserler, akademik yöntemden uzak olarak Hz. Fâtıma üzerine yazılmış kitaplardır.

Piyasadaki akademik olmayan eserlerin büyük çoğunluğu Hz. Fâtıma'nın hayatını anlatmaktadır. Bunlara örnek olarak A. Cemil Akın-

⁶⁷⁶ H. Hüseyin Uyar, "Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Ehl-i Beyt Eğitimi", (yüksek lisans tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Çorum 2013.

⁶⁷⁷ M. Zeki Duman, "Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Beyt", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, sayı: 11, s. 37-58.

⁶⁷⁸ İsrafil Balcı, "Hz. Ebu Bekr Döneminde İç Siyaset ve İdare", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, sayı: 11, s. 185-215.

ci'nun "Hz. Fâtıma"⁶⁷⁹, Y. Nuri Öztürk'ün "Hz. Fâtıma: Ehlibeyt'in Annesi"⁶⁸⁰, A. Emin Temiz'in "Hazreti Fâtıma"⁶⁸¹ ve Ramazan Balcı'nın "Gül Nesli Hz. Fâtıma ve Ehl-i Beyt"⁶⁸² isimli eserleri doğrudan Hz. Fâtıma'nun hayatını anlatan kitaplar olarak sayılabilir. Bu kitaplar Hz. Fâtıma'nun biyografisi niteliğinde çalışmalardır. Bu gruba giren eserlerden bir tanesi de Hilal Çelikkol Kara'nın kaleme aldığı "Peygamberimizin Mutlu Yuvası-5: Hz. Fâtıma"⁶⁸³ isimli kitaptır. Bu kitabın da daha ziyade genç okuyucular için yazıldığı ve bu anlamda üslup açısından diğerlerinden biraz daha farklı olduğu söylenebilir.

Hz. Fâtıma'nın hayatını anlatan eserlerin bir bölümü ise içerisinde çok sayıda kıssa bulundurur ve daha duygusal bir üsluba sahiptirler. Bu gruptaki eserler arasında da M. Necati Bursalı'nın "Ehli Beyt Cennet Kadınlarının Hanımefendisi ve İnsanlık Hurisi Hz. Fâtımai Zehra"⁶⁸⁴ İbrahim Halil Göv'ün "Hz. Fâtıma (r.a.)"⁶⁸⁵ S. Zeynep Karagöz'ün "Rabbın Keveseri Fatıme-tuz Zehra"⁶⁸⁶ Muharrem Uçan vd. "Kadınlar Şahı Hz. Fâtıma"⁶⁸⁷ F. Şadiye Hanım'ın "Hazret-i Peygamber'in Sırrı Hazret-i Fatime (Aleyha's-selam)"⁶⁸⁸, Ali Saadetperver'in "Nur Tecellisi Hz. Fâtıma'nın (s.a.) Hayatı ve Faziletleri"⁶⁸⁹, İsmail Mutlu'nun "Peygamberimizin Kızı Hazret-i Fâtıma"⁶⁹⁰ ve Aliye Satılmışoğlu'nun "Hz. Fâtıma (r.a.) Habibullahın (s.a.s.) Habibesi"⁶⁹¹ gibi çalışmaları zikredilebilir. Bu eserlerde Hz. Fâtıma'ya duyulan sevgi üzerinde çokça durulmaktadır. Onun "cennet kadınlarının hanımefendisi" olması gibi manevi yönlerinden bahsedilmektedir. Cihan Aktaş'ın "Hz.

⁶⁷⁹ A. Cemil Akıncı, *Hz. Fâtıma*, Bahar Yayınları, İstanbul 2005.

⁶⁸⁰ Y. Nuri Öztürk, *Hz. Fâtıma: Ehlibeyt'in Annesi*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1999.

⁶⁸¹ A. Emin Temiz, *Hazreti Fâtıma*, Sevgi/Türdav Yayınları, İstanbul 2003.

⁶⁸² Ramazan Balcı, *Gül Nesli Hz. Fâtıma ve Ehl-i Beyt*, Nesil Yayınları, İstanbul 2006.

⁶⁸³ Hilal Çelikkol Kara, *Peygamberimizin Mutlu Yuvası – 5 : Hz. Fâtıma, Nesil Yayınları*, İstanbul 2011.

⁶⁸⁴ M. Necati Bursalı, *Ehli Beyt Cennet Kadınlarının Hanımefendisi ve İnsanlık Hurisi Hz. Fâtımai Zehra*, Çelik Yayınevi, İstanbul 1983.

⁶⁸⁵ İ. Halil Göv, *Hz. Fâtıma (r.a.)*, Semere Yayınları, İstanbul 2013.

⁶⁸⁶ S. Zeynep Karagöz, *Rabbın Keveseri Fatıme-tuz Zehra*, Zinde Reklam Yayıncılık, İstanbul 2014.

⁶⁸⁷ Muharrem Uçan vd., *Kadınlar Şahı Hz. Fâtıma*, Can Yayınları, İstanbul 2013.

⁶⁸⁸ F. Şadiye Hanım, *Hazret-i Peygamber'in Sırrı Hazret-i Fatime (Aleyha's-selam)*, Revak Kitabevi, İstanbul 2012.

⁶⁸⁹ Ali Saadetperver, *Nur Tecellisi Hz. Fâtıma'nın (s.a.) Hayatı ve Faziletleri*, Asr Yayınları, İstanbul 2013.

⁶⁹⁰ İsmail Mutlu, *Peygamberimizin Kızı Hazret-i Fâtıma*, Mutlu Yayıncılık, İstanbul 1997.

⁶⁹¹ Aliye Satılmışoğlu, *Hz. Fâtıma (r.a.) Habibullahın (s.a.s.) Habibesi*, Öncü Kitap, İstanbul 2014.

*Fâtıma*⁶⁹², Ramazan Deveci'nin "*Yaşayan Kur'an Hz. Fâtıma*"⁶⁹³, Ziya Şakir'in "*Hazreti Fâtıma*"⁶⁹⁴, Mahmut Açıl'ın "*İnci Çiçeği Hazreti Fâtıma (r.a.)*"⁶⁹⁵, Yaşar Nuri Öztürk'ün "*Son Peygamber'in Kızı Hz. Fâtıma*"⁶⁹⁶ ve Abdullah Kara ile Hilal Kara'nın "*Gül'ün Goncası Hz. Fâtıma*"⁶⁹⁷ adlı eserleri de bu grupta sayılabilecek eserlerdendir. Tercüme olarak yayımlanan Abdülhalık b. Hasan eş-Şerif'in "*Rasulullah'ın (s.a.s.) Kızı Fâtıma*"⁶⁹⁸ adlı kitabı da Hz. Fâtıma'nın biyografisini ele almaktadır. Bu gruptaki eserler, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, içerisinde Hz. Fâtıma'ya ait İslam Tarihi kaynaklarında yer alan/almayan çokça hikayeyi barındırmalarının yanı sıra, akademik çalışmalara göre çok daha hissî bir üslupla kaleme alınmışlardır.

Hz. Fâtıma'nın hayatını anlatan kitaplar arasında Alevi-Şii eğilimli eserler de bulunmaktadır. A. Ali Atalay'ın derlemiş olduğu "*Hz. Betül Fâtıma Anamız*"⁶⁹⁹, Tefvik Ebu İlm'in "*Hz. Fâtıma*"⁷⁰⁰, Allame Şerefüddin'in "*Kur'an ve Hadisler Işığında Hz. Fâtıma*"⁷⁰¹, Ayetullah İbrahim Emîni'nin "*Örnek İslam Kadını Hz. Fâtıma*"⁷⁰², Seyyid Mehdi Şücai'nin "*Hz. Fâtıma'ya Ağıt*"⁷⁰³ ve Dünya Ehl-i Beyt Komisyonu tarafından hazırlanan "*Vahiy Evinin Kızı Hz. Fâtıma (a.s.)*"⁷⁰⁴ eserleri ile Kevser Yayınları'ndan çıkan "*Hidayet Önderleri 3: Hz. Fâtıma*"⁷⁰⁵ isimli kitap bu gruba örnek verilebilir. Bu gruptaki eserler, Şii bakış açısıyla kaleme alındıklarından dolayı içeri-

⁶⁹² Cihan Aktaş, *Hz. Fâtıma*, Beyan Yayınları, İstanbul 1999.

⁶⁹³ Ramazan Deveci, *Yaşayan Kur'an Hz. Fâtıma*, Bengisu Yayınları, İstanbul 2015.

⁶⁹⁴ Ziya Şakir, *Hazreti Fâtıma*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2012.

⁶⁹⁵ Mahmut Açıl, *İnci Çiçeği Hazreti Fâtıma (r.a.)*, Işık Yayınları, İstanbul 2012.

⁶⁹⁶ Y. Nuri Öztürk, *Son Peygamber'in Kızı Hz. Fâtıma*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 1985.

⁶⁹⁷ Abdullah Kara-Hilal Kara, *Gül'ün Goncası Hz. Fâtıma*, Nesil Yayınları, İstanbul 2007.

⁶⁹⁸ Abdülhalık b. Hasan eş-Şerif, *Rasulullah'ın (s.a.s.) Kızı Fâtıma*, çev., Fâtıma Nur Ferda Çelik, Nida Yayıncılık, İstanbul 2015.

⁶⁹⁹ A. Ali Atalay Vaktidolu, *Hz. Betül Fâtıma Anamız*, Can Yayınları, 5. baskı, İstanbul 2011.

⁷⁰⁰ Tefvik Ebu İlm, *Hz. Fâtıma*, çev., Burhan Başak, İnsan Yayınları, İstanbul 2008.

⁷⁰¹ Allame Şerefüddin, *Kur'an ve Hadisler Işığında Hz. Fâtıma*, çev., Kadri Çelik, Kevser Yayınları, İstanbul 1997.

⁷⁰² Ayetullah İbrahim Emîni, *Örnek İslam Kadını Hz. Fâtıma*, çev., Fahrettin Altan, Seyyid Seccad Hüseyini, Ensariyan Yayınları, yy., 1992.

⁷⁰³ Seyyid Mehdi Şücai, *Hz. Fâtıma'ya Ağıt*, çev., İsmail Bendiderya, Al-i Taha Yayınları, İstanbul ty.

⁷⁰⁴ Dünya Ehl-i Beyt Komisyonu, *Vahiy Evinin Kızı Hz. Fâtıma (a.s.)*, Kevser Yayınları, İstanbul 2006.

⁷⁰⁵ *Hidayet Önderleri 3: Hz. Fâtıma*, komisyon, Kevser Yayınları, İstanbul ty.

sinde Ehl-i Sünnet kaynaklarında bulunmayan rivayetleri de ihtiva etmeleri yönünden piyasadaki diğer kitaplardan ayrılırlar.

Sibel Eraslan'ın "*Hz. Fâtıma: Can Parçası*"⁷⁰⁶ ve "*Canfeda: Hz. Fâtıma*"⁷⁰⁷ adlı çalışmaları, Hz. Fâtıma'yı romana yakın bir dille anlatması açısından daha önceki eserlerden farklıdır. Bu kitaplar tam olarak biyografik değilse de, Hz. Fâtıma'nın hayatından kesitleri barındırdığı söylenebilir. Salih Suruç'un "*Mü'minlerin Annesi Hz. Fâtıma*"⁷⁰⁸ ve Sevim Asımgil'in "*Hazreti Fâtıma*"⁷⁰⁹ adlı eserleri de buna benzer çalışmalardır. Bu gruba dâhil edebileceğimiz eserlerden biri de Ömer Yılmaz'ın "*Gül Devri 8: Hz. Fâtıma*"⁷¹⁰ isimli kitabıdır. Bu kitaplar da biyografi gibi olmakla birlikte daha ziyade hikâyeselleştirilerek yazıldıkları söylenebilir. Bu gruptaki kitaplarla ilgili olarak, temelde Sünnî kaynaklara dayandıkları, bununla birlikte yer yer Şii kaynaklarda geçen rivayetlerin de aktarıldığı ve bir roman bütünlüğü oluşturmak adına rivayetler arasında kalan boşlukların da kurgulandığı ifade edilebilir. Bunlara ek olarak Adem Saraç'ın kaleme aldığı "*Babasının Kızı Hazreti Fâtıma'nın Çocukluk Yılları*"⁷¹¹ adlı eser de yine özellikle gençler için yazılmış olan ve Hz. Fâtıma'nın sadece çocukluk yıllarını anlatan bir kitap olması açısından alanında tektir.

Ali Şeriatî'nin "*Kadın: Fâtıma Fâtıma'dır*"⁷¹² eseri, Hz. Fâtıma'dan bahsetmekle birlikte, Hz. Fâtıma'nın örneğinde günümüz Müslüman kadınlarını ilgilendiren meselelere değinmektedir. Kitap, aslında yazarın çeşitli zamanlarda verdiği konferansların metinlerinden derlenmiştir. Şiî kaynaklara da başvurulmuş olduğundan dolayı, Sünnî kaynaklarda bulunmayan farklı rivayetler de eserde göze çarpmaktadır. Ali Şeriatî, Hz. Fâtıma'yı sadece tarihsel bir kişilik olmaktan çıkararak, onun sosyal ve siyasi duruşunun bugünkü Müslüman kadınlara örneği konusuna önem vermiştir.

Akademik olmayan kitaplar arasında sayabileceğimiz son grup da bir kaç kadın hakkında yazılmış olan ve Hz. Fâtıma'yı da içine alan eserlerdir. Bunlara örnek olarak da Gülşen Gazel'in "*Kadınlar Aleminin Sultan-*

⁷⁰⁶ Sibel Eraslan, *Hz. Fâtıma: Can Parçası*, Elest Yayınları, İstanbul 2006.

⁷⁰⁷ Sibel Eraslan, *Canfeda: Hz. Fâtıma*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

⁷⁰⁸ Salih Suruç, *Mü'minlerin Annesi Hz. Fâtıma*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

⁷⁰⁹ Sevim Asımgil, *Hazreti Fâtıma*, İpek Yayın-Dağıtım, İstanbul ty.

⁷¹⁰ Ömer Yılmaz, *Gül Devri 8: Hz. Fâtıma*, Muştı Yayınları, İstanbul 2013.

⁷¹¹ Adem Saraç, *Babasının Kızı Hazreti Fâtıma'nın Çocukluk Yılları*, Yasin Yayınevi, İstanbul 2010.

⁷¹² Ali Şeriatî, *Kadın: Fâtıma Fâtıma'dır*, Fecr Yayınevi, 4. baskı, İstanbul 2013.

ları: Hz. Hacer, Hz. Asiye, Hz. Meryem, Hz. Hatice, Hz. Fâtıma, Hz. Aişe"⁷¹³ ile Ahmed Temam ve Semir Halebi'nin "Cennetle Müjdelenen Hanımlar Hz. Meryem, Hz. Fâtıma, Hz. Asiye, Hz. Sümeyye, Hz. Rümeysa, Hz. Ümmü Haram"⁷¹⁴ isimli kitapları verilebilir. Bu kitaplarda başlıkta belirtilen her kadına bir bölüm ayrılmıştır. Bu eserlerin üslubunun da hikâyeci olduğu ve Hz. Fâtıma hakkındaki bölümde onunla ilgili bir kaç kıssaya yer verildiği söylenebilir.

KAYNAKLAR

- AÇIKEL, Yusuf, "Hadislerde Ehl-i Beyt", (doktora tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Isparta 1999.
- AÇIL, Mahmut, *İnci Çiçeği Hazreti Fâtıma (r.a.)*, Işık Yayınları, İstanbul 2012.
- AKINCI, A. Cemil, *Hz. Fâtıma*, Bahar Yayınları, İstanbul 2005.
- AKTAŞ, Cihan, *Hz. Fâtıma*, Beyan Yayınları, İstanbul 1999.
- ALTUN, İsmail, "Hz. Ebu Bekir ile Hz. Fâtıma Arasında Yaşanan Fedek Meselesine Sünni ve Şii Yaklaşımların Analizi", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 2012, sayı: 27, s. 1-28.
- ARVAS, S. Emin, "Kur'an ve Sünnette Ehl-i Beyt Kavramı", (yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul 1999.
- ASIMGİL, Sevim, *Hazreti Fâtıma*, İpek Yayın-Dağıtım, İstanbul ty.
- BALCI, İsrail, "Hz. Ebu Bekir Döneminde İç Siyaset ve İdare", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, sayı: 11, s. 185-215.
- BALCI, Ramazan, *Gül Nesli Hz. Fâtıma ve Ehl-i Beyt*, Nesil Yayınları, İstanbul 2006.
- BURSALI, M. Necati, *Ehli Beyt Cennet Kadınlarının Hanımefendisi ve İnsanlık Hurisi Hz. Fâtımai Zehra*, Çelik Yayınevi, İstanbul 1983.
- CANAN, İbrahim, *Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2009.
- ÇAKIR, Zehra, *Hz. Fâtıma – Hayatı ve Şahsiyeti*, (devam eden doktora tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, ty.
- DEMİRCAN, Adnan, *Hz. Peygamber'in Ailesi ve Aile Hayatı*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2014.

⁷¹³ Gülşen Gazel, *Kadınlar Âleminin Sultanları: Hz. Hacer, Hz. Asiye, Hz. Meryem, Hz. Hatice, Hz. Fâtıma, Hz. Aişe*, Gündönümü Yayınları, İstanbul 2009.

⁷¹⁴ Ahmed Temam, Semir Halebi, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar Hz. Meryem, Hz. Fâtıma, Hz. Asiye, Hz. Sümeyye, Hz. Rümeysa, Hz. Ümmü Haram*, Semerkand Yayıncılık, İstanbul 2010.

- DEVECİ, Ramazan, *Yaşayan Kur'an Hz. Fâtıma*, Bengisu Yayınları, İstanbul 2015.
- DUMAN, M. Zeki, "Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Beyt", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, sayı: 11, s. 37-58.
- Dünya Ehl-i Beyt Komisyonu, *Vahiy Evinin Kızı Hz. Fâtıma (a.s.)*, Kevser Yayınları, İstanbul 2006.
- EBU İLM, Tevfik, *Hz. Fâtıma*, çev., Burhan Başak, İnsan Yayınları, İstanbul 2008.
- EMİNİ, Ayetullah İbrahim, *Örnek İslam Kadını Hz. Fâtıma*, çev., Fahrettin Altan, Seyyid Seccad Hüseyini, Ensariyan Yayınları, y.y., 1992.
- ERASLAN, Sibel, *Hz. Fâtıma: Can Parçası*, Elest Yayınları, İstanbul 2006.
- _____, *Canfeda: Hz. Fâtıma*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.
- EŞ-ŞERİF, Abdülhalık b. Hasan, *Rasulullah'ın (s.a.s.) Kızı Fâtıma*, çev., Fâtıma Nur Ferda Çelik, Nida Yayıncılık, İstanbul 2015.
- F. Şadiye Hanım, *Hazret-i Peygamber'in Sırrı Hazret-i Fatime (Aleyha's-salam)*, Revak Kitabevi, İstanbul 2012.
- GAZEL, Gülşen, *Kadınlar Âleminin Sultanları: Hz. Hacer, Hz. Asiye, Hz. Meryem, Hz. Hatice, Hz. Fâtıma, Hz. Aişe*, Gündönümü Yayınları, İstanbul 2009.
- GENÇ, M. Nuri, "İslam Mezhepleri Tarihinde Ehl-i Beyt Kavramı", (yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Erzurum 2003.
- GÖV, İ. Halil, *Hz. Fâtıma (r.a.)*, Semere Yayınları, İstanbul 2013.
- Hidayet Önderleri 3: Hz. Fâtıma*, komisyon, Kevser Yayınları, İstanbul.
- KARA, Abdullah, Hilal Kara, *Gül'ün Goncası Hz. Fâtıma*, Nesil Yayınları, İstanbul 2007.
- KARA, Hilal Çelikkol, *Peygamberimizin Mutlu Yuvası-5: Hz. Fâtıma*, Nesil Yayınları, İstanbul 2011.
- KARABİBER, N. Kemal, "Ehl-i Beyt Tasavvuru ve Erken Dönemdeki Yansımaları (hicri I-II. asır)", (doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2007.
- KARAGÖZ, S. Zeynep, *Rabbın Kevseri Fatime-tuz Zehra*, Zinde Reklam Yayıncılık, İstanbul 2014.
- KILIÇ, Abdullah, "Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Beyt", (yüksek lisans tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Kayseri 2002.
- MUTLU, İsmail, *Peygamberimizin Kızı Hazret-i Fâtıma*, Mutlu Yayıncılık, İstanbul 1997.
- ÖZDEMİR, Yaşar, "Ehl-i Beyt Kavramının Teolojik Analizi", (yüksek lisans tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Çorum 2014.
- ÖZTÜRK, Y. Nuri, *Son Peygamber'in Kızı Hz. Fâtıma*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 1985.

- _____, *Hz. Fâtıma: Ehl-i Beyt'in Annesi*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1999.
- SAADETPERVER, Ali, *Nur Tecellisi Hz. Fâtıma'nın (s.a.) Hayatı ve Faziletleri*, Asr Yayınları, İstanbul 2013.
- SARAÇ, Adem, *Babasının Kızı Hazreti Fâtıma'nın Çocukluk Yılları*, Yasin Yayınevi, İstanbul 2010.
- SARICIK, Murat, *Ehl-i Beyt'i Sevmek*, Nesil Yayınları, İstanbul 2010.
- SATILMIŞOĞLU, Aliye, *Hz. Fâtıma (r.a.) Habibullahın (s.a.s.) Habibesini*, Öncü Kitap, İstanbul 2014.
- SAVAŞ, Rıza, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, Gelenek Yayınları, İstanbul 2004.ŞAHİN, Emre, *20. Yüzyıl Azerbaycan Şiirinde Hz. Fâtıma*, (devam eden yüksek lisans tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, ty.
- SURUÇ, Salih, *Mü'minlerin Annesi Hz. Fâtıma*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.
- ŞAKİR, Ziya, *Hazreti Fâtıma*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2012.
- ŞENGÜN, Necdet, "Hz. Fâtıma Mevlidi ve Vesiletü'n-Necât ile Mukayesesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, cilt: XII, sayı: 2, s. 419-438.
- ŞEREFÜDDİN, Allame, *Kur'an ve Hadisler Işığında Hz. Fâtıma*, çev., Kadri Çelik, Kevser Yayınları, İstanbul 1997.
- ŞERİATİ, Ali, *Kadın: Fâtıma Fâtıma'dır*, Fecr Yayınevi, 4. baskı, İstanbul 2013.
- ŞÜCAİ, Seyyid Mehdi, *Hz. Fâtıma'ya Ağıt*, çev., İsmail Bendiderya, Al-i Taha Yayınları, İstanbul t.y.
- TEMAM, Ahmed, Semir Halebi, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar Hz. Meryem, Hz. Fâtıma, Hz. Asiye, Hz. Sümeyye, Hz. Rümeysa, Hz. Ümmü Haram*, Semerkand Yayıncılık, İstanbul 2010.
- TEMİZ, A. Emin, *Hazreti Fâtıma*, Sevgi/Türdav Yayınları, İstanbul 2003.
- UÇAN, Muharrem vd., *Kadınlar Şahı Hz. Fâtıma*, Can Yayınları, İstanbul 2013.
- UYAR, Gülgün, *Siyasî ve İctimaî Hayatta Ali-Fâtıma Evladı (260/873'e Kadar)*, (doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, İstanbul 2003.
- _____, *Ehl-i Beyt: İslam Tarihinde Ali-Fâtıma Evladı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2008.
- UYAR, H. Hüseyin, "Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Ehl-i Beyt Eğitimi", (yüksek lisans tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Çorum 2013.
- VAKTİDOLU, A. Ali Atalay, *Hz. Betül Fâtıma Anamız*, Can Yayınları, 5. baskı, İstanbul 2011.

VAROL, M. Bahaüddin, “*Ehl-i Beyt ve Siyasi Faaliyetleri*”, (doktora tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Konya 1999.

_____, *Ehl-i Beyt Kavramsal Boyut*, Yediveren Kitap, Konya 2004.

_____, *Siyasallaşma Sürecinde Ehl-i Beyt*, Yediveren Kitap, Konya 2004.

_____, *Hilafet Mücadelesinde Ehl-i Beyt Nesli*, Yediveren Kitap, Konya 2004.

_____, *Ehl-i Beyt Gerçeği*, Şamil Yayınları, İstanbul, ty.

YEKBAŞ, Hakan, *Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma Mevlidleri*, Asitan Yayıncılık, Sivas 2012.

YILMAZ, Ömer, *Gül Devri 8: Hz. Fâtıma*, Muştı Yayınları, İstanbul 2013.

